

מחקר הערכה

תכנית "הורים שותפים"

דו"ח מחקר

פרופ' אברהם אופק

2021

תוכן עניינים

עמ'	
3	דברי תודה
4	1. תקציר מנהלים
19	2. סקירת ספרות
19	2.1 חשיבות הקשר בין הורים לבין ילדם
20	2.2 ילדים ומתבגרים בסיכון בישראל ובעולם
24	2.3 השמה חוץ ביתית של ילדים ומתבגרים בסיכון בפנימיות
29	2.4 שותפות הורים בחיי ילדם בפנימיות קהילתיות
33	3. מערך המחקר
37	4. שיטת המחקר
39	5. ממצאי המחקר - בפרספקטיבה של ההורים
39	5.1 מאפייני רקע של ההורים
40	5.2 תקשורת ההורים עם הילד
42	5.3 תשתיות לפתוח שותפות הורים בפנימייה
44	5.4 פעולות התכנית לשפור מקומו של ההורה בפנימייה
49	5.5 השפעת התכנית על עמדות ההורים ביחס לפנימייה
53	6. ממצאי המחקר – שיתוף הורים מפרספקטיבה של ילדי הפנימייה
53	6.1 מאפייני הרקע של הילדים
54	6.2 תשתיות לשותפות ההורים בפנימייה
56	6.3 תפישת סגל הפנימייה את מקומו של ההורה בפנימייה
57	6.4 אפקטיביות התכנית בעיני הילדים
60	7. ממצאי המחקר – פרספקטיבה של סגל הפנימייה
60	7.1 מאפייני רקע של סגל הפנימיות
60	7.2 תשתיות לשינוי דפוסי עבודת הסגל בהתייחס לשותפות הורים
63	7.3 שנוי בתפיסת הסגל את מקומו של ההורה בפנימייה
68	7.4 אפקטיביות התוכנית בעיני סגל הפנימייה
70	8. יישום מרכיבי התכנית כמשתקף מניתוח דיוני קבוצות מיקוד וראיונות
81	9. תפישת העו"ס במחלקות לשירותים חברתיים בקהילה את התכנית
90	10. שינויים שבוצעו במדיניות משרד הרווחה והביטחון החברתי
92	11. דיון מסכם
96	12. סיכום והמלצות
102	13. ביבליוגרפיה
107	14. נספח – שאלוני המחקר

דברי תודה

המחקר להערכת תכנית "הורים שותפים" הינו מחקר הערכה מעצבת לתכנית שמטרתה לשפר את העבודה עם משפחות הילדים שהושמו בפנימייה במסגרת ההחלטה על השמה חוץ ביתית. המחקר ליווה את היישום הניסיוני של התכנית ומסקנותיו והמלצותיו אמורים לשרת את מקבלי ההחלטות בתהליך מיסוד התכנית והמשך הפעלתה.

מכון אופק לניהול ומחקר המבצע מחקרי הערכה ומחקרים יישומיים רבים, מבקש להודות לארגון ג'וינט ישראל על ההזדמנות שניתנה לנו לתרום, באמצעות ממצאי מחקר זה והמלצותיו, לקובעי המדיניות ולמקבלי ההחלטות שמעצבים את מדיניות הרווחה והשירותים החברתיים בקהילה ומנתבים את יישומה במדינת ישראל.

תודה והערכה רבה לגב' שרית ויזל – ראש תחום משפחה בג'וינט ישראל שהובילה את ועדת ההגוי של המחקר וליוותה אותנו במשך כל תקופת במחקר. תודה על תרומתה המקצועית, התובנות שהיא עצבה בוועדת ההגוי והתרומה מניסיונה וידיעותיה המקצועיות בכל הדיונים של תהליך ביצוע המחקר.

תודה לגב' אסתי מרקוביץ' – מנהלת תחום פ"א- מענים למשפחות וילדים בסיכון, באגף משפחות ילדים ובני נוער בקהילה, במשרד הרווחה והביטחון החברתי, על תרומתה בדיוני צוות ההגוי של המחקר, ההארות לדוח המחקר והסיוע שלה בקשר עם המחלקות לשירותים חברתיים בקהילה.

תודה לגב' שלומית בירנבוים – מנהלת תחום פ"א- בוגרים, משפחות ילדי נע"ם באגף בכיר חוץ ביתי משפחות ילדים ונוער והשמות מיוחדות שבמשרד הרווחה והביטחון החברתי, על תרומתה בדיוני וועדת ההגוי ועל ההארות לדוחות המחקר.

תודה לגב' רביטל ברנד ולגב' תמר נתן –אזולאי מעמותת "ילדים בסיכוי – המועצה לילד החוסה" שהובילו במקצועיות רבה את יישום פיילוט התכנית בפנימיות. תודה להן על תרומתן בעצוב התכנית, על התורה המקצועית שהנחילו בהדרכה שהעבירו לסגל הפנימיות ועל הסיוע שנתנו בתהליך בצוע המחקר מול ההנהלות והמטפלים בכל אחת מהפנימיות שהשתתפו המחקר.

תודה מיוחדת לסגל הפנימיות שהשתתפו במחקר - למנהלות ולמנהלי הפנימיות, לעו"ס רכזות ורכזי טיפול, לרכזי הלמודים, למדריכות ולמדריכים בפנימיות, לאמהות ואבות הבית, כולם אנשים מקצועיים עם לב רחב וידע רב שעושים את מלאכתם נאמנה כשליחות חברתית למען שיפור איכות חייהם של הילדים בפנימיות.

תודה לסגל העו"ס במחלקות לשירותים חברתיים בקהילה שנטלו חלק במחקר, על מוכנותם לשתף פעולה בשלבי המחקר השונים לסגל המחלקה בשכונת סילוואן בירושלים ובמיוחד תודה לסגל המחלקה בפרדס-חנה כרכור ששיתף אותנו הן במענה לשאלונים והן בקבוצות מיקוד בתובנות המקצועיות שאפשרו לנו להתייחס לממשק הקשר בין המחלקות לבין הפנימיות.

תודה לחברי לעבודה, צוות החוקרים והמנהלה אנשי מכון אופק לניהול ומחקר בע"מ, על הסיוע באיסוף המידע ועיבוד הנתונים במהלך בצוע המחקר.

פרופ' אברהם אופק

1. תקציר מנהלים

המחקר עוסק בהערכה מעצבת לתכנית "הורים שותפים", שהתבצעה בשיתוף על ידי ג'וינט ישראל - אשלים, משרד הרווחה והביטחון החברתי - האגף לשירותים אישיים וחברתיים - אגף ומשפחות ילדים ונוער בקהילה ואגף ילד ונוער ומשפחה חוץ ביתי והשמות מיוחדות, המוסד לביטוח לאומי ועמותת "ילדים בסיכוי, המועצה לילד החוסה". המחקר ליווה את יישום הפיילוט של התכנית מנקודת ראות של בחינת אפקטיביות המתווה לשותפות הורים בחיי ילדם אשר הופנה למסגרת חוץ ביתית - פנימייה. ילדים מופנים להשתלבות בחיי פנימייה על ידי מחלקה לשירותים חברתיים בקהילה, או בהוראת בית משפט לנוער. החלטה על הוצאת ילד ממשפחתו לפנימייה יכולה להתקבל מסיבות הקשורות בילד או במשפחתו ואשר מסכנות אותו או שאינן מאפשרות את התפתחותו התקינה.

במהלך יישום הפיילוט של התכנית ובצוע המחקר נקלענו לפנדמיית הקורונה ששיבשה את כל תחומי החיים ובכלל זה נאלצו הפנימיות לפעול תחת הנחיות רפואיות שבלמו את שגרת החיים. מובן שלא ניתן היה לפעול בפנימיות בהתאמה למתווה התכנית החל מפברואר 2020 תחילת התפרצות מגפת הקורונה בישראל. במהלך התקופה פעלו הפנימיות על הנחיות הממשלה ובכלל זה הנחיות שקיבלו ממשרד הרווחה והביטחון החברתי. תכנית המחקר כתוצאה מכך שובשה במיוחד נוצר קושי לאסוף נתונים חוזרים באמצעות שאלוני מחקר מההורים. עם זאת ניתן ללמוד רבות מעבוד הנתונים שבוצע על שאלוני ההורים בתחילת יישום התכנית. על אף שמשאר אוכלוסיות המחקר נאספו נתונים כמתוכנן, הורחבה מסגרת איסוף נתונים באמצעות קבוצות מיקוד וראיונות. בדוח המחקר בחרנו לא להתמקד בהשפעה של הפנדמיה כדי להישאר ככל שניתן צמודים למתווה התכנית ולמאפייני היישום שלה בשגרה שמן הסתם תחזור לחיינו עם הצלחת המדע והרפואה למצוא דרכי התמודדות עם נגיף הקורונה. המחקר התנהל החל במרץ 2018 ועד ינואר 2021, שנות הלימוד תשע"ט - תשפ"א.

במסגרת התכנית פותח מודל יישומי של שותפות בין צוותי החינוך והטיפול בפנימיות לבין הורי הילדים השוהים בהן. בבסיס התכנית ניצבת המטרה להביא לשנוי התרבות הארגונית של הפנימיות, כך ששותפות ההורים ומעורבותם בחיי ילדיהם בפנימייה, יהיו חלק מובנה בשגרת התנהלות שיטתית שמבטיח מעורבות הורים במעגל חייהם של ילדיהם בפנימייה. שותפות נרחבת ומעמיקה של ההורים, מהווה המרכיב הדומיננטי של התכנית ומייחד אותה ביחס למקובל עד עתה בפרקטיקה הנהוגה בטיפול ובהדרכת ילדי פנימיות בארץ ובעולם.

שיתוף ההורים בחיי הילדים בפנימייה תכליתו לחזק את מחויבות ההורים לילדם על אף שהוא חי בפנימייה. בתוך כך התכנית מכוונת להביא לשיפור הקשר והתיאום בין הפנימייה לבין שירותי הרווחה בקהילה על מנת להגדיל את הסיכוי לחזרה מיטבית של הילד לחיק משפחתו, תוך הפחתת הסיכון להתפתחות העתידית של הילד ולשפור באיכות החיים - Well Being - שלו בחיק משפחתו.

התכנית תולדה של מדיניות משרד הרווחה והביטחון החברתי אשר קובעת כי הילד המצוי בהשמה חוץ-ביתית ממשיך להשתייך אל משפחתו על אף התנהלות חלק מהותי ממארג חייו מחוץ לגבולות מסגרת נורמטיבית של חי ילד במשפחתו. על רקע זה יש ליצור את התנאים המאפשרים את החזרתו של הילד לחיק משפחתו. בעצם הפרדת הילד מהוריו ומשפחתו חלה האחריות בין השאר על תפעול תכנית טיפולית

שיעודה הסופי הוא הגדלת הסיכוי לשיקום והאחדה של בני המשפחה מחדש. מתוקף כך, מוגדרת תקופת שהותו של הילד בפנימייה כתקופה זמנית וכאמצעי להשגת המטרה של האחדת המשפחה. התכנית "הורים שותפים" – מבוססת על תפיסה מקצועית של עבודה עם משפחות הילדים בפנימייה ומיועדת להכשיר את סגל העובדים בפנימייה לבניית שותפות ההורים בתהליך חיי הילד בפנימייה, החל מיום הקליטה ועד ליום סיום לימודיו ויציאתו מהפנימייה.

שיתוף ההורים ממוקד במערך התערבות המשלב עבודת מטה ביחד עם עבודת שטח בכל המעגלים המקצועיים; ברמת סגל עובדי הפנימייה (החינוכי והטיפול) ברמת שירותי הרווחה בקהילה, ברמת מטה ומחוז משרד הרווחה והביטחון החברתי וכמובן ברמת ההורים ומשפחתו של הילד.

מטרות התכנית

המטרות קיבלו ביטוי בכתב במסגרת תורה מקצועית שהתגבשה ע"י צוות היגוי משותף לכל הגורמים השותפים שפעל בשנים 2012-2017. המטרות משויכות לארבע רמות מעורבות שלהן השפעה על דפוסי שיתוף ההורים בחיי הילד בפנימייה.

ברמת הפנימייה:

1. יישום עבודה על בסיס מודל משותף של פנימייה – הורים – קהילה, לטובת טיפוח אורחות החיים של המשפחה ביחס ובטיפול של ההורים בילדם.
2. הגברת מעורבות ההורים בחיי הילד בפנימייה, מתוך הדגשת השותפות בחיי ילדיהם השוהים בפנימייה בכל תחום אפשרי.

ברמת המשפחה:

3. ילדי הפנימיות יבססו התקשרות בטוחה עם הוריהם והשתייכות משפחתית באמצעות חיזוק הקשר בין הילד לבין משפחתו ושמירת המשפחה כמקום המשמעותי ביותר עבור הילד.
4. ההורים יבינו את החשיבות העליונה בתפקיד ההורות ויגבירו את המעורבות בחיי ילדיהם תוך פתוח מסוגלות וכישורים לטפל בילדם באורח מיטבי.

ברמת המערכת:

5. לכ 70% מילדי הפנימייה יבנה קשר בטוח, יציב ותומך, כל זמן שהותם של הילדים בפנימייה וקשר זה יאפשר את החזרת הילד לחיק משפחתו.
6. יפותח מודל שיטתי של פרקטיקה לניהול השותפות ההורית בחיי הילד, בתיווך סגל עובדי הפנימייה שיאפשר את מיסוד התכנית במסגרת השמה חוץ ביתית בפנימיות.

ברמת הקהילה:

7. ישופר הקשר בין המשפחה לבין סגל עובדי הפנימייה ולבין נציגי שירותי הרווחה בקהילה.
8. לזמן המשפחה בקהילה תוך טפול בהדגשת הרצף של חיי הילד במעגלי המשפחה והכוונת ההורים לנטילת אחריות על כלל תחומי החיים של הילד (חינוכי, בריאותי, חברתי וכו') בזמן שהותו בפנימייה על מנת לחזק את הקשר בין הילד לבין המשפחה.

אנשי המקצוע במשרד העבודה הרווחה והביטחון החברתי מדגישים בעבודתם עם הפנימיות ועם הקהילה שהילד המושם בהשמה חוץ ביתית, שייך למשפחתו הביולוגית, ללא קשר לאילוצים הנכפים על הילד ועל הוריו מבחינת ההשמה החוץ ביתית שנקבעה בצו בבית המשפט. לטובת ה well-being של הילד בשנות חייו בפנימייה ואחריהם במהלך חייו על סגל המטפלים בפנימייה (עו"ס, מדריכים, פסיכולוגים ומטפלים פרא רפואיים) לפעול יחד ולסייע לאחות את הפער בין הילד לבין הוריו, מרגע השמתו מחוץ לביתו. מאחר והתקופה בה מושם הילד בהשמה חוץ ביתית זמנית, יש לנצל, מן הרגע הראשון, לטובת איחוד בני המשפחה מחדש. תהליך זה מחייב שיתוף פעולה מקצועי בכל דרגי הטיפול, הפדגוגיה והניהול בפנימייה, יחד עם מערך השירותים החברתיים בקהילה.

התכנית הדגישה בפני סגל הפנימיות והמחלקות לשירותים חברתיים בקהילה את הנרטיב "רואים ילד - חושבים משפחה". התורה המקצועית שנכתבה במסגרת עבודת צוות ההיגוי מכילה ארגון כלים בעבור סגל הפנימייה לעבודה מול אוכלוסיית הורי הילדים. השותפות של ההורים אמורה להבטיח מצד אחד קליטה טובה יותר של הילד בפנימייה, רצף טוב יותר בין תקופות של שהות בפנימייה לבין חופשות בבית ההורים ומצד שני חיזוק הקשר בין הילד לבין בני משפחתו וחזרה טובה יותר לבית המשפחה בעת סיום השהות בפנימייה.

מודל התכנית מציג פעולות להתערבות ישירה עם הילד ועם המשפחה, פיתוח מענים משפחתיים בפנימייה, ועבודה משותפת עם הקהילה. המפתח לשינוי מושתת על עבודה אינטנסיבית עם הצוות הטיפולי, החינוכי והמנהלי בפנימייה שכוללת הכשרה, הדרכה והשתלמויות צוות.

במסגרת המחקר נבדק באיזו מידה התוצר הסופי של התכנית מבטא שנוי בתרבות הארגונית בפנימייה. באיזו מידה ניתן לזהות שינוי אופרטיבי בחיי הילדים, בתפישת סגל הפנימייה וביחס של ההורים אל הילד ואל סגל הפנימייה, לאורך כל תקופת שהותו של הילד בפנימייה.

המחקר התבצע בשבע פנימיות בהן פעלה התוכנית ברחבי הארץ. מלכתחילה הייתה כוונה לשלב ארבע מחלקות לשירותים חברתיים, אך בפועל השתלבה מחלקה אחת מראשית הפעילות ומחלקה נוספת צורפה לקראת סיום עבודת המחקר.

ביישום התכנית פעלו אנשי עמותת ילדים בסיכוי- המועצה לילד החוסה עם הצוות המוביל במשרד לקידום הטמעתה בפנימיות באמצעות השתלמויות צוות, הגברת מעורבות ההורים בתחומים השונים בחיי הילד, ביסוס תקשורת קבועה בין הצוות להורים, הדרכת קבוצות הורים, שיתוף ההורים בתוכנית החינוכית טיפולית של הילד, פעילויות הורים וילדים, מתן מענים משפחתיים בחופשה, ליווי התהליך כאשר ילד חוזר הביתה.

מטרות המחקר

א. להעריך את מידת האפקטיביות של התכנית לגבי השגת כל אחת מהמטרות והיעדים שעוצבו על-ידי וועדת ההגוי.

ב. לתרום לתכנון ויישום מיטבי של התכנית ועיצובה תוך כדי הפעלתה כתכנית פיילוט, כחלק ממהלך של מחקר הערכה שבמרכזו יישום ולמידה מסוגיות העולות מהשטח.

מתוך 10 פנימיות השותפות בתכנית, המחקר בוצע ב 7 פנימיות: פנימיית ארפאד (עין ראפה), פנימיית אמונה (עפולה), פנימיית אחוזת ילדים (חיפה), פנימיית כפר הילדים נרדים (ערד), פנימיית דרכי שלום

(גבעת יערים), פנימיית רננים (זיכרון יעקב), פנימיית בית חנינא (ירושלים) צורפה למחקר בשלב מאוחר מאד בסיום שנת 2019 ועל כן הממצאים שנאספו מפנימייה זאת חלקיים. עבור כל אחת משלוש הקבוצות שמרכיבות את אוכלוסיית המחקר פותחו שאלונים: שאלון לילדים/חניכים בפנימייה (אשר נועד לילדי הפנימייה שגילם החל מגיל 8 שנים ועד 18 שנים, בנים ובנות), שאלון לסגל הפנימייה ושאלון להורים.

שאלוני ההורים הופצו ונאספו בעת ביקורי ההורים בפנימייה במסגרת של יום הורים, ימי היערכות לשנת הלימודים, אירועים שהפנימייה ביצעה להורים. שאלוני הילדים נאספו במסגרת המפגשים הקבוצתיים של הילדים בפנימייה שמתקיימים ברוב הפנימיות בשגרת היומיום. שאלוני הסגל נאספו במפגש עם חברי סגל ובעזרת רכזת עו"ס בפנימייה.

ממצאי המחקר מלמדים שעיקר התרומה של התכנית באה לידי ביטוי בשינוי תפישת עולמם של חברי הסגל בפנימיות ביחס למשפחות הילדים. מרכיבי התכנית הופעלו במסגרת הפיילוט בפנימיות. חלק מהמרכיבים הוכח שיש היתכנות נמוכה בהפעלתם ותרומתם לשיתוף הורים בחיי הילד בפנימייה איננה משמעותית. לעומת זאת הממצאים מלמדים אילו מרכיבי תכנית אכן גורמים לשיתוף ההורים בחיי הפנימייה ותורמים לשיפור הקשר שבין הילד לבין משפחתו כפי שהובהר בהרחבה בדוח המחקר ומובא להלן בעיקרי הדברים בלבד, כתמצית למנהלים.

שינוי בתפישת תפקיד המשפחה בחיי הילד - אם טרם התכנית הסגל ראה את ההורים כגורם הסיכון לילד וסבר בדרך כלל שאין טעם למעורבות שלהם בחיי הילד בפנימייה, הרי שבעקבות הכנסת התכנית לפנימיות הוטמע המוטיב של הצורך לשותף הורים בחיי ילדיהם בפנימייה. שינוי התפיסה של ההורים בעיני הסגל מהווה כשלעצמו הישג חשוב ומהותי ביותר של התכנית. עם זאת הממצאים מלמדים שחלק מהפעולות שהוצבו במתווה התכנית יושמו בהצלחה ותרמו לשיתוף הורים, אך חלק ניכר של מרכיבי התכנית טרם יושם או יושם עם מידת אפקטיביות נמוכה כפי שמוצג בניתוח ממצאי המחקר. מניתוח הממצאים ניתן להבין את המצב המשפחתי של ילדי הפנימייה. כ 50% מהורי הילדים שבפנימייה אינם חיים יחד (גרושים, פרודים וכדו'). במסגרת קבוצות מיקוד שנערכו בשלבים מתקדמים של הטמעת התכנית נמצא שהתפיסה של חשיבות שיתוף ההורים הפכה לחלק מחזון הפנימיות ומהשאיפה לראות בשיתוף הורים כחלק מהתרבות הארגונית של הפנימייה. מתחילת התכנית בכל פנימייה צוותי עבודה עברו הכשרות, הדרכות והשתלמויות שהתמקדו בהגברת מודעות לחשיבות הפיכת ההורים לשותפים מרכזיים בעשייה סביב חיי הילד בפנימייה ובהענקת כלים לצוותי המטפלים לטיפול קשר עם ההורים ולקיום שתוף פעולה עמם לטובת הילד. כבר בתחילת ההפעלה של התכנית למעלה משליש (38%) של חברי הסגל המטפל בפנימיות דיווחו שבמידה רבה עד רבה מאוד התכנית חוללה בקרבם שינוי בתפישתם המקצועית לגבי שיתוף ההורים יותר מכפי שנהגו בעבר. כעבור למעלה משנתיים מתחילת היישום ב t1 עלה אחוז המדווחים על שינוי בתפישתם המקצועית לגבי שיתוף הורים לכדי 73% מהסגל המטפל. מובן שההדרכות שבוצעו במסגרת התכנית תרמו מהותית לשינוי בתפישת הסגל את חשיבות והצורך לפעול לשיתוף ההורים בחיי הפנימייה.

רציפות קשר טלפוני בין ההורים לבין ילדיהם - הקשר השוטף של ההורים עם ילדיהם מתבצע בעיקר באמצעות שיחות הטלפון. 65% מההורים דיווחו במחקר שהם מדברים לפחות פעמיים בשבוע עם ילדם. לשאלה מי היוזם של השיחה הטלפונית, למעלה ממחצית מההורים (55%) לא השיבו בוודאות מלאה מי היוזם, הם או ילדיהם, וסימנו את שתי התשובות. רק כ-9% השיבו שהמדריך הוא היוזם. מנגד כמחצית מאוכלוסיית ילדי הפנימיות (53%) דיווחו שהם אלה שיוזמים את שיחות הטלפון למשפחה. רק 8.8% ציינו את המדריך כיוזם השיחה, ב-5.5% מהמקרים האבא יוזם את השיחה ובכל השאר 32.7% האם היא זו שיוזמת את השיחה. יובהר שמאמץ מקצועי של הסגל לאתר את הילדים ששיחותיהם עם משפחתם קצרות ובתדירות נמוכה יאפשר פתוח תהליך תמיכה בילדים אלה כדי לשפר את שיחותיהם עם משפחתם ובכך לתרום לשפור הקשר של הילד עם משפחתו. עם זאת חברי הסגל הטיפולי דיווחו שבעקבות התכנית הם יוזמים תקשורת של הילד עם הוריו ועוקבים אחר הבצוע בתדירות גבוהה מאד. ממצאי המחקר מלמדים ששיחות בין ילדים לבין הוריהם טרם קבלו מענה שיטתי ומובנה כמצופה ממודל התכנית. ברוב הפנימיות לא הוטמע במידה מספקת הצורך בעידוד מצד הצוות את הילדים ואת ההורים לקיים שיחות סדירות ובתדירות קבועה ביניהם. אין מעקב אחר תדירות השיחות בין הילד לבין הוריו ובמרכיב זה יש קושי יישומי לצוות והוא איננו מהווה חלק מדפוסי שגרת פעולה של צוות הפנימיות. נמצא שרק באחת מהפנימיות מתקיים מעקב מוסדר ומתועד אחר קיום השיחות בין הילד לבין הוריו, התיעוד לא מתנהל עקב הרצון להפוך את הפעילות למובנת ושיטתית, אלא מתוך רצון מקצועי לוודא שהשיחות לא יגרמו נזק או השפעה שלילית ו"מסיתה" על הילד מצד הוריו.

יובהר שאמנם קיים קושי רב, אך ראוי גם לעשות מאמץ מקצועי של הסגל לאתר את הילדים ששיחותיהם עם משפחתם קצרות ובתדירות נמוכה. איתור ילדים אלה יאפשר פתוח תהליך תמיכה בהם כדי לשפר את שיחותיהם עם משפחתם ובכך לתרום לשיפור הקשר של הילד עם משפחתו. בכל הקשור לקיום שיחות טלפון בין הילד לבין הוריו 20% מהילדים דיווחו שהם משוחחים פעם בשבועיים. מובן שיש חשיבות רבה על הקושי האובייקטיבי שהסגל יאתר את 20% מהילדים שנכללים בקטגוריה של שיחה עם המשפחה רק פעם בשבועיים. ילדים אלה יתכן וזקוקים לתמיכה בתכני שיח עם המשפחה ויתכן שצריכים תמיכה מקיפה להבנת חשיבות הקשר עם המשפחה ככל שהיא מורכבת. פתוח תהליך תמיכה בילדים אלה כדי לשפר את התדירות ואת התוכן של שיחותיהם עם משפחתם יתרום לשפור הקשר של הילד עם משפחתו.

תהליך הקליטה - רוב ההורים 65.5% ביטאו בתחילת יישום התכנית שהסגל איננו משתף אותם בתהליך קליטתו של הילד בפנימייה. אולם מתוך קבוצות מיקוד שהתקיימו במהלך המחקר עלה שבהשפעת התכנית ברוב הפנימיות נוספו לתהליך הקליטה שיחת דיווח של המדריך להורה כיצד נקלט הילד במהלך השבוע הראשון וכן רוב הסגל יוזם העברת מידע על הילד ומתן משוב להורים על התנהגותו במהלך החודש הראשון לקליטתו בפנימייה. המחקר מצא שלא כל המטפלים מבצעים שיחת אינטייק עם ההורים ובמידה ומבוצעת שיחת אינטייק היא לרוב אינה מתועדת. אנו מוצאים חשיבות רבה ששיחות האינטייק יתועדו וימסרו לעו"ס המטפל בילד כדי לאפשר לו לקבל תמונת מצב אינטגרטיבית על הילד ומשפחתו.

שיתוף הורים במצב הלימודים - כ-56% מכלל ההורים דיווחו שאינם מעודכנים על מצבו החינוכי של ילדם ולא שומרים על קשר שוטף עם צוות ביה"ס. הממצא מצביע על פעילות חסרה בכל הקשור לעדכון

ההורים במצב הלמודים ובהתנהגות הילד בביה"ס. לדעת חברי הסגל התכנית לא תרמה לשינוי בתחום זה וטרם הושג שיתוף פעולה משמעותי מצד ההורים בכל הקשור לשיתופם בתחום החינוכי / לימודי של ילדם. רבים מבין ההורים (67%) נמצאים בפינת הנוחות שיש מי שנוטל את האחריות על עתיד ילדם ומצבו ומשחרר לכאורה אותם מאחריות הורית – זהו למעשה נדבך מהותי שהתכנית אמורה להתמודד עמו במסגרת הפעולות השונות לשיתוף הורים. רק 35% מהילדים דיווחו שלדעתם, במידה רבה עד רבה מאוד, הוריהם מצויים בקשר קבוע עם מוריהם בביה"ס ומודעים למצבם בלימודים. מתוך דיווח חברי הסגל הטיפולי עולה ש 83% מהם ב t1 (היינו כעבור למעלה משנתיים של יישום התכנית) סברו שהם משתפים כיום יותר את ההורים גם בנעשה עם ילדם בבית הספר. בקבוצות המיקוד הודגש ע"י הסגל שהם עושים כל מאמץ לשכנע את ההורה להגיע לאספות הורים בבית הספר ולהתעניין בלמודים של ילדו. אין ספק שהחינוך בביה"ס הוא אחד מהתחומים שיש לתגבר את אופי הפעילות שנדרשת מסגל הפנימייה כלפי ההורים ולפעול למציאת דרכים שיגרמו להורים להיות ברמת מודעות ומעורבות רבה יותר למצב הילד במסגרת החינוכית שבה הוא לומד.

שיתוף הורים בתחום הבריאות של הילד - מניתוח הנתונים שעלו בקבוצות מיקוד ובשאלונים שהועברו ב t1 - היינו לקראת סיום המחקר עלה שבעקבות פתוח המודעות לצורך ולחשיבות של מעורבות ההורים בחיי הילד חל שינוי מהותי בדיווח על הבריאות של הילד שמתבצע לעיתים תדירות יותר מאשר בעבר, טרם שילוב התכנית בפנימייה. הסגל מודע לצורך לשותף את ההורים ומדווח על תדירות גבוהה יותר של עדכון ההורים על מצב בריאותו של הילד. גם כאשר אין בעיה רפואית חריגה חברי סגל ובמיוחד העו"סים נוטים לעדכן את ההורה בשוטף במצב בריאות הילד. ניכר שנוצר בתחום זה שינוי בעקבות פעילות התכנית.

ביקורי הורים בפנימייה - במהלך השנה הראשונה מעט מאוד הורים התמידו לבקר את ילדיהם בפנימייה יותר מאשר פעם בחודשיים. לעומת זאת בהשפעת התכנית (ייזום ימי הורים ואירועים) חלה עליה רבה בהשתתפות ההורים, כפי שעלה מדיווחי הילדים בשאלונים וכפי שדווח על ידי חברי הסגל בדיוני קבוצות המיקוד. כ 25% מהילדים דיווחו שהמשפחה כלל אינה מבקרת אותם בפנימייה. לעומת זאת כ 39% מהילדים דיווחו שההורה מבקר אחת לחודש. סה"כ כ 64% מקבלים בקור אחת לחודש או בכלל לא ויש בהכרח חשיבות לפתח פעילות של סגל הפנימייה שתעודד הורים לבקר את ילדם בפנימייה בתדירות גבוהה יותר. הורים הגיעו לפנימייה במהלך השנה והשתתפו באירועים השונים או הגיעו לביקור ללא קשר עם אירוע ספציפי. 61% מההורים שיקפו הסכמה במידה רבה עד רבה מאוד שצוות הפנימייה משתף אותם בבניית התכנית החינוכית/לימודית של הילד. עם זאת, 41% בלבד מההורים טוענים כי הם קיבלו מהפנימייה תכנית מפורטת מראש עם תאריכי אירועים בפנימייה שאליהם הם מוזמנים. רק 39% מהילדים דיווחו שהצוות מדבר איתם, או מכין אותם, לקראת ביקורי המשפחה בפנימייה. היינו רוב הילדים ביטאו שרצו להשתתף בפנימייה לא מתייחסים בשיחות עם הילדים לנושא של ביקורי המשפחות בפנימיות אלא רק באופן אקראי ולא שיטתי. אנו מוצאים שיש חשיבות לבצע הדרכה לילדים במיוחד לילדים שאינם בקשר טוב עם המשפחה כיצד לנהל שיח בעת הביקור ראו אף להציע לילד איך להתנהל

במהלך הביקור. הממצאים מראים כי סגל הפנימייה מתייחס לרוב באופן ניטרלי לביקורי ההורים בפנימיות. חברי הסגל אינם מבצעים פעילות מקצועית מותאמת להיערכות הילד או הכנת הוריו לקראת ביקור משפחה על מנת לסייע מנקודת ראות מקצועית להידוק הקשר שבין הילד למשפחתו. ממצאי המחקר מצביעים על כך שאין תהליך שיטתי של תיעוד לימוד והפקת לקחים מביקורי ההורים בפנימייה ומדיווחי הילדים על מהות הקשר עם משפחתם לאחר כל ביקור של בן משפחה בפנימייה. בדומה לכך, רק כ-40% מחברי הסגל דיווחו כי הם מנהלים רישום ומעקב אחר כל ילד אשר תחת אחריותם. רישום ומעקב זה כולל דיווח על שיחת הטלפון אשר מתקיימת עם משפחתו של הילד, או שגרת שיחות של איש הסגל עם הילד, עם הוריו ואירועים שמרחשים סביב ממשק הקשר שבין הילד לבין הוריו ובני משפחתו.

פעילות משותפת להורים ולילדים - מעבר לקשר עם המשפחה שמתבטא בשיחות הטלפון עם המשפחה, רק 30% מהילדים הסכימו שיש מדי מספר שבועות פעילות משותפת להורים ולילדים בפנימייה, ממצא זה מתכתב עם הדיווח שהתקבל מההורים. מכאן שיש בהחלט מקום ליזום יותר פעילויות משותפות להורים ולילדיהם גם אם בכל פעילות משותפת הורים אחרים בנסיבות של אילוצי זמן ומחויבויות אחרות. ראוי להדגיש ש 70% מהילדים תופסים את הצוות כמי שרואה את משפחתם כדבר החשוב והמרכזי ביותר בעבורם. היינו מבחינת הילדים העמדה הרווחת הינה שסגל הפנימייה מתייחס בחיוב למשפחותיהם. לעומת הדיווח בתחילת יישום התכנית חל בהקשר זה שינוי מהותי בתפישת הסגל את המשפחות וחשיבותם בחיי הילד. נראה שהדבר לא רק קיבל ביטוי בדפוסי העבודה של הצוות אלא זה גם משתקף בנקודת הראות של הילדים.

ממצא חיובי שאיננו מובן מאליו מלמד ש 89% מחברי הסגל דיווחו על כך שכאשר מגיע הורה לביקור בפנימייה, הם קוראים לו בשמו ועושים הכול על מנת לכבדו ולתת לו חוויה חיובית בעת ביקורו בפנימייה. ראוי להדגיש שבעבר לא בהכרח ידע חבר סגל את שם ההורה ולרוב גם נמנע מלפנות אל ההורה "בגובה העיניים". בשלביה הראשונים של התכנית 10% t 43% מחברי הסגל סברו שבמידה רבה או רבה מאוד מרבית הורי הילדים מעורבים בחיי ילדם, על רקע יוזמות של חבר סגל ולא רק בעת הזמנת ההורה לביקור בפנימייה. לעומת זאת בנקודת הזמן 11% t 72% מחברי הסגל דיווחו שלדעתם במידה רבה או רבה מאד הורי הילדים מעורבים בחיי ילדם בפנימייה. היינו התכנית השפיעה על שינוי דעתם של חברי הסגל בהתייחס לתפישתם את מעורבות ההורים בחיי הילד בפנימייה.

ימי הולדת בשיתוף ההורים - כך גם 34% מחברי הסגל בתחילת יישום התכנית דיווחו במידה רבה או רבה מאוד על כך שהם מארגנים מסיבות ימי הולדת לילדים שתחת אחריותם בשיתוף עם הוריהם. כעבור כשנתיים דיווחו 48% מהסגל שהם יוזמים ימי הולדת משותפים לילדים ולבני משפחתם. כלומר חל שיפור בהטמעת פעילות זאת אבל עדיין זה מרכיב שאיננו מותאם לגיל הבוגר ועל הצוותים בפנימיות להשקיע זמן וחשיבה כיצד לפתח את הכלי הזה לרמת אפקטיביות גבוהה יותר הן מבחינת התכנים של הפעילות והן מבחינת היקף ההורים ובני המשפחה שמשתתפים.

היכרות סגל הפנימייה את מרכיבי התכנית - רק כמחצית (53%) מחברי סגל הפנימיות מכירים במידה רבה או רבה מאוד את התכנית באופן מעמיק ומיישמים אותה הלכה למעשה ברמה כזו או אחרת. היינו למרות ההדרכות שבוצעו בפנימיות אנו מוצאים שעדיין יש פער הן בגין תחלופת צוות והן משום שלא כל הסגל השתתף בהדרכות שבוצעו במהלך השנים ע"י עמותת ילדים בסיכוי מובילי פיילוט התכנית בפנימיות. יודגש ש 21.4% מחברי הסגל דווחו שהם לא מכירים כל הדרכה בנוגע למשפחות/הורי הילדים בפנימיות, 17% דווחו שהייתה הדרכה אך הם לא השתתפו בה.

אפקטיביות היישום של הכלים לשיתוף הורים - הממצאים מראים כי חרף העובדה שבקרב חברי הסגל טופחה מודעות גבוהה לחשיבות של שותפות הורים בפנימייה והגברת מעורבות ההורים בחיי ילדיהם, תהליך היישום של תשתיות - היינו כלים ופעולות שהתכנית מתייחסת אליהם לתמיכה בכך - טרם הושלם בפנימיות. בהקשר זה יצוין בחיוב הבצוע בכל הפנימיות של שיחות קבועות עם ההורים ע"י צוות הפנימייה, אורגנו ובוצעו ימי משפחה בפנימיות והוגבר שיתופם של ההורים במצבם הבריאותי של ילדיהם. הטמעת פעילויות אלה נמצאת בשלבים מתקדמים בפנימיות והם חלק משגרה. כאן המקום לציין שגם בעבר טרם כניסת הפנימייה לפיילוט התכנית בוצעו חלק מהפעילויות הללו אך לא בשיטות וכחלק משגרת העבודה על פי נהלי הפנימייה.

יודגש שעדיין 30% מחברי הסגל מאמינים כי מרבית מההורים של ילדי הפנימייה אינם מסוגלים לקחת על עצמם את מטלת המעורבות בחיי ילדם וזוהי הסיבה המרכזית להשמטתם של ילדיהם בפנימייה. ממצא זה מצביע על הצורך להמשיך בפעילות התכנית תוך מגמה לסייע באיתור חברי סגל מסויגים מעקרונית ולקיים פעילות הדרכה נוספת שתתמקד בניסיון לצמצם ככל הניתן את מספר חברי הסגל שאינם סבורים כי יש לפעול לשיתוף ההורים בפנימייה. יש להתייחס לכך שכ 25% מחברי הסגל אינם נוטלים חלק באירועים שמשולבים עם המשפחות. 58% מחברי הסגל מדווחים במידה רבה או רבה מאוד על כך שבמסגרת תפקידם, הם מקיימים בגפם, או במסגרת הצוות, דיון עומק אחד עם ההורה במהלך שנת הלימודים.

במסגרת המעקב של המחקר בפנימיות ניתן לראות כיצד התנגדויות שהופגנו בקרב העובדים ליישום התכנית בתחילתה, פחתו והלכו בהדרגה. הממצאים מראים מגמה חיובית אצל סגל הפנימיות בשינוי הדימוי והתפישה של ההורים. ממחשבה בעבר שהם אינם רלוונטיים למחשבה שיש לשתפם בכל המתרחש עם הילד בפנימייה. חברי הסגל מבינים יותר טוב בעקבות התכנית שההורה מהווה גורם משמעותי בחיי הילד ושיש ביכולתו להשפיע על התפתחותו של הילד השווה בפנימייה ועל מצבו ולכן, הכרחי לשתפו בתהליך תכנונם של צעדי התערבות לסוגיהם בחייו של הילד. מצד שני, רמת נכונותם של חברי הסגל בפנימיות לבצע צעדים מעשים להירתמות ההורים בפעילות סביב הילד ולהגברת שיתופם בנעשה אתו, אינה מספיק גבוהה.

הדרכת עקרונית התכנית - לקראת סיום הפיילוט נמצא שעקרונית יישום התכנית שולבו בכל קורס מקצועי המועבר לבעלי תפקידים בפנימיות (מנהלים, עו"ס, מדריכים) פותחה מודולה העוסקת בתפיסת הגברת שותפות הורית. בנוסף להדרכה הכללית על התכנית התקיימו גם הדרכות שהתמקדו במרכיבים

ספציפיים של התכנית כגון: הנחיית קבוצות הורים, הדרכת הורים, מיפוי משפחתי. בכל הפנימיות הודגשה שביעות רצון גבוהה מההדרכה המקצועית של עקרונות התכנית כפי שבוצעה ע"י צוות עמותת "ילדים בסיכוי, המועצה לילד החוסה". גם רוב העו"ס במחלקות שעברו הדרכה ציינו אותה כהשתלמות חיובית שתרמה לידע המקצועי בהקשר של הפנימיות. 40% מחברי הסגל דיווחו על כך שישנם הורים שמקבלים הדרכה הורית בפנימייה לעומתם השאר 60% מחברי הסגל אינם מסכימים עם היגד זה, היינו תשומת ליבם לפעילות ההורים בפנימייה נמוכה למדי. בשלב סיום המחקר לא השתפר ממצא זה מאחר ואחוז חברי הסגל שדיווחו על מתן הדרכה הורית במהלך שנת הלימודים עלה רק ב 8%. כל צוותי ההנהלות מכירים את המתווה וכ 35% מחברי הסגל דיווח שהם נחשפו לחוברת וגם שהם מכירים את עקרונותיה של התכנית הורים שותפים בפנימייה. אולם עד לסיום המחקר לא הוגדרו תהליכי עבודה רבים בכתובים ולא נכתבו נהלים מסודרים בפנימיות שיאפשרו הטמעה של דפוסי עבודה אחידים לכלל המדריכים. עם זאת ברמת המשרד הראשי נכתבו הנחיות שיאפשרו לבצע בקרה ניהולית על יישום המדיניות.

ביקורי הסגל בבית המשפחה - בתחילת המחקר t0 מעט מחברי הסגל (22%) דיווחו שבמידה רבה עד רבה מאוד הם מקיימים ביקור לפחות פעם בשנה בבתי משפחותיהם של הילדים שתחת אחריותם. הממצא נתפס כהגייוני לאור העובדה שקיבלה ביטוי בראיונות עומק עם חברי הסגל, לפיה הביקורים נעשים בעיקר ע"י עו"ס ומדריכי הפנימיות שהם סה"כ כ 20% מסגל הפנימייה ועליהם להקיף במהלך השנה את כלל המשפחות של ילדי הפנימייה. אולם בנקודת הזמן t1 לאחר כשנתיים שבהם פעלה התכנית נמצא ש 46% מחברי הסגל דיווחו שהם מבקרים לפחות פעם בשנה בבית משפחת הילדים. היינו חל שיפור משמעותי בהקשר זה של ביקורי סגל בבתי משפחות הילדים.

שיתוף ההורים בתכנית החינוכית ובאמצעות הפעלת קבוצות הורים - הממצאים בהכללה מצביעים על כך שרוב הפנימיות טרם הטמיעו את שותפות ההורים בבניית התכנית הטיפולית – חינוכית, על אף שמרכיב זה במתווה של "שותפות הורים" עשוי להוות תרומה משמעותית ביותר למעורבות של ההורים בחיי ילדם בפנימייה. במודל התכנית הוגדר כי ניתן להעריך את מעורבות ההורים על פני רצף של פעולות יידוע ← היועצות ← שיתוף. אנו למדים ממצאי המחקר שבשלב זה התכנית נמצאת בין פעולות יידוע לבין פעולות היועצות במידת מה. ורמת השותפות מתבטאת בעיקר בהשתתפות של ההורים בתהליך הקליטה ובייזום פעילויות חברתיות משותפות. מצד אחד ההורים הפסיקו להיות צד פאסיבי בכל מה שקשור לנעשה עם ילדם בפנימייה. הם מפגינים יותר התעניינות, שואלים שאלות, משתתפים באירועים ובפעילות משותפת עם ילדיהם. מצד שני, במרבית הפנימיות ההורים תופסים את עצמם עדיין בתור "לקוחות" שהפנימיות אמורות לספק להם שירות המתבטא בלקיחת אחריות מלאה על חיי ילדם בעת שהותם בפנימייה. למרות האמור כבר בתחילת היישום בנקודת זמן המחקר t0 כמחצית מחברי הסגל דיווחו שלדעתם במידה רבה עד רבה מאוד המשפחות מכירות את התכנית החינוכית של ילדם. אחוז חברי הסגל שסבר כך גדל בנקודת זמן t1 לכדי 69% מחברי הסגל. היינו יותר חברי סגל סבורים שיש שיתוף של ההורים בבניית התכנית הטיפולית. כמו כן ראוי להדגיש שלמרות קיום קבוצות הורים ככלי נוסף לבניית שיתוף הורים בפנימייה, רק מעט מאד הורים, פחות מעשרה, השתתפו במפגשי הקבוצות בכל פנימייה וגם המעט שהשתתפו לא התמידו להגיע לכל המפגשים.

האפקטיביות של הפעלת קבוצות אלה מוטלת בספק. היא מחייבת מצד אחד הקצאת משאבי זמן של העו"ס והמדריכים ומצד שני מאחר ומעט מאוד הורים משתתפים, תרומתן של הקבוצות הללו הנה לבודדים והשפעתה על מכלול המעורבות של הורים בחיי הפנימיה נתפשת כקטנה מאוד.

שיחות הסגל עם ההורים לשיתופם בחיי הילד - התכנית תרמה להתפתחות חיובית של שיחות שבין הסגל לבין ההורים. נמצא שהעו"ס והמדריכים ברוב הפנימיות מתקשרים עם ההורים בתדירות קבועה, בדרך כלל אחת לשבועיים, ובמהלכן מעדכנים את ההורה על חיי הילד; בריאות, התנהגותו, הטיפול שהוא מקבל, פעילותו בחיי החברה בפנימיה ובלמודים כולל התייחסות כמובן לאירועים מיוחדים שהתרחשו במהלך השבועיים שחלפו מאז השיחה הקודמת. בחלק מהמקרים, על פי דיווח חברי הסגל, הושגה רמה גבוהה של הידברות במהלך השיחות כך, שהן משמשות לא רק לעדכון ולמסירת מידע הדדית אלא גם להיוועצות עם ההורה ולקיום שתוף פעולה עמו בתחומים מסוימים סביב הילד. השיחות הללו לרוב אינן מתועדות בזמן אמת וברוב הפעמים אינן מתועדות כלל. המדריך או המטפל נסמך על זכרונו על מה התנהלה השיחה האחרונה. יש חשיבות רבה להטמיע את הצורך בתיעוד עקרי השיחה עם ההורים כמעין מערכת CRM שתאפשר גם עקיבות בשיחות וגם ניתוחי תוכן על מנת לאפשר למוד והסקת מסקנות פרטניות ואגרטיביות מהכלי המהותי של שיח טלפוני תדיר שתכליתו שיתוף ההורים. ראוי לציין שיש פנימיות בהן שיחות טלפון משמשות גם לקיום הדרכת הורים מרחוק תוך התמקדות בשיפור מסוגלות הורית והעצמת ההורה בתפקוד ההורי שלו.

ימי משפחה - הפנימיות מארגנות ימי משפחה/הורים בהתאמה גבוהה למתווה התכנית. כל הפנימיות מקיימות 2-3 ימי משפחה בשנה במתכונת מובנית והכנה אינטנסיבית של השתתפות ההורים מראש. (למעט בתקופת הקורונה בה נדרש בידוד חברתי) צוותי הפנימיות חותרים לוודא מספר שבועות לפני קיומו של כל יום משפחה את הגעתם של ההורים. תכנית הפעילות נמצאה כמאתגרת לילדים עד גיל 13 והן להוריהם. במסגרת הפעילות משלבים משחקים משותפים לילדים ולהורים. חלק מימי משפחה מכוונים להוות בסיס היכרות שיתרום להקמת קבוצות הורים המופעלות בתוך הפנימיה. עם זאת, עדיין שיעור הורים הנוכחים באירועים אלה נמוך יחסית. כלומר, מספר ההורים שהשתתפו יחסית למספר החניכים בכל פנימייה הנו נמוך מאוד. הממצאים מלמדים ששכבת הילדים הבוגרת חסרת מוטיבציה להשתתף בימי משפחה הבוגרים נרתעים ממפגש כזה ויש חשיבות לבחון תכנים ודפוסי פעולה שישפרו את מידת העניין גם של אוכלוסיית הילדים הבוגרת לפעילות משותפת עם הוריהם בימי משפחה.

מעורבות המחלקה לשירותים חברתיים בקהילה - במסגרת המחקר השתלבו רק 2 מחלקות לשירותים חברתיים וגם הן האחת כשנה לאחר תחילת המחקר - המחלקה בפרדס חנה כרכור והאחרת כשנתיים לאחר תחילת המחקר - המחלקה בשכונת סילוואן בירושלים. אנו מבקשים להבהיר שההתייחסות לממצאים שעלו מחקר המחלקות מחייבת חקר נוסף ונרחב יותר בעתיד על מנת לאפשר הכללה של המסקנות וההמלצות. התייחסנו במחקר זה לממצאים שעלו מחקר המחלקות בקהילה כניתוחי אירוע בלבד. המסקנות אינן יכולות להוות בסיס מובהק להכללה. בתחילת התכנית רק 49% מחברי הסגל

דיווחו שהעו"ס בקהילה המטפלת בהורים מבצעת ביקור חד שנתי בפנימייה לקראת סיום המחקר דיווח כך רק 23% היינו חלה נסיגה בסוגיה זאת. מובן שתקופת הפנדמיה – הקורונה, גרמה לירידה דרסטית של ביקורי העו"ס מהקהילה בפנימייה. בכל מקרה נראה שבעיני הסגל בפנימיות זו חוליה חלשה ביותר במערך התכנית. המעורבות של העו"ס בקהילה בילד שהושם בפנימייה, לרוב נמוכה למדי ורמת התאום והקשר ההדדי בין עו"ס הפנימייה ועו"ס המחלקה נמוכה.

בתחילת יישום התכנית t0 הממצאים הראו שבקרב חברי הסגל בפנימיות קיימת מודעות גבוהה לחשיבות בקיומו וחיזוקו של הקשר ילד-הורה גם בעזרת המחלקה לשירותים חברתיים בקהילה, אך נכונותם לבצע ביוזמתם צעדים מבוקרים ומתועדים להעצמת הקשר הזה אינה גבוהה ואיננה נתפסת כמרכיב אינהרנטי בהגדרת התפקיד שמחייבת כל איש סגל בפנימייה. רק 41% מחברי הסגל דיווחו שהם מצויים בקשר שוטף עם העו"ס בקהילה של משפחת הילד, וכי הם מחליפים עדכונים לגבי מצב הילד ומשפחתו. בנקודת הזמן t1 הממצא לא השתפר אלא אף חלה נסיגה ורק 32% מחברי הסגל דיווחו שבמידה רבה עד רבה מאד הם משוחחים עם העו"ס במחלקה בקהילה. הממצא מראה כי טרם הושגה רמת שיתוף פעולה גבוהה בין חברי הסגל בפנימייה לבין העו"ס בקהילה כדי להבטיח מערכת עבודה משולבת פנימיה-קהילה-הורים-ילד. רק 15% מהילדים דיווחו על כך שעובדת סוציאלית מגיעה לבקרים כאשר הם נמצאים בבית הוריהם בחופשה. מכלל הראיונות עם הורים וניתוח השאלונים שהתקבלו מילדים והורים עולה שמעורבות העו"ס בקהילה בחיי הילד בפנימייה ובמשמעות הקשר של המשפחה עמו לוקה מאד בחסר. לעומת זאת לדעת העו"ס בקהילה הם מעורבים בכל שלב ושלב מהכנת הילד ומשפחתו לוועדת תכנון וטיפול, דרך קיום ועדת קבלה בפנימייה ועד לתהליך קליטת הילד בפנימייה. מעורבות זו מאפיינת מבחינה פורמאלית את פעילות העו"ס ללא קשר לתכנית וטרם ההיכרות עם מרכיביה השונים. יודגש שעם כניסת המחלקה בפרדס חנה כרכור לתכנית, בהנחיית רכזת התכנית, החלו העו"ס הרלוונטיים למלא רשימת תיוג של פעילותם בליווי הילד ומשפחתו בתהליך ההשמה החוץ ביתית בפנימייה. העו"ס במחלקות דווחו (41%) שבמידה רבה עד רבה מאד הם ניהלו דיון עם ההורים על דרכי ההתמודדות עם קשיים למעורבות בחיי ילדם בפנימייה. 35% טענו שנהלו דיון כזה עם ההורים במידה בינונית ועוד 15% מהעו"ס דווחו שביצעו זאת במידה מועטה או כלל לא. הממצאים מצביעים שנדרש שיפור משמעותי במאמץ המושקע ע"י עו"ס המשפחה במתן סיוע להורים בהתמודדותם עם קשיים הקיימים בהגברת מעורבותם בחיי ילדם בפנימייה.

גם בקבוצות מיקוד עם עו"ס משפחה וחוק נוער במחלקה בסילואן, טענו העו"ס כי הם כמעט ולא מבקרים את החניכים בעת חופשתם בבית כי לרוב החופשות מתקיימות בסופי שבוע כאשר העו"ס אינם עובדים. עם זאת בקבוצת המיקוד שהתקיימה בפרדס חנה – כרכור דיווחו העו"ס שבתקופת חופשות ארוכות דוגמת החופשה הגדולה בקיץ או בחג הפסח המחלקה בוחנת כיצד ניתן להפעיל את הילדים שהגיעו למשפחותיהם. ולדבריהם התכנית אכן תרמה לתדירות גבוהה יותר של קשר טלפוני עם המשפחה בתקופת החופשה על מנת להוות כתובת נוספת לפנימייה כשהילד בבית. כמו כן במחלקה בפרדס חנה כרכור הצוות ברמת מודעות גבוהה לקיום קשר עם הפנימייה. בפנימיות בהן פועלת התכנית ונמצאים בהן ילדי הקהילה, דוגמת פנימיית רננים, העו"ס של הפנימייה יוצרת קשר טלפוני עם המחלקה בתדירות גבוהה ומבקשת מעורבות העו"ס במחלקה לקראת חופשות ובכלל.

לדברי סגל המחלקה התכנית תרמה להגברת הקשר עם הפנימיות וכן לביקורים רבים יותר של העו"ס במשפחה. עם זאת הנרטיב שהושמע היה שהמחלקה פעלה גם טרם התכנית במודעות גבוהה לקשר עם הפנימיות והילדים ששייכים למשפחות המטופלות במחלקה. לדעת רוב משתתפי קבוצת המיקוד התרומה הדומיננטית של התכנית מנקודת הראות של המחלקה באה לידי ביטוי עד כה ביצירת "שפה אחת" שמדגישה את חשיבות הקשר עם הילד והפנימייה והחיוניות למעורבות ההורים בחיי הילד. כמו כן פחתה לכאורה הביקורת שהייתה בעבר על דפוסי הפעולה בפנימיות. ההדרכות שהתקיימו תרמו בעיקר להכנסת ההורה לשיח. בשלב זה לא נראה לדעת צוות המחלקה שהפילוט נגע בדרכי ההכנה של חזרת הילד למשפחתו וכמו כן לדעת צוותי המחלקות בקהילה חסר בתכנית דגש על עבודה טיפולית עם הילד והמשפחה. ולא ניתן מענה הולם לשילוב שבין הצוות בפנימייה לבין הצוות במחלקה לעבודה עם הילד והמשפחה בזמן החופשות הארוכות שהילד מגיע למשפחתו.

שינוי במדיניות משרד הרווחה והביטחון החברתי – אגף בכיר חוץ ביתי, משפחה, ילד והשמות מיוחדות
– בדוח מבקר המדינה (67ב') הודגש שהחלטת המדינה להוציא ילדים בסיכון ממשפחתם להשמה בפנימייה מייצגת את האחריות ההורית שקיבלה עליה המדינה ועל כן מחובתה לדאוג לשלומם ולרווחתם לרבות בטיפול בקשר המשפחתי של הילד. המבקר הבהיר שהמחלקות לשירותים חברתיים ברשויות המקומיות, אינן מטפלות באופן הולם במשפחת החניך בעת שהותו בפנימייה. בהקשר זה ממצאי מחקרנו, כפי שהובא לעיל, אינם מלמדים שחל שינוי מהותי בקשר שבין המחלקות לשירותים חברתיים ולבין הפנימיות. אנו למדים שחל שינוי מהותי בעבודת המטה של משרד הרווחה והביטחון החברתי – באמצעות עבודתו של אגף בכיר חוץ ביתי, משפחה, ילד והשמות מיוחדות, שפועל במנהל שירותים חברתיים ואישיים. במהלך השנים 2018-2019 גיבש האגף בכיר חוץ ביתי, מדיניות שאומצה על ידי מינהל שירותים אישיים וחברתיים והתקבלה כמדיניות המשרד לגבי מערך הפנימיות החוץ ביתיות בתחום משפחה ילד ונוער. המדיניות נתנה ביטוי למחויבות המדינה ליטול אחריות מלאה לילדים שהושמו במסגרת פנימייה על כל צרכיהם לרבות צרכים פיזיים ורגשיים. על רקע המדיניות החדשה בוצעה רפורמה רחבה במערך המבני של הפנימיות והרחבה מקיפה של המענים לחניכים תוך הגדלת המשאבים הניתנים ומתן תוספות כוח אדם משמעותיות.

ברמת מטה האגף למשפחות ילדים ונוער בקהילה, פותחה לאחרונה מדיניות ביחס לתפקידן של המחלקות לשירותים חברתיים סביב השמתם של ילדים במסגרת פנימיות. המדיניות מגדירה את הפעולות הנדרשות מצוותי המחלקה לאורך ציר הזמן של ההשמה החוץ ביתית עם תפיסת הורים שותפים, החל משלב קבלת ההחלטה בוועדת לתכנון טיפול, תקופת השהות ועד לחזרת הילד לביתו. במסגרת תהליך גיבוש המדיניות נבנה תהליך לעבודתו של עו"ס משפחה בתהליכי השמה של ילדים בפנימיות. התהליך שהופק בשנת 2019 בשותפות עם עמותת "ילדים בסיכוי" נבנה בתקופת הפילוט בתהליך פיתוח ידע באמצעות קבוצות למידה משותפות לפיקוח קהילה במטה, פיקוח מחוזי, נציגות מחלקות ונציגות פנימיות. לצורך הטמעת המדיניות בקרב המחלקות לשירותים חברתיים, נבנתה תכנית הטמעה תלת שנתית שהחלה לפעול לאחר סיום עבודת איסוף הנתונים במחקר בשנת 2021.

יש להניח שתהליכי הטמעה בקהילה שונים מתהליכי ההטמעה בפנימיות בשל מאפייני המערך בקהילה- מספרן הגדול של מחלקות לשירותים חברתיים, מספרם הרב של בעלי התפקידים המעורבים בתהליכי השמה חוץ ביתית ובכללם: מדר"צ, עו"ס לחוק הנוער, יו"ר ועדות תכנון טיפול ובראשם עו"ס משפחה שמעורבים בתחומי ההתערבות עם משפחות. כמו כן בשל מציאות בה מחלקות בדרך כלל שותפות לתהליכי הטמעה של תכניות שונות ושל מרכיבי מדיניות בתחומים שונים שמתפתחים עם הזמן. הדבר מחייב קצב למידה אחר עם סדרי עדיפויות הנקבעים במטה.

מחקר זה שעסק בהערכת תכנית "הורים שותפים" מצא שהמתווה של התכנית נותן מענה להיבטים רבים שעלו בדוח המבקר. במדיניות שגובשה ע"י אגף בכיר חוץ-ביתי, בין השאר הוכרז על אימוץ תכנית "הורים שותפים" והוצגה הדרישה מהנהלות פנימיות לסייע לפתח קשר בין הילד שחי בפנימייה לבין משפחתו במגוון דרכים ובהן: קשר רציף באמצעות שיחות עדכון הדדיות בין הצוות לבין המשפחה, פגישות וביקורי בית, שיתוף משפחת החניך בחיי הפנימייה, ביקורים, נוכחות באירועים וניהול תהליך טיפולי הממוקד בקשר שבין החניך לבין משפחתו. במדיניות האגף נקבע שלחניכים נעדר עוגן משפחתי, תיבנה תכנית ייחודית מותאמת לצורכיהם, הכוללת סל מענים, קשר עם משפחה מלווה או חניך מלווה לרכישת מיומנויות נדרשות. האגף הבכיר חוץ-ביתי משפחה ילדים והשמות מיוחדות, החל על רקע המדיניות שקבע לכתוב נהלים ברוח "הורים שותפים". נכתב נוהל עבודה עם משפחות שמפרט את שגרות העבודה אליהם נדרשים צוותי הטיפול כדי לוודא שמתקיימת תקשורת שוטפת בין ההורים לבין ילדם וכן שמתקיימת תקשורת של צוותי הטיפול עם ההורים. במקביל נקבעו הנחיות לכתיבת תכניות עבודה שנתיות ובכלל ההנחיות הושם דגש לכלול פעולות אופרטיביות במטרה לשכלל את דרכי התקשורת בכלל התחומים: בריאות, חינוכי, מעורבות באירועים משמעותיים בחיי ילדם כמו גם הערכות נכונה לקראת חזרתו של הילד למשפחה.

לאחר שאושרה המדיניות החדשה החל האגף לבצע פעולות הטמעה כגון ימי דיון מחוזיים לכלל רכזי הטיפול ומנהלי פנימיות, ימי הכשרות מקצועיות לאנשי צוות מגוונים בפנימיות, הוכנסו מודולות חדשות לקורסי הכשרה בדגש על קשר הורים וילדיהם. בוצעו ימי שיא של צוותי הפיקוח בנושא כדי להביא לתודעת המפקחים את הצורך לוודא בשגרת עבודתם את יישום מדיניות האגף. כמו כן האגף הפיץ שאלונים דיגיטאליים למיפוי הפעולות בפנימיות והערכת האפקטיביות בכל הקשור לשותפות הורים. כמו כן פותח מערך דיגיטאלי (תכנת תל"ס- תיק לקוח מסגרת) הכולל תיעוד פעולות שוטפות עם הורים בפנימיות כגון: שיחות טלפון של הצוות הטיפולי להורים, דוח הורים, מעקב על ביקורי הורים ועוד. פותחה גם תכנת פיקוח (נתיב למפקח) הכוללת תיעוד ובדיקת הקשר שבין החניך לבין הוריו וכן לקשר שבין הצוות לבין ההורים. בתוך פעולותיו האגף ביצע מיפוי של הפנימיות לפי תהליכי ההטמעה ושילב מנחים מקצועיים בפנימיות לפי תכנית שהוגדרה מראש על פי הצרכים של כל אחת מהפנימיות. כמו כן אושר תקציב לשנת 2022 למיזם משותף בין המשרד לבין עמותת "ילדים בסיכוי" להמשך תפעול "מרכז שותפות הורים" ולהמשך עבודה בפנימיות בדגש על העמקת תפיסת העבודה. וכמו כן בהידוק העבודה המשותפת בין צוותי הפנימיות לבין צוותי המחלקות לשירותים חברתיים בקהילה. אין ספק שמכלול זה

מצביע על מגמה של פעילות אינטנסיבית להגברת שיתוף הורים בפנימיות והתכנית "הורים שותפים" ככל שתמוסד תהווה בסיס נאות ליישום המדיניות.

סיכום והמלצות

תוצאות הניתוח מלמדות שהתכנית תורמת באופן משמעותי ביותר לפתוח המודעות של צוות הפנימייה בחשיבות מעורבותם של ההורים ושיתופם בחיי ילדם בפנימייה. רוב מרכיבי מודל התכנית מיושמים ברוב הפנימיות והופכים בהדרגה מתונה לחלק משגרת חיים. הנהלות הפנימיות בהנחייתם של מובילי התכנית נענו לאתגר הטמון בשותפות ההורים ועוסקים בהטמעת מרכיבי התכנית בפתחות ובמוטיבציה רבה כאתגר וכהזדמנות שיישום מרכיבי התכנית יתרום לשיפור איכות חיי החניכים בפנימייה, להתקדמותם החינוכית והחברתית ובראש ובראשונה לחיזוק הזיקה והקשר שלהם אל הוריהם ומשפחתם. הממצאים מלמדים הן מדיווחי הילדים והן מדיווחי הסגל שקיימת מגמה חיובית בהגברת מעורבות הורית בחיי הילדים בפנימייה, אך הדבר משתקף בעיקר באמצעות שיחות טלפון שמקיים הילד עם הוריו. באוכלוסיית ההורים של פנימיות במגזר המיעוטים טרם נוצרה בשלות להתקדמות התכנית ויש מקום לבחון הכנת תכנית שבמגוון הפעילות בה תהיה התייחסות קונקרטית למאפייני תרבות האוכלוסייה במגזר הערבי. ראוי להיעזר לצורך כך במומחים מתוך מגזר המיעוטים בעלי ניסיון כעובדים סוציאליים בעבודה מקצועית עם פנימיות. יודגש שבשלבי סיום המחקר התבצע בשירות ילד ונוער תהליך מורכב של ריענון וכתובה מחודשת של נהלים ללא קשר ספציפי לתכנית זאת. במסגרת זאת נכתב נוהל ייעודי שעוסק בעבודת נציגי הפנימיות עם ההורים ומתבסס על תפיסת התכנית הורים שותפים. כמו כן נבנה כלי לתכנון תכנית עבודה שנתית בפנימייה בכל הקשור לעבודה עם הורים. הכלי אמור לשמש גם את הפיקוח בבצוע מעקב על יישום הפעילות בכל פנימייה.

המלצות המחקר העיקריות

1. בעקבות התכנית פעילות בפנימיות המכוונת להגברת מעורבות הורית הפכה למובנית ושיטתית יותר. בקרב חברי הצוות בכל פנימייה שולטת תפיסה טיפולית "אני לא במקום ההורים". התכנית הובילה למצב שהצוות הפך למוכוון הורים, אך על רקע חלופים תדירים בסגל הפנימייה יש חשיבות למסד את ההדרכה של עובדים חדשים במרכיבי התכנית ולהתמיד בהדגשת החשיבות הערכית של שיתוף הורים.
2. פעילות הפנימיות מתקיימת ללא תשתית נהלים מספקת. למעשה הפנימיות לא נהגו עד כה לבנות נהלים להגדרת תהליכי עבודה, לרבות לא בנוגע לפעילות עם הורי החניכים. מומלץ לפתח מספר מצומצם של נהלים אחידים לעבודת הפנימיות בכל הקשור לשיתוף הורים.
3. רוב השלבים ומרכיבי הקליטה הכלולים במודל התכנית מיושמים במרבית פנימיות התכנית. מרכיבים כגון: יום היכרות, יום ראשון לשנה"ל, דוח הורים, קבוצת הורים חדשים הופכים לחלק אינטגרלי מפעילות הפנימיות. מומלץ להקפיד על מיסודם תוך התאמת מרכיבים מסוימים דוגמת ביקורים וימי הורים לנורמות השונות באוכלוסיית המגזר הערבי.
4. קיום שיחות בין ילדים לבין הוריהם טרם הפך לשיטתי ומובנה כמצופה על פי מתווה התכנית. ברוב הפנימיות עדיין לא הוטמע במידה מספקת הצורך בעידוד מצד הצוות הן את הילדים והן את ההורים

- לקיים שיחות סדירות ובתדירות קבועה ביניהם. כמו כן, תיעוד וביצוע מעקב להכוונה לאחר קיום השיחות טרם הפך לחלק אינטגרלי מדפוסי הפעולה של הפנימיות. מומלץ לקבוע בתוך תל"ס תדירות קבועה מינימאלית לקיום השיחות בין כל חניך לבין הוריו כמרכיב בתכנית הטיפולית של החניך.
5. יש חשיבות רבה שרכזת הטיפול תהיה זו שאחראית על תחום ההורים בפנימייה. בפנימיות מסוימות הנושא מתחלק בפועל בין מדריכים ללא ניהול והכוונה מקצועית של העו"ס.
6. למרות כל המאמצים המשמעותיים שהפנימיות משקיעות בשיתוף ההורים בימי משפחה ובאירועים אחרים בפנימייה עדיין שיעור ההורים הנוכחים באירועים אלה נמוך יחסית עקב סיבות כגון: מצב סוציו כלכלי של משפחות, מרחק הגאוגרפי בין יישובי ההורים לבין הפנימיות, חוסר פניות של ההורים. מומלץ להמשיך לפעול לקידום ביקורי הורים בפנימיות ולנקוט בצעדים ארגוניים שעשויים להקל על השתתפות ההורים באירועים שמתקיימים בפנימיות כגון: החזר הוצאות נסיעה להורים, שיתוף הורים באמצעות שיחת Face Time בינם לבין הילד ובינם לבין העו"ס.
7. ביקורי הורים בפנימייה טרם הפכו למרכיב פעילות מובנה ומושרש במסגרת התכנית, כפי שמתבקש על פי מודל התכנית. מומלץ לגבש מדיניות שתגדיר חובת ביקורים: יום/שעות בשבוע, מספר ביקורים מינימאלי בשנה, אופן קבלת ההורה על ידי הצוות וכיוצא"ב.
8. התערבויות משפחתיות אינן מיושמות בפנימיות התכנית עקב הקושי לגייס בני משפחתו של הילד, כולל אחיו השוהים עמו בפנימייה לטיפול משותף על רקע החסמים שצוינו.
9. צוותי הפנימיות מצליחים לקדם הדרכות הורים אם כי בהיקפים קטנים- רק הורים נבחרים המאופיינים ברמה קוגניטיבית סבירה ובמוכנות רגשית מקבלים הדרכה ממטפלים או מעו"ס. מומלץ לחזק את המגמה הקיימת בחלק מהפנימיות לקיים שיחות צוות - הורה קבועות ולשלב בהם הדרכת ההורים בממשק הקשר שלהם עם ילדם.
10. טרם נוצר ערוץ תקשורת שיטתי ומובנה בין הורי החניכים לבין צוותי בתי"ס. מומלץ להכין תכנית הסברה לבתי"ס כדי לגרום להתייחסותם אל ההורים בפן החינוכי ולא על פי נוחות המחנך/מורה לקיים הקשר רק עם מדריך הפנימייה.
11. תהליך מיפוי משפחתי הוא כלי שנתפש חשוב וחינוכי ביותר אך מבוצע בהיקף ובמידת התקדמות משתנה מפנימייה לפנימייה. מומלץ לחייב בצו של מיפוי משפחתי לכל הילדים בתוך החודשיים הראשונים של שנת הלימודים ולהטמיע דיון עם כלל חברי הצוות במשמעויות המיפוי ובהשלכותיו לתכנית הטיפולית בילד.
12. ברוב הפנימיות טרם הושג שיתוף ממשי של ההורים בעיצוב התכנית טיפולית חינוכית ובתהליך יישומה. מומלץ להקפיד על חתימת ההורים והצוות על התכנית הטיפולית ולמסור בידי ההורים העתק של התכנית.
13. המחלקות שעברו הדרכה נחשפו למטרות ועקרונות התכנית ומודעים למרכיביה והנחותיה. יחד עם זאת, מומלץ לאתר ולגייס מרצים/ מדריכים במגזר המיעוטים שיעבירו הדרכות במחלקות בתחום של עבודה עם משפחות שילדיהם בהשמה חוץ ביתית ותהליכי שיתוף הורים.
14. מומלץ שעו"ס משפחה תכלול בתכנית הטיפול במשפחתו של הילד פרק מיוחד להתערבות במשפחה בתקופת השהות של הילד בפנימייה. מומלץ לפעול לחיזוק ממשקי העבודה והקשר בין צוותי המחלקות לבין הפנימיות בעבודתם עם הילדים ומשפחותיהם, זוהי אחריות משותפת והדדית לפנימייה ולמחלקה בקהילה, הדורשת פעולות ויוזמות אקטיביות של כל אחד מהמעורבים.

2. סקירת ספרות

2.1 חשיבות הקשר בין הורים לבין ילדם

הספרות המקצועית בהתייחסות ספציפית לדפוסי מעורבות הורים בפנימייה דלה מאד. עם זאת מעיון נרחב בספרות המקצועית עולה שללא תלות בנסיבות הייחודיות הפיזית-קיומית שבה מצויה מערכת היחסים בין הילד לבין הוריו, ילדים זקוקים לקשר הדוק עם הוריהם. הקשר בין ההורה לבין הילד מבוסס לא על למידה כי אם על התקשרות. במרבית מהמקרים, הקשר בין ההורה לבין הילד משפיע על התפתחות הילד, על הישגיו הלימודיים של הילד ומהווה מרכיב חשוב ביותר בהצלחתו כאינדיבידואל וכעצמאי בבגרותו. החיבור בין ילד לבין הוריו מבוסס בראש ובראשונה על "התקשרות" (Attachment), מונח שקיבל ביטוי נרחב במחקריהם של בולבי וממשיכיו (Bowlby, 1956, 1988; Bretherton, 1992), התקשרות שאינה מותנית בבסיס למידה שילד לומד מהוריו. גם כאשר מטען הכישורים והידע של ההורים לוקה בחסר ואין בסיס של למידה נרחבת, ילד נזקק להוריו וניזון כבסיס להתפתחותו ולעצוב חייו מיחסם אליו ומדפוס היחסים שהוא רוקם עמם.

תוכן הקשר שבין הורה לבין ילדו ניתן לעיצוב, האופן שבו ההורים ממלאים את התוכן הזה אכן בעל השפעות ארוכות טווח על הילדים ועל מערכת היחסים ההדדית הזו, שמתקיימת בכל מקרה. התנהגות הורים, המשמשים כמחנכים ראשוניים של הילד, במידה רבה קובעת את התפתחות תפישת עולמו, את ההתפתחות הרגשית שלו, את רמת ההישגיות, את מקור שליטתו הפנימית, את רמת סקרנותו ואת הדמוי העצמי שלו. כל אלה הם משתנים שנמצאה במחקר זיקה מובהקת בינם לבין הקשר של הילד עם הוריו. מהדמוי העצמי נגזרת החוללות העצמית (Self-Efficacy), שהיא למעשה המנוע לעשייה ולצמיחה בפועל. פוירשטיין (1994) טוען כי ההורים יכולים לשמש כמלמדים מתווכים האחראים לתפוקתם הלימודית וההתנהגותית של ילדם. במטרה לחולל למידה, נדרש מודל לחיקוי של מבוגר משמעותי לילד במטרה שהלומד יזדהה עמו ויפנים את המסרים המכוונים אליו. כל אחד מההורים הינו מבוגר המהווה מודל לחיקוי, בהיותם הדמויות המשמעותיות ביותר לילדים. ההורים הינם הגורם הדומיננטי שמתווך בין הילד לבין העולם מחוץ לבית, באמצעות הדוגמא האישית והיחס אל הילד. בנדורה (Bandura, 1991) ובלוס (Blos 1979) קראו לתופעה זו בשם הזדהות. לפי בנדורה, מרבית ההתנהגויות של בני האדם אינן נלמדות באמצעות התנסות אישית, אלא דרך למידה עקיפה, קרי בהתבוננות בהתנהגויות של אחרים. ידועה הדוגמא שהנוהגים באלימות, הינם מושפעים בין היתר מתכנים טלוויזיוניים רפטיביים רוויי אלימות (בהם הגיבורים האלימים זוכים לחיזוק), באמצעות תהליך למידה שנקרא למידת חיקוי.

מחקרים מראים כי מעורבות ההורים בהתפתחות וגדילת הילד חיונית בכל גיל (Nokali, Bachman & Votruba-Drzal, 2010). מעורבות הורים חשוב שתהיה כוללנית בכל תחומי התפתחותו של עולם הילד. שכן מעורבות כוללנית משפיעה לחיוב על מכלול חייו של הילד לרבות הישגיו הלימודיים ותחומי ענין ספציפיים שלו, ולא כפי שנהוג לחשוב שמעורבות כוללנית משפיעה פחות וכדי שהילד יצליח בתחום ספציפי חייבת להיות מעורבות ספציפית ממוקדת בתחום המסוים (Ma et al., 2016).

מעורבות ההורים מתחוללת כפונקציה של מערכת היחסים בין ההורים לבין הילדים וכן מושפעת מתהליך הסוציאליזציה של הילד. משתנה מעורבות ההורים נמצא חזק יותר בהשפעתו ביחס למשתנה המצב הסוציו-אקונומי, שנמצא אף הוא כמשתנה בעל השפעה לא מבוטלת על הישגיו של הילד ועל

הצלחתו לאורך זמן. אחד ההסברים לכך הוא שבחברה המאופיינת במוביליות חברתית, גם הורים משכבות חלשות מסוגלים לראות את פירות המאמץ הממושך והמתמיד להצלחה ולהשגת המטרה. לכן בכל רמה סוציו אקונומית והשכלתית חייבת להורים להיות עם מוטיבציה וגישה להניע את ילדיהם ללמידה. השפעת הציפיות שההורים תולים בילדים ויחסם אליהם, הינה משמעותית ביותר בהקשר של הדמוי העצמי של ההורה, ללא קשר למעמדו הסוציו-אקונומי.

טרגר (2003) איששה, במחקרה את הקשר בין מעורבות הורים לבין הישגים בלימודים של ילדים בגילאים השונים. במחקרה פותח מודל של מעורבות הורים המגדיר את אופי פעולות המעורבות במנעד הפעולה המגוון. מעורבות ההורים במחקר זה, שימשה כמשתנה מתווך בין נתוני הרקע לבין ההישגים בלימודים. בנוסף לכך, נעשתה הבחנה בין סוגי מעורבות הורית לגבי מידת האפקטיביות של המעורבות. מתוך המחקר נלמד כי תחושת הביטחון של הילד היא נקודת המוצא להתפתחות. על כן, חשוב שההורה יהיה מעורב באופן ישיר עם ילדו. במטרה להשפיע על הצלחת הילד בעתיד, על ההורים להקנות נתונים התנהגותיים המשמשים בסיס ללימוד. עוד נמצא כי התעניינות ההורים בלימודי הילד, הזדהותם עם קשייו ועם הצלחותיו, הופכים את ההורה לחלק מתוך החוויה הלימודית ומתוך חווית הגדילה בכללה, דבר המעלה את המוטיבציה. הורים אשר משרישים בקרב ילדיהם כי הצלחת ילדיהם מאוד חשובה עבורם, ייצרו סביבה המניעה ללמידה.

המסגרת החינוכית אמורה לשמש תשתית מוסדרת חברתית שמטרתה להקנות כלים לרכישת ידע והתנהגות. לפיכך, עליה להוביל לתהליך של מעורבות חינוכית מצד ההורים. במצבים בהם ההורים אכן מעורבים בחינוך הילדים, תוך כדי עבודה משותפת עם צוות החינוך, נמצא שהישגיהם של הילדים עולים. כשההורים מעורבים בביה"ס, נמצא שהילדים מצליחים גם מעבר לכתליו (Targer, 2015-6).

2.2 ילדים ומתבגרים בסיכון בישראל ובעולם

ועדת רוטלוי (2003) הגדירה את האחריות ההורית הדרושה בחוק הישראלי וגיבשה הצעת חוק שנועדה להביא להכרה של החוק בזכויות ילדים ובאחריות הורים. בדו"ח הוועדה נכתב: "ביסוד מודל החקיקה עומדת ההכרה בעיקרון האחריות ההורית, על-פיו להורי הקטין מסורה האחריות הראשונית והחובה לפעול לשם הבטחת טובתו של הקטין. להורי הקטין מוענקות סמכויות ייחודיות לפעולה לשם מלוי אחריותם ההורית. לפי המלצות הוועדה, על המדינה מוטלת חובה לסייע להורים במילוי האחריות ההורית".

טרגר (2014) מחדדת ומדגישה כי המשפחה ויחסי הורים וילדים הם ההקשר הרחב ביותר שבו ממוקמת טובת הילד. השימוש במושג "ילדים ובני נוער בסיכון" רווח בתאוריה ובפרקטיקה של העבודה הסוציאלית והחינוכית-טיפולית עם ילדים ובני נוער. הקריטריונים להגדרה 'בסיכון' אינם אחידים, והם נקבעים בהתאם לתפיסה של הגורם המטפל או של החוקר שבוחן נושא זה (רומי, 2007). כתוצאה מכך המושג משמש לתיאור מצבים מגוונים השונים זה מזה: תת-הישגיות בלימודים, או נשירה מבית הספר (דוח ועדת שמיד, 2006); מניעה של מתן תרופות לילד כשהוא זקוק להן, מניעת חיסונים או טיפול רפואי קונבנציונלי (נקר, 2006); התנהגות אנטי-חברתית, עבריינות ושימוש בסמים (להב, 2000); קיום יחסי מין לא בטוחים, היריון בגיל ההתבגרות, חוויה של הזנחה, חוויה של התעללות רגשית, פיזית או מינית,

אובדנות, השמנת יתר ומחלות כרוניות אחרות, עוני, קשיים בקשרים חברתיים וכן הלאה (דוח ועדת שמיד, 2006; Schonert-Reichl, 2000).

הקושי להגדיר את התופעה מתבטא גם בריבוי כינוייה. על מנת לנסות להגדיר את סוגיית הילדים ובני הנוער בסיכון רווחו במהלך השנים – במקומות רבים בעולם, לרבות בישראל – תיאורים שונים למופעים של ילד בסיכון. מוכרים כינויים דוגמת 'כנופיות מקופחים' (Disadvantaged gangs), 'ילדי רחוב' (street corner youth), 'נוער מנותק' (unattached youth), 'נוער נושר' (School Leavers) ו'נוער עברייני' (Delinquent youth). כינויים לתופעה שרווחו בארץ בתקופות שונות היו 'נוער מצוקה', 'טעוני טיפוח', 'נוער חסר חינוך', 'ילדי רחוב', 'נוער עזוב', 'נוער שוליים', 'חבורות רחוב' ועוד.

השינויים בדרך הגדרת התופעה בארץ ובעולם מתבטאים בכינוייה ובדרכי ההתמודדות עמה (זועבי, 2003). בעשורים האחרונים כל הקטגוריות שלעיל הוכנסו תחת מטרייה אחת: "ילדים ונוער בסיכון" (Children and youth at risk). לפי ריצ'רדסון ואחרים (Richardson et al., 1989) המונח 'בסיכון' הוא שם חדש לתופעה ישנה. דומה אפוא כי המונח 'נוער בסיכון' משמש לתיאור מתבגרים "בעייתיים" אשר מתקשים (וליתר דיוק מתמודדים עם קשיים) בהשתלבות חברתית נורמטיבית.

בהגדירם נוער בסיכון, רזניק ובארט (Resnick & Burt, 1996) מציינים רכיבי סיכון אשר מתארים התנהגויות ועמדות החורגות מהנורמה המקובלת. תיאור זה כולל רכיבים אובייקטיביים דוגמת נשירה ממערכת חינוכית או תעסוקתית, כמו גם רכיבים סובייקטיביים דוגמת מצוקה אישית ומשפחתית. רכיבים אלה משמשים בערבוביה. רומי (2007) טוען כי לפיכך יש לברר מהי משמעותו של סיכון, כיצד מודדים אותו ומהו הנוהל שלפיו הרשויות למיניהן – החינוכיות, הטיפוליות ואף החוקיות – מאמצות את הקריטריונים לסיכון לצורך גילוי יחס נאות לקבוצת נוער זו.

קיים פער קונספטואלי בהתבוננות על התופעה ובניתוחה בין אנשי מקצועות הטיפול (עבודה סוציאלית, פסיכולוגיה ורפואה, לרבות פסיכיאטריה במקרה הנוכחי), לעומת אנשי מקצועות החינוך (גרופר ורומי, 2014). אנשי חינוך השתמשו במושג 'בסיכון' לא רק כדי לתאר תלמידים הנמצאים בסיכון לנשור מבתי ספר תיכוניים, אלא לעתים הם ייחסו אותו לתלמידים אשר עלולים לחוות קשיים בהשתלבות בשוק העבודה או לתלמידים עם קשיי למידה – קשיים המגבילים את יכולתם של התלמידים לבחור בקריירה עתידית ולהתקדם מקצועית.

לעומת זאת פסיכולוגים, עובדים סוציאליים ויועצים חינוכיים הרבו להשתמש במושג זה כדי לתאר ילדים ובני נוער שעלולים לפתח בעיות רגשיות ובעיות התנהגות. בספרות המקצועית על אודות פסיכופתולוגיות התפתחותיות: המושג 'סיכון' בקרב אנשי מקצוע אלה, מוגדר כמערך הגורמים אשר מגבירים את הסבירות להתפתחות עתידית של הפרעה רגשית או התנהגותית אצל ילד, וזאת בהשוואה לסבירותה אצל ילד הנבחר אקראית מתוך אוכלוסייה כללית.

בדיקה מעמיקה בספרות המקצועית, מגלה כי אין אחידות במינוח המשמש להגדרת הסיכון. חלק מהחוקרים והארגונים (כמו ארגון ה-OECD) בוחנים היבטים מסוימים בלבד של הסיכון (התפקוד בבית הספר), ואילו אחרים משתמשים במשמעות רחבה מאוד של הגדרת מצבי הסיכון. כך למשל דרייפוס (Dryfoos, 1990) טוענת כי המונח 'בסיכון' פירושו סיכון שהילדים או בני הנוער יתפתחו למבוגרים לא אחראים. חוקרים אחרים (Ginzberg, Berliner & Ostow, 1988) משתמשים במונח 'תפקוד לא יעיל'

(ineffective performers) כדי לתאר מתבגרים בסיכון אשר פועלים בתחום העבריינות ואינם מסוגלים לשמר את נישואיהם לאורך זמן, לשרת את עצמם ואת האנשים התלויים בהם.

מדד מקובל ורווח במדינות ה-OECD להגדרת הסיכון הוא כישלון בבית הספר. במסמך שפרסם 'הארגון לשיתוף פעולה ולפיתוח כלכלי' (OECD, 1995) נכתב כך: "ילדים ובני נוער 'בסיכון' הם אלה שנכשלים בבית ספר ולא מצליחים במעבר לחיים בוגרים ועבודה, וכתוצאה מכך קיימת סבירות נמוכה שהם יוכלו לתרום לחברה הפעילה" (שם: 21). הגדרה זו מקובלת על כל המדינות שחברות בארגון, אולם חלקן הכלילו בה גם ילדים עם ליקויים פיזיים ושכליים. המכנה המשותף של הקטגוריות האלו הוא כישלונם של התלמידים ללמוד ביעילות בבית הספר. להב (2000) כותב כי גם בישראל משרד החינוך מגדיר את תופעות הסיכון באופן צר מאוד. הגדרה זו מתמקדת בסיכונים שבתחומי האחריות של המשרד: נשירה או תת-הישגיות בלימודים, סטייה מהתנהגות נורמטיבית, ובעיקר תת-השגת יעדים שמערכת החינוך חותרת אליהם (תעודה והישגים פורמליים). עם זאת, חשוב לציין כי מדד זה מתקשה להבחין בין ילדים עם צרכים מיוחדים לבין ילדים הנמצאים בסיכון.

הגדרה מפורטת ביותר של "נוער בסיכון" פרסמה מחלקת הבריאות ושירותי האנוש של ארצות הברית (US Department for Health and Human Services) הגדרה זו, כפי שצוטטה על ידי רזניק ובארט (Resnick & Burt, 1996) עוסקת בארבעת הרכיבים העיקריים שלהלן:

(א) גורמי סיכון (Risk Antecedents) - כוחות בסביבתו הקרובה של המתבגר שהם בעלי השפעה והשלכה שלילית על התפתחותו. שלושה מהגורמים הבולטים הם עוני, סביבה חברתית עבריינית ומשפחה לא מתפקדת;

(ב) סימני סיכון (Risk Markers) - התנהגויות של המתבגר אשר השילוב ביניהן לבין גורמי הסיכון מגביר את הסבירות לפגיעות ולהתנהגות שלילית. שתי התופעות הבולטות בהקשר זה הן תפקוד לקוי בבית הספר (לרבות נשירה סמויה ונשירה גלויה מבית הספר) ומעורבות בפעילות פלילית או עבריינית (השלכות אפשריות שלה הן הוצאת המתבגר מהבית או הפנייתו לקבלת שירותי טיפול בקהילה);

(ג) התנהגויות סיכון (Risk Behaviors) - התנהגויות שהן בעלות פוטנציאל לפגוע בנער המתבגר בצורה ישירה או עקיפה (כמו למשל פגיעה בסביבתו של המתבגר, פגיעה אשר משפיעה גם על המתבגר עצמו). בדרך כלל קיים קשר בין התנהגויות אלו לבין גורמי הסיכון וסימני הסיכון שצוינו לעיל. דוגמאות להתנהגויות סיכון הן היעדרויות תכופות מבית הספר, בריחות תכופות מהבית, קיום יחסי מין בגיל מוקדם, צריכה בגיל מוקדם של סיגריות, אלכוהול או סמים, "התחברויות" לקבוצות עברייניות;

(ד) תוצאות סיכון (risk Outcomes) - תוצאות אלו נובעות מכלל הגורמים שצוינו לעיל. התוצאות הבולטות הן היריון בגיל מוקדם, הורות בגיל צעיר, בריחה מהבית, מעורבות בזנות (לרבות ניצול מיני, מחלות מין וכן הלאה), צריכת סמים ואלכוהול, מעורבות בפעילות פלילית ועבריינית, נשירה וניתוק ממערכות חינוך וחברה בקהילה.

בשנת 1998 משרד העבודה והרווחה הגדיר את האוכלוסייה שבסיכון לפי גורמי הסיכון: "גורמי הסיכון יכולים לנבוע ממקור פנימי – תוך אישי (מחלה וכו'); הם יכולים לנבוע ממקור בין אישי (העברה בין דורית, תרבות וכו'); והם יכולים לנבוע ממקורות חיצוניים (מלחמה, סביבה עבריינית וכו'). גורמי

הסיכון על פי עמדה זו יכולים להיות קבועים, אך יכולים להיות גם זמניים. הם יכולים להיות ברי ניבוי, אך יכולים להיות גם מפתיעים ובלתי צפויים. (משרד העבודה והרווחה, 1998: 13)

נוסף על כך הוצע לחלק את האוכלוסייה של ילדים ובני נוער בסיכון לשלוש קבוצות (להב, 2000):

א. ילדים ובני נוער הנמצאים בסכנה ישירה ומידית – קורבנות להתעללות והזנחה, ילדים ובני נוער עם בעיות התנהגות, נוער עבריין, בני נוער הצורכים סמים, קורבנות לאלימות במשפחה.

ב. ילדים ובני נוער החיים בסביבה אשר מהווה סכנה עקיפה – ילדים ובני נוער אשר עדים לאלימות בין הוריהם, להתמכרות ולעבריינות, חיים בתנאי עוני וכאלה החיים בקהילות מסוכנות.

ג. ילדים ובני נוער החיים בנסיבות אשר עלולות ליצור סיכון עבורם – נסיבות כאלו כוללות גירושין של ההורים, חיים במשפחות חד-הוריות, חיים במשפחות של מובטלים או של עולים חדשים.

המתנגדים לחלוקה זו (למשל, להב, 2000) טוענים כי הגדרת הקבוצות שלעיל מייצגת ראייה חלקית מאוד של תופעות הסיכון הקיימות בישראל. לדיוס הגדרה זו היא פועל יוצא של האמצעים (השירותים או הפתרונות) אשר מצויים במשרד הרווחה והביטחון החברתי כדי להתמודד עם תופעות הסיכון של ילדים ומתבגרים.

בשנים שלאחר מכן רוב ההגדרות של מתבגרים בסיכון התבססו על השתייכותם למסגרת מטפלת, כמו גם על רכיבי הסיכון שבחיהם. לפיכך ל'נוער בסיכון' נחשבו מתבגרים אשר טופלו ביחידות לקידום נוער המופקדות על תחום זה. היה זה אך סביר כי נערים שמצבם התאפיין בנימוק, בעזובה ובהתנהגויות סיכון, היוו את עיקר האוכלוסייה אשר הגיעה ליחידות אלו (רומי, 2007). היחידות לקידום נוער מאבחנות את קבוצת הסיכון כמתבגרים שרגלם האחת נמצאת עדיין בתוך מסגרות החינוך והחברה של בני גילם, אך רגלם השנייה כבר מחוצה להן. המכנה המשותף למתבגרים הללו הוא הניכור שלהם ממערכות החיים הנורמטיביות של בני גילם, ניכור אשר מתחבר לסימפטומים התנהגותיים-חברתיים נוספים: שוטטות, עבריינות, צריכת סמים ואלכוהול, אלימות, ונדליזם וכן הלאה.

העדר הגדרה אחידה של הילדים והמתבגרים אשר נמצאים בסיכון גרם לכך שעד היום הגורמים למיניהם העוסקים בנושא זה (משרדי ממשלה, חברות ממשלתיות, רשויות מקומיות, ארגונים התנדבותיים, ארגונים עסקיים, קרנות) לא השכילו לגבש טיפול מערכתי כוללני ורציף בילדים ובבני הנוער האלה. פעילותם של הגורמים האלה דומה יותר ל"כיבוי שרפות" (נקר, 2006). על מנת לנסות להציע פתרונות למצב זה מונתה בשנת 2004 ועדה ציבורית לבדיקת מצבם של ילדים ובני נוער בסיכון ובמצוקה בראשותו של פרופסור הלל שמיד. הוועדה התבקשה ללמוד ולהגדיר את ההיבטים ואת הממדים של בעיית הילדים ובני הנוער בסיכון אשר סובלים ממצוקה חברתית וכלכלית (דוח ועדת שמיד, 2006). ברור אפוא כי השימוש הבלתי-אחיד במושג 'סיכון' מוביל לעמימות של משמעותו. העדר הגדרה אופרטיבית מקשה מאוד לטפל ביעילות בבעיה. אולם למרות העדר הסכמה רחבה בדבר הגדרת המושג 'סיכון' ודרך השימוש בה, ניתן להצביע על כמה משמעותיות שקיימת מידה רבה של הסכמה באשר להן. חוקרים אחדים (1998, McWhirter et al.) טוענים כי המושג 'סיכון' נועד "לציין את מערך הכוחות הפועלים אשר קשורים ביניהם בקשר סיבתי ומובילים לאירועים שליליים בחיי הילד או המתבגר" (שם: 7). הגדרה זו דומה במידה רבה להגדרה שהוצעה בדוח ועדת שמיד (2006) ואשר מהווה בסיס לפעילותה של התכנית הלאומית לקידום נוער בסיכון (תכנית זו הוקמה כחלק מיישום המלצותיה של הוועדה). לפי הגדרה זו,

ילדים ומתבגרים בסיכון ובמצוקה הם אלה שבמשפחתם ובסביבתם קיימים מצבים אשר מסכנים אותם. כתוצאה ממצבים אלה נפגעת יכולתם לממש את זכויותיהם כילדים וכמתבגרים בתחומים הבאים: קיום פיזי, בריאות והתפתחות; השתייכות למשפחה; למידה ורכישת מיומנויות; תועלת רגשית ובריאות רגשית; השתייכות והשתתפות חברתית; הגנה מפני אחרים ומפני התנהגויות מסכנות שלהם עצמם. קיימת אפוא הסכמה רחבה למדי באשר לעקרונות הבסיסיים האלה.

בנוסף, קיימת הסכמה רחבה בדבר שהעובדה שלעיתים המעמד הסוציו-אקונומי של המשפחה או גורמי סיכון אחרים, מקשים על מימוש זכויותיהם הבסיסיות של הילדים ובני הנוער (לפי אמנת האו"ם בדבר זכויות הילד), והדבר מעכב את התקדמותם של אלה בסולם החברתי.

אם כן, קיים מגוון של דרכים לתפוס ולהגדיר אוכלוסיות של ילדים ובני נוער הנמצאים במצוקה ובסיכון. אף שכל אחת מן ההגדרות אשר הוצגו רצינית ומעמיקה, מורכבות הנושא ומגוון ממדיו גורמים לכך הדגישו החוקרים גרופר ורומי (2014) שהם לא מצאו הגדרה אחת המוסכמת ומקובלת על הכול. להערכתם הדבר מעכב את התפתחותו של התחום ואת פיתוחם של פתרונות אמתיים לבעיותיהם ולמצוקותיהם של בני הנוער. הגברת ההסכמה והאחדת ההגדרות, הם מוסיפים (שם: 47), מהווים תנאי בסיסי והכרחי לגיבושה של "תורה" אשר עשויה להיות הביב לפתרונות יסודיים ויעילים. כמו כן, חוסר זה מאפיל לדעת החוקרים על הזהות המקצועית הייחודית של העובדים המתמחים במקצועות הטיפול והחינוך של ילדים ונוער בסיכון.

עם זאת, אנו מבקשים במחקר זה לצין שבשנת 2008 יצאה לדרך על פי החלטת ממשלה "360° - התכנית הלאומית לילדים ובני נוער בסיכון" שנתנה ביטוי נרחב לתפישה משותפת של חמשה משרדי ממשלה לגבי ילדים ונוער בסיכון וכמו כן במסגרת תע"ס 9.1 שפורסם ביום 22.5.2012 מוצגת בהקשר זה המדיניות של משרד הרווחה והביטחון החברתי. העשייה בתחום זה מרובה ויצירתית, וקיימות הצלחות לא מעטות, כפי שאכן נראה ונדגים בתחום של פנימיות.

2.3 השמה חוץ ביתית של ילדים ומתבגרים בסיכון בפנימיות

המקום הטבעי לגדל בו ילדים הוא, כפי שכבר הוזכר, המסגרת המשפחתית. עם זאת, לעתים השהות של ילדים בקרב משפחתם מהווה סיכון עבורם (Zetlin, Weinberg & Kimm, 2005) וחלקם מוצאים לבית הוריהם למסגרות חוץ-ביתיות. ילד מופנה למסגרת חוץ-ביתית בשל נסיבות אישיות או משפחתיות אשר מסכנות אותו או אינן מאפשרות את התפתחותו התקינה. ההחלטה בדבר ההשמה במסגרת חוץ-ביתית היא חלק מתהליך אשר נועד לאפשר לילד סביבה חינוכית טיפולית "מסודרת" ובטוחה שתענה על צרכיו. את ההחלטה מקבלים חברי צוות מקצועי – חברי הוועדה לתכנון טיפול והערכה במחלקה לשירותים חברתיים (לשכת הרווחה) שברשות המקומית – ואלה משתפים בה את הילד ואת הוריו. בית המשפט לנוער יכול להורות על הוצאתו של ילד למסגרת השמה חוץ-ביתית, אף אם ההורים אינם מסכימים לכך.

המסגרות המקובלות, הן אומנה במשפחה או במשפחת קרובים, הוסטלים ופנימיות מסוגים שונים. להשמה במסגרת חוץ-ביתית יש מטרה כפולה: הגנתית וטיפולית (Whittaker & Treischman 2009). כאשר כשלו כל האפשרויות לטיפול במסגרת הבית והקהילה, ההוצאה מן הבית היא פעולה של הגנה

והעברה למרחב בטוח. לאחר שהילדים נמצאים במסגרת מגנה, יש אפשרות לשקם את המרכיבים הנפשיים התנהגותיים שנפגעו אצל הילדים, כדי לאפשר להם המשך גדילה והתפתחות תקינים. טיפול כזה מבוסס בחלקו על תאוריית ההתקשרות, שלפיה יצירת קשר עם דמות מיטיבה בעקביות ולאורך זמן תשקם את המערכות שנפגעו טרם ההוצאה מן הבית (יוסף, 2011). המודל המקובל לשיקום מסוג זה הוא במסגרת המדמה משפחה "נורמטיבית". במרבית ארצות המערב, מסגרת הדומיננטית של השמה חוץ ביתית היא של אומנה במשפחה; כלומר מעבירים את הילד מחזקת הוריו הביולוגיים למשפחה אחרת. כך למשל בארצות הברית, 48% מתוך 408,425 ילדים שנשלחו להשמה חוץ-ביתית הושמו במסגרת של משפחה אומנת, ועוד 26% הושמו במסגרת של אומנה במשפחת קרובים (kinship foster family); רק 15% הושמו במסגרת פנימייה או בתי ילדים (AFCARS, 2010).

הגישה הטיפולית עם זאת בארצות רבות מונעת מהתפיסה שיש חשיבות ליציבות בחייו של הילד שהוצא מהבית. לכן נעשים מאמצים להשיבו לחיק משפחתו הביולוגית ככל שניתן. כאשר מוצו האפשרויות לעשות כן, פעמים רבות המגמה תהיה למסד את השהות במשפחת האומנה באמצעות אימוץ (Barth & Lloyd, 2010). ואמנם מרבית הילדים המועמדים לאימוץ שוהים קודם לכן במסגרת של משפחה אומנת. מתוך 107,011 ילדים שהיו מועמדים לאימוץ בארצות הברית בשנת 2010, רק 9% שהו במסגרת מוסדית (AFCARS, 2010). מכאן, שבארצות רבות הפנימייה נתפסת כשירות המיועד בעיקר לילדים שאינם מתאימים למסגרות המדמות משפחה, כגון משפחות אומנה, בדרך כלל בשל התנהגותם או מצבם הרגשי (Courtney & Iwaniec, 2009).

המצב בישראל שונה. מסיבות היסטוריות שמקורן באידאולוגיה של התנועות הציוניות בראשית המאה העשרים, התפתחה והשתרשה בישראל מסורת התומכת בפנימייה כמסגרת החוץ-ביתית שמועדפת להתפתחותם של ילדים (קשתי, שלסקי ואריאלי, 2000). אם בראשית דרכן המסגרות היו מיועדות ליתומים (למשל ילדים שאיבדו את הוריהם במלחמה או בשל מחלה), הרי במהלך השנים הפכו המסגרות הללו למסגרת שמטרתה מחד גיסא לאפשר שיקום ילדים פגועים וטיפול בהם, ומאידך גיסא לטפח את הפוטנציאל של ילדים שסביבתם הטבעית אינה מאפשרת זאת. מתוך כך התפתחו בישראל שני מסלולים של השמה לפנימייה: המסלול האחד נמצא באחריות ופיקוח של משרד הרווחה והביטחון החברתי כשהפנימיות שהוגדרו בתחום האחריות של משרד, הרווחה והשירותים החברתיים או כפי שהוא נקרא כיום משרד הרווחה והביטחון החברתי נחלקו כפי שהוצג על ידי החוקרים (קשתי, שלסקי ואריאלי, 2000). לשלושה סוגים; פנימיות שיקומיות, פנימיות טיפוליות ופנימיות פוסט-אשפוזיות כמענה למצב התפקודי, הרגשי וההתנהגותי של הילד; המסלול השני, מתנהל במסגרת הפיקוח של משרד החינוך ובמסגרתו נמצאות פנימיות חינוכיות וכפרי הנוער. שני המסלולים – זה של מערכת הרווחה והשירותים החברתיים וזה של מערכת החינוך – נבדלים זה מזה במאפייני הילדים החוסים בהם, במדיניות החינוכית – טיפולית ובשיטות ההתערבות הנהוגות בהם. בסקירה זו, מטבע הדברים, נתמקד בילדי פנימיות הרווחה בישראל.

אנו מבקשים להבהיר במחקרנו זה שכיום מחולקות הפנימיות שבאחריות משרד הרווחה והשירותים החברתיים לשלושה סוגים שמוגדרים: פנימיות בפרופיל מעוף (טיפוליות), עוגן (פוסט אשפוזיות ומעוז (קשיים נפשיים והתנהגותיים)

מרבית הפנימיות בישראל המטפלות בילדים ונוער בסיכון, עבדו במשך שנים רבות על בסיס ההנחה כי חובה "להציל את הילדים ממשפחותיהם" (ווינר, 1990). המטרה הייתה לתת לחניכים הזדמנות חדשה במסגרת אשר מחד גיסא, מנתקת אותם מהשפעותיה השליליות של סביבתם המשפחתית והחברתית. מאידך גיסא, חושפת אותם באופן נמרץ לסביבה מטפחת ומקדמת (קשתי ואריאלי, 1976). את הביקורת ההולכת וגוברת על מדיניות "ההתעלמות" מההורים היטיבה לתאר אניטה ווינר (שם עמ' 19): "על פי רוב הייתה חשיבות המשפחה הרחבה בעבור הילד בהשמה רבה מן המיוחסת לה. אחים ואחיות נמצאו כמקור חשוב מאוד לעידוד ולתמיכה. לא ניתן להפריז בהערכת חשיבותם של ההורים בעבור הילדים. ניתן לשפר את מיומנותם כהורים נעדרים לילדיהם, הנמצאים במסגרת השמה. שיפור זה משפיע על התפתחות ילדיהם ועל רווחתם במסגרת ההשמה. עובדי רווחת הילד אינם משקיעים די זמן ומאמץ לשיפור מיומנויות ההורים הנעדרים, ומתעלמים מאמצעי חשוב מאוד לשיפור מצבו של הילד".

במונחים אלה ניסחו קשתי ואריאלי (1976), היה ניתן לאפיין בעבר את הפנימיות בישראל כפנימיות שהסגירות בהם בולטת. שני מאפיינים מרכזיים מיוחסים לסוג זה של פנימיות:

א. גישה החותרת ל"חיברות מחדש" (רה-סוציאליזציה);

ב. מגמה בולטת לדחות את סממניה של "תרבות קבוצת השווים" (תרבות בלתי פורמלית בקרב החניכים. מה שמכונה היום בספרות המקצועית כ"תרבות נוער" הנפוצה בחברות המערביות).

שני גורמים אלה הביאו לידי כך שמשפחתו של החניך היוותה גורם שממנו יש להרחיק את הילד או להתעלם ממנה ולמנוע ככל הניתן את השפעתה השלילית על חיי הילד. משפחתו – הוריו של הילד לא נחשבה בעיני צוותי הפנימיות כגורם משמעותי שיש להתחשב בו בתהליך החינוכי ובתהליך הטיפול. ההנחה בדבר עצמתה החינוכית והטיפולית של הפנימייה הייתה מבוססת בעבר על יישום הנוסחה של פעולה בשני מישורים: "ניתוק" ו"חשיפה". מחד גיסא היה מדובר על ניתוק מרבי מן המשפחה, מן הקהילה המקורית בה גדל הילד ואפילו לעיתים היו שהרחיקו לכת וסברו שיש גם להרחיקו מתרבות המוצא. מאידך גיסא, הסגירות של הפנימייה הבטיחה חשיפה מרבית ל"תרבות השווים", לאקלים התרבותי הייחודי של הפנימייה, לצוות החינוכי ולאקולוגיה הייחודית של מוסד הפנימייה.

על פי הנחות יסוד אלה, הופנו אלפי ילדים ובני נוער עולים וילידי הארץ, מרקע של מצוקה, להתחנך בפנימיות מסוגים שונים שפעלו בישראל באוריינטציה כזו. פנימיות אלה אפשרו תרבות בלתי פורמאלית המתפתחת בקרב החניכים. לחניכיהן מפגשים מצומצמים יחסית עם המשפחה. המפגשים היו בתדירות נמוכה של יציאה לחופשות, אמצעי תקשורת מוגבלים, ביקורי הורים בפנימיות שנערכו לעיתים רחוקות וכיוצא בזה. הפנימיות, מצדן, נטו בעבר לדחות במידה רבה את סממניה של תרבות המוצא ושל תרבות קבוצת השווים בפנימיות השונות (גרופר ונודלמן, 1995). הילדים נחשפו באינטנסיביות למערכת תרבותית מונוליתית, השפעתה הנמרצת של התרבות המונוליתית הישראלית על הילדים בפנימייה, יצרה בהכרח פער תרבותי משמעותי בינם לבין הוריהם ובני משפחתם.

חוקרים שונים, ביניהם אייזקוביץ ובאק (1991), מצביעים על כך שמתחילת שנות השבעים החל להסתמן בישראל מעבר למודל חירות פתוח יותר המבוסס על תפיסה של פלורליזם תרבותי. העלייה בסממני הפתיחות והסובלנות כלפי שוני תרבותי – באה לידי ביטוי גם בדרכי העבודה בפנימיות. הייתה להן השלכה ישירה על תהליך איטי של שינוי בקשרי פנימייה-משפחה (גרופר, 1998). השוני והגיוון התרבותי

אינם נתפסים עוד כאיום על תרבות הרוב. כיום חודרת ההכרה כי כל תוספת של מרכיבים תרבותיים שמביאה קבוצת עולים זו או אחרת, עשויה להעשיר את התרבות הישראלית ולהוסיף לה רבדים נוספים. על רקע זה, מתחיל להסתמן גם שינוי בגישת הפנימיות אל הורי חניכיהם מגישה שחתרה בעבר ל"חיברות מחדש", למגמה של "חיברות". כיום סגל הפנימיות רואה את התהליך החינוכי-טיפולי כתהליך מתפתח רב-שלבי שנבנה באופן מצרפי, נדבך על גבי נדבך. משפחתו של החניך ותרבות המוצא אינם נתפסים עוד כיסודות שיש "להשתחרר" מהם.

רוב הפנימיות נפתחות אל הסביבה ומאמצות יחס חיובי כלפי גישה רב-תרבותית. אלה מקטינים גם את עצמת ההשפעה של "החשיפה" בתוך הפנימיות, שאיננה עוד חד-ממדית כמו בעבר. במקביל, הלכה והשתנתה גם הגישה כלפי תרבות השווים. זו עוברת מדחייה, שאפיינה אותה בעבר ל"קבלה" רבה יותר של ההטרונגניות התרבותית. רכיב נוסף במשוואה זו היא הקהילה בה חיה משפחתו של החניך. ההגדרה החדשה של היעד היא קידומו של החניך כפרט, בהקשר של המשפחה כולה. משימתה של הפנימייה היא אפוא לקדם כל חניך. ואילו מן הקהילה מצופה כי היא תפתח מערכת שירותים לתמיכה ולשיקום התפקוד המשפחתי. תנאים חדשים אלה יוצרים צורך בתיאום מרבי בפעילותן של שתי מערכות: הילד ומשפחתו, הפנימייה והקהילה, על מנת שישלימו זו את זו בפעילותן (קשתי, שלסקי, אריאלי, 2000).

התבססות המודלים לטיפול משפחתי, עם ההכרה הציבורית הגוברת בדבר זכויות המשפחה, תרמו לשינוי הגישה כלפי שיתוף המשפחה גם בפנימיות החינוכיות ועוד יותר בפנימיות השיקומיות והטיפוליות. חוקרים כמו בלסטר (Balster, 1991) מציינים בהתייחסותם לבתי הספר את חשיבות הקשר שבין בית הספר להורים. לדבריהם, חשוב שהמורה יקיים קשר הדוק עם הורים לילדים בסיכון, כדי ששני הצדדים יבינו את המערך של האחר ויתכוונו אליו, דבר יוביל לשינוי בציפיות. כלומר, בית ספר יכול להפוך להיות "ביתי" יותר, והבית יכול להפוך להיות רכיב נוסף בפעילותו של בית ספר. שינוי כזה עשוי לגרום לכך שהתלמיד יחוש פחות מנוכר בבית הספר. התוצאה יכולה להתבטא בכך, שהתלמיד יפסיק לדחות את התרבות הבלתי מוכרת של בית הספר, את דרישותיו האקדמיות ומטרותיו של בית הספר, ויגביר את ההנעה שלו לבקר בבית הספר ולתפקד על פי הציפיות.

הפנימייה, בדומה לבית הספר ואף יותר ממנו, מציגה תרבות אחרת מזו של בית ההורים. כיום, מקובלת למדיי ההנחה כי יצירת שיתוף פעולה בין הילד לבין הפנימייה מחייבת קשר הדוק בין צוות הפנימייה לבין ההורים (לאופר, 1991). לפני כשני עשורים, גברה המודעות בקרב גורמים העוסקים בילדים שהורחקו מביתם ונמצאים בפנימיות או בבתי אומנה, לצורך בפתוח הקשר שבין הילד לבין הוריו (גוטמן, 2001; Hephzibah, 2001) (ולצורך לבנות תכניות תמיכה בקהילה לעידוד אחריות של ההורים כלפי ילדיהם ולהגברת מעורבותם בחינוכם (Dolev, 1997; ICHILD, 2000). המודעות, שלמרות שהילד חי בפנימייה, שורשיו מוסיפים להיות נטועים עמוק בקרב משפחתו, הובילה לתובנות חדשות. המסקנה היא שכדי להקל, מחד גיסא, את הסתגלותו של הילד לפנימייה ומאידך גיסא, להגדיל את סיכוייו לחזור ולחיות בקרב משפחתו, יש לחזק את קשרי הילד והפנימייה עם ההורים (Balster, 1991). שינויים אלה באים לידי ביטוי גם בתחומי החקיקה בנושא ילדים בישראל, ותורמים למיסוד תהליך השינוי. מבחינה חוקית, אין כיום בישראל חובה לשיתוף המשפחה בטיפול שנותנים שירותי הרווחה בקהילה או בפנימייה. עם זאת, המצב השתנה גם בעקבות הצעת חוק שהוגשה על ידי ועדת השופטת רוטלוי בנוגע

לזכויות הילד בהשמה חוץ ביתית (רוטלוי, 2003). הצעה זו גובשה בהשראת חוק הילדים האנגלי (1989, Act Children). חוק זה קובע מפורשות, כי ההורים חייבים להיות שותפים לטיפול המוענק לילדיהם, וכי המטפלים צריכים לפעול לחיזוק מעורבותם של ההורים (Kahan, 1992). בלשונה של הצעת החוק (שם: 246) סעיף (56), מבטא את התפיסה הרואה מקום מרכזי להורי הילד בחייו ובקיום טובתו.

ברקע סקירת הספרות המקצועית נדגיש שבשנת 2016 הונחה על שולחן הכנסת הצעת חוק להשמה חוץ ביתית של ילדים אך הצעה זאת הגיעה רק לשלב דיון מוקדם במליאה וכן הצעות שהונחו בשנת 2020 וטרם קודמו בהליך החקיקה. עם זאת במדיניות של משרד הרווחה והביטחון החברתי יש חובת שיתוף הורים בוועדה לתכנון טיפול והערכה המתכננת וממליצה על דרכי ההתערבות במשפחה ומקבלת החלטות על טיפול בקהילה או צורך בהשמה חוץ ביתית.

ליישום תפיסה זו קובעת ההצעה את ההכרה בשותפותם של הוריו בהחלטות המתקבלות לגביו. תפיסת שותפות ההורים היא נדבך מרכזי שיש ליישמו באמצעות המקום המוקנה להורים בחיי ילדם. ההצעה מבוססת על השאיפה לעבודה משותפת של הרשויות השונות עם הילד ועם ההורים, החל בשלב קבלת ההחלטה בדבר הוצאת הילד מביתו, דרך הגדרת תקופת שהייתו מחוץ לביתו ועד שובו לביתו, ככל שמתרחש. שותפותם היא פועל יוצא של אחריותם, חובתם וזכותם של ההורים להבטיח את טובת ילדם. הסעיף פורט מספר היבטים המיישמים את השותפות בכל שלבי ההשמה החוץ ביתית. ככלל, מעגן הסעיף נושאים ועמדות שנראה כי הן מקובלות ביסודן על אנשי המקצוע הפועלים כיום בשטח. אלא, שלא כל אנשי המקצוע מיישמים את גישת השותפות הלכה למעשה, ועל כן מבקש הסעיף להגדיר את רכיביה בצורה מסודרת וברורה, אשר תחייב יישום מלא....".

יש לציין כי בבדיקה, חקיקת חוק הילדים הביאה לשינוי מהותי בגישתם של אנשי המקצוע אל ההורים ואל המשפחות בכלל. כיום ניתן לראות את השפעותיו בסוגים מגוונים ביותר של מעורבות ההורים בפנימייה ובקהילה כאחד. הדרישה החד משמעית לאמץ נורמות התנהגות היוצרות יחסי שותפות עם ההורים גם במצבים שנויים במחלוקת, חייבה את הצוותים לרכוש כישורים מקצועיים מותאמים לעבודה עם המשפחות, ועודדה פיתוח תכניות הכשרה בתחום. בדומה לטענתה של לאופר (1991), הוצאת הילד לפנימייה טיפולית נתפסת אפוא כיום, כחלק מתכנית התערבות כוללת במשפחה, שעשויה לתרום לשיפור תפקודה ההורי, כפי שמחייבת רווחת הילד.

על פי הפרסומים של משרד הרווחה והביטחון החברתי בשנת 2015 חיו בישראל כ-367,000 ילדים במצבים המסכנים אותם. אחת מן המסגרות החוץ-ביתיות היא פנימייה המיועדת לקטינים עד גיל 18, ומוגדרת כפתרון זמני לילד שיש לחזור ולבחון את נחיצותו והתאמתו מחדש מדי שנה. ביולי 2016 כ-6,600 ילדים בסיכון בני 8-18 חיו ב-182 פנימיות ומעונות משפחתיים ברחבי הארץ המופעלים על ידי עמותות וחברות פרטיות. ילדים אלה שוהים בפנימיות המובחנות ביניהן על פי מאפייני הילדים השוהים בהן, בהתאם להגדרות נוהל "סיווג אוכלוסיות ילד ונוער" של משרד הרווחה והביטחון החברתי. על פי מדיניות המשרד הוגדרו בזמנו (כיום הגדרות אלה אינן רלוונטיות עוד) שלושה סוגי פנימיות: 1. פנימייה שיקומית, המיועדת לילדים בעלי פוטנציאל תפקודי וחינוכי נורמטיבי, שאובחנו אצלם ליקויי למידה, או פער לימודי ניכר, או שנמצאים בסיכון על רקע מצבם המשפחתי ותנאי גדילתם.

2. פנימייה טיפולית, המיועדת לילדים הסובלים מליקוי אורגאני, התנהגותי, נפשי רגשי, או שילוב ביניהם ונזקקים למסגרות חינוך מיוחד.

3. פנימייה פוסט-אשפוזית המיועדת לילדים עם בעיות נפשיות מאובחנות על ידי פסיכיאטר מומחה לילד ונוער אשר זקוקים לאחר אשפוז פסיכיאטרי או כחלופה לאשפוז, לטיפול תרופתי ולהשגחה פסיכיאטרית.

יובהר שעל פי מסמך מדיניות שפורסם בשנת 2019 ע"י משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים (כפי שהוא נקרא כיום משרד הרווחה והביטחון החברתי) נקבעו סוגי פרופיל של חניכים בפנימייה: פרופיל "מעוף": חניכים אשר לא ניתן לספק את כל צורכיהם במסגרת המשפחתית והקהילתית ואשר ועדת תכנון טיפול והערכה החליטה על הוצאתם לפנימייה עקב קשיים התנהגותיים, חברתיים או חינוכיים או עקב קשיים משפחתיים.

פרופיל "עוגן ומעוז": חניכים אשר לא ניתן לספק את כל צורכיהם במסגרת המשפחתית והקהילתית; ועדת תכנון טיפול והערכה החליטה על הוצאתם לפנימייה, והם בעלי מאפיינים ייחודיים ברמות התפקוד והסיכון שלהם

הפנימיות משמשות תחליף לבית משפחה, ותפקידן לדאוג לשלומם, לרווחתם ולקידום של הילדים. יצוין כי מלבד הילדים השוהים במסגרות החוץ-ביתיות שהוזכרו, חניכים רבים (כ-21,000) לומדים בבתי ספר שהוקמו בכפרי הנוער שבאחריות המנהל לחינוך התיישבותי שבמשרד החינוך, ושוהים בפנימייה שבמסגרת כפר נוער. כמו כן יש ילדים ששוהים בפנימיות המופעלות על ידי חסות הנוער חלקן כפנימיות במרחב נעול וחלקן כפנימיות במרחב סגור, אולם אוכלוסיית ילדים זאת לא נכללת בתכנית "הורים שותפים" ואף לא במחקר זה.

חניכי פנימיות הם ילדים פגיעים במיוחד הזקוקים להגנה על זכויותיהם בשל הפרדתם מהוריהם. החלטת המדינה להשמה חוץ ביתית שלהם בפנימייה, מייצגת את האחריות ההורית שקיבלה עליה המדינה - גם אם באופן זמני - ואת מחויבותה לדאוג לשלומם ולרווחתם. מכאן החשיבות שיזכו למענים הולמים למגוון צורכיהם, שאלמלא כן מצבם עלול להידרדר כך שלא יוכלו להשתלב בחברה ולקיים אורח חיים נורמטיבי כשהיו בוגרים, יהוו נטל כלכלי וחברתי על המדינה, יישארו במעגל המצוקה ויגדלו דור נוסף של ילדים בסיכון.

2.4 שותפות הורים בחיי ילדם בפנימיות קהילתיות

התכנית "שימור ושיקום קשרי משפחה" (המוסד לביטוח לאומי, 2006) היוותה תכנית חלוצית, אשר הוכתרה בהצלחה רבה בהטמעת הרעיון החדש של השרשת הקשר המשולש של: ילדים-הורים-סגלי פנימייה, והגברת המעורבות בקרב המעטפת הקהילתית. מעורבות ההורים כפי שדווח הייתה בעלת אפקט חיובי ביותר על כלל תחומי הקיום של החניכים, לרבות בתחום הלימודי (שם: 43-46).

במחקר על הפנימיות הקהילתיות ופנימיות היום שביצע מכון ברוקדייל (2006), בעבור אשלים, בוצעה השוואה לקבוצת ביקורת (שם: 9-10) והייתה התייחסות דיפרנציאלית לילדים השוהים בפנימייה למשכי זמן שונים. ממצאי המחקר הראו כי הילדים בפנימיות המודל זוכים להורות מלאה יותר מאשר ילדים

בפנימיות רגילות. ההורים בפנימיות המודל ביקרו יותר את ילדיהם מאשר ההורים בפנימיות שלא נטלו חלק בתכנית. בהשוואה בין פנימיות שבתכנית לבין אחרות נמצא שבפנימיות התכנית מילאו ההורים יותר תפקידים הוריים כלפי ילדיהם; ביחס לילדים ששהו בפנימיות שלוש שנים, ניכר שיפור בין השנים בהתייחסותם של ההורים לילדים בעת הביקורים בפנימיות ובעת החופשות (בעיקר בפנימיות הקהילתיות, בהן הקשר עם ההורים היה בעייתי יותר מלכתחילה). בלט בממצאי המחקר השיפור אצל ההורים החלשים, שהתבטא בכך שאחוז ההורים שלא הפגינו כלל התנהגויות חיוביות, ירד בשני סוגי פנימיות המודל, אך לא בפנימיות שנכללו בקבוצת הביקורת. ממצא זה חיזק את התפיסה שקרבה גיאוגרפית של המסגרת החוץ-ביתית לבית הילד, פתיחות כלפי ההורים ועבודה טיפולית עמם יכולים לספק לילד חוויה הורית טובה יותר, גם כשהילד נמצא מחוץ לבית. כמו-כן, חיזוק הקשר בין ההורים לבין הילדים וחיזוק היכולות ההוריות מייצרים בסיס יציב יותר לחזרת הילד הביתה. המלצת המחקר הייתה שיש למצוא הדרך שבה ניתן יהיה להמשיך ולהטמיע מרכיבים חיוביים אלו גם לפנימיות אחרות וגם לשירותים אחרים בקהילה.

מבחינת מצב הילדים ניתן לראות, כי בניגוד לחששות שהובעו בתחילת הפעלת פנימיות המודל, הקרבה להורים לא הזיקה לילדים: מצבם הרגשי של הילדים נותר ללא שינוי משמעותי בפנימיות הקהילתיות כמו גם בפנימיות ההשוואה. בפנימיות היום אף נצפתה ירידה מסוימת באחוז הילדים המפגינים בעיות רגשיות. בפנימיות היום, וגם בפנימיות ההשוואה, חלה עלייה מסוימת בהישגיהם הלימודיים של הילדים. עלייה כזו לא נצפתה בפנימיות הקהילתיות, אך גם לא נצפתה העמקה של הפערים הלימודיים העשויה לקרות עם העלייה בגיל הילדים (שם: vi).

מסקנה נוספת מהמחקר הייתה שהימצאותן של הפנימיות בתוך הקהילה ממנה באים הילדים מחזקת את הקשר בין הפנימיות לבין מערך השירותים המקומי, בעיקר שירותי הרווחה, דבר המתבטא בתכנון טיפול משותף, ובאופן חלקי יותר גם בטיפול משותף הלכה למעשה. עם זאת, עדיין נותרו שאלות ביחס לחלוקת העבודה בין הפנימיות לבין שירותי הרווחה, כשהפנימיות מצפות משירותי הרווחה למעורבות גדולה יותר בטיפול במשפחות. כמו-כן, נראה כי העבודה סביב תכנון יציאתם של ילדים מהפנימיה וקליטתם בקהילה עדיין אינה מעוגנת באופן משביע רצון בדרכי העבודה של הפנימיות ושירותי הרווחה. פנימיות המודל הצליחו להביא חלק ניכר מההורים לקבל טיפול באופן קבוע, והשיפור במצבם של ההורים מראה כי לטיפול יש תוצאות חיוביות. גם העובדה שההורים הגיעו בקביעות לביקורים בפנימיה, הראה על פתיחותה של הפנימיה להורים. עם זאת, ניכר שיש צורך בשיפור התקשורת בין הפנימיות להורים, בעיקר במקרים בהם יש חילוקי דעות סביב הטיפול המיטבי לילד, בתהליכי ההכנה לקראת עזיבת הילד את הפנימיה, ובבירור הציפיות של ההורים לגבי הסיוע הדרוש להם על מנת להחזיר את הילד הביתה.

יש פנימיות יום ופנימיות קהילתיות שעדיין פעילות ואחד הביטויים לכך הוא מרכז הידע והלמידה בפנימיית "עלומים", המאפשר למידה והתנסות בהפעלת מרכיבי טיפול ובלמידת מיומנויות שונות לעובדי פנימיות (יום, קהילתיות, ואחרות), ולעובדי רווחה בקהילה. בצד חיזוק המיומנויות, אחת המטרות המרכזיות של פעילות זו היא המשך הטמעת עקרונות המודל בקרב צוותי הפנימיות, שירותי הרווחה וארגונים המפעילים פנימיות. במחקר (ברוקדיל, 2006) נמצא שחל שיפור ברצף הטיפול בילדים

ובתכנון החזרתם הביתה. ממצאי המחקר, המתייחסים לצורך בתמיכה בילדים החוזרים מפנימיות ובהוריהם, היו אחד הבסיסים לגיבוש מדיניות "עם הפנים לקהילה" של השירות לילד ולנוער, המאפשרת הפניית משאבים ליצירת רצף שירותים תומך בקהילה לילדים בסיכון ולמשפחותיהם. הממצאים כעולה במחקר (ברוקדיל, 2006) היוו אחד הבסיסים לפיתוח דרכי עבודה חדשות בפנימיות. לדוגמה, באחת הפנימיות פותח מודל עבודה להחזרת ילדים הביתה, תוך שיתוף פעולה בין הפנימייה לבין שירותי הרווחה בקהילה. המודל כולל הפעלת קבוצת הורים וילדים (בהנחיית עו"ס הפנימייה ועו"ס המחלקה) הממוקדת בנושא החזרה הביתה, בניית תכנית חליפית לטיפול במסגרת פנימייה, תוך היעזרות במשאבים הקהילתיים, והמשך טיפול לאחר החזרה הביתה בהובלת המחלקה לשירותים חברתיים ובסיוע הפנימייה. נושא תכנון ההחזרה הביתה והעבודה עם משפחות שילדיהן חוזרים הוא אחד הנושאים המפותחים והנלמדים במסגרת ההכשרות של מרכז הידע והלמידה. כיוון פיתוח נוסף בתחום זה הקשור ברצף הטיפול, הוא פיתוח והפצה של מודלים המשכיים - פנימייה מלאה, ופנימיית יום תחת אותה קורת גג - דבר שיקל על האפשרות להעביר ילדים ממסגרת למסגרת בהתאם לשינויים במצבם, ללא צורך לנתקם מסביבתם.

יובהר שתהליכים אלו שקיבלו ביטוי במחקר (ברוקדיל, 2006) החלו במספר פנימיות אך לא התרחבו ליתר הפנימיות ברמה הארצית ולא הוטמעו כמדיניות מחייבת.

המודל הראשוני לטובת "טיפול פנימייתי קהילתי", פותח בשנת 1995 על ידי השירות לילד ונוער במשרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים, העמותה לילדים בסיכון (המועצה לילד החוסה) וגיוינט ישראל-אשלים. מטרתו הייתה לחזק את הקשר שבין ההורים לבין הילדים ולעודד שותפות בין ההורים לצוות האמון על הטיפול בילדים. הפנימייה הקהילתית הראשונה, בית סקנדינביה החלה לפעול בעיר לוד. עם השנים, מודל זה אומץ בכמה ערים נוספות בארץ כגון: ירושלים, חיפה, קריית גת ואילת, כאשר בכל אחת מהפנימיות המודל יושם בצורה מעט שונה, בהתאם לצורכי האוכלוסייה והפנימייה. עם זאת ראוי לציין כי מודל הפנימייה הקהילתית בשלמותו מיושם באורח חלקי ביותר שכן מדיניות משרד הרווחה והביטחון החברתי שונתה עם השנים ופנימיות קהילתיות אינן נכללות במסגרות המותאמות למדיניות כיום.

יפית סולימני-אעידן (2014) חקרה באופן מקיף את מקרה כפר הילדים "תלפיות" על-פי המודל הקהילתי. מסיכום מסקנותיה, עולה שמודל הפנימייה הקהילתית מושתת על עקרונות שראוי ליישם בעבודה עם ילדים והורים בהוצאה חוץ ביתית היות ואימוץ עקרונותיו עשוי להטיב עם הילד, משפחתו והקהילה המקומית והרחבה. עם זאת בפועל, יישום המודל במלואו לא הוטמע בפנימיות ותיאור מקרה "פנימיית תלפיות" ממחיש את הקושי והאתגרים המורכבים בניסיון ליישום הנוגעים בעיקר ל: 1. גיוס ילדים מהסביבה הגאוגרפית בלבד; 2. יצירת קשר משמעותי עם ההורים; 3. שיתופי פעולה עם גורמים מערכתיים. יישום הלכה למעשה של המודל דורש יצירת שותפות משמעותית עם הוריי הילד ושמירה על ערוצי תקשורת פתוחים עם הגורמים הטיפולים והחינוכיים בקהילה. כך למשל נמצא כי בפנימיות הקהילתיות ישנה השתתפות רבה יותר של ההורים בתוכנית הטיפול של הילד מאשר בפנימיות רגילות (80% לעומת 60%) וההשתתפות רבה יותר גם בפעילויות הטיפוליות (66% לעומת 16%) (בן רבי וחסיין, 2013). מחקרי ההערכה מלמדים על עלייה באחוז ההורים הממלאים תפקידים הוריים בפנימיות

הקהילתיות ועל שיפור בתפקוד ההורים. עם זאת חשוב לסייג על אף שהנתונים מתבססים על השוואה בין פנימיות קהילתיות לאחרות, לא נבחן באילו מקרים מעורבות ההורים בפנימייה הקהילתית מהווה מקור של לחץ על הילדים יותר מאשר תמיכה. כך גם לא הוצגה התייחסות לאותם מקרים שהורים מתקשים לשתף פעולה לאור מגבלות רגשיות, תפקודיות וקוגניטיביות שונות. לפיכך, מודל זה אינו נכלל עוד במדיניות הנהוגה כיום במשרד הרווחה והביטחון החברתי.

במחקר שנעשה בהקשר של מעורבות הורים בדגש על פנימיות חינוכיות ובכללן גם כאלה שמופעלות ע"י משרד העבודה הרווחה והביטחון החברתי (עטר-שוורץ, 2016), נדגמו כ- 1600 חניכים, כ-200 אנשי צוות, וכ-30 מנהלים. ממצאי המחקר העידו על חשיבות קיומו של קשר בין החניכים לבין משפחתם (הורים, אחים, סבים, דודים וכדו') הקשר מקדם את הילד בלימודיו ובכל תחומי חייו. אולם הובהר כי מעורבות המשפחה בחיי הילד בפנימייה הינה תוצר של שיתוף פעולה פורה בין הנהלת הפנימייה, הצוות המקצועי, משפחת הילד והחניך עצמו.

3. מערך המחקר

מערך מחקר זה עוצב על רקע רציונל התכנית "הורים שותפים" שעיקרו שותפות נרחבת ומעמיקה של ההורים. שותפות ההורים מהווה מרכיב דומיננטי בעבודת סגל הפנימייה ומייחד אותה ביחס למקובל עד עתה בפרקטיקה הנהוגה בטיפול ובהדרכת ילדי פנימיות בארץ ובעולם. התכנית אמורה לשנות את דפוסי החשיבה ושיטת העבודה של הסגל בפנימיות, לעצב שותפות בין צוותי החינוך והטיפול בפנימיות לבין הורי הילדים השוהים בהן. בבסיס התכנית ניצבת המטרה להביא לשנוי התרבות הארגונית של הפנימיות, כך ששותפות ההורים ומעורבותם בחיי ילדיהם בפנימייה, יהוו חלק אינטגרלי מהתנהלות שיטתית של מעורבות הורים במעגל חייהם של ילדי הפנימייה.

3.1 מטרת המחקר

- ג. להעריך את מידת האפקטיביות של התכנית לגבי השגת כל אחת מהמטרות והיעדים שעוצבו על-ידי וועדת ההגוי.
- ד. לתרום לתכנון ויישום מיטבי של התכנית ועיצובה תוך כדי הפעלתה כתכנית פיילוט, כחלק ממהלך של מחקר הערכה שבמרכזו יישום ולמידה מסוגיות העולות מהשטח.

3.2 מודל המחקר – המשתנים שנבדקו

בכל קבוצת משתנים פותח אשכול של מדדים (כותר האשכול נכתב באותיות מודגשות). המדדים מתוארים על ידי הגדרות אופרציונליות שקיבלו ניסוח מותאם במודל ובשאלוני המחקר של כל אחת מהקבוצות שמרכיבות את אוכלוסיות המחקר: הורים, ילדים וסגל הפנימייה.

3.2.1 המשתנה התלוי

המשתנה התלוי הוגדר כ"מידת האפקטיביות של התכנית" היינו מידת השגת מטרותיה. המשתנה התלוי נבדק בשלושה רבדים: ברמת הפנימייה, ברמת ההורים והילדים וברמת המערכת. כלומר מידת השגת מטרות התכנית נבחנה על בסיס של כל אחד מהמרכיבים הבאים:

א. ברמת הפנימייה - **הטמעת התפישה לפיה הפנימייה היא מסגרת המתייחסת לילד ולמשפחה כאחד**, היינו סגל הפנימייה רואה עצמה בנוסף לאחריותו על התפתחות וקידום הילד גם כאחראי לטפוח הקשר המשפחתי של הילד עם הוריו - The boarding school as a family-nurturer

- גידול אחוז ההורים שמעורבים בחיי ילדם בפנימייה.
- הגברת מידת המעורבות של ההורים בחיי הילד בפנימייה (בתחום חינוך – השתתפות באספות הורים ופעילות משותפת, קשר ישיר עם מורה; בתחום בריאות – ההורה מעודכן באירוע בריאות, לווי הילד לטיפול רפואי; בתחום טיפולי – מס' הילדים עם מיפוי משפחתי וכיוצ"ב).
- שפור רגשי, קוגניטיבי וחברתי אצל הילדים בתהליך הקליטה בפנימייה.
- קיום שיגרת תכניות חינוכיות ופעילות משותפת לילדים ולהורים במסגרת שנת הלימודים בפנימייה.

- תפיסת המשפחה, על ידי סגל הפנימייה, כמשמעותית ביותר לילד; רגשית, קוגניטיבית וחברתית.
- ב. ברמת ההורים והילדים – שיפור כישורי החיים של ההורים כמשפחה לילד השוהה בפנימייה
  - הפנמת התובנה לחשיבות הקשר ומעורבות ההורים בחיי הילד בפנימייה.
  - שיפור בהתנהגות הילד בפנימייה ובחזרתו מחופשות במשפחה.
  - מתן ביטוי לחיזוק הקשר בין הילד לבין משפחתו.
  - שפור ביכולת ובמיומנות ההורית.
  - חיזוק הקשר בין הילד לבין משפחתו.
- ג. ברמת המערכת – קיום היסודות להטמעת מודל התכנית בפנימיות
  - מתודולוגיה כתובה לפעולות הגברת מעורבות משפחות בפנימייה
  - מודעות השירותים החברתיים בקהילה לחובת מעורבות בממשק המשפחה והפנימייה
  - עבודה אינטגרטיבית של הגורמים המעורבים בתמיכה במשפחה, בילד ובפנימייה
  - גיבוש מתווה למיסוד מודל התכנית

3.2.2 המשתנים הבלתי תלויים

- קבוצת המשתנים הבלתי תלויים שמשפיעים על מידת האפקטיביות של התכנית ייבחנו גם הם על בסיס התייחסות לשלוש רמות (רמת הפנימייה, רמת הקהילה ורמת הובלת התכנית) שמעורבות בתכנית וביכולתן להשפיע על השינוי המצופה אצל ההורים בקשר שביניהם לבין ילדם.
- א. ברמת הפנימייה –
- הפעלת תשתיות לשינוי התפיסה המקצועית בעבודת סגל הפנימייה**
- הכשרה והשתלמויות לסגל הפנימייה בנושא מורכבות ודרכי התמודדות עם קשיים בהורות.
  - פיתוח תשתיות להגברת מעורבות ההורים בחיי הילד בפנימייה כשותפים וכמומחים**
  - בתהליך הקליטה.
  - בחיי היומיום ובאירועים.
  - בתחום הטיפול, חינוכי, בריאותי.
  - קיום מערך נהלי פנימייה מותאמים לתכנית.
  - הכנת הילד לביקור משפחתו.

שנוי בתפיסת סגל הפנימייה את מקומו ויכולותיו של ההורה בקשר שלו עם הילד בפנימייה

Re Perception of the Boarding school Role and the Parental Capability

- תכנון משותף לקליטה הפרטנית של הילד.

- שינוי הדימוי של ההורים אצל חברי סגל הפנימייה.
- הפעלת תכניות לשיתוף הורים וילדים (פעולות חינוך משפחתי – חוגים משותפים, מסעות הורים וילדים, אירועים בפנימייה וכיוצ"ב).
- שיתוף הורים בהחלטות (דפי קשר, אספות הורים, שיחות משוב פרטניות).

ב. ברמת הקהילה –

התמקצעות עו"סים בקהילה בטפול שמכיל את חיי הילד בפנימייה כהזדמנות לשיפור בתפקוד ההורי.

- טיפול העו"ס בהורה לשינוי תפיסת ההורה כ"נכשל" עקב יציאת ילדו לפנימייה
- מפגשי תאום מקצועי של עו"ס בקהילה עם הצוות הטיפולי של הפנימייה
- סיוע המחלקה בקהילה להתארגנות המשפחה לקראת ובעת ביקורי הילד בחופשות בביתו וכן בשימור וחיזוק הקשר עם הילד.

ג. ברמת המערכת –

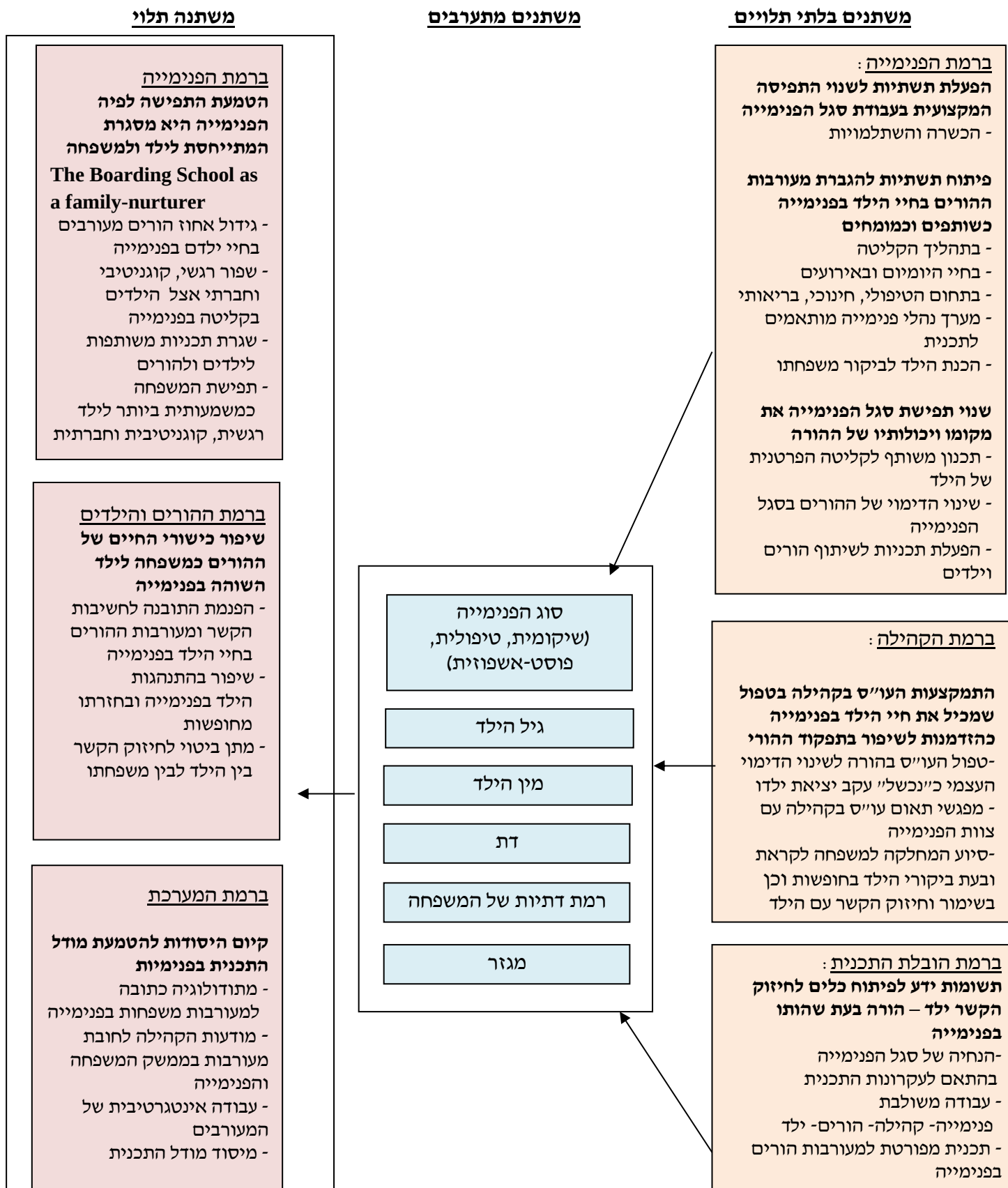
תשומות ידע לפתוח כלים לחיזוק הקשר ילד – הורה בעת שהותו בפנימייה

- הנחייה של סגל הפנימייה ופתוח כלי עבודה בהתאם לעקרונות התכנית.
- יצירת שפה מקצועית אחידה בין מנהלי הפנימיות וסגל הפנימיות לגבי מהות שיתופם של הורים בחיי הפנימייה.
- עבודה משולבת פנימייה-קהילה-הורים –ילד.
- תכנית מפורטת למעורבות הורים בפנימייה.

3.2.3 המשתנים המתערכים

- סוג פנימייה (שיקומית, טיפולית, פוסט אשפוזית).
- גיל הילד.
- מין הילד.
- דת (יהודי, נוצרי, מוסלמי, דרוזי, אחר).
- רמת דתיות של המשפחה (חילוני, דתי, חרדי).
- מגזר (יהודי, ערבי, בדואי, תושב זר).

תרשים מס' 1 - מודל מחקר

4. שיטת המחקר

מתוך 10 פנימיות השותפות בתכנית, נדגמו 7 פנימיות:

- פנימיית ארפאד (עין ראפה),
- פנימיית אמונה (עפולה),
- פנימיית אחוזת ילדים (חיפה),
- פנימיית כפר הילדים נרדים (ערד),
- פנימיית דרכי שלום (גבעת יערים),
- פנימיית רננים (זיכרון יעקב).
- פנימיית בית חנינא (ירושלים) צורפה למחקר בשלב מאוחר בסיום 2019

עבור כל אחת משלוש הקבוצות שמרכיבות את אוכלוסיית המחקר פותחו שאלונים:

שאלון לילדים/חניכים בפנימייה (אשר נועד לילדי הפנימייה שגילם החל מגיל 8 ועד 18 שנים, בנים ובנות), שאלון לסגל הפנימייה ושאלון להורים.

כל השאלונים הורכבו על פי משתני המחקר כמוצג בתרשים מודל המחקר לעיל. שאלון המחקר מורכב משאלות רקע ומחקר עמדות. הראשונים כללו שאלות שעליהם נדרש להשיב בתשובה קצרה או דרך בחירה מרובה. בשאלות העמדות נדרשו המשיבים להשיב על סולם ליקרט מ-1 (לא מסכים במידה רבה) ועד 5 (מסכים במידה רבה מאוד).

שאלוני מחקר הועברו בשתי נקודות זמן שונות בתחילת המחקר (t_0) במהלך החודשים יוני - ספטמבר 2018 ולקראת סיום המחקר (t_1) נאספו שאלונים באוקטובר - דצמבר 2020. השאלונים בסבב הראשון נאספו משלושת הקבוצות; הורים, ילדים וסגל הפנימייה בכל אחת משש הפנימיות (למעט פנימיית בית חנינא) ובשלב השני של איסוף נתונים נאספו שאלונים מצוות הפנימיה ומהילדים אך עקב התפרצות "פנדמיית הקורונה" והעדר התכנסויות של הורים בפנימיות, לא נאספו שאלונים מההורים בסבב השני. היקף המענה לשאלונים ביחס לכל קבוצה, בכל אחת מפנימיות המחקר מוצג להלן.

לוח מס' 1: מספר המשיבים בכל אחת מקבוצות המחקר במיון לפי פנימייה

פנימייה	ילדים t_0	ילדים t_1	סגל t_0	סגל t_1	הורים
ארפאד, עין ראפה	67	54	27	22	15
אמונה, עפולה	12	16	21	17	14
אחוזת ילדים, חיפה	17	15	10	8	11
כפר הילדים, נרדים	33	21	13	11	11
דרכי שלום, גבעת יערים	35	32	24	22	34
רננים, זיכרון יעקב	30	28	29	23	32
סה"כ	194	166	124	103	117

כל השאלונים עברו תיקוף ומבחן מהימנות. המהימנות הפנימית נבדקה באמצעות מבחן אלפא קרונברך פריטי השאלון בסולם ליקרט מ-5-1 הניבו מהימנות במידה גבוהה מאד ($0.821 - 0.871$). השאלונים למגזר הערבי תורגמו לשפה הערבית לכל אחת מקבוצות המחקר.

שאלוני ההורים הופצו ונאספו בעת ביקורי ההורים בפנימייה במסגרת של יום הורים, ימי היערכות לשנת הלימודים, אירועים שהפנימייה ביצעה להורים.

שאלוני הילדים נאספו במסגרת המפגשים הקבוצתיים של הילדים בפנימייה שמתקיימים ברוב הפנימיות בשגרת היומיום.

שאלוני הסגל נאספו במפגש עם חברי סגל ובעזרת מרכזת העו"סים בכל פנימייה.

בפנימיית בית חנינא בוצעו ראיונות בלבד מאחר והנהלת הפנימייה סברה שאין מקום להעברת שאלונים שכן לא יתקבל כל שיתוף למענה מצד ההורים והועלו קשיים סובייקטיביים שמנעו העברת שאלונים בקבוצות האוכלוסייה של הילדים והסגל. מה עוד מאחר והפנימייה הצטרפה למחקר בשלב מאד מאוחר לא נוצרו נסיבות מתאימות להעברת שאלונים בשתי נקודות זמן שונות ועל כן איסוף הנתונים התמקד בראיונות בלבד.

הניתוח הסטטיסטי של שאלוני המחקר בוצע כניתוח אגרגטיבי של כלל הפנימיות. בנוסף לניתוח סטטיסטי של כל אחד משאלוני המחקר, נאסף גם מידע איכותני בשיחות החוקרים עם מנהלים בפנימיות, ראיונות עם עובדות סוציאליות ומדריכים בפנימיות. כמו כן, נותחו סיכומי קבוצות הורים וקבוצות הורים-ילדים אשר התקיימו בחמש פנימיות (מלבד עין ראפה), על ידי עמותת "ילדים בסיכוי".

במהלך המחקר בוצעו ראיונות שנערכו בכל פנימייה וקבוצות מיקוד עם צוותי המטפלים שנערכו בשלוש פנימיות: "דרכי שלום", "אמונה", "ארפאד". במסגרת הדיונים שהתקיימו בקבוצות נתנה אפשרות לצוותי הפנימיות לשקף את עמדות חברי הסגל על הקשיים ביישום של כל אחד ממרכיבי התכנית בפנימיות ולהעריך את מידת האפקטיביות של הפעילויות השונות כתורמות להגברת מעורבות הורים בנעשה עם ילדם בפנימייה. במהלך דיונים אלה כמו גם בניתוח סכומי פעילות שנתית הובהרו השינויים שנוצרו במידת שיתוף ההורים בחיי הילדים בפנימייה. בכל סוגיה שנמצא שוני בעל תרומה לתובנות המחקר בוצע ניתוח שונות בין שלושת הפנימיות והממצא מוצג כהבדל לטובה או לרעה רק כאשר השוני נמצא מובהק בניתוח השונות.

ממצאי המחקר

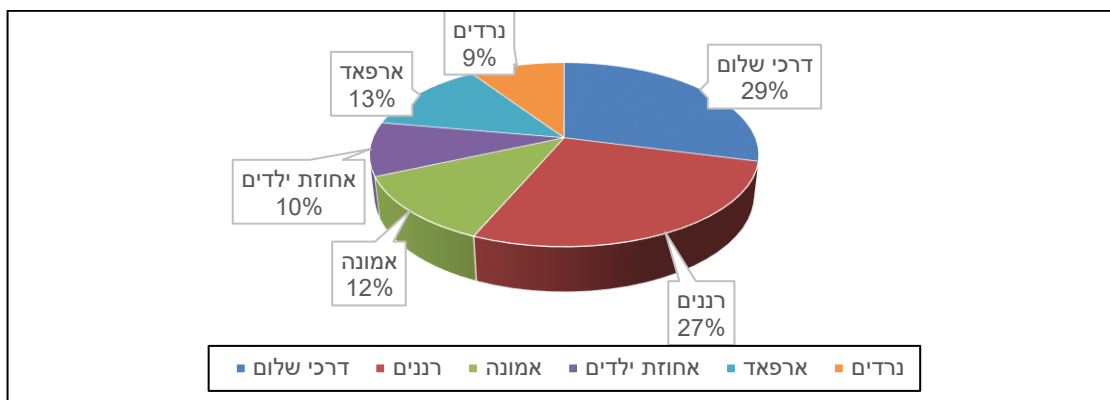
5. הורים שותפים - הפרספקטיבה של ההורים

הנתונים שנאספו בשאלוני המחקר נותחו כממצאים כמותיים וכן בוצע ניתוח המידע האיכותני שנאסף לאורך התקופה מראשית 2018 עד סוף 2020. ניתוח הנתונים בוצע בהתייחס למשתנים השונים על פי מודל המחקר. להלן יוצגו ממצאים שעלו מניתוח הנתונים.

5.1 מאפייני רקע של ההורים

במסגרת המחקר הופצו שאלונים להורים בשש פנימיות על מנת להעריך את עמדותיהם ביחס לתכנית. השאלון הורכב מ-55 שאלות, כאשר 17 מתוכן הן שאלות רקע, ועיקר השאלון ממוקד בעמדות. בשאלון העמדות נתבקשו ההורים להשיב ע"פ סולם מ-1 (לא מסכים כלל) עד 5 (מסכים במידה רבה מאוד). במבחן המהימנות לשאלון (מדד: אלפא של קרונברך) נתקבלה התוצאה: 0.855 המלמדת על רמת מהימנות גבוהה לשאלון ככלי המחקר. בטבלה הבאה מוצגת התפלגות מענה ההורים לשאלון לפי הפנימיות

תרשים מס' 2: התפלגות היענות ההורים להשיב לשאלון לפי הפנימיות שבמחקר

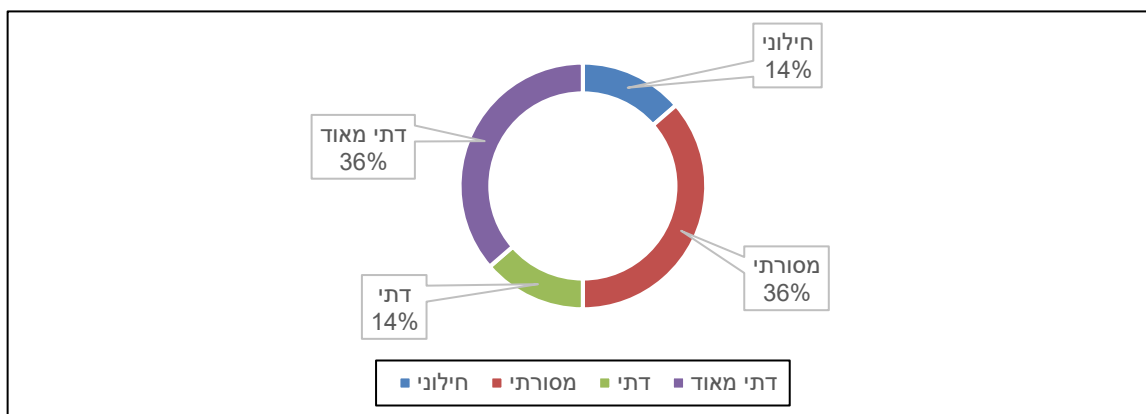

כפי שניתן לראות שיעור גבוה של משיבים נמצא בפנימיית דרכי שלום בגבעת יערים (29%) וכן בפנימיית רננים שבזיכרון יעקב. מספר המשיבים הקטן ביותר התקבל בפנימיית נרדים (9% בלבד מהמשיבים). שיעור המענה של ההורים על השאלון מהווה אחת האינדיקציות למוכנות ההורים להביע עמדה על שיתופם בחיי ילדם בפנימייה.

70% מההורים המשיבים הן אימהות לעומת 30% אבות. הממוצע הגילי של ההורים הוא 44 שנים. רוב ההורים המשיבים 71% הם ילידי הארץ. כמו כן ההורים שאינם ילידי הארץ חיים בישראל שנים רבות מאוד, בממוצע 27 שנים. כמחצית מן ההורים (49%) דיווחו שילדיהם נמצאים בפנימייה 3 שנים ויותר והשאר שנתיים או פחות. 79% מההורים שהשיבו לשאלונים הם יהודים, 18% מוסלמים, 2% נוצרים ו-1% דרוזים. 36% מההורים הגדירו עצמם כדתיים מאוד. אולם ראוי להדגיש שממצא זה מוטא במידת מה שכן כ-1/3 מההורים המשיבים הינם מפנימיית דרכי שלום בגבעת יערים, שמיועדת לאוכלוסייה

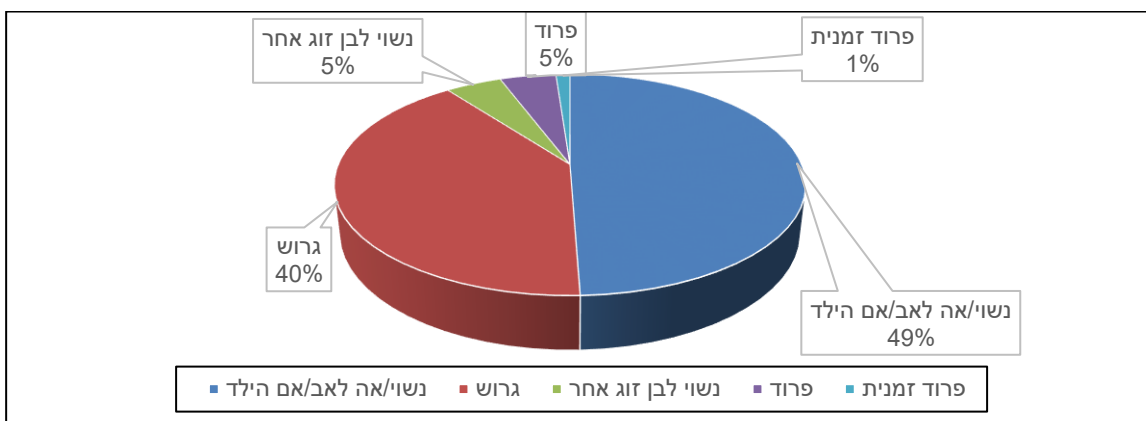
חרדית. ובנוסף 36% של ההורים מזדהים כמסורתיים בהקשר זה יש לציין שפנימיית אמונה שבעפולה מתמקדת בקהל יעד של אוכלוסייה דתית. ראה תרשים 2 להלן.

תרשים מס' 3: התפלגות הורים לפי זהות דתית

בהתייחס למצבם המשפחתי של ההורים נמצא שכ 50% מהורי הילד שבפנימייה נשואים האחד לרעהו האב ואם הילד, לעומת 50% האחר שהורי הילד אינם חיים יחד. 40% מהם גרושים, 5% פרודים, 1% הם פרודים זמנית ועוד כ 5% ההורה נשוי לבן זוג שאינו הורה לילד בפנימייה. כ 40% מההורים מעידים שילדיהם הנוספים לומדים או למדו בעבר באותה פנימייה אשר בה שוהה כיום ילדם.

תרשים מס' 4: התפלגות לפי מצב משפחתי

5.2 תקשורת ההורים עם הילד

54% מההורים דיווחו שהם מדברים עם ילדם בטלפון יותר מפעמיים בכל שבוע. 11% מההורים דיווחו שהם משוחחים עם ילדם פעמיים בשבוע, היינו 65% מההורים דיווחו שהם מדברים לפחות פעמיים בשבוע עם ילדם. 26% מההורים דיווחו כי הם משוחחים עם ילדם בתדירות של פעם אחת בשבוע. ו 9% משוחחים עם ילדם פעם בשבועיים.

לשאלה מי היוזם של השיחה הטלפונית למעלה ממחצית מההורים (55%) לא השיבו בוודאות מלאה מי היוזם, הם או ילדיהם, וסימנו את שתי התשובות. רק כ-9% השיבו שהמדריך הוא היוזם. עם זאת בעניין תמיכת צוות הפנימייה בייזום שיחות של הילדים עם ההורים - 63% מההורים השיבו שלדעתם הילד מקבל עידוד מהצוות להתקשר למשפחתו באופן שוטף. 22% מההורים סבורים כי הילד מקבל עידוד שכזה מפעם לפעם, ו-15% מההורים טענו שהצוות איננו מעודד כלל את הילד להתקשר למשפחה. לשאלה עם מי מההורים הילד מצוי הכי הרבה בקשר, 46.2% מההורים השיבו כי הילד מצוי הכי הרבה בקשר איתי - היינו עם ההורה המשיב על השאלון וכפי שהובא לעיל, 70% מהמשיבים הן אימהות. 7.7% השיבו שהילד בקשר עם ההורה האחר (לא זה שהשיב על השאלון), רק 33% השיבו שהילד בקשר עם שני ההורים, 8.8% בקשר עם אח/אחות, 2.2% השיבו שהילד בקשר עם סב/סבתא. הממצאים מלמדים על כך שרוב ההורים יודעים שילדם איננו בקשר עם שני הוריו כ-9% מההורים מבינים שהקשר שלהם עם הילד רופף והוא בדרך כלל בקשר עם אח או אחות. מנקודת ראות זאת האתגר, בין השאר, הנו שסגל הפנימייה יפעל לעידוד הקשר של הילד עם שני ההורים ככל הניתן כמו גם עם בני המשפחה האחרים.

בניתוח הנתונים על משך השיחות 58% מההורים דיווחו ששיחותיהם עם ילדם נמשכות כחמש דקות. 35% נוספים דיווחו כי השיחות נמשכות כרבע שעה ראוי להדגיש שאין מדובר כאן על זמן מדוד אלא על הערכה של ההורה האם השיחה קצרה מאוד או ארוכה. על בסיס ההתייחסות שלנו לסולם אופציות התשובה, אנו למדים שרוב ההורים מבהירים שהשיחות הללו קצרות מאוד. כ-7% מההורים דיווחו שהשיחות הטלפוניות עם ילדם נמשכות למעלה מחצי שעה.

נבחן גם היבט של השפעת השיחות על מצב רוחם של הילדים. 90.6% מההורים הסכימו עם הקביעה שהם מרגישים שהילד רגוע יותר לאחר השיחה עימם, מכאן שההורים רואים חשיבות בקיום שיחה קבועה שלהם עם ילדם והיא מהווה בסיס חשוב למעורבות בחיי הילד בפנימייה. ככל שסגל הפנימייה יגביר את המעקב והעידוד של הילדים ליזום ולשוחח עם ההורים וככל שיתפתחו סדנאות או פעילות שתסייע לילדים לצקת תוכן לשיחות אלה עם ההורים כך עשויה שותפות ההורים לגבור וייווצר כלי תועלת לחיזוק הקשר שבין הילד לבין משפחתו. בנוגע לזהות הורה המגיע לביקורים-54% מההורים השיבו כי הם אלה המגיעים לביקור אצל ילדיהם בפנימייה, היינו רוב מוחלט אלו הן האימהות. 10% השיבו כי ההורה האחר מגיע לביקורים תכופים יותר בפנימייה. ראוי לציין שלמעלה מ-1/3 מההורים כ-36% השיבו כי שניהם מגיעים לביקורים בפנימייה.

בהתייחס לתדירות הביקורים 38% מההורים השיבו כי הם מגיעים לפנימייה בתדירות של פעם בחודש. 25% מהם דיווחו שהם מגיעים פעם בשבועיים. כ-23% טענו כי הם מגיעים לפנימייה פעם בשבוע ורק 14% מההורים טענו כי הם לא באים כלל. על רקע המרחק הגיאוגרפי של הפנימייה מאזור המגורים של המשפחה הממצא שכ-48% מגיעים לביקור בפנימייה לפחות פעם בשבועיים מלמד שיש בסיס נאות לפתוח שיתופם של ההורים בחיי הפנימייה ויש מקום לפתח פעילות מעמיקה של הסגל עם ההורים שמבקרים את ילדם לצורך שיתופם בחיי הילד והידוק הקשר שלו עם משפחתו. נדגיש שבראיונות שהתקיימו עם הסגל בפנימיות השונות עדיין רווחת הערכה של חברי הסגל שמעט הורים מבקרים בפנימייה ולמעשה יש עדיין שסבורים שאין הרבה מקום לשותפות ההורים כיון שהם לא כל כך בעלי

מסוגלות הורית להכיל את צרכי הילד כמו גם שיש מבין חברי הסגל שמכבדים מאד את טענת הילדים שאינם נוטים לרצות בהידוק הקשר עם משפחתם.

5.3 תשתיות לפתוח שותפות הורים בפנימייה

התכנית ממוקדת בפיתוח תשתיות להגברת מעורבות ההורים בחיי הילד בפנימייה כשותפים וכמי שמכירים בצורה המיטבית את ילדם. להלן יוצגו ממצאים על עמדות ההורים בקשר לתשתיות השונות שהתכנית התכוונה להטמיע בפנימייה כדרכי עבודה שיתמכו לשפור שתופם של ההורים בחיי הילד.

שתוף ההורים בתהליך הקליטה

מתוך ניתוח הנתונים של שאלון ההורים עלה שרק 4.4% מההורים הסכימו עם ההיגד שהצוות משתף במידה רבה עד רבה מאוד את ההורים בזמן הקליטה לפנימייה, 22.3% מההורים מסכימים עם ההיגד שהצוות משתף במידה רבה את ההורים בזמן הקליטה לפנימייה, היינו סה"כ 26.7% מההורים סבורים שמתקיים שתוף של ההורים בתהליך קליטתו של הילד בפנימייה לעומת זאת 26.3% אינם מסכימים במידה רבה מאד ועוד 39.2% אינם מסכימים כלל היינו 65.5% מההורים סבורים שהסגל איננו משתף אותם בתהליך קליטתו של הילד בפנימייה.

עם זאת עלינו לציין שבכל הפנימיות החל להתבצע כבר בתחילת יישום התכנית תהליך מסודר של דיבור עם ההורים בתהליך הקליטה. אולם הדבר מקבל ביטוי בעיקר בשיחה שמתקיימת עם ההורים ביום הקליטה. מתוך קבוצות מיקוד שהתקיימו במהלך המחקר עלה שבהשפעת התכנית ברוב הפנימיות נוספו לתהליך הקליטה שיחת דיווח של המדריך להורה כיצד נקלט הילד במהלך השבוע הראשון וכן רוב הסגל יוזם העברת מידע על הילד ומתן משוב להורים על התנהגותו במהלך החודש הראשון לקליטתו בפנימייה. תהליך הקליטה השתנה בכל הפנימיות על רקע התכנית ומעורבות ההורים במיוחד בקבלת מידע על הילד גברה מאד.

שותפות ההורים בחיי היומיום בפנימייה

בניגוד לעמדה ששיקפו ההורים על תהליך אי שיתופם בצורה מספקת בתהליך הקליטה, 75% מההורים דיווחו על כך שהם יודעים ומעורבים במה שקורה עם הילד במהלך שהותו בפנימייה. למעלה ממחצית מההורים (51%) דיווחו על כך שהילד מתקשר ביוזמתו אל ההורה ומעדכן על כל קורותיו בפנימייה. בהמשך לכך, 68% מההורים דיווחו במידה רבה או רבה מאוד שבשיחותיהם עם ילדיהם, הם שואלים אותם על כל קורותיהם במהלך השבוע.

הממצאים מלמדים שקיימת מגמה חיובית בהגברת מעורבות הורית בחיי הילדים בפנימייה, אך הדבר משתקף בעיקר באמצעות שיחות הטלפון שמקיים הילד עם הוריו.

שותפות ההורים בתחום הטיפולי, החינוכי והבריאותי

רק מיעוט קטן (8.3%) מההורים מסכימים במידה רבה מאד על כך שעו"ס הפנימייה יוזמת עימם קשר בכל שבועיים, 10.7% מסכימים במידה רבה, ו21.4% מסכימים. היינו כ 40.4% מההורים דיווחו שעו"ס הפנימייה יוצרת איתם קשר מדי שבועיים. לעומתם כ 60% דיווחו שאינם מקבלים מידע מהעו"ס פנימייה כל שבועיים. ממצא זה מצביע מצד אחד על השפעה חיובית של התכנית ותהליך דיווח של העו"ס להורים שהחל להתבצע ומצד שני על הצורך להמשיך ולהגביר אצל עו"ס הפנימיות את המודעות

לחשיבות יצירת הקשר עם ההורים לפחות אחת לשבועיים והמחויבות שלהן לעדכן את ההורים בהתרחשויות בפנימייה ובעיקר במידע הקשור באופן ספציפי לגבי ילדם.

בתחום החינוכי רק 44% מההורים שיקפו שהם מסכימים במידה רבה או רבה מאוד עם הקביעה כי הם מצויים בקשר קבוע עם מורה וכי הם מעודכנים על מצבו החינוכי של הילד. אנו מוצאים בממצא זה אישוש להנחה שהתכנית החלה להשפיע על שיתוף הורים למרות שהתכנית נמצאת בשלב זה רק במחצית תקופת הפיילוט שלה. כ-56% מכלל ההורים דיווחו שאינם מעודכנים על מצבו החינוכי של ילדם ולא שומרים על קשר שוטף עם צוות ביה"ס. הממצא מצביע על פעילות חסרה בכל הקשור לעדכון ההורים במצב הלימודים ובהתנהגות הילד בביה"ס. תחום החינוכי הינו כר נרחב ביותר לשיח עם ההורים הן במובן של לערב אותם מה לומד הילד והן במובן של מצב התקדמותו והישגיו הלימודיים. נושא זה עולה גם מראיונות שקוימו עם חברי הסגל בפנימיות שהצביעו על כך שלמרות שצוותי הפנימיות מדרבנים הורים להיות בקשר עם מורי ביה"ס ולהיות מעורבים בפן החינוכי של חיי ילדם, טרם הושג שיתוף פעולה משמעותי מצד ההורים בתחום זה. לעומת זאת 66% מההורים דיווחו שהצוות דואג לעדכןם בכל הקשור למצבו הבריאותי של הילד. עם זאת, מראיונות העומק שקוימו עם חברי סגל הפנימיות הובהר שעדכון ההורים נעשה רק במידה וקיימת בעיה רפואית כלשהי הדורשת מעורבות ההורים. לדברי רוב חברי סגל, כפי שקיבלו ביטוי בתחילת יישום התכנית, עלה שכאשר אין בעיה רפואית כלשהי לילד אין על מה לעדכן את ההורים ועל כן התחום הבריאותי עולה רק במקרים שבהם חלה הילד או שמלכתחילה מצבו הבריאותי מחייב טפול אינטנסיבי מול מערכת הבריאות. בתחום זה תאום ציפיות בין סגל הפנימיות לבין ההורים מבוצע רק בעת הקליטה של הילד בפנימייה ואם אין סיבה רפואית ייחודית לא עולה צורך כלל לשוחח עם ההורים על מצב הבריאות של הילד. מניתוח הנתונים שעלו בקבוצות מיקוד ובשאלונים שהועברו ב11 היינו בסיום המחקר עלה שבעקבות פתוח המודעות לצורך ולחשיבות של מעורבות ההורים בחיי הילד מתבצע לעיתים תדירות יותר מאשר בעבר, טרם שילוב התכנית בפנימייה, עדכון של ההורים על ידי סגל המטפלים על מצב בריאותו של הילד. גם כאשר אין בעיה רפואית חריגה חברי סגל ובמיוחד העו"סים נוטים לעדכן את ההורה במצב בריאות הילד לרבות שהוא נוטל את התרופות שלו (במידה ואכן הילד נוטל תרופות) כנדרש ודיווחו על מצב התנהגותו ובריאותו גם כשאין בעיה ספציפית. מומלץ להמשיך פתוח מודעות לסגל הפנימייה על החשיבות לכלול דיווח להורה בתחום הבריאות להבין את המצב הנפשי של בילד כחלק משמעותי במכלול מצבו הבריאותי ולהביא לידי ביטוי בשיח עם ההורים בכל מקרה ולגבי כל ילד התייחסות למצבו הבריאותי גם כאשר אין אירועים בריאות חריגים.

מערך הנחיות ונהלי פנימייה בהתייחס לשותפות ההורים

בשלבי היישום הראשונים עלה מהמחקר הצורך להגביר את פתוח המודעות של סגל הפנימייה לעקרונות ולפעילות הנדרשת מהתכנית לשותפות הורים בפנימייה. על רקע הממצא ש56% מההורים מסכימים עם הקביעה כי מי שמקבל החלטות לגבי הילד כשהוא בפנימייה זה רק הצוות של הפנימייה, עולה ששיתוף ההורים עדיין לא נתפס אצלם כצורך מהותי של אחריות כלפי ילדם. הם אינם חשים שהסגל מתדיין

איתם, נועץ בהם בשעה שיש לקבל החלטות ספציפיות לגבי הילד שלהם בפנימייה, (ש' 24). יובהר שעמדת ההורים איננה באה ממקום של טענה כנגד הפנימייה אלא ממקום של תפישתם את המציאות. רבים מבין ההורים נמצאים גם בפנינת הנוחות שיש מי שנוטל את האחריות על עתיד ילדם ומצבו ומשחרר לכאורה אותם מאחריות הורית – זהו למעשה נדבך מהותי שיש להתמודד עמו במסגרת התכנית היינו במקביל לשנוי תפיסות הסגל כלפי ההורים יש חשיבות רבה לפתח פעילות שתשנה את תפישת ההורים לגבי אחריות ההורית שלהם והחובה להשתתפותם בחיי הילד בפנימייה. אנו מוצאים במחקר בהתייחסות נוספת של ההורים בסוגיה זאת (ש' 46) שיעור גבוה כ 67% של ההורים אשר הסכימו עד הסכימו במידה רבה מאד עם ההיגד שצוות הפנימייה אחראי על התנהגות חינוך וטיפול בילד כשהוא שוהה בפנימייה וההורה אחראי עליו כשהוא בבית.

עם זאת ניכר שנוצר שינוי בעקבות פעילות התכנית. מתוך דיווח הסגל עולה ש 83% מחברי סגל שהשיבו על השאלון ב t1 היינו כעבור כ 3 שנים של יישום התכנית סברו שהם מעריכים כיום יותר את ההורים בנעשה עם ילדם בבית הספר. בקבוצות המיקוד הודגש ע"י הסגל שהם עושים כל מאמץ לשכנע ההורה להגיע לאספות הורים בבית הספר ולהתעניין בלמודים של ילדו.

על פי הנחיות שהוגדרו בתכנית התקיימה, טרם התפרצות פנדמיית הקורונה, בכל הפנימיות במידה מסוימת פעולות בהן שותפו ההורים. בכל הפנימיות התקיימו ימי קליטה וימי משפחה בהשתתפות אחוז גבוה של ההורים. קבוצות הורים התקיימו בהיקף מאד מוגבל של משתתפים ונראה שפעילות זאת פחות תרמה לשיתופם של הורים בהכללה. גם הפעילות של קבוצת הורים-ילדים לא אובחנה בהיקף גדול ולא הטביעה חותם של מעורבות הורים. בפנימיות שבהן התקיים טיול משותף לילדים ולהורים, הייתה לטיול הזה השפעה חיובית רבה ביותר על הידוק הקשר שבין ההורה לבין ילדו. בפנימיות החלו לבצע חגיגת ימי הולדת משותפת עם ההורים וכיוצ"ב. לכן, גברה מאד התדירות של בקורי הורים בפנימייה לא רק בעת בעיה או משבר עם ילדם. עם זאת ראוי להדגיש שמנתוני המחקר עלה שבממוצע רק כ 40% של ההורים מקפידים להשתתף ברוב האירועים. מכאן שעל אף זיהוי של ניצני שינוי מהותיים בתפישות הסגל ובפעילות שמתבצעת באמצעות הנחיות וכלים שהעמידה התכנית לטובת סגל הפנימיות, יש עוד כבדת דרך ארוכה לעשות כדי להטמיע את השנוי התפישתי הנדרש בסגל הפנימייה לגבי מקומם של ההורים בחיי ילדם בפנימייה. בתהליך מיסוד התכנית בפנימיות צורך, ברוב הפנימיות שהשתתפו במחקר, המדריך שנכתב לתכנית אל קובץ הנהלים שמקבל עובד חדש שמצטרף לסגל הפנימייה. כל עובד חדש מקבל אוגדן עם חומרים והנחיות עבודה שכוללים את "הורים שותפים". עצם הכללת המדריך והנחיות לסגל לראות בחשיבות רבה את שיתוף ההורים בחיי הפנימייה, יוצר מודעות ומחויבות של סגל הפנימייה לבצע את הפעולות שהוגדרו בתכנית לצורך הגברת שותפות ההורים בפנימייה.

5.4 פעולות שבוצעו לשיפור מקומו של ההורה בפנימייה

בהתאם למתווה התכנית שקיבל ביטוי בכתב בקובץ שנכתב על ידי ועדת ההגוי הוצעה סדרת פעולות שראוי לבצע אותן בפנימייה על מנת לקדם את שיתופם של ההורים בחיי הילד בפנימייה. להלן יוצגו ממצאים על דפוסי יישום הפעולות כפי שעלה בדיוני קבוצות המיקוד ובראיונות שערכו החוקרים בפנימיות.

תכנון משותף לקליטה הפרטנית של הילד

במסגרת הראיונות שהתקיימו עם סגל הפנימייה הודגש על ידי רוב המשתתפים שההורים ממעטים להגיע לפנימייה, בין אם על רקע אישי בשל מצבם וחסך של כישורי הורות נאותים ובין אם מסיבות אובייקטיביות של מרחק מגורים רב מהפנימייה ועל רקע זה צריכת זמן רב לנסיעות במקביל לעלות גבוהה של הנסיעה מהבית לפנימייה. ממצא זה שעלה בקבוצות מיקוד מחייב הסבר של הממצא האחר שעלה בשאלוני ההורים. רק 27% מההורים הסכימו במידה רבה עד רבה מאוד עם הקביעה שהם לא באופן קבוע נענים להזמנות הפנימייה להגיע לאירועים, מתוך סיבות אישיות שונות. היינו 73% מההורים טענו שהם כן משתדלים להיענות בחיוב להזמנות הפנימייה להגיע לאירועים. עמדתם של רוב ההורים שהם כן משתדלים להגיע לפנימייה מוסבר בכך שההורים נוטים להכחשה עצמית של המציאות. מובן שלא נח להורה להודות בכך שהוא ממעט להגיע לראות את ילדו בפנימייה. המציאות מראה שבשנה הראשונה של בצוע המחקר רוב ההורים הגיעו לפנימייה ללוות את ילדם בימי ההיכרות אך ילדים רבים מאוד הגיעו לקליטה ללא הוריהם. לקראת תחילת השנה השנייה הבהירו חברי הסגל להורים את חשיבות לווי הילד בתהליך הקליטה ויותר הורים הגיעו לימי הקליטה יחד עם ילדם. עם זאת עדיין במהלך השנה הראשונה מעט מאוד הורים התמידו לבקר את ילדיהם בפנימייה יותר מאשר פעם בחודשיים. לעומת זאת בהשפעת התכנית (יזום ימי הורים ואירועים) חלה עליה רבה בהשתתפות ההורים יותר הורים הגיעו לפנימייה במהלך השנה לאירועים השונים ובכלל כפי שעולה מדיווחי הילדים בשאלונים וכפי שדווח על ידי חברי הסגל בדיוני קבוצות המיקוד.

קבוצות להורים לילדים חדשים

מתחילת שנת הלימודים תשע"ט (2018) פעלו ב-5 מהפנימיות שהשתתפו במחקר מפגשי קבוצה להורי ילדים חדשים שהייתה זו שנת לימודיהם הראשונה בפנימייה. בין 5 הפנימיות נכללה גם בפנימיית עין ראפה שילדיה מהמגזר הערבי, התקיימה קבוצה להורי ילדים חדשים. הדגשת הפעילות בפנימיית עין ראפה הינה על רקע הדעה שהושמעה על ידי חלק גדול של סגל המטפלים והמדריכים בפנימייה אשר טענו מלכתחילה שבתפישת התרבות של המגזר הערבי כחברה, ההורים מסויגים ממחויבותם לשיתוף ולמעורבות במערכת החינוכית בכלל ובפנימיות אליהן הוצא ילד מהבית במיוחד. בניגוד לעמדה זאת ממצאי מחקר אשר ביצע משרד החינוך באמצעות רא"מה (רשות ארצית למדידה והערכה בחינוך) על עמדות הורים כלפי מע' החינוך (פורסם ביוני 2017), הצביעו על כך שבאוכלוסיית המגזר הערבי שיעור ההורים לילדים בבתי ספר יסודיים המרגישים שותפים (70%) גבוה במקצת משיעור ההורים בחטיבת הביניים ובחטיבה העליונה (61% ו-64%, בהתאמה). ולא נמצאו הבדלים משמעותיים בשיעורי ההסכמה בין הורים בבתי ספר דוברי עברית להורים בבתי ספר דוברי ערבית. עם זאת אין ספק שכאשר מדובר בילדים שהוצאו למסגרת חוץ ביתית לפנימייה, הממצאים מן הסתם יתכן והם שונים בתכלית שכן מאפייני המשפחות שמהן הוצאו הילדים שונים לחלוטין ממאפייני האוכלוסייה הכללית במגזר הערבי כמו גם במגזר היהודי. בכל מקרה הפעלת קבוצת הורים במגזר היוותה תרומה מהותית של התכנית "הורים שותפים". בפנימיית "אמונה" לא התקיימה הקבוצה כי מצד אחד, חלק מקליטות ילדים לפנימייה התקיימו בשלב מאוחר יחסית, לאחר חג הסוכות, ומצד שני כבר החלו בפנימייה זאת לפעול

שתי קבוצות הורים ארוכות טווח והיה קושי להפעיל קבוצה נוספת של הורים לילדים שנקלטו זה עתה לפנימייה.

קבוצות אלה כללו 3-5 מפגשים של ההורים עם צוותי הפנימיות במטרה לעשות היכרות של ההורים עם הפנימייה, להכיר את עיקר הפעילויות המתבצעות בפנימייה ולספק מענים לשאלות ולתהיות של ההורים. בתהליך מפגשי הקבוצה נוצרת אצל ההורים שמשותפים בקבוצה תחושת בטחון שילדם נקלט למקום ראוי ומתאים לצרכיו. מספר ההורים שניאותו להשתתף בקבוצת ההורים החדשים כמו גם האחוז שלהם מבין ההורים החדשים היה מצומצם. אי מוכנות להשתתף נבע מצד אחד מתוך גישתם של ההורים "הבאתי את הילד כדי שהם יטפלו בו לי אין זמן וכוח להגיע לפנימייה כל שבוע" ומצד שני על רקע מרחק המגורים וההוצאה הכלכלית לנסיעות. להלן נתוני המשתתפים בקבוצות.

לוח מס' 2: קבוצות הורים חדשים לפי פנימייה

שם פנימייה	מס' הורים חדשים	מס' הורים חדשים	פיזור גאוגרפי של ההורים	מרחק ממגורי ההורים לפנימייה	הערכת זמן נדרש לנסיעות בשעות (הלוך ושוב)	מצב משפחתי של הורים (נשוי ; לא נשוי)
נרדים	10	3-5	אילת- 2	1	5.5	3-נשואים 7-לא נשואים
			באר שבע-3	2	1.5	
			אופקים - 1	2	2	
			ת"א - 1	1	3.5	
			אשדוד/אשקלון - 3	1	3	
אחוזת ילדים	8	6-8	לא התקבל מידע			2-נשואים 6- לא נשואים
לא התקיימה קבוצה						אמונה
התקיימה הקבוצה – טרם התקבל מידע						עין ראפה
דרכי שלום	10	6-8	מודיעין עלית – 1	2	1.9	8-נשואים 2-לא נשואים
			בני ברק – 3	2	2.25	
			ירושלים – 2	2	1.3	
			אשדוד - 1	2	2.25	
			נתיבות – 1	1	3	
רננים	20	3	אילת – 1	1	10	7- נשואים 13-לא נשואים
			בת ים -2	1	2	
			בית שאן – 1	2	1.85	
			נתיבות – 1	1	3.5	
			נהריה – 1	2	2	
			באר שבע – 1	1	4.25	

	2	1	חולון - 1			
	1.15	1	רמת גן - 1			
	1	2	תל אביב - 2			
	2.5	1	רחובות - 1			
	0.9	2	חדרה - 2			
	2	1	פתח תקווה - 3			
	3	1	קריית גת - 1			

הערכת הפעילות שהתבצעה בקבוצות: הכנה

- מסירת מידע על הקבוצה להורים ביום קליטת הילדים
- שליחת מכתב לעו"ס המשפחה עם הודעה על קיום הקבוצה
- ביצוע מספר סבבי טלפונים עם תזכורת ושליחת הודעת סמס עם תאריכים להורים
- מתן תזכורת בטלפון להורים ע"י עו"ס/אב בית לקראת המפגש הראשון

ניהול הדיונים בקבוצה

הקבוצות בכל פנימייה נוהלו ע"י עו"ס/מדריך וראש צוות טיפולי. מפגשי הקבוצות נערכו בתדירות של אחד לשבוע/שבועיים ונמשכו כ-שעה וחצי-שעתיים כל מפגש. בהתאם לנושאים ותכנון של כל מפגש השתתפו בו גורמי טיפול, חינוך ורווחה נוספים מצוות הפנימייה/מחוצה לו.

תכני המפגשים

- שיח על תחושות סביב ההוצאה של הילדים מהבית
- שיח סביב ציפיות, תקוות וחששות ההורים בנוגע לעתידו ואפשרויותיו של ילדם בפנימייה
- היכרות עם פעילות, דפוסי פעולה ומאפייני הפנימייה
- דיון באפיקי שיתוף ומעורבות ההורים בחיי ילדם בפנימייה
- שיח עם צוות חינוכי של ביה"ס סביב תכנית הלימודים ושיטות עבודה עם החניכים
- שיח עם הצוות הטיפולי סביב מרכיבי הטיפול, תכולתו, השפעתו וכו'.
- תכנית הפעילות השנתית בפנימייה

הערכת אפקטיביות מפגשי קבוצות:

עלפי דיווחי ההורים על המרחק של הפנימייה מעיר המגורים של המשפחה עולה שלמעלה מ 50% של ההורים החדשים בכלל הפנימיות נדרשים לנסוע מעל מ-70 ק"מ בכל כיוון כדי להשתתף בקבוצה. נדרשת השקעת זמן לנסיעות לפחות כ-3 שעות בממוצע (הלוך ושוב). הדבר מכביד מאוד על ההורים ולכן, חלק לא מבוטל מהם מוותרים על השתתפותם בקבוצה. ההורים דווחו במהלך המפגשים שהקושי בנסיעות מהווה הגורם הדומיננטי לאי התמדה, או אי השתתפות בקבוצה.

למעט פנימיית דרכי שלום בה המצב המשפחתי של רוב ההורים החדשים הנו נשואים, בשאר הפנימיות שדווחו על קיום הקבוצות רוב ההורים החדשים אינם נשואים (גרושים, אלמנים, פרודים). מן הסתם

להורה אחד קשה יותר מאשר לשני בני זוג לעמוד בכלל מרכיבי המעורבות הנדרשת בחיי הילד בפנימייה באופן כללי ובפרט ההשתתפות בקבוצות הורים.

אלה מההורים שכן השתתפו בקבוצות דווחו במסגרת הראיונות שקיימנו עמם כי השתתפותם בקבוצות סייעה להם להסיר חששות רבים לגבי איכות ורווחת חיי ילדם בפנימייה. ההורים הבינו כי ילדם נכנס למסלול מובנה ויסודי ודאגתם פחתה. כמו כן, ככול שהתקיימו יותר מפגשים בקבוצה כך הורים הרגישו יותר שותפות לנעשה עם ילדם בפנימייה והתחילו לפתח קשרים עם הסגל. ההורים דווחו על תחושה חיובית גוברת והולכת בעקבות השתתפותם בקבוצה וכמו כן לא היססו לבטא את התרומה של מפגשי הקבוצה להגברת הביטחון העצמי שלהם ביכולתם ההורית.

כמעט כל ההורים שהשתתפו ביותר משתי פגישות הבהירו בראיונות שמפגשי הקבוצות תרמו להם הבנה טובה של החיים בפנימייה ומוטיבציה לבקר ולהיות לצד ילדם בתקופת חייו בפנימייה.

אמנם קיימים מכשולים אובייקטיביים להשתתפותם של הורים באירועים הנערכים בפנימיות, עם זאת התרומה של הפעלת קבוצה להורים חדשים בתהליך הקליטה חשובה ותורמת ביותר ויש חשיבות רבה לבצעה בכל שנה ולעשות מאמצי עידוד רבים שההורים החדשים ישתתפו במפגשי הקבוצה.

שנוי הדמוי של ההורים את חברי סגל הפנימייה

מניתוח העמדות של ההורים עלה שכ 54% מההורים סבורים שהצוות בפנימייה רואה בהם הגורם שבגללו יש להוציא את הילד מהבית וכי במשפחתו הילד בסיכון. הממצא מצביע על הצורך להמשיך ולקיים מערכת הסברה מקצועית לסגל שעל אף הוצאת הילד ממשפחתו בצו להשמתו בפנימייה המשפחה מהווה גרעין חיוני וחשוב לחיי הילד ויש לשנות ככל הניתן את הדמוי על ההורה בכל הקשור למעורבות שלו בחיי הילד בפנימייה. הדואליות בתפישה (perception) של הסגל שמצד אחד הילד הוצא ממשפחתו ומצד שני משפחתו הייתה בעברו ואמורה להיות בעתידו נדבך מהותי בחייו, הדואליות הזאת מחייבת הדרכה והעמקה מקצועית מתמשכת במיוחד על רקע תחלופה של סגל עובדי הפנימייה מדי שנת לימודים. הדרכה מתמדת תבטיח שחברי הסגל יפנימו בתודעתם ששיתוף ההורים יתרום לשפור איכות חיי הילד בפנימייה ויסייע בהתמודדותו עם האירועים שגרמו להוצאתו מהמשפחה וטיפולו הקשר החיובי של הילד עם משפחתו.

תכניות לשיתוף הורים וילדים בפנימייה

56% מההורים לא מסכימים עד לא מסכימים כלל עם הקביעה שהפנימייה יוזמת פעילויות משותפות בין ההורים לבין הילדים כל מספר שבועות. אמנם מתקיימת בכל הפנימיות פעילות בתאום מוקדם מראש עם ההורים אך הפעילות הזאת מוגבלת מאוד ובתדירות נמוכה על פני כל חודשי שנת הלימודים. הממצאים מצביעים על התחלה של מגמת שינוי חיובית בתפיסת סגל הפנימייה את מקומו של ההורה. מאז תחילת יישום תכנית הפיילוט, רוב חברי הסגל בפנימיות מאמצים את התפישה שיש לשתף את ההורים בפעילות סביב הילד ונרתעים פחות מאשר בעבר ממעורבות ההורים בחיי הילד בעת שהותו בפנימייה.

עמדת ההורים לגבי העו"ס בקהילה בהתייחסות לפנימייה

רק 54% מההורים דיווחו שהם מצויים בקשר שוטף עם העובדת הסוציאלית ביישוב שבו הם מתגוררים, 19% דיווחו שאינם נמצאים כלל בקשר שוטף עם העו"ס בקהילה ו 16.5% דיווחו על קשר כלשהו

שמתקיים עם המחלקה לשירותים חברתיים בשוב מגוריהם. יודגש ש 11% אשר בחרו לא להשיב על שאלה זאת, יתכן שבחרו כך מתוך הבעת חוסר בטחון שלא יבלע להם וניתן לכלול אותם בין הדיווחים ש"אין להם קשר שוטף עם העו"ס בקהילה". הממצאים מצביעים על הצורך לפעול לשילוב הדוק יותר של עבודת המחלקה בקהילה עם ההיכרות של חיי הילד בפנימייה. סוגיה זאת עלתה גם בראיונות עומק שקוימו עם חברי הסגל בפנימיות ולפי דיווחיהם לרוב ההורים מצויים בקשר שוטף ומשמעותי עם צוות הפנימייה ופחות מתקשרים עם העו"ס בקהילה. צוות הפנימייה מצדו פונה לעו"ס בקהילה בעיקר במקרים מיוחדים, כאשר נדרשת קבלת חוות דעת מקצועית של העו"ס בקהילה כדי להרחיב את יריעת המידע המקצועי על הילד ומשפחתו. כמו כן 19% בלבד מההורים דיווחו שעו"ס המשפחה מבקרת את הילד בבית הוריו, בעת שהותו של הילד בחופשה בבית. בדומה לכך, רק 20% מההורים מעידים על כך שעו"ס המשפחה הגיעה לבקר את הילד בפנימייה. לעומת זאת 43% מההורים השיבו בחיוב שעו"ס הפנימייה משוחחת עימם בהקשר לשיתופם בחייו של ילדם בפנימייה.

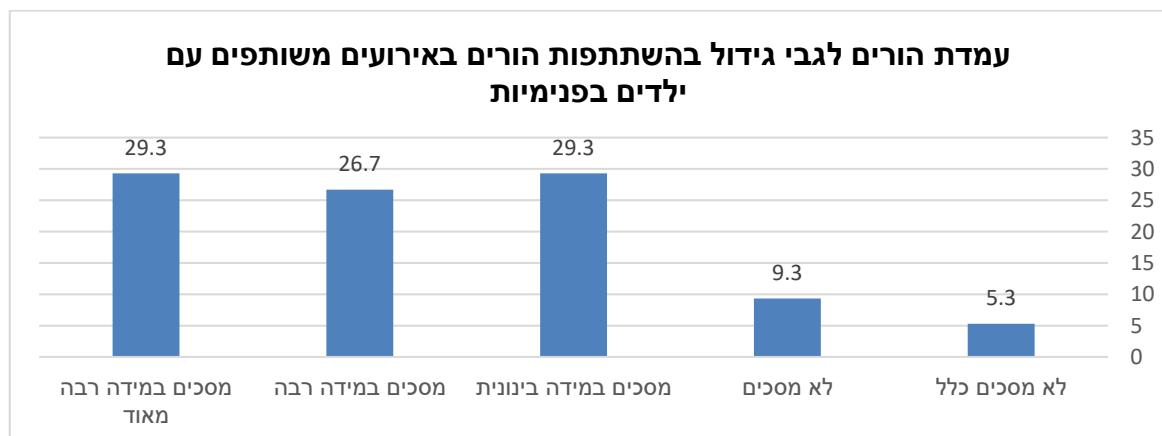
הממצאים על מעורבות הקהילה מלמדים שיש לפעול לשיפור מעורבות העו"ס בקהילה בכל הקשור לתכנית הן במסגרת של ביקורים בפנימייה והן בקשר עם המשפחה ובמפגש עם הילד בעת שהותו בבית המשפחה בחופשותיו.

5.5. השפעת התכנית על עמדות ההורים ביחס לפנימייה

תפישת הפנימייה כמסגרת תורמת לקשר בין הילד לבין התא המשפחתי

למרות ההורים אינם מודעים לכך שהפנימייה החלה לפעול במסגרת של התכנית "הורים שותפים" רוב ההורים (56%) הסכימו במידה רבה עד רבה מאוד שבזמן האחרון (היינו מאז החלה לפעול התכנית) יש יותר פעילות משותפות להורים ולילדים ביוזמת הפנימייה ויש יותר הורים שמגיעים לפעילויות אלה. רק כ 15% מכלל ההורים שהשתתפו במחקר אינם סבורים שיש יותר השתתפות הורים באירועים משותפים עם הילדים.

תרשים מס' 5

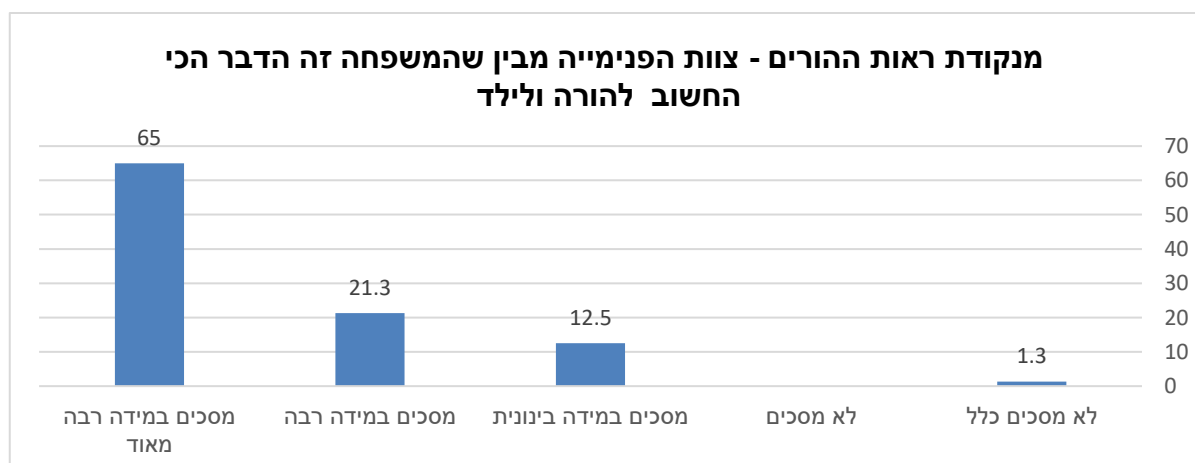

62% מההורים השיבו כי הם מגיעים באופן קבוע להשתתף באספות הורים בבתי ספריהם של ילדיהם, היינו לרוב ההורים יש התייחסות חיובית לחשיבות מעורבותם במצב הלימודים של ילדם. על אף שממצא זה איננו בהלימה עם הטענות שעלו בראיונות עם הסגל. ברוב המקרים המדריכים ורכזי החינוך בפנימיות הבהירו שרמת ההשתתפות של ההורים באספות הורים בבתי הספר נמוכה מאד והצוות הוא זה שמגיע לבתי הספר להתעדכן במצב הלימודים. אנו מייחסים חשיבות להבעת העמדה של ההורים שכן גם אם אכן אינם משתתפים באספות ההורים, עצם העמדה שבוטאה על ידם משקפת את ההבנה של רוב ההורים לחשיבות השתתפותם באספות. מכאן שיש מקום במסגרת תכנית "הורים שותפים לדרוש מסגל הפנימייה לקראת כל אסיפת הורים ליצור אינטנסיביות של המרצת ההורים להשתתף. 61% מההורים מסכימים במידה רבה עד רבה מאוד שצוות הפנימייה משתף אותם בבניית התכנית החינוכית/לימודית של הילד. עם זאת, 41% בלבד מההורים טוענים כי הם קיבלו מהפנימייה תכנית מפורטת מראש עם תאריכי אירועים בפנימייה שאליהם הם מוזמנים. היינו מצד אחד, קיימת כוונה של סגל הפנימייה לשתף הורים בחיי ילדיהם ומצד שני, במישור המעשי טרם קיימת משמעת למימוש קפדני מלא של כל מרכיבי התכנית.

הטמעת התפישה שהמשפחה משמעותית לילד מבחינה רגשית, קוגניטיבית וחברתית

בהסתכלות כוללת של ההורים על שותפות המשפחה בחיי הילד בפנימייה, הממצאים מלמדים שהורים מזהים מגמה חיובית של שיתוף המשפחה בפנימייה. 86.3% מההורים מסכימים במידה רבה עד רבה מאוד שהצוות בפנימייה מבין שהמשפחה היא הדבר החשוב ביותר לילד ולהורה. הממצא מצביע על מגמה חיובית במימוש ההטמעה בקרב סגל הפנימייה את התפיסה שלפיה משפחתו של הילד מהווה גורם מרכזי בחייו ובהתפתחותו.

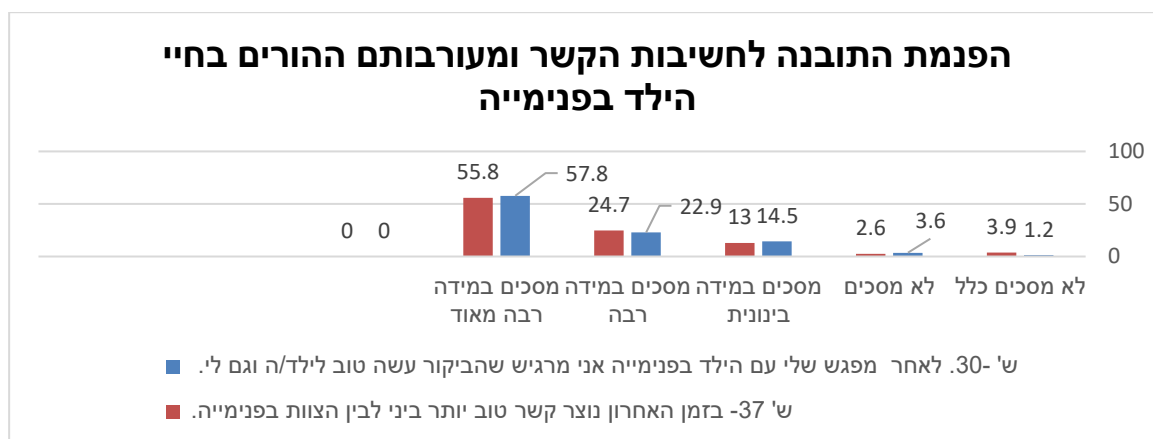
תרשים מס' 6

הפנמת התובנה של חשיבות הקשר ומעורבות ההורים בחיי הילד בפנימייה

81% מההורים רואים במפגשים עם ילדם בפנימייה כחוויה חיובית הדדית. כמו כן, 81% מההורים מסכימים במידה רבה עד רבה מאוד עם הקביעה כי בזמן האחרון התהדק הקשר שלהם עם צוות הפנימייה.

תרשים מס' 7

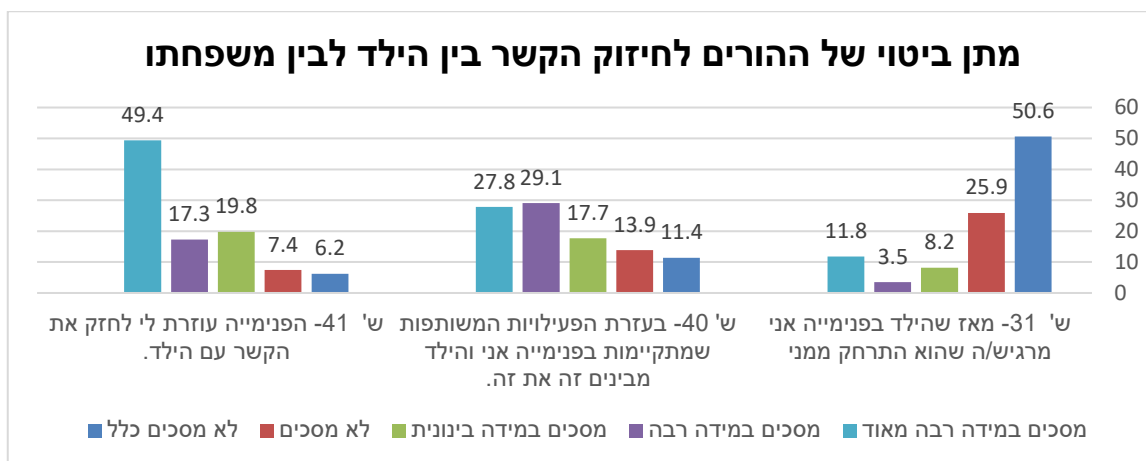
שיפור בהתנהגות הילד בפנימייה ובחזרתו מחופשות

רק 32% מההורים לא מסכימים במידה רבה עד רבה מאוד עם הקביעה שהם מתקשים להתמודד עם הילד בעת שהותו בביתם בחופשות, 67.6% מההורים דיווחו שקשה להם להתמודד עם הילד כשהוא מגיע לחופשה בבית. הממצא הזה מבהיר שעל אף התחושה של שיפור בקשר עם הילד, עדיין קיימת כמוצתר בעיה במשפחה והפנימייה נתפסת אצל ההורים כתורמת לילד יותר מאשר הוא יחיה בבית. 63% מההורים דיווחו שלדעתם לאחרונה קל יותר לילד לשוב אל שגרת חייו בפנימייה לאחר חופשות בביתו. הממצאים מצביעים על הסתכלות חיובית של ההורים על הפנימייה וצמצום במידת הניכור שהייתה להם מהפנימייה כפי שדווח ע"י הסגל במסגרת ראיונות המחקר שבוצעו עימם בתחילת התכנית.

מתן ביטוי לחיזוק הקשר בין הילד לבין משפחתו

57% מההורים מסכימים במידה רבה עד רבה מאוד עם הקביעה כי הפעילויות המשותפות להורים ולילדים בפנימייה מסייעות להורה ולילד להבין זה את זה בצורה טובה יותר. כמו כן, 67% מההורים מסכימים במידה רבה עד רבה מאוד שהפנימייה מסייעת בחיזוק הקשר בין ההורה לבין הילד. רק 16% מההורים מעידים על כך שמאז כניסתו של הילד לפנימייה, חל ריחוק בינו לבין ההורה. הממצאים שמוצגים להלן מצביעים על מגמה חיובית באפקטיביות של התכנית הן בכל הקשור לתפישת ההורים את הפנימייה והן בחיזוק הקשר והקרבה בין הורים לילדם. עם זאת הממצא שרוב ההורים (כ-70%) דיווחו שלמשפחה קשה במידה רבה להתמודד עם הילד בבואו לחופשות מלמד שיש לפעול להכנת הילד לביקור בבית כמו גם לבחון אילו פעולות בממשק עם ההורים עשויות לשפר את איכות החיים במשפחה בבואו של הילד לחופשה בבית.

תרשים מס' 8

72% מההורים מסכימים במידה רבה עד רבה מאוד שלאחרונה צוות הפנימייה מקבל החלטות בנושאי לימודים, טיפול בילד, בריאות הילד, תוך שיתוף ההורים. חברי סגל הפנימיות מצדם נתנו ביטוי לכך שהשיתוף לאחרונה בעקבות ההדרכות שבוצעו במסגרת התכנית, נעשה שיטתי ומובנה יותר.

מודעות הקהילה לחובת מעורבות בממשק המשפחה והפנימייה

19% בלבד מההורים דיווחו על כך שעו"ס המשפחה מבקרת את הילד בבית הוריו, בעת שהותו בחופשה אצלם. בדומה לכך, רק 20% מההורים מעידים על כך שעו"ס המשפחה הגיעה לבקר את הילד בפנימייה. בממוצע (שבין המענה לשאלה 44 ולשאלה 51), 52% מההורים מסכימים במידה רבה עד רבה מאוד עם הקביעה כי ישנו תיאום בין עו"ס הפנימייה לבין עו"ס המשפחה במטרה להביא את השותפות ואת הקשר למיטביות. 43% מההורים השיבו בחיוב שעו"ס הפנימייה משוחחת עימם בהקשר לשיתופם בחייו של ילדיהם בפנימייה.

הממצאים על מעורבות הקהילה מלמדים שיש לפעול לשיפור מעורבות העו"ס בקהילה בכל הקשור לתכנית הן במסגרת של ביקורים בפנימייה והן בקשר עם המשפחה ובמפגש עם הילד בעת שהותו בבית המשפחה בחופשותיו.

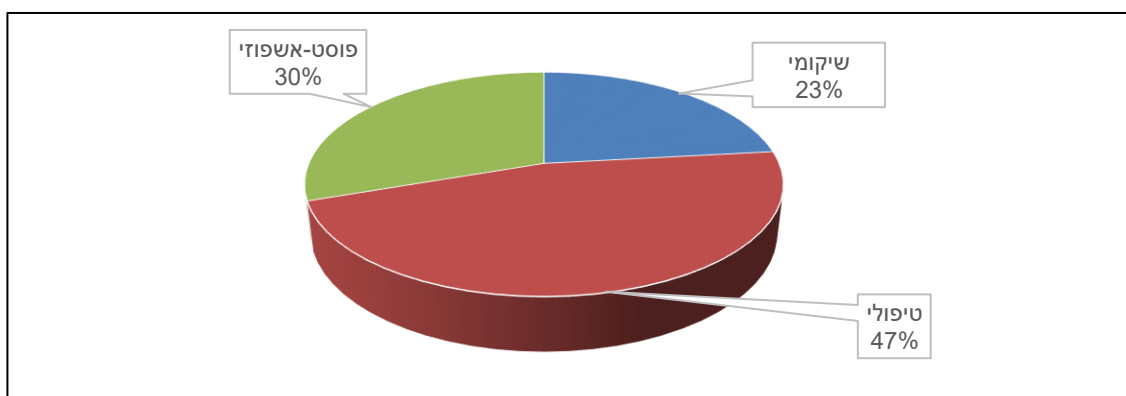
6. שיתוף ההורים מפרספקטיבה של ילדי הפנימייה

המחקר ממוקד ביישום תכנית הורים שותפים על פי מדיניות הפעלת פנימיות הנהוגה כיום במשרד הרווחה והביטחון החברתי.

6.1 מאפייני הרקע של הילדים

להלן מוצגת התפלגות מדגם הילדים שבמחקר לפי סוג הפנימייה.

תרשים מס' 9 : פילוח ילדים לפי סוג פנימייה

גיל וותק בפנימייה

63% מהילדים המשיבים הינם בנים ו-37% בנות. גילם נע בין 6 שנים לבין 19 שנים. הגיל הממוצע במדגם המחקר הוא ילדים בני 14 שנים. פחות ממחצית מילדי התכנית (45%) שוהים בפנימיות שלוש שנים ומעלה. 26% הנם בעלי וותק של בין שנה לשלוש שנים בפנימייה. 29% מתוך כלל הילדים דיווחו על הימצאותם בפנימייה במשך פחות משנה.

ארץ מוצא ומגזר

88% מהילדים הם ילידי ישראל. כ-10% מהילדים נולדו בארצות אחרות (לא השיבו 2%). מתוך אלה שלא נולדו בארץ, טווח שנותיהם בארץ נע בין 2 שנים לבין 16 שנים (הממוצע: 9 שנים). 46% מהילדים נמצאים בארץ בין 11 לבין 13 שנים. 58% מהילדים הגדירו עצמם יהודים, 32% מוסלמים, כ-8% נוצרים, 1% דרוזים ו-1% אחר.

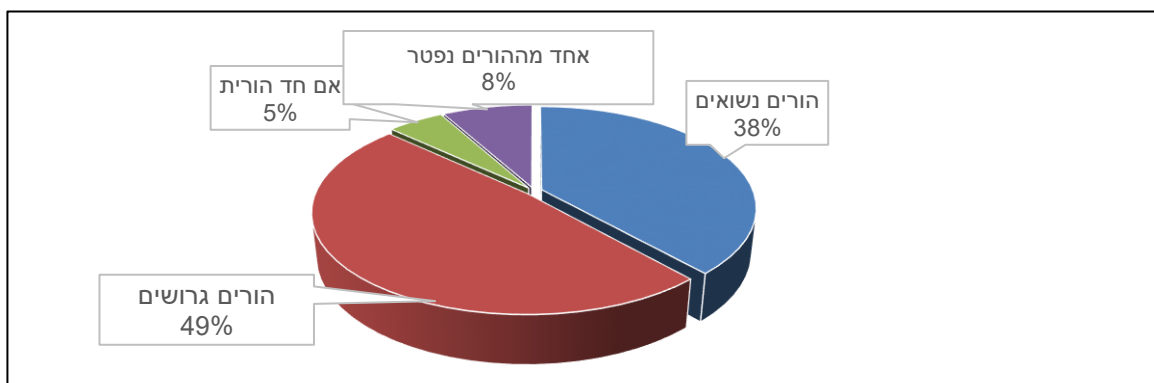
המשפחה כשומרת דת

מבחינת דתיות 32% מהילדים דיווחו על השתייכותם למשפחה חילונית, 31% - למשפחה מסורתית, 27% משפחתם דתית ו-9% מהילדים משפחתם מאוד דתית. ממצא זה מצביע על כך שפעמים הילד מגדיר את המשפחה במידה שונה מכפי שהמשפחה מגדירה עצמה שכן 18% מהמשיבים הם מפנימיית דרכי שלום, המזוהה כפנימייה למשפחות חרדיות, אך לא בהכרח הילדים מגדירים את משפחתם כחרדית בין השאר יתכן ומאחר והילד עצמו התרחק במידת מה מהדת.

מצבם משפחתי של ההורים

בהקשר למצב המשפחתי, כמעט מחצית מהילדים (49%) דיווחו על הוריהם כגרושים, כאשר הם בקשר עם הורה אחד דומיננטי בלבד. קרוב ל-38% דיווחו על הוריהם כנשואים וכחיים יחד בבית. 5% הם ילדי אימהות חד הוריות ו-8% מהם יתומים לפחות מהורה אחד.

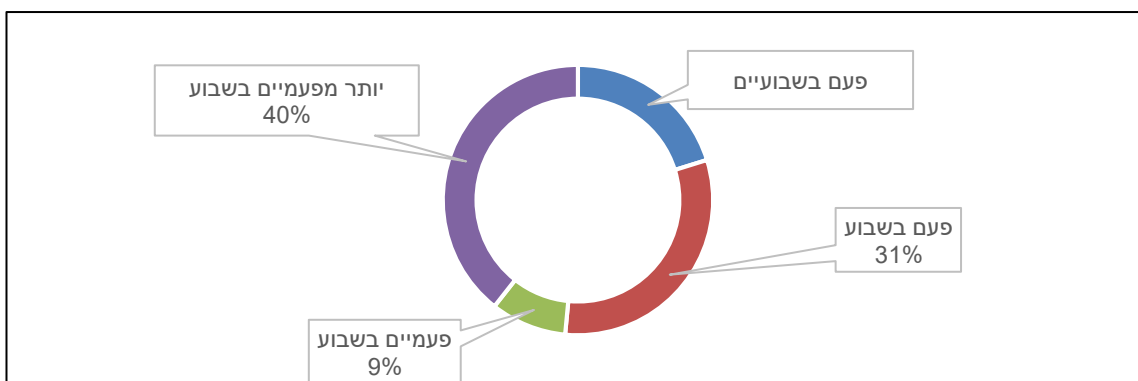
תרשים מס' 10: פילוח ילדים לפי מצב משפחתי של הוריהם

6.2 תשתיות לשותפות ההורים בפנימייה

רובם המכריע של הילדים (80%) דיווח שבזמן קליטתם בפנימייה, הם היו בתדירות גבוהה עד גבוהה מאוד של שיחות טלפון עם ההורים וכן שהוריהם ביקרו אותם בפנימייה. מבחינת תדירות שיחותיהם של הילדים עם הוריהם, עולה כי 39% מהילדים דיווח שהם משוחחים עם הורים יותר מפעמיים בשבוע ועוד 9% משוחחים פעמיים בשבוע הינו 48% מהילדים משוחחים עם המשפחה לפחות פעמיים בכל שבוע, זאת בהשוואה לדיווחי ההורים ש 65% דיווחו על שיחות יותר מפעמיים בשבוע. 31% מהילדים מקיימים שיחות פעם בשבוע ו-20% מהילדים דיווחו שהם משוחחים פעם בשבועיים זאת לעומת 9% בלבד מההורים שדיווחו על שיחה פעם בשבועיים. ניתן להניח שההורים מיפים מעט את המציאות ואכן יש בקירוב ל 20% שמדברים רק פעם בשבועיים עם הילד. מובן שיש חשיבות רבה על הקושי האובייקטיבי שהסגל יאתר את 20% מהילדים שנכללים בקטגוריה של שיחה עם המשפחה רק פעם בשבועיים. ילדים אלה יתכן וזקוקים לתמיכה בתכני דיבור עם המשפחה ויתכן שצריכים תמיכה מקיפה להבנת חשיבות הקשר עם המשפחה ככל שהיא מורכבת.

תרשים מס' 11: פילוח מדגם ילדים לפי תדירות קיום שיחות עם הוריהם

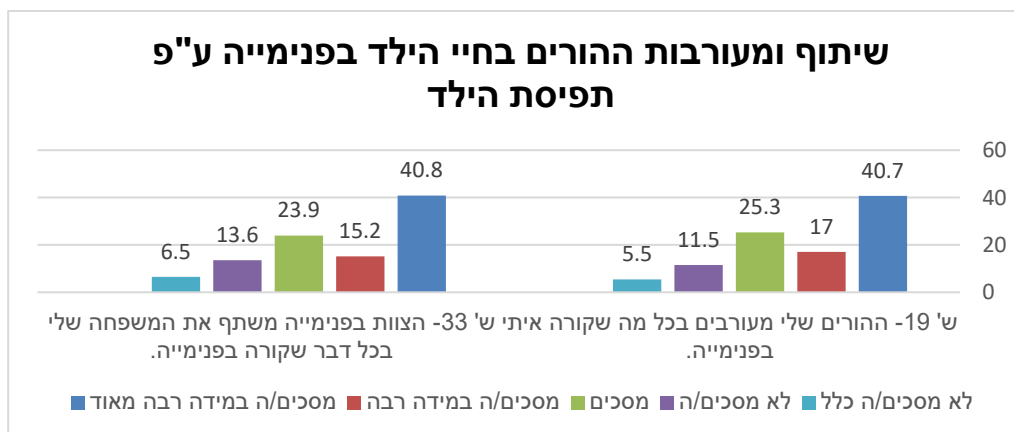

כמחצית מאוכלוסיית ילדי הפנימיות (53%) דיווחו שהם אלה שיוזמים את שיחות הטלפון למשפחה. רק 8.8% ציינו את המדריך כיוזם השיחה, ב-5.5% מהמקרים האבא יוזם את השיחה ובכל השאר 32.7% האם היא זו שיוזמת את השיחה. לשאלה האם צוות הפנימייה מעודד אותך להתקשר למשפחה 53% מהילדים השיבו כי הצוות מעודד אותם להתקשר להוריהם לעומת כ-50% שאינם חשים שצוות הפנימייה מעודד להתקשר למשפחה. 21% השיבו בשלילה, ו-26% השיבו שרק לפעמים סגל הפנימייה מעודד אותם להתקשר. כמחצית מהילדים (46%) דיווחו שמרבית שיחותיהם עם הוריהם נמשכים כחמש דקות. 36% מהילדים השיבו כי השיחות נמשכות רבע שעה. 15% דיווחו על משך שיחות של חצי שעה. 3% בלבד השיבו כי שיחותיהם עם הוריהם נמשכות כשעה. ניתן להסיק מכך שכמחצית מהילדים דיווחו על שיחה קצרה, היינו אין להם עניין רב בשיחה עם המשפחה לעומת המחצית האחרת של הילדים שמקיימים שיחות ארוכות עם המשפחה. יובהר שמאמץ מקצועי של הסגל לאתר את הילדים ששיחותיהם עם משפחתם קצרות ובתדירות נמוכה יאפשר פתוח תהליך תמיכה בילדים אלה כדי לשפר את שיחותיהם עם משפחתם ובכך לתרום לשפור הקשר של הילד עם משפחתו. ביחס לרמת איכות השיחות נמצא כי למעלה ממחצית מהילדים (51%) חווים את שיחותיהם עם הוריהם כמרגיעות. אולם קרוב ל-40% חווים חוויה ניטרלית בחס לשיחות אלה.

מעבר לקשר עם המשפחה שמתבטא בשיחות הטלפון עם המשפחה, רק 30% מהילדים הסכימו שיש מדי מספר שבועות פעילות משותפת להורים וילדים בפנימייה, ממצא זה מתכתב עם הדיווח שהתקבל מההורים. מכאן שיש בהחלט מקום ליוזם יותר פעילויות משותפות להורים וילדיהם גם אם בכל פעילות משותפת הורים אחרים בנסיבות של אילוצי זמן ומחויבויות אחרות. כ-58% מהילדים דיווחו על מעורבות של הוריהם במה שקורה עמם בפנימייה. כמו כן, 56% מהילדים תופסים במידה רבה או רבה מאוד את הצוות כמשתף את הוריהם בכל אשר קורה עם ילדם בפנימייה.

תרשים מס' 12

מהממצאים עולה תיאור שלפי דעת הילדים, קיימת מגמה חיובית, אם כי לא חזקה מספיק, במידת המעורבות של ההורים בכל מה שקורה בפנימייה הן ביוזמת ההורים עצמם והן בעקבות פעילותו של צוות הפנימייה.

בתחום החינוך והבריאות

רק 35% מהילדים דיווחו שלדעתם, במידה רבה עד רבה מאוד, הוריהם מצויים בקשר קבוע עם מוריהם בביה"ס ומודעים למצבם בלימודים. ממצא זה שונה מהותית מהדיווח שנמסר על ידי ההורים. הילדים בניגוד להורים סבורים שבתחום הלימודים התעניינות ההורים במצב הלימודים נמוכה למדי. אין ספק שהחינוך בביה"ס הוא אחד מהתחומים שיש לתגבר את אופי הפעילות שנדרשת מסגל הפנימייה כלפי ההורים ולפעול למציאת דרכים שיגרמו להורים להיות ברמת מודעות ומעורבות רבה יותר למצב הילד במסגרת החינוכית שבה הוא לומד. כ-67% מהילדים דיווחו שהם מסכימים במידה רבה עד רבה מאוד שהוריהם מודעים למצבם הבריאותי, ברמה של כל בדיקה ו/או כל תור לרופא.

מעורבות ההורים בביה"ס ובמצב הבריאותי לפי תפישת הילדים

הילדים כמו ההורים סבורים שהורים לא שותפים להחלטות המתקבלות לגבי הילד בפנימייה. רק כ-34% מהילדים אינם סבורים שבעת שהותם בפנימייה רק הצוות מקבל החלטות לגביהם. כ-66% מהילדים דיווחו שלדעתם בעת שהותם בפנימייה ההחלטות מתקבלות רק על ידי סגל הפנימייה, היינו שלא משתפים את הוריהם באופן הכללתי. עם זאת בתחום הבריאות כ-84% מהילדים דיווחו שהוריהם מעורבים בהחלטות ויודעים את מצבם הבריאותי. כ-45% מהילדים אינם סבורים שהוריהם מעורבים או יודעים מה קורה איתם בבית הספר.

תדירות ביקורי משפחה בפנימייה

כ-25% דיווחו שהמשפחה כלל אינה מבקרת אותם בפנימייה. לעומת זאת כ-39% מהילדים דיווחו שההורה מבקר אחת לחודש היינו כ-64% מקבלים בקור אחת לחודש או בכלל לא ויש בהכרח חשיבות לפתח פעילות של סגל הפנימייה שתעודד הורים לבקר את ילדם בפנימייה בתדירות גבוהה יותר. רוב הילדים (73%) ביטאו עמדה שהוריהם מגיעים לפנימייה לא רק כאשר לילד יש בעיות ו/או קושי התנהגותי, לימודי או חברתי. כשנשאלו הילדים מי מההורים מרבה יותר לבקר אותם בפנימייה, השיבו כ-30% שהאם מבקרת יותר ביקורים מאשר האב. ביחס להימצאות תשתית הולמת בפנימיות לקיום הביקורים-61% מהילדים מעידים על כך שבעת ביקור של המשפחה, ניתן למצוא בפנימייה מקום שקט לטובת שיחה פרטית. הממצא חופף עם זה שעלה מראיונות עומק שקוימו עם חברי הסגל בפנימיות שדיווחו כי למרות שאין בפנימייה חדר משפחה תקני לקיום הביקורים, קיימים ברחבי הפנימייה מרחבים רבים, פתוחים וסגורים כאחת, שמאפשרים מרחב למפגש פרטי של המשפחה עם הילד.

6.3 תפישת סגל הפנימייה את מקומו של ההורה בפנימייה

רק 39% מהילדים דיווחו שהצוות מדבר איתם, או מכין אותם, לקראת ביקורי המשפחה בפנימייה. היינו רוב הילדים ביטאו שנציגי סגל הפנימייה לא מתייחסים בשיחות עם הילדים לנושא של ביקורי המשפחות בפנימיות אלא רק באופן אקראי ולא שיטתי. אנו מוצאים שיש חשיבות לבצע הדרכה לילדים, במיוחד לילדים שאינם בקשר טוב עם המשפחה, כיצד לנהל שיח בעת הביקור. פעמים חסך ורבלי של ההורה או של הילד מקשה על ההתקרבות ביניהם במסגרת הביקור. 58% מהילדים מסכימים במידה רבה עד רבה מאוד שסגל הפנימייה איננו מתייחס אל משפחותיהם כמהוות סיכון בעבורם, לעומת זאת

26% סבורים שהסגל מתייחס למשפחתם כמשפחה שמסכנת אותם. 51% מהילדים דיווחו שלדעתם הוריהם נענים באופן קבוע להזמנות לאירועים המתקיימים בפנימייה. הממצאים מראים כי סגל הפנימייה מתייחס לרוב באופן ניטרלי לביקורי ההורים בפנימיות. חברי הסגל אינם מבצעים פעילות מקצועית מותאמת להיערכות הילד או הכנת הוריו לקראת ביקור משפחה על מנת לסייע מנקודת ראות מקצועית להידוק הקשר שבין הילד למשפחתו. כפי שגם עולה מראיינות עומק עם חברי הסגל, אלה יותר משלימים עם נוכחות ההורים בחיי הילדים ופחות יוזמים צעדים אקטיביים להגברת הנוכחות או לפתוח שיח נורמטיבי ואיכותי שין הילד לבין משפחתו. כלומר, לא מדובר בשינוי עמוק בתפיסת מקומם של ההורים בחיי הילד בעקבות התכנית בקרב חברי סגל הפנימיות. חלק מהסיבה לכך שחברי הסגל אינם ססים לנקוט בצעדים אקטיביים להגברת נוכחות ומעורבות ההורים בפנימיות נעוצה בעובדה שהורים עצמם מפגינים לעיתים אדישות וחוסר נכונות למעורבות למרות שמקבלים הצעות להשתתפות באירועי הפנימיות מחברי הסגל.

מעורבות עו"ס בקהילה בהתייחסות לפנימייה

52% מהילדים דיווחו שלדעתם להוריהם יש קשר עם עו"ס משפחה/עו"ס לחו"י ביישוב מגוריהם. כמחצית מהילדים דיווחו שלדעתם להורים אין קשר שוטף עם גורמי הרווחה של היישוב בו הם מתגוררים. יתכן והילדים אינם מכירים את מהות הקשר שיש להוריהם עם העו"ס בקהילה אך בד בבד התשובה משקפת שהילד עצמו לא נמצא בעת חופשותיו במשפחה בקשר כלשהו עם העו"ס בקהילה. רק 15% מהילדים מעידים על כך שעובדת סוציאלית מגיעה לבקדם כאשר הם מצויים בבית הוריהם בחופשה. בכל מקרה מתקבלת תמונת התרשמות שמעורבות העו"ס בקהילה בחיי הילד בפנימייה ובמשמעות הקשר של המשפחה עמו לוקה מאד בחסר.

6.4 אפקטיביות התכנית בעיני הילדים

גידול שיעור ההורים המעורבים בחיי ילדיהם שבפנימייה

48% מהילדים מסכימים במידה רבה או רבה מאוד עם כך שלאחרונה לדעתם יותר הורים מגיעים לפעילות משותפת להורים ולילדים בפנימייה. הממצא מראה כי יותר ממחצית מהילדים סבורים כי לא חל שינוי חיובי בנכונות ההורים להגיע לאירועים בפנימייה בעקבות התכנית.

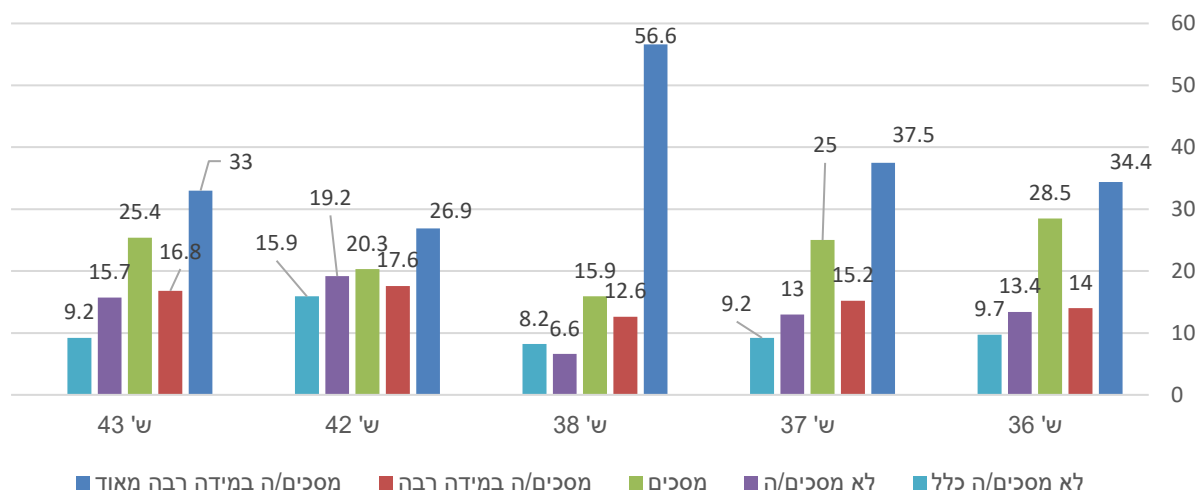
45% מהילדים מסכימים במידה רבה או רבה מאוד שבשנים האחרונות (שנת הלימודים תשע"ט ותש"פ) ילדים חדשים נקלטו בצורה טובה יותר בפנימייה, מכפי שהיה בעבר. לעומת זאת 55% מהילדים שיקפו דעה שתהליך הקליטה של ילדים חדשים בפנימייה כפי שהיה בעבר. מכאן שמרכיבי התכנית הנוגעים למיסודו של תהליך הקליטה טרם הוטמעו באופן מלא במסגרת התכנית.

זאת ועוד 70% מהילדים תופסים את הצוות כמי שרואה את משפחתם כדבר החשוב והמרכזי ביותר בעבורם. כ 50% מהילדים מעידים שהצוות מדגיש בפניהם את החשיבות של שיתוף ההורים בכל חוויותיהם בפנימייה. היינו מבחינת הילדים העמדה הרווחת הינה שסגל הפנימייה מתייחס בחיוב למשפחותיהם. לעומת הדיווח בתחילת יישום התכנית חל בהקשר זה שינוי מהותי בתפישת הסגל את

המשפחות וחשיבותם בחיי היל. נראה שהדבר לא רק קיבל ביטוי בדפוסי העבודה של הצוות אלא גם זה משתקף בנקודת הראות של הילדים.

תרשים מס' 13

סגל הפנימייה נותן מקום חיובי למשפחה - נקודת מבט של הילדים

ש' 36 מתייחסת לדעתם של הילדים על הגידול בהשתתפות הורים באירועי הפנימייה לאחרונה

ש' 37 מתייחסת לדעת הילדים על שפור בקשר של הילד עם משפחתו

ש' 38 מתייחסת לתפיסת הילד שהצוות בפנימייה מבין שהמשפחה זה הדבר הכי חשוב לו

ש' 42 מתייחסת לדעת הילדים שהקליטה של ילדים חדשים לפנימייה השתפרה לעומת הקליטה שלו עצמו לפנימייה.

ש' 43 מתייחסת לדעת הילדים שהצוות בפנימייה מדבר עם הילד על הצורך לשתף את ההורים בכל הקשור אל הילד בפנימייה

הממצאים מראים שלדעת הילדים חל שיפור בקרב חברי הסגל בתפיסת המשפחה כגורם חשוב בחייהם. יחד עם זאת, הטמעת התפיסה בצעדים מעשיים ובפעילות פרואקטיבית מצד הסגל טרם הוטמעה בהקשר של הליך קליטת הילדים בפנימייה.

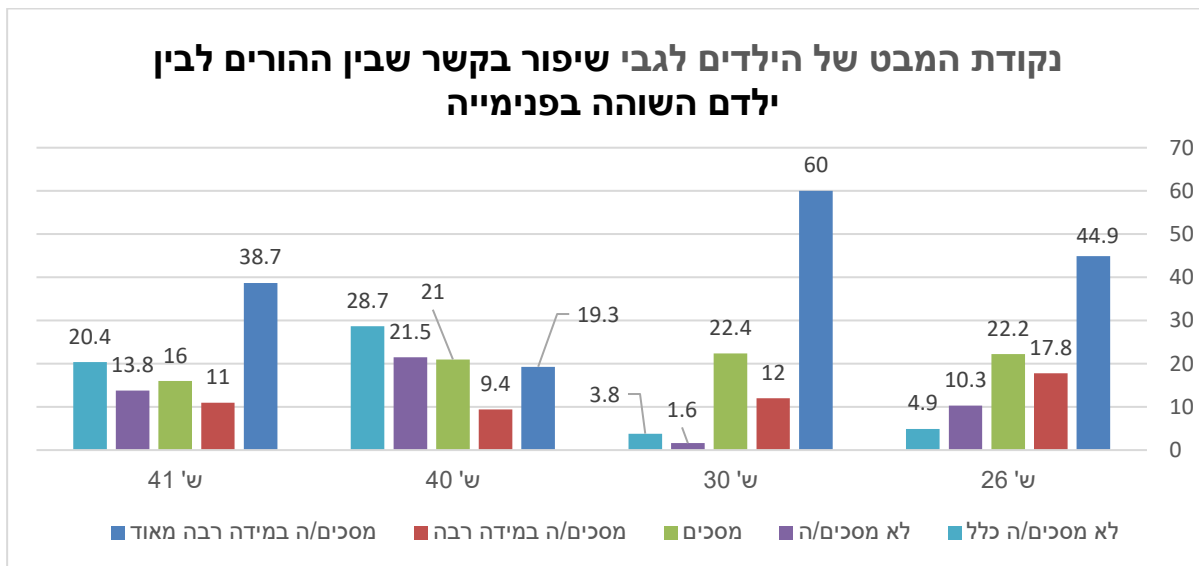
הפנמת התובנה של חשיבות הקשר ומעורבות ההורים בחיי הילד בפנימייה

63% מהילדים דיווחו במידה רבה או רבה מאוד כי בעת שיחותיהם עם ההורים, ההורים מבקשים לדעת מה קורה איתם ואילו חוויות היו להם בפנימייה במהלך השבוע או מאז השיחה האחרונה של ההורה עם הילד. כמו כן, רוב הילדים (72%) חווים את ביקורי משפחותיהם באופן חיובי.

ממצאי המחקר מראים שהורים מנסים להיות יותר ויותר מעורבים בחיי ילדם ולהפוך פעילותם המשותפת עם הילדים ליותר חיובית ומפרה. עם זאת רק 28% מהילדים מסכימים במידה רבה או רבה מאוד עם כך שפעילויות הפנימייה מסייעות להם להבין את ההורה בצורה טובה יותר. כמחצית מהילדים

סבורים שהפנימייה מעודדת אותם לחזק את הקשר עם המשפחה במידה רבה או רבה מאוד. כמוצג בתרשים מס' 18 להלן.

תרשים מס' 14

ש' 26 לדעת הילד בשיחות עם המשפחה, מבקשים שיספר כל שעשה במהלך השבוע
ש' 30 לאחר ביקור הילד מדווח שהוא יותר שמח ומרגיש שהביקור עשה לו טוב
ש' 40 לדעת הילדים ההורים והילד לומדים להבין אחד את השני בעזרת הפעילויות שמתקיימות עם ההורים בפנימייה

ש' 41 לדעת הילדים הפנימייה עוזרת לו להם לחזק את הקשר שלו עם המשפחה
הנתונים מראים שלדעת הילדים חל שיפור ברמת מעורבותם של ההורים בחייהם בפנימייה והדבר מתבטא בין השאר בשיפור של זמן האיכות בביקורי ההורים בפנימיות ובשיחות שהם מקיימים בטלפון.

עבודה אינטגרטיבית של המעורבים

61% מהילדים, אינם מסכימים במידה רבה או רבה מאוד, שגם בפנימייה וגם ביישוב בו המשפחה שלהם מתגוררת יש מאמץ משותף מגורמי הרווחה לתמוך במשפחה כיחידה אחת מלוכדת. לעומת זאת 19.4% מסכימים ועוד רק 10.2% מסכימים במידה רבה מאוד ועוד 9.1% מסכימים במידה רבה שגם בפנימייה וגם ביישוב בו המשפחה שלהם מתגוררת, יש מאמץ משותף מגורמי הרווחה לתמוך במשפחה כיחידה אחת מלוכדת. משמעות הממצא שרוב הילדים אינם סבורים שיש תאום בין הפנימייה לבין העו"ס בקהילה שבה משפחתם גרה.

הממצא עולה בקנה אחד עם העמדה שהילדים שיקפו לגבי קשר שוטף של משפחתם עם עו"ס בקהילה או גם לגבי קשר שלשהו שיש להם עם עו"ס קהילה בבואם לחופשות במשפחתם. מעורבותם של גורמי רווחה בקיום קשר ישיר עם משפחת הילד ובהכנת ביקורי בית שלו בחופשות נמצאה כבינונית ומטה.

7. פרספקטיבה של הסגל הטיפולי חינוכי בפנימיות על "הורים שותפים"

7.1 מאפייני רקע של סגל הפנימיות

סגל המטפלים בפנימיות ובכלל זה בעיקר צוות העו"ס נשאלו באמצעות שאלון על עמדותיהם לגבי התכנית. כאמור השאלונים הועברו בשתי נקודות זמן האחת בראשית שלבי יישום התכנית בשנת 2018 והאחרת בשלבי סיום המחקר בסיום שנת 2020. שנת 2020 הייתה בעיקרה מורכבת על רקע פנדמיית הקורונה אך מאחר ובחלק ניכר משנת הלימודים הפנימיות פעלו ניתן היה, למרות כל הקשיים שיצרה המגיפה, לאסוף את הנתונים מסגל עובדי הפנימייה והמדריכים. 40% מבין המשיבים שימשו בתפקיד מדריכים בפנימייה, 24% שימשו כאימהות/אבות בית, 17% בתפקיד עו"ס ו- 11% מהם מטפלים מקצועיים.

השכלה, הכשרה מקצועית וניסיון:

50% מחברי הסגל שדיווחו במחקר הם בוגרי אוניברסיטה, ל-15% מחברי הסגל יש תואר שני ו- 35% הנוספים הם בוגרי 12 שנות לימוד. ל- 44% מתוך חברי הסגל שהינם בעלי השכלה אקדמית, יש תואר בתחום החינוך, ו-29% הנוספים הם בעלי השכלה בתחום העבודה הסוציאלית, שאר חברי סגל הנם בעלי השכלה בתחומים אחרים. ניתן לומר שמרבית חברי הסגל (73%) הנם בעלי השכלה אקדמית בתחומים המתממשים עם עבודתם בפנימייה. ל-58% מכלל חברי הסגל יש רקע התמחותי בעבודה עם ילדים בסיכון. 63% השתלמו בתחום ילדים בסיכון בהשתלמויות של משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים והשירותים החברתיים. 10.5% מהם השתלמו במסגרת עבודתם בפנימייה. ממוצע שעות ההשתלמות הנו 108 שעות. נושאי הלימוד בהשתלמויות כללו: מבין הסגל 50% עשו השתלמות בנושא התעללות והזנחה בילדים, 33% הנושא היה ילדי פנימיות באופן כללי ו 17% ההשתלמות הייתה חלק מהדרכה לבעלי תפקידים בפנימייה.

ממוצע שנות הניסיון האישי של חברי הסגל בעבודה עם ילדים בסיכון באופן כללי הנו 8 שנים, כאשר ממוצע שנות ניסיונם האישי בעבודה עם ילדי פנימיות הנו 6 שנים. עם זאת יובהר שממוצע שנות הוותק של חברי הסגל, בפנימיות שבהם הם עובדים כעת, הנו 5.5 שנים בלבד. הממצאים לגבי מאפייני הרקע מצביעים על כך שמרבית חברי סגל הפנימיות הנם בעלי השכלה, הכשרה, ותק מקצועי וידע הנדרשים למילוי תפקידים בפנימיות והמותאמים לצרכי אוכלוסיית היעד שלהם וליישומה המוצלח של תכנית "הורים שותפים".

7.2 תשתיות לשוני דפוסי עבודת הסגל בהתייחס לשותפות הורים

הדרכה והשתלמויות על התכנית:

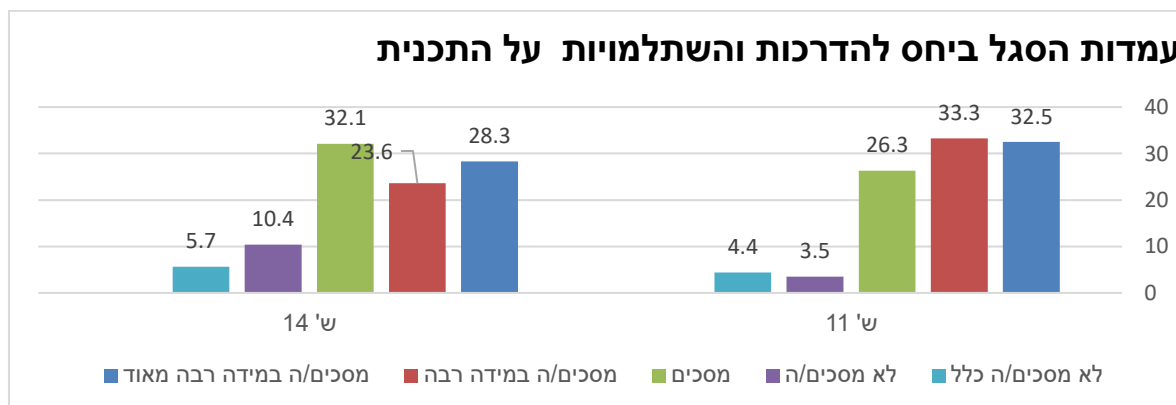
ביצוע הדרכות והשתלמויות הנוגעות לשיתוף ומעורבות הורי הילדים בפנימיות בקרב חברי הסגל מהווה אחד המרכיבים המרכזיים בהקמה והפעלת תשתיות לשוני תפיסתם המקצועית. ממצאי המחקר המתמייחסים להדרכות והשתלמויות שעברו חברי הסגל במסגרת התכנית מצביעים על כך ש 35% מבחרי הסגל דיווחו שהם מכירים את התכנית היטב. 22% נוספים טענו כי הם שמעו על התכנית, אך עדיין אינם בקיאים בפרטים. 18% טוענים שהם מכירים את התכנית בהכללה, 18% אחרים דיווחו שהם מכירים את התכנית לפרטיה ומיישמים אותה באופן יום-יומי בעבודתם, 7% מכירים את התכנית

אך לתפישתם היא לא רלוונטית לתפקידם בפנימייה. רק כמחצית (53%) מחברי סגל הפנימיות מכירים במידה רבה או רבה מאוד את התכנית באופן מעמיק ומיישמים אותה הלכה למעשה ברמה כזו או אחרת. מובן שמציאות זאת מחייבת המשך פעילות ההדרכות תוך התמקדות באוכלוסיית המטפלים המערך החינוכי.

יודגש ש 21.4% מחברי הסגל דיווחו שהם לא מכירים כל הדרכה בנוגע למשפחות/הורי הילדים בפנימיות, 17% דיווחו שהייתה הדרכה אך הם לא השתתפו בה, 4.5% מחברי הסגל סבורים שהם לא רכשו כלים יישומיים במסגרת ההדרכה שהתקיימה ואילו 29.5% הנוספים דיווחו כי השתתפו בהדרכה והם מיישמים חלק מהנלמד בהדרכה במסגרת עבודתם, רק- 28% מכלל חברי הסגל דיווחו כי בעקבות השתתפותם בהדרכה הם עובדים לפי תפיסת התכנית-"רואים ילד-חושבים משפחה". כלומר, כ-58% מכלל חברי סגל הפנימיות דיווחו שהם מיישמים בעקבות ההדרכה שעברו באופן מלא או חלקי את עקרונות ותפיסת התכנית. (63%) העידו שבמידה רבה או רבה מאוד התקיימו ימי הכשרה והשתלמות לצוות הפנימייה בנושא שיתוף ההורים בחיי ילדיהם שבפנימייה. ביחס לאיכות ההדרכה שבוצעה לגבי התכנית, 66% מחברי הסגל מעידים במידה רבה או רבה מאוד על כך שבוצעה הדרכה מעמיקה בפנימייה אודות התורה המקצועית לשיתוף ההורים בחיי ילדיהם שבפנימייה.

מעט למעלה ממחצית מחברי הסגל (52%) מסכימים במידה רבה או רבה מאוד עם הקביעה כי נושא "הורים שותפים" הוכנס כחלק אינטגרלי במערך נושאי תכנית ההשתלמות השגרתית של הפנימייה.

תרשים מס' 15

הממצאים מלמדים שהתשתית לשינוי התפיסה המקצועית בעבודת סגל הפנימיות באמצעות השתלמויות על התכנית, טרם הושלמה ועדיין קיימים מרכיבי תכנית עקרונות ופעולות בעבודתם היום-יומית של חברי סגל הפנימיות שטרם יושמו הלכה למעשה.

תהליך הקליטה של ילדים חדשים לפנימייה: 52% מחברי הסגל דיווחו שביום קליטתם של ילדים חדשים, הם ערכו שיחה עם כל הורה במטרה לקבל ממנו הערכה אודות מצב ילדו. פחות ממחצית מחברי הסגל בפנימיות (47%) דיווחו שבמידה רבה או רבה מאוד הופעלה בפנימייה קבוצת "טווח קצר" להורים ולילדים. מכאן שבאופן מעשי התנתה בעקבות התכנית התפישה של תהליך קליטת ילדים חדשים בפנימייה. אך עם זאת אנו למדים שעדיין רק כמחצית מהסגל פעיל בתהליך והוא כמובן איננו כולל את

כל הילדים החדשים. כמחצית מחברי הסגל מעידים על כך שלכל ילד נבנתה תכנית חינוכית-טיפולית בשיתוף עם משפחתו.

49% מחברי הסגל טוענים שהם מוודאים כי מתקיים קשר ישיר בין המחנך של הילד לבין ההורה. חשוב להדגיש ש 71% מחברי הסגל מסכימים במידה רבה עד רבה מאוד עם הקביעה כי לא קיימת הצדקה לאי-מעורבותו של ההורה בהחלטות הנוגעות למצבו הבריאותי של הילד. בהקשר הזה, 70% מחברי הסגל דיווחו שהם מעדכנים את המשפחה בכל שנוי במינון תרופתי, ביקור רופא, בדיקה רפואית ותוצאותיה. אך עדיין יש כ 1/3 מהסגל שאיננו מדווח להורים ולא משתף אותם אפילו לא בכל הקשור למצבו הבריאותי של הילד.

ממצא חיובי שאיננו מובן מאליו מלמד ש 89% מחברי הסגל דיווחו על כך שכאשר מגיע הורה לביקור בפנימייה, הם קוראים לו בשמו ועושים הכול על מנת לכבדו ולתת לו חוויה חיובית בעת ביקורו בפנימייה. ראוי להדגיש שבעבר לא בהכרח ידע חבר סגל את שם ההורה ולרוב גם נמנע מלפנות אל ההורה "בגובה העיניים".

65% מחברי הסגל דיווחו שבמידה רבה או רבה מאוד התנהלותם המקצועית הינה בצמוד למערך הנהלים של הפנימייה, אשר בהם הוכנסו פעולות מחייבות לשיתוף הורים בחיי ילדיהם שבפנימייה.

הממצא קוהרנטי עם המידע העולה מראיונות עומק שקוימו עם חברי הסגל שלפיו, בעקבות התכנית נעשתה פעילות להגברת מעורבות ההורים בחיי הילד מובנת ושיטתית יותר מכפי שבצעו בעבר וכוללת משימות שסגל הפנימייה מחויב לעשות כגון: קיום שיחות עם הורי הילדים בתדירות קבועה ע"י עו"ס ומדריכי הפנימייה, מעקב שיחות טלפוניות של הילד עם הוריו, דיווח להורה על מצב בריאותי בצוע מיפוי משפחתי וכיוצ"ב. עם זאת רק 43% מחברי הסגל השיבו בחיוב שביצעו בפועל "מיפוי משפחתי" הלכה למעשה, ביחס לכל ילד ומשפחתו בתחילת שנה"ל תשע"ט.

59% מחברי הסגל מסכימים עם הקביעה כי מתקיימים במהלך שנה שני ימי משפחה, וכי הם מתקשרים לשכנע שלפחות קרוב משפחה אחד יגיע לפנימייה.

הממצאים לגבי הסגל מראים כי חרף העובדה שבקרוב חברי הסגל טופחה מודעות גבוהה לחשיבות של שותפות הורים בפנימייה והגברת מעורבות ההורים בחיי ילדיהם, תהליך היישום של תשתיות - כלים ופעולות שהתכנית מתייחסת אליהם לתמיכה בכך - טרם הושלם בפנימיות. בהקשר זה יצוין בחיוב הבצוע בכל הפנימיות של שיחות קבועות עם ההורים ע"י צוות הפנימייה, אורגנו ובוצעו ימי משפחה בפנימיות והוגבר שיתופם של ההורים במצבם הבריאותי של ילדיהם. הטמעת פעילויות אלה נמצאת בשלבים מתקדמים בפנימיות והם חלק משגרה. כאן המקום לציין שגם בעבר טרם כניסת הפנימייה לפיילוט התכנית בוצעו חלק מהפעילויות הללו אך לא בשיטתיות וכחלק משגרת העבודה על פי נהלי הפנימייה.

7.3 שנוי שחל בתפיסת הסגל האת מקומו של ההורה בפנימייה.

שינוי הדימוי של ההורים בעיני הסגל

רק 17% מחברי הסגל הסכימו במידה רבה או רבה מאוד עם הקביעה כי כל ילד בפנימייה הגיע אליה בגין סיכון במשפחתו ולכן המשפחה פחות רלוונטית להתפתחותו של הילד. בנקודת הזמן t1 נמצא שרק 11% מחברי הסגל סברו כך. ממצא זה קוהרנטי עם הממצא שרק 16% מחברי הסגל הסכימו בתחילת התכנית עם הקביעה כי משפחותיהם של הילדים אינן רלוונטיות להמשך עתידם והתפתחותם ובנקודת הזמן t1 ירד אחוז הסבורים כך ל 5%. עם זאת יודגש שבתחילת התכנית 30% מחברי הסגל דיווחו שלדעתם מרבית ההורים של ילדי הפנימייה אינם מסוגלים לקחת על עצמם את מטלת המעורבות בחיי ילדם וזוהי הסיבה המרכזית להשמתם של ילדים אלה בפנימייה ובנקודת הזמן כעבור למעלה משנתיים של הטמעת התכנית נשארו בדעה זאת 23% מחברי הסגל. ממצא זה מצביע על הצורך להמשיך בפעילות התכנית תוך מגמה לסייע באיתור חברי סגל מסויגים מעקרונותיה ולקיים פעילות הדרכה נוספת שתתמקד בניסיון לצמצם ככל הניתן את מספר חברי הסגל שאינם סבורים כי יש לפעול לשיתוף ההורים בפנימייה.

74% מחברי הסגל שהעידו ב t0 כי הם משתתפים באירועים שהפנימייה יוזמת להורים ולילדים בפנימייה גדלו ל 81% שדיווחו כך ב t1, עדיין יש להתייחס לכך שכ 20% מחברי הסגל אינם נוטלים חלק באירועים שמשולבים עם המשפחות. רק 57% מחברי הסגל הסכימו עם הקביעה כי הם, כאנשי צוות, מקפידים על תחזוקת הקשר עם משפחות הילדים לפחות פעם בשבועיים. כמו כן בתחילת התכנית 32% מחברי הסגל דיווחו שלדעתם צוות הפנימייה מתכנס לפחות פעם בחודש לדיון על יישום התפישה לשיתוף הורים ולקראת סיומה סברו כך 48% מחברי הסגל. בתחילת התכנית דיווחו 46% מחברי הסגל השיבו בחיוב כאשר נשאלו האם הם מקיימים שיחות טלפון עם ההורים בתדירות של אחת לשבועיים לפחות. לקראת סיום הפיילוט השתפר אחוז המדווחים בחיוב ל 58% מבין חברי הסגל.

במסגרת קבוצות מיקוד שנערכו בשלבים מתקדמים של הטמעת התכנית נמצא שהתפיסה של חשיבות שיתוף ההורים הפכה לחלק מחזון הפנימיות ומהשאיפה לראות בשיתוף הורים כחלק מהתרבות הארגונית של הפנימייה. מתחילת התכנית בכל פנימייה צוותי עבודה עברו הכשרות, הדרכות והשתלמויות ממצאי המחקר מלמדים שלאחר שתי שנות יישום התכנית כפיילוט, בנקודת זמן t1 של המחקר, זוהה שחברי הסגל המטפל בפנימייה (המדריכים 85%, העו"ס 62%) מדווחים שהם יותר מתקשרים עם ההורים ומעדכנים אותם בשוטף על מה שקורה עם ילדיהם. כלומר, התכנית תרמה לקיום ערוץ פתוח ודו-סטרי בין המטפלים (במיוחד העו"ס והמדריכים) לבין ההורים. נמצא שיש הבדל מובהק בין המגזר המיעוטים לבין המגזר היהודי. בפנימיית המגזר דווח בנקודת הזמן t1 על 23% של הסגל ששומרים בתדירות גבוהה על קשר ושיתוף ההורים לעומת המגזר היהודי שבו דווח על 88% מהסגל ששומרים בתדירות גבוהה על קשר ושיתוף ההורים. כמו כן נמצא שפחתה התנגדות ההורים לפעילות במסגרת התכנית ובכלל בפנימייה. החניכים מצדם נותנים יותר אמון במדריכים ובכלל בצוות כי הם רואים כיצד ההורים מושפעים מהשינוי ומשתפים פעולה עם הצוות שהתמקדו בהגברת מודעות לחשיבות הפיכת ההורים לשותפים מרכזיים בעשייה סביב חיי הילד בפנימייה ובהענקת כלים לצוותי המטפלים לטיפול קשר עם ההורים ולקיום שתוף פעולה עמם לטובת הילד. לקראת סיום הפיילוט נמצא שעקרונות יישום התכנית שולבו בכל קורס מקצועי המועבר לבעלי תפקידים בפנימיות (מנהלים, עו"ס,

מדריכים) פותחה מודולה העוסקת בתפיסת הגברת שותפות הורית. בנוסף להדרכה הכללית על התכנית התקיימו גם הדרכות שהתמקדו במרכיבים ספציפיים של התכנית כגון: הנחיית קבוצות הורים, הדרכת הורים, מיפוי משפחתי.

ההתקדמות ביישום מרכיבי התכנית נדונה בישיבות צוות שבועיות בכל פנימייה. בפגישות המעקב השבועיות מתקיים שיח עמיתים על קשיים ואתגרים שביישום התכנית ולחברי הצוות ניתנת אפשרות להביע את הקשיים עמם הם מתמודדים ואת הספקות שלהם לגבי היכולת לשתף הורים. במסגרת המעקב של המחקר בפנימיות ניתן לראות כיצד התנגדויות שהופגנו בקרב העובדים ליישום התכנית בתחילתה, פחתו והלכו בהדרגה. חלק ממתנגדי התכנית משראו שרוב הסגל מצטרף לתפישה, חדלו לבקר את התכנית על אף שלא בהכרח השלימו עם יישומה חלק אחר למד להכיר בחשיבות שיתופם של ההורים והחל להצטרף בהדרגתיות ליישום מרכיבים שבתחום האחריות המקצועית של בעלי התפקידים השונים בפנימייה.

בעקבות התכנית הפעילות המכוונת להגברת מעורבות הורית, הפכה למובנית ושיטתית יותר. בקרב חברי הצוות בכל פנימייה רווחת לאחר שנתיים של יישום התכנית, תפיסה טיפולית "אני לא במקום ההורים". התכנית הובילה למצב שהצוות הפך למוכוון שתוף הורים.

הצוותים בפנימיות אימצו רציונל ועקרונות של התכנית כחלק מדרכם המקצועית ורואים בה מרכיב חשוב בפתוח והידוק הקשר של הילדים עם ההורים כמרכיב דומיננטי בשיקום איכות החיים של החניכים. יתרה מכך, ניכר שעו"ס וצוותים בפנימיות החלו לדבר בטרמינולוגיה של התכנית ורובם מזדהים עם מטרותיה. הצוותים המטפלים רואים מחויבות לפעול לכך שהורים יהיו ככל היותר שותפים פעילים ומרכזיים בפעילות שמתקיימת בפנימייה. במסגרת המחקר זוהתה מגמה שהורים מצטרפים לתהליך ולוקחים בחשבון שבכל החלטה מהותית על חייל הילד מחובתו של הצוות בפנימייה להתייעץ איתם ולרתום אותם לקידומה.

הצוותים בפנימיות מצדם מעבירים באינטנסיביות גוברת והולכת מסר להורים שמדובר בילד שלהם ושאינם יכולים לפטור עצמם מאחריות מלאה עליו למרות שהוא חי במהלך שנת הלימודים או אף יותר בפנימייה. מתוך שיחות עם הורים למדנו שהשיח של הצוות בפנימייה על חובתם ואחריותם להמשיך להיות מעורבים בחייו מתקיים לא רק במפגשים שהם מבקרים בפנימייה אלא גם בשיחות טלפון שמתקיימות בינם לבין הצוות מעת לעת. הטמעת התפיסה מורגשת גם בפרקטיקה יום-יומית בכל פנימייה. בעבר כשחניך הפגין אלימות או חוסר משמעת השהו אותו כמעט אוטומטית מהפנימייה מבלי להתייעץ על כך עם הוריו. היום במקרים אלה נוטים ראשית לפנות להורים ולעבוד עמם ביחד על פתרון הולם להתנהגות הילד בפנימייה. שינוי התפיסה מורגש מאד בקרב המדריכים. כאשר נוצרת סיטואציה של התנהגות שלילית של חניך או כשעולה בעיה כלשהי מהותית לגביו, המדריכים כיום נוטים יותר מאשר בעבר ליידע את הצוות הטיפולי, להיוועץ ולאחר מכן תמיד לפנות לשיחה עם ההורים. בעבר נטו להתעלם כמעט לחלוטין מהורי החניך ובדרך כלל העמידו אותם בפני החלטה שהתקבלה מבלי שתינתן להם הזדמנות לתת ביטוי לדעתם הגם שאיננה תמיד דעה הורית תורמת לדרכי הטיפול בילד או לאיכות חייו. הדעה שעל רקע הנסיבות בהן הוחלט להוציא את הילד ממשפחתו לפנימייה אין כלל יכולת להורים להיות מעורבים ויש להתעלם מהם דועכת ונשמעת בפנימיות, לאור הטמעת היישום של עקרונות התכנית, מחברי סגל בודדים בלבד.

הפעלת תכניות לשיתוף הורים וילדים.

בתחילת יישום התכנית 58% לעומת 72% בסיום המחקר דיווחו חברי הסגל שבמידה רבה או רבה מאוד במסגרת תפקידם, הם מקיימים בגפם, או במסגרת הצוות, דיון עומק אחד עם ההורה במהלך שנת לימודים. בנוסף, 40% מחברי הסגל דיווחו על כך שישנם הורים שמקבלים הדרכה הורית בפנימייה לעומתם השאר 60% מחברי הסגל אינם מסכימים עם היגד זה, היינו תשומת ליבם לפעילות ההורים בפנימייה נמוכה למדי. בשלב סיום המחקר לא השתפר ממצא זה מאחר ואחוז חברי הסגל שדיווחו על מתן הדרכה הורית במהלך שנת הלימודים עלה רק ב 8%. בתחילת היישום של התכנית דיווחו 49% מחברי הסגל שניסיונם עם ילדים לימד אותם כיצד ומתי לקבל החלטות במקום הורי הילד, במידה שאלה אינם מסוגלים לתרום להחלטה ולקראת סיום המחקר דיווחו כך רק 32% היינו חל שיפור בתפישתם כלפי ההורים של חלק מחברי הסגל. מעט פחות ממחצית מחברי הסגל (46%) מאמינים כי לקבוצת ההורים במסגרת התכנית השפעה על העבודה עם קבוצת הילדים שתחת אחריות איש הסגל בפנימייה. בתחילת הפיילוט רק 38% מחברי הסגל דיווחו על כך שהם משוחחים עם הורי הילדים שנעדרו מפעילות משותפת שהפנימייה ארגנה להורים וילדים ולקראת סיום המחקר דיווחו 52% שהם משוחחים עם הורים שלא הגיעו לפעילות יזומה של הורים וילדים. מצד אחד רק 48% מחברי הסגל דיווחו על כך שהם מקיימים שיחות להמרצת ההורים להגיע לאספות ההורים המתקיימות בביה"ס. מצד שני, 75% מחברי הסגל דיווחו על כך שכשהילד חוזר מחופשה בבית הוריו, הם מקיימים עמו שיחה על חוויותיו במהלך חופשתו. הממצאים מראים מגמה חיובית אצל סגל הפנימיות בשינוי הדימוי והתפישה של ההורים. ממחשבה בעבר שהם אינם רלוונטיים למחשבה שיש לשתפם בכל המתרחש עם הילד בפנימייה. מצד אחד חברי הסגל מבינים יותר טוב בעקבות התכנית שההורה מהווה גורם משמעותי בחיי הילד ושיש ביכולתו להשפיע על התפתחותו של הילד השווה בפנימייה ועל מצבו ולכן, הכרחי לשתפו בתהליך תכנונם של צעדי התערבות לסוגיהם בחייו של הילד. מצד שני, רמת נכונותם של חברי הסגל בפנימיות לבצע צעדים מעשים להירתמות ההורים בפעילות סביב הילד ולהגברת שיתופם בנעשה אתו, אינה מספיק גבוהה.

הכוונה והנחית הורים ע"י סגל הפנימייה

בשלב הראשוני של התכנית t0 43% מחברי הסגל סברו שבמידה רבה או רבה מאוד מרבית הורי הילדים מעורבים בחיי ילדם, על רקע יוזמות של חבר סגל ולא רק בעת הזמנת ההורה לביקור בפנימייה. לעומת זאת בנקודת הזמן t1 72% מחברי הסגל דיווחו שלדעתם במידה רבה או רבה מאד הורי הילדים מעורבים בחיי ילדם בפנימייה. היינו התכנית השפיעה על שינוי דעתם של חברי הסגל בהתייחס לתפישתם את מעורבות ההורים בחיי הילד בפנימייה. בנוסף, 59% מחברי הסגל ב t0 מסכימים במידה רבה או רבה מאוד עם ההיגד שמתקיימים במהלך שנה שני ימי משפחה, וכי הם מתקשרים לשכנע לפחות קרוב משפחה אחד להגיע אליהם נתון זה השתפר לכדי 72% מחברי הסגל שדיווחו לקראת סיום המחקר ב t1 על כך שהם מתקשרים לשכנע הורים להגיע לפנימייה. ממצא פחות חיובי הוא ש 28% מחברי הסגל בלבד מנהלים רישום ומעקב אודות ביקורי ההורים בפנימייה, ולא חל שיפור בנושא לקראת סיום הפיילוט שכן אחוז מנהלי הרישום נשאר 29% ומכאן שאין תהליך שיטתי של לימוד והפקת לקחים

מביקור לביקור. בדומה לכך, רק כ-40% מחברי הסגל דיווחו כי הם מנהלים רישום ומעקב אחר כל ילד אשר תחת אחריותם. רישום ומעקב זה כוללים בתוכם כל שיחת הטלפון אשר מתקיימת עם משפחתו של הילד. הממצאים מראים עוד שלמרות העובדה שבקרב חברי הסגל קיימת מודעות גבוהה לחשיבות בקיומו וחיוזקו של הקשר ילד-הורה, נכונותם לבצע ביוזמתם צעדים מבוקרים ומתועדים להעצמת אינה גבוהה ואיננה נתפסת כמרכיב אינהרנטי בהגדרת התפקיד שמחייבת כל איש סגל בפנימייה.

הקשר שבין העו"ס והצוות הטיפולי בפנימייה לבין העו"ס בקהילה

בתחילת התכנית רק 49% מחברי הסגל דיווחו שהעו"ס בקהילה המטפלת בהורים מבצעת ביקור חד שנתי בפנימייה לקראת סיום המחקר דיווח כך רק 23% היינו חלה נסיגה בסוגיה זאת. מובן שניתן להניח שתקופת התפרצות פנדמיית "Covid 19" גרמה לירידה דרסטית של ביקורי העו"ס מהקהילה בפנימייה. בתחילת התכנית t0 רק 41% מחברי הסגל דיווחו שהם מצויים בקשר שוטף עם העו"ס בקהילה של משפחת הילד, וכי הם מחליפים עדכונים לגבי מצב הילד ומשפחתו. בסיום המחקר בנקודת הזמן t1 נמצא ש-46% מחברי הסגל דיווחו שהם מצויים בקשר עם העו"ס בקהילה. הממצא מראה כי טרם הושגה רמת שיתוף פעולה גבוהה בין חברי הסגל בפנימייה לבין העו"ס בקהילה הנדרשת כדי להבטיח מערכת עבודה משולבת פנימייה-קהילה-הורים-ילד.

מדיונים בקבוצות המיקוד נלמד שבעיני סגל הפנימיות הקשר עם המחלקות והפעילות של העו"ס במחלקות השירותים החברתיים בקהילה הינה חוליה חלשה ביותר במערך התכנית. המעורבות של העו"ס בקהילה בילד שהושם בפנימייה, לרוב נמוכה למדי. יודגש שהמחקר עסק מעט בבחינת העבודה במחלקות עצמן, כיון שתוכנו מלכתחילה להצטרף 4 מחלקות למחקר אולם הצטרפה באופן מלא רק המחלקה האחת בפרדס חנה ומאוחר יותר הצטרפה המחלקה בשכונת סילואן בירושלים.

תכנית כתובה למיסוד שותפות הורים בפנימייה:

אחת מסממני הטמעת מודל התכנית ועקרונותיה הוא קיום תכנית כתובה ומפורטת לקידום מעורבות ההורים ויישומה המתבטא בביצוע צעדים קונקרטיים ע"י הסגל להירתמות ההורים בנעשה עם ילדם בפנימייה. 55% מחברי הסגל דיווחו במידה רבה או רבה מאוד על כך שלסגל העובדים בפנימייה יש שפה וגישה אחידה לשיתופם של הורים בחיי הפנימייה. מצד אחד זה ממצא חיובי שלמעלה ממחצית חברי סגל טיפולי חינוכי דיווחו שיש להם בסיום הפיילוט שפה מקצועית משותפת בכל הקשור לשיתוף הורים בפנימייה ומצד שני יש להמשיך ולחתור ככל שניתן לשלב את כל חברי הסגל בשפה ובתרבות הארגונית של שותפות הורים בפנימייה. נתון זה השתפר בעקבות התכנית ואחוז המדווחים לקראת סיום המחקר t1 על היכרותם עם התכנית הכתובה עלה ל-63% מבין חברי הסגל. 5 מהפנימיות שבמחקר נמצא שהפעילות מתקיימת עם תשתית נהלים סדורה שקבע משרד העבודה הרווחה והשירותים החברתיים. רוב הפנימיות עצמן בדרך כלל לא נוהגות לכתוב נהלים או להגדיר בכתובים תהליכי עבודה בתחומי הפעילות השונים. מובן שבנסיבות בהן אין בדרך כלל נהלים בארגון והכל מתבצע על פי תורה שבע"פ, או אף ללא מכנה מקצועי משותף לעובדי הארגון הידע המצטבר לא ישמר כזיכרון ארגוני ודפוסי הפעילות לא ישמרו לאורך זמן.

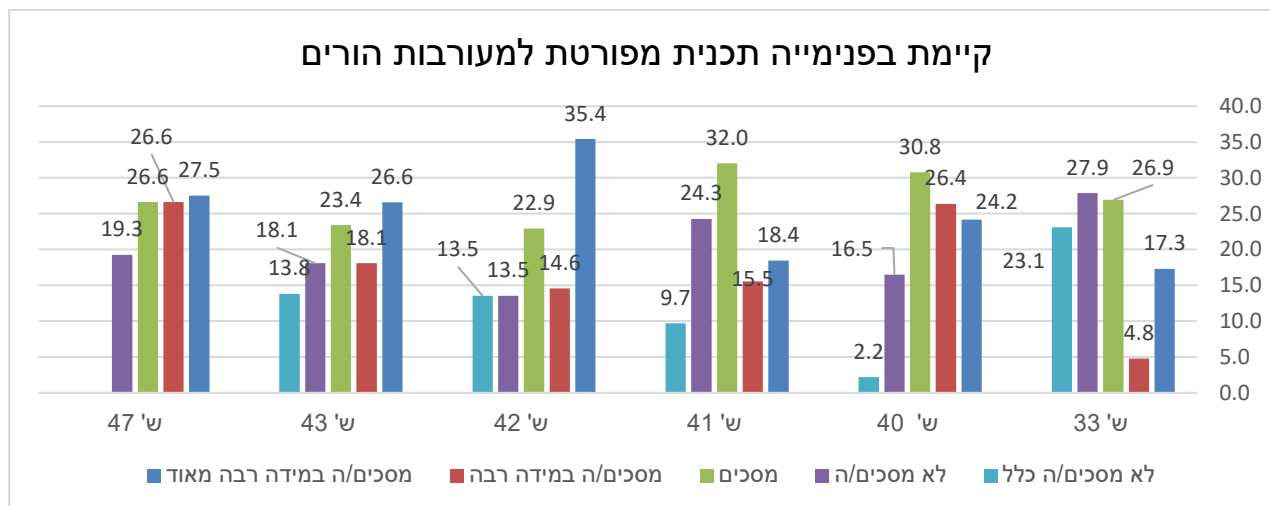
לפעילות עם הורי חניכים לא היו כלל נהלים ובמקומות בודדים שנמצאה לכך בתחילת המחקר התייחסות במזכר או במסמך מעין נוהל, חברי הצוות לא הכירו בקיומם. בכל הפנימיות מעת לעת, נקבעים שינויים בשגרת העבודה הקבועה, אך השינויים נקבעים בע"פ במסגרת ישיבות צוות והתיעוד היחיד שלהם ככל שהוא קיים מתכנס לפרוטוקולים של הישיבות שנכתבים מעת לעת. בתחילת הפיילוט של התכנית ניתן היה לדבר על שינויים בשגרות ובדפוסי פעילות עצמם ופחות על כתיבת נהלים חדשים וביצוע שינויים בנהלים ישנים בפנימיות בהם היו נהלים מסוימים. אולם בעקבות התכנית הובחן שנכתבו במספר פנימיות נהלים בנושא שותפות הורים. הגם שסגל הפנימיה מודע לצורך בתיעוד הוא אינו "נלהב" לביצוע. מתווה התכנית כפי שנכתב בתחילת הדרך ע"י צוות ההגוי נמצא בפנימיות. כל צוותי ההנהלות מכירים את המתווה וכ 35% מחברי הסגל דיווח שהם נחשפו לחוברת וגם שהם מכירים את עקרונותיה של התכנית הורים שותפים בפנימיה. אולם עד לסיום אסוף הנתונים במחקר לא הוגדרו תהליכי עבודה רבים בכתובים ולא נכתבו נהלים מסודרים בפנימיות שיאפשרו הטמעה של דפוסי עבודה אחידים לכלל המדריכים. עם זאת ברמת המשרד הראשי הוקמה קבוצת כתיבה שהורכבה מנציגי פנימיות, אקדמיה פיקוח מחוזי ומטה באגף והחלה כתיבת הנחיות ונהלים שיאפשרו לבצע בקרה ניהולית על יישום המדיניות.

בתחילת המחקר t0 מעט מחברי הסגל (22%) דיווחו שבמידה רבה עד רבה מאוד הם מקיימים ביקור לפחות פעם בשנה בבתי משפחותיהם של הילדים שתחת אחריותם. הממצא נתפס כהגיוני לאור העובדה שקיבלה ביטוי בראיונות עומק עם חברי הסגל, לפיה הביקורים נעשים בעיקר ע"י עו"ס ומדריכי הפנימיות שהם סה"כ כ 20% מסגל הפנימיה ועליהם להקיף במהלך השנה את כלל המשפחות של ילדי הפנימיה. אולם בנקודת הזמן t1 לאחר כשנתיים שבהם פעלה התכנית נמצא ש 46% מחברי הסגל דיווחו שהם מבקרים לפחות פעם בשנה בבית משפחת הילדים. היינו חל שיפור משמעותי בהקשר זה של ביקורי סגל בבתי משפחות הילדים. כך גם 34% מחברי הסגל בתחילת יישום התכנית דיווח במידה רבה או רבה מאוד על כך שהם מארגנים מסיבות ימי הולדת לילדים שתחת אחריותם בשיתוף עם הוריהם. כעבור כשנתיים דיווחו 48% מהסגל שהם יוזמים ימי הולדת משותפים לילדים ולבני משפחתם. עוד נבהיר שהתכנית אכן תורמת למודעות של הסגל הטיפולי על חשיבות קיומן של קבוצות הורים וילדים. כבר בתחילת יישום התכנית מחצית מחברי הסגל - 50% דיווחו שבמידה רבה עד רבה מאוד מתקיימת לדעתם קבוצת הורים וילדים בפנימיה במסגרת התכנית. בנקודת הזמן t1 72% מחברי הסגל דיווח שמתקיימת קבוצת הורים בפנימיה. כמו כן כ 45% מחברי הסגל דיווחו שבמידה רבה עד רבה מאוד קיימת לדעתם קבוצת תמיכה להורים במסגרת התכנית. בנקודת זמן t1 דיווחו כ 48% מחברי הסגל היינו בנושא זה לא חל שינוי משמעותי. כמו כן 50.6% מחברי הסגל דיווח ב t0 שלדעתם במידה רבה עד רבה מאוד המשפחות מודעות לתכניות החינוכיות של ילדיהם. אחוז חברי הסגל שסבר כך גדל בנקודת זמן t1 גדל לכדי 69% מחברי הסגל. היינו יותר חברי סגל נחשפו לכך שההורים מודעים לפעילות המיוחדת שמתבצעת בפנימיה כדי לשותף הורים ולעלות את רמת מעורבותם בחיי הילד בפנימיה. עם זאת ראוי להדגיש שלמרות קיום הקבוצות רק מעט מאד הורים פחות מעשרה השתתפו במפגשי הקבוצות וגם המעט שהשתתפו לא התמידו להגיע לכל המפגשים. האפקטיביות של הפעלת קבוצות אלה מוטלת בספק. היא מחייבת מצד אחד הקצאת משאבי זמן של המטפלים אך מאחר ומעט מאד הורים משתתפים

תרומתן של הקבוצות הללו הנה לבודדים והשפעתה על מכלול המעורבות של הורים בחיי הפנימייה קטנה מאוד. ממצאים אלה שמוצגים בתרשים שלהלן מלמדים שכבר בתחילת התכנית ידעו חברי הסגל אילו פעילויות הוכנסו לפנימייה במסגרת התכנית. מראיונות עומק וקבוצות מיקוד הובן שבכל הפנימיות הייתה פעילות כלשהי שקשורה עם שתוף ההורים גם טרם כניסת התכנית ליישום. עם זאת ניכרת השפעה של התכנית על הגברת פעילות לשיתוף הורים בפנימייה. בטבלה שלהלן ניתן לראות את התפלגות המענה שניתן ע"י סגל הפנימייה כבר בתחילת היישום של התכנית. ניתן לראות שבהכללה הפנימיות פעלו במידה מועטה גם טרם הכנסת התכנית לפיילוט לטובת מעורבות הורים. מובן שרמת המודעות של הסגל הייתה מצומצמת אך ראוי להדגיש שהפעילות לשיתוף הורים לא החלה יש מאין במיוחד לא במגזר היהודי.

תרשים מס' 16

ש' 33 בקור איש סגל פעם בשנה בבית משפחות הילדים

ש' 40 כל משפחה מיועצת לגבי התכנית החינוכית של ילדם בפנימייה

ש' 41 ארגון ימי הולדת בהשתתפות ההורים

ש' 42 קיום קבוצת הורים וילדים בפנימייה

ש' 43 קיום קבוצת תמיכה להורים

ש' 47 שפה וגישא אחידה לסגל העובדים בפנימייה לשיתופם של הורים בחיי הפנימייה

7.4 אפקטיביות התכנית מפרספקטיבה של סגל הפנימייה

כבר בתחילת ההפעלה של התכנית למעלה משליש (38%) של חברי הסגל המטפל בפנימיות דיווחו שבמידה רבה עד רבה מאוד התכנית חוללה בקרבם שנוי בתפישתם המקצועית לגבי שיתוף ההורים יותר מכפי שנהגו בעבר. כעבור למעלה משנתיים מתחילת היישום ב t1 עלה אחוז המדווחים על שינוי בתפישתם המקצועית לגבי שיתוף הורים לכדי 73% מהסגל המטפל. מובן שההדרכות שבוצעו במסגרת התכנית תרמו מהותית לשנוי בתפישת הסגל את חשיבות והצורך לפעול לשיתוף ההורים בחיי הפנימייה. בנקודת הזמן t0 טענו 21% מחברי הסגל המטפל שהתחולל אצלם שנוי תפישתי אך איננו מעוגן בשנוי אופרטיבי ביחס להורים, לעומת זאת בנקודת הזמן t1 גדל אחוז ל-23% היינו עדיין נמצאו רבים שאמנם

טענו שתפישתם את ההורים השתנתה, אך לא כדי בצוע פעילות אופרטיבית שמוגדרת במסגרת התכנית לשיתוף הורים. 19% ב t_0 לעומת 8% ב t_1 דיווח כי התכנית לא שינתה אצלם את מהות תפישתם המקצועית, שכן נהגו תמיד לשיתף הורים ואילו 14% ב t_0 לעומת 22% ב t_1 מחברי הסגל דיווחו על שנוי תפישתי מהותי וכוללני. 8% ב t_0 לעומת 7% ב t_1 מחברי הסגל דיווחו שלא חל אצלם כל שנוי כיון שקיים קושי בסיסי בשיתוף ההורים בחיי ילדיהם שבפנימייה. בתחילת יישום התכנית t_0 קרוב ל-38% לעומת t_1 40% מחברי הסגל דיווחו שהם מסכימים במידה רבה עד רבה מאוד עם ההיגד שהתכנית תרמה לשנוי תפישתי בקרבם לגבי מקום ההורים בחיי הילד בפנימייה. הנתונים מלמדים שרוב חברי הסגל (למעלה מ-80%) סבורים שהתכנית משפיעה על שינוי תפישתם המקצועית של חברי סגל הפנימיות בנוגע למקום ההורים בחיי הילד בפנימייה. עם זאת השינוי טרם הוטמע במידה מספקת בתרבות הארגונית של הפנימיות. טרם חל שנוי נרחב בדפוסי פעולה ובשגרות עבודה של הסגל. עדיין יש חברי הסגל סבורים כי לא יחול שינוי משמעותי בעקבות התכנית ברמת שיתופם של ההורים בחיי ילדם, כן על רקע הקושי בהשגת רמת שיתוף פעולה מצד ההורים לאור מאפייניהם הסוציו כלכליים.

גידול אחוז הורים מעורבים בחיי ילדם בפנימייה:

66% מחברי הסגל מעידים על גידול בשיעור ההורים המעורבים בחיי הילד בפנימייה. ממצא זה משמעותי וחיובי ביותר שכן הוא מצביע על השגת אחד מיעדי התכנית החשובים. לעומת זאת רק 44% מחברי הסגל סבורים במידה רבה עד רבה מאוד שרוב ההורים שותפים היום בישיבת צוות עם העו"ס לדיון על תכנית חינוכית טיפולית לילדם. הממצא הנו קוהרנטי עם דיווחים העולים מראיונות עומק שקוימו עם חברי הסגל בפנימיות לפיהם חברי הצוות טוענים גם בנקודת זמן t_1 שרמתם הקוגניטיבית והרגשית הנמוכה יחסית של ההורים לא מאפשרת להם לתפקד כשותף בוגר ותורם לעיצוב תכנית חינוכית - טיפולית לילדיהם. ממצא זה מלמד שאחד העקרונות החשובים של התכנית, המתבטא בהפיכת הפנימייה למסגרת המכלילה והמתייחסת לילד ולמשפחתו כמכלול אחד ושיש חשיבות לרתום את ההורים לגיבוש ויישום של תכנית התפתחותית לילדם, טרם מיושם במלואו במסגרת התכנית. 68% מחברי הסגל מעידים על כך שמרבית ההורים, למרות מצבם, מודעים לכך שהפנימייה הינה מקום התורם לאיכות חייו של ילדיהם.

8. יישום מרכיבי התכנית כמשתקף מניתוח דיוני קבוצות המיקוד והראיונות.

תהליך הקליטה

בהתבסס על ממצאים שנאספו בקבוצות מיקוד עם צוותי הפנימיות ניתן להסיק כי מרבית מרכיבי הקליטה שהוגדרו במודל התכנית מיושמים, אולם עדיין לא בכל פנימיות הפיילוט. ברוב פנימיות הפיילוט מתקיים מפגש היכרות עם הילד לקראת שילובו בפנימייה. ביום ההיכרות מראים לילד ולהוריו את הפנימייה בליווי עו"ס המשפחה (אם היא מוצאת לנכון להגיע ביום זה לפנימייה). ממצאי המחקר מלמדים שרוב עו"ס המשפחה אינן מגיעות ללוות את הילד והמשפחה למפגש ההיכרות בפנימייה. שלבי הקליטה העיקריים הם:

1. מילוי טפסים ומסמכים עם העו"ס בפנימייה
  2. שיחת הורים עם אחות הפנימייה על היבטים ומאפיינים רפואיים של הנער
  3. היכרות הילד והוריו עם המדריך וליווי הילד לקבוצה שבה הוא אמור להשתלב
  4. התארגנות בחדר בו יגור הילד והיכרות עם שאר חברי הקבוצה.
- במהלך המפגש עו"ס הפנימייה אמורה לכתוב ביחד עם הוריי הילד דוח הורים. בחלק מהפנימיות (במיוחד לא בפנימיות מגזר המיעוטים) הנושא לא הוטמע. כחלק מתהליך הקליטה, בכל הפנימיות מזמינים הורים ליום ראשון של שנה"ל. צוותי הפנימיות מודעים לחשיבות הגעת ההורים ביום זה וליצירת קשר פורה עם ההורים שמקלה על התאקלמות הילד בפנימייה. בתהליך חודשי הקליטה התקיימה בכ 50% מהפנימיות קבוצה להורים חדשים שנמשכה 4 מפגשים. אולם במהלך המפגשים נוצרה נשירה הדרגתית של השתתפות ההורים ואחת הבעיות המרכזיות בתכנית היא העדר כלים מספקים ליצירת ענין ומוטיבציה להורים להתמודדות עם קשיים גיאוגרפיים ואחרים כדי שיגיעו לכל המפגשים.

קשר טלפוני

קיום קשר טלפוני רציף בין ילדים לבין ההורים ובין הורים לבין צוות הפנימייה מהווה בתכנית אמצעי מרכזי בהגברת מעורבות הורית בנעשה עם הילד בפנימייה ובהגברת נכונותו של הילד לשתף פעולה עם מעורבות הוריו. ממצאי המחקר מצביעים על התקדמות משמעותית בהסדרת קיום שיחות בין צוותי הפנימיות (עו"ס ומדריכים) לבין ההורים. השיחות מתקיימות בתדירות קבועה בדרך כלל אחת לשבועיים ובמהלכן מעדכנים את ההורה על חיי הילד; בריאות, התנהגותו, הטיפול שהוא מקבל, פעילותו בחיי החברה בפנימייה ובלמודים כולל התייחסות כמובן לאירועים מיוחדים שהתרחשו במהלך השבועיים שחלפו מאז השיחה הקודמת. בחלק מהמקרים, על פי דיווח חברי הסגל, הושגה רמה גבוהה של הידברות במהלך השיחות כך, שהן משמשות לא רק לעדכון ולמסירת מידע חדדית אלא גם להיוועצות עם ההורה ולקיום שתוף פעולה עמו בתחומים מסוימים סביב הילד. השיחות הללו לרוב אינן מתועדות בזמן אמת וברוב הפעמים אינן מתועדות כלל. המדריך או המטפל נסמך על זכרונו על מה התנהלה השיחה האחרונה. יש חשיבות רבה להטמיע את הצורך בתייעוד עקרי השיחה עם ההורים כמעין מערכת CRM שתאפשר גם עקיבות בשיחות וגם ניתוחי תוכן שיאפשר למוד והסקת מסקנות פרטניות ואגרגטיביות מול ההורים. ראוי לציין שיש פנימיות בהן שיחות טלפון משמשות גם לקיום הדרכת הורים מרחוק תוך התמקדות בשיפור מסוגלות הורית והעצמת ההורה בתפקוד ההורי שלו.

בניגוד לכך, שיחות בין ילדים לבין הוריהם טרם קבלו מענה שיטתי ומובנה כמצופה ממודל התכנית. ברוב הפנימיות לא הוטמע במידה מספקת הצורך בעידוד מצד הצוות את הילדים ואת ההורים לקיים שיחות סדירות ובתדירות קבועה ביניהם. אין מעקב אחר תדירות השיחות בין הילד לבין הוריו ובמרכיב זה יש קושי יישומי לצוות והוא איננו מהווה חלק מדפוסי פעולה של צוות הפנימיות. נמצא שרק באחת מהפנימיות מתקיים מעקב מוסדר אחר קיום השיחות בין הילד לבין הוריו, אך לא עקב הרצון להפוך את הפעילות למובנת ושיטתית אלא מתוך רצון מקצועי לוודא שהשיחות לא יגרמו נזק או השפעה שלילית ו"מסיתה" על הילד מצד הוריו. התופעה זוהתה במיוחד במגזר המיעוטים על רקע מאפייני התרבות ההורית של רוב חניכי הפנימייה. יתרה מכך, במרבית המקרים על מנת למזער את ההשפעה השלילית השיחות מתנהלות בנוכחות נציג הפנימייה.

כאמור אין תיעוד שיטתי לעיקרי השיחות ותדירותם, התיעוד הקיים מתבצע באופן אקראי או במקרים חריגים בלבד על רקע אירוע ספציפי שארע עם הילד. נציגי הפנימיות העלו כי יישום מלא של תיעוד מצריך משאבים במונחי זמן ועובדים ולעיתים לא נעשה עקב הדינמיות שמאפיינת את הפעילות בפנימיות. כפי שביטאה זאת עו"ס באחת הפנימיות "לפעמים יש רצון וכוונה לתעד את השיחה עם הורה מיד לאחר סיומה, אך בדרך קורים עוד ועוד דברים הדורשים תשומת לב ופשוט לא מגיעים בזמן לתעד את השיחות ושוכחים לעשות כך כעבור יום - יומיים". עם זאת, רוב חברי הצוותים מסכימים כי במידה ויצליחו להתייעל בעבודתם ולנהל זמן באפקטיביות, פעילות התיעוד תשתפר בהתאם.

השתתפות באירועים

השתתפותם של הורים באירועים המתקיימים בפנימיות ע"פ תכנית הפעילות השנתית מהווה נדבך חשוב במעורבותם כמוגדר במתווה התכנית. הבטחת השתתפות ההורים באירועים כימי משפחה, ימי ההולדת של הילד וכדו' הנה קריטית גם להגברת בטחונו של הילד ולחיזוקו הרגשי והחברתי.

אנו למדים שהפנימיות מארגנות ימי משפחה/הורים בהתאמה גבוהה לתכנית. כל הפנימיות מקיימות 2-3 ימי משפחה בשנה במתכונת מובנית והכנה אינטנסיבית של השתתפות ההורים מראש. צוותי הפנימיות חותרים לוודא מספר שבועות לפני קיומו של כל יום משפחה את הגעתם של ההורים. תכנית הפעילות נמצאה כמאתגרת הן לילדים והן להורים ומשלבים בתוכה פעילות ומשחקים משותפים לילדים ולהורים. חלק מימי משפחה מכוונים להוות בסיס היכרות שיתרום להקמת קבוצות הורים המופעלות בתוך הפנימייה. עם זאת, עדיין שיעור הורים הנוכחים באירועים אלה נמוך יחסית. כלומר, מספר ההורים שהשתתפו יחסית למספר החניכים בכל פנימייה הנו נמוך מאד.

הסיבות לכך לא קשורות לפעילות הפנימייה במישרין. לדוגמה: בפנימיית "ארפאד" שמשתייכת למגזר הערבי קיים קושי אובייקטיבי בגיוס הורים לפעילות כלשהי עקב המאפיינים הסוציו כלכליים שלהם ונורמות חברתיות של הסתמכות על ביה"ס והפנימייה כאוטוריטה ממסדית וצמצום המעורבות ההורית במערכת החינוך במיוחד בקרב אוכלוסיות מוחלשות. על רקע המאפיינים לעיתים עדיף כי ההורה כלל לא יגיע לפנימייה או לאירוע כי התנהגותו יכולה להיות מזיקה או מסוכנת לילד.

בפנימייה כמו "דרכי שלום" היכן שמרבית ההורים משתייכים למגזר החרדי והנם בעלי משפחות מרובות ילדים, ההורים מתקשים לפנות את זמנם להגעה לאירוע של ילד אחד, בעת ששאר הילדים יישארו בבית ללא השגחה. נוסף לכך את המרחק הגיאוגרפי הקיים בין יישובי ההורים למיקום הפנימייה ומכאן שהשתתפותם באירועים כלשהם הופכת לכמעט בלתי אפשרית.

טיולים

טיול הורים- ילדים קיבל ביטוי משמעותי ביותר ככלי מועיל לגיבוש משפחתי וליצירת קשר והבנה עמוקים יותר בין הורים לבין הילדים. ניתן לקבוע כי הכלי מאד אפקטיבי ומדיווחי קבוצות המיקוד עלה שהטיול המשותף תורם מאד לקשר שבין הילד לבין הוריו. ניכרת שביעות רצון גבוהה הן של ההורים והן של הילדים מהטיול המשותף ומחווית האינטימיות שנוצרת במהלך הטיולים בין הילד לבין ההורה. כל פנימייה בחרה לעצמה את אופן בצוע הטיול וסוג הפעילות הנעשית במסגרתו. אין ספק לגבי חשיבות הפעלת הטיולים המשותפים וההתמודדות של הצוות לגייס את ההורים לטיול. היו טיולים שנמשכו יומיים עם לינה משותפת של הורים וילדים ולעיתים בוצע טיול יומי ללא לינה. פעמים הטיול היווה נקודת סיום לקבוצה דיאדה של הורים- ילדים. גם הילדים שיקפו את שביעות רצונם הרבה מהטיול בהשתתפות ההורים. החשיבות במרכיב זה הינה לבנות תהליך שנתי שיבטיח השתתפות של כל הורה בטיול משותף עם ילדו. השתתפות בטיול מאפשרת להורים לראות מקרוב את אורח חייו החברתי של ילדם ולהכירו מעט יותר לעומק. בשנת 2020 נפגע בצוע הטיולים בפנימיות עקב מגיפת הקורונה, אך יש צורך מהותי לבחון את דרכי החזרה לבצוע הטיול המשותף שנמצא כאחד ממחוללי השינוי ביחסים שבין הילדים לבין הוריהם.

מסיבות ימי הולדת

תכנון ובצוע ימי הולדת עם ההורים מוכוון להגברת שותפות הורים בחיי ילדם אולם טרם הפך למובנה ביישום התכנית ברוב הפנימיות. הסיבה לכך נעוצה לא רק בהיעדר יכולת/רצון ההורים להתפנות להשתתפות במסיבת יום ההולדת של ילדם (עבודה, ילדים אחרים בבית, מרחק גאוגרפי וכו') אלא לא פחות מכך באי רצונם של הילדים עצמם, בייחוד המתבגרים שבהם, לראות את הוריהם שותפים באירועים אלה. יש רבים מבין הילדים שמעולם לא חוו את יום הולדתם כיום מיוחד או כאירוע משפחתי/חברתי. מרכיב זה אינו אפקטיבי מספיק להגברת שותפות הורית ויש מקום לשקול פתוח דפוסי פעילות ותכנים מאתגרים לבני גיל שונים במסיבת היום הולדת כדי שהילדים ימצאו עניין בביקור של הוריהם. וכדי שההורים יבחינו בצורה מוחשית שהם גם כן נתרמים באירוע שלא תמיד מוכר למשפחה או של היה כלל מקובל במשפחת הילד להתייחס ליום הולדת כיום מיוחד.

ביקור הורה בפנימייה

מקבוצות המיקוד עולה כי ביקורי הורים בפנימייה הפכו למרכיב מובנה ומושרש במסגרת התכנית ובכלל בפעילות הפנימייה. רוב הפנימיות טרם גבשו מסגרת ברורה ושקופה הן לצוות והן להורים כיצד לנהל יום ביקור, אם כיום קבוע בשבוע לביצוע הביקורים, או מספר ביקורים מינימאלי בשנה, מהו אופן קבלת ההורה על ידי הצוות, מהו תוכן הביקור, וכיצד ליצור הזדמנויות לביקורים במיוחד אם מדובר בהורים לילדים בוגרים שהוריהם לא יגיעו לפנימייה אם אין דרישה או סיבה מיוחדת מאד כדי לבקר בה. טרם פותחו די רעיונות לגבי אופן שילוב ההורה בפעילות הילד ביום הביקור כדי לא להוציאו מהשגרה לה הורגל בפנימייה, או האם יש צורך להפעיל חדר משפחה בפנימייה שיתאם לקריטריונים שהוגדרו במודל התכנית. כמו כן על אף שגובשה תבנית מחשוב לתיעוד ביקורים ושיחות טלפון של הצוות עם ההורה רוב העו"ס והמדריכים בפנימיות המחקר אינם מקפידים לתעד במחשב את

הביקורים של המשפחות בפנימייה או את שיחותיהם עם ההורים על מנת שיתאפשר מעקב עם ההורה ועם הילד אחר הביקורים כדי לנתב נכון את השפעתם על הילד ועל הוריו.

ביקורי בית

בפנימיות (למעט במגזר המיעוטים) מתקיימים ביקורי בית בתדירות משתנה ובמתכונת ייחודית לכל פנימייה. לרוב, עו"ס ושאר צוות הפנימייה, בעיקר המדריכים, מקיימים ביקורי בית סדירים אצל החניכים בחופשות מלמודים, כדי לראות דינמיקה במשפחה בין הילד לבין הוריו. כל ילד מקבל לפחות ביקור אחד בביתו בשנה. אולם, לא קיימת הפרדה מובהקת בתכלית הביקור ובכללי הביקור בין עו"ס הפנימייה לבין שאר הצוות בהתאמה למתווה התכנית (לדוגמה: על פי המודל מדריכים אמורים לבצע ביקורים בזוגות וזה לא בהכרח מתקיים בפועל). בחלק קטן מהפנימיות מתנהל תיעוד מסכם לאחר הביקור שבמסגרתו ניתן ביטוי לחיי הילד בבית המשפחה, מצב רוחו בבית תנאי המגורים וסביבתו החברתית, מעורבות המחלקה לשירותים חברתיים בפתוח פעילויות מתאימות לתקופת החופשה וכיוצ"ב. במגזר המיעוטים צוות הפנימייה קבל החלטה לא לקיים ביקורי בית. עו"ס הפנימייה תופשים את תפקידם כגורמים טיפוליים בפנימייה בלבד וכי המעקב הביתי אמור להתבצע ע"י עו"ס קהילה שמצדם, מעוניינים להעביר אחריות לביקורים לצוות הפנימייה. עו"ס הפנימייה מרגישים לא טוב עם חובת ביצוע הביקורים וחושבים שיש להימנע מכך. לעיתים גם חניכים עצמם אינם מעוניינים כי הצוות יגיע לביתם כי הדבר יוצר מבחינתם קונפליקט בין תדמיתם בפנימייה לבין הנעשה אתם בתוך המשפחה. הגם שנערכה הגדרה של ביקורי בית של צוות הפנימייה במהלך חופשות של החניך הנושא ראוי לבקרת הפיקוח ולפעילות הטמעה.

מפגש הורים-מטפלים

בהתבסס על מתווה התכנית, קיימת חשיבות מיוחדת לשמירת קשר בין מטפל בפנימייה לבין הורי הילד. הקשר חשוב לקבלת מידע מההורים על צרכים ובעיות הילד ולקיום היוועצות עמם בנוגע לאפשרויות הטיפול הרגשי והאחר הניתן לילד.

בהתבסס על ניתוח ממצאי קבוצות המיקוד עם צוותי הפנימיות, נעשה ניסיון במרבית הפנימיות לבצע מפגש מטפל-הורה בתחילת שנה"ל, כמו גם לבצע אינטק ו עוד מפגש נוסף במהלכה. אולם, הפעילות טרם הוטמעה ולא הפכה לדפוס פעולה קבוע בכל פנימייה. אחת הסיבות לכך היא שמספר ביקורים של ההורים בפנימייה הנו מצומצם מאד ולרוב הביקורים מתבצעים במסגרת אירועים קבוצתיים או במסגרת ימי פעילות עם הילדים כדוגמת יום משפחה, יום הורים וכד'. במהלך ביקוריו בפנימייה מעדיף כל הורה להקדיש את מלוא הזמן לילדו ולמעשה לא נוצרה מסגרת לשיחת הורה ומטפל במהלך הביקור. המטפלים העלו שקשה מטפל ליצור הזדמנויות רבות לקיים מפגש מסודר עם ההורים.

בהתאם למתווה התכנית התערבויות טיפול ייעודיות הורים ומשפחה נועדו לחזק את הקשר בין ילד לבין הוריו ומשפחתו ולספק להורים כלים לטיפול רגשי טוב יותר בילדם.

במתווה התכנית הוגדרו שלושה סוגי התערבויות טיפוליות: התערבויות משפחתיות, הדרכת הורים, קבוצות הורים. בהתייחסות למימוש התערבויות אלה הוצגו צוינו קשיים דוגמת: הקושי בהבאת ההורים לפנימייה וביצירת שיתוף פעולה עמם; העדר זמן ומשאבים לצוות; העדר מיומנות לצוות; עמימות חלוקת העבודה בין הפנימייה לבין המחלקות לשירותים חברתיים בקהילה. מכלול קשיים אלו

עלו בקבוצות המיקוד כהנמקה למידת הצלחה נמוכה יחסית שהתכנית השיגה עד כה ביישום כל אחת מסוגי ההתערבויות. הודגש שבפועל מעט מאוד הורים נוטלים חלק בפעילות התערבות כלשהי.

התערבויות משפחתיות

סוג זה של התערבויות אינו מיושם כלל בפנימיות התכנית עקב הקושי לגייס את בני משפחתו של הילד, כולל העדר פעילות לגייס את אחיו השוהים עמו בפנימייה לטיפול משותף. הקושי בגיוס בני משפחה מתבטא בראש ובראשונה בהעדר מוכנות ההורים להגיע לעיתים קרובות לפנימייה עקב מרחק גיאוגרפי רב בין יישוב המגורים של המשפחה לבין מיקום הפנימייה. כמו כן להורים יש חוסר פניות להגיע לפנימייה על רקע אי יכולת להעדר ממקום העבודה והצורך לטפל בילדים אחרים שחיים בבית המשפחה. בנוסף, בחלק מהמקרים נמנעים ההורים והאחים מלשתף פעולה עם הטיפול עקב חסמים רגשיים ומאפייני הקשר הקיים בינם לבין עצמם בתוך המשפחה. בשיח שעלה בקבוצות המיקוד הובהר שרמת השיתוף פעולה של עו"ס המשפחה במחלקה לשירותים חברתיים שמכירה היטב את המשפחה עם המטפלים בפנימייה מאוד נמוכה. ללא קשר הדוק עם העו"ס במחלקה לשירותים חברתיים יש קושי רב לגייס את המשפחה לביקורים תכופים ומעורבות לטיפול כלשהו בפנימייה.

זאת ועוד הצוות הפנימייה איננו רואה עצמו כבעל מיומנויות לטפל כלשהו במעורבות המשפחה לטענת צוותי הפנימיות הם לא הוסמכו לטיפול בהורים/משפחה ואין לצפות מהם שיעסקו בתחום טיפולי עם המשפחה. בדרך קבע רוב המאמץ בפנימיות מושקע בטיפול בחניכים ובטפוח קשר שבינם לבין הוריהם, בכך התמקדה גם ההכשרה וההסמכה של הצוותים. בהיעדר הכשרה, מיומנות ומשאבי זמן לצוות אין כל אפשרות להוסיף עוד הסמכות בתחום הטיפול בהורים/משפחה.

הדרכת הורים

ע"פ מתווה התכנית הדרכת הורים מהווה פעילות העומדת בתפר שבין התערבות טיפולית לבין מתן ייעוץ להורים. ההדרכה מתמקדת במתן כלים להורים הן להבנה מדויקת יותר של צרכי הילד ובעיותיו הרגשיות והן להתמודדות עם אתגרים הוריים שונים. כמו כן, באמצעות ההדרכה לומד ההורה להבין את המנגנונים הפסיכולוגיים העומדים בבסיס התנהגותו של הילד והמשפיעים על טיב הקשר שבינו לבין ההורה.

בהתבסס על ממצאי הקבוצות מיקוד עולה כי צוותי הפנימיות מקיימים הדרכות להורים, אם כי בהיקפים קטנים ביותר ורק להורים נבחרים שמאופיינים ברמה קוגניטיבית סבירה ובשלות רגשית לקבל הדרכה מעו"ס בפנימייה. לפעמים ההדרכה מתבצעת לא באופן פרונטאלי אלא באמצעות שיחות הטלפון שמקיים המדריך או העו"ס כפי שהדבר מקבל ביטוי בפנימיית 'ארפאד'. ההדרכות מתמקדות בעיקר בצרכי הילד ובמתן כלים להורים לשיפור הקשר הדיאדי בינו לבין הילד. יובהר שמנקודת ראות מחקרית קיים ספק למידת האפקטיביות של שיחות אלה במשמעות של הדרכה, הגם שיש להן חשיבות מהותית בקשר שבין הפנימייה לבין ההורה והגברת מידת המעורבות שלו בחיי הילד בפנימייה.

קבוצות הורים

קבוצות הורים הוצגו במתווה התכנית ככלי מרכזי בפתוח שיתוף הורים בפנימיות. באמצעות הקבוצות הורים מכירים יותר את חי הפנימייה, רוכשים כלים פרקטיים להתמודדות עם אתגרים הקיימים

בתפקיד ההורה, מחזקים את קשריהם עם צוותי הפנימייה והופכים למעורבים יותר בנעשה עם ילדם. כתוצאה מהשתתפותם בקבוצות פוחתים והולכים המתחים וההתנגדויות של ההורים לנעשה בפנימייה. עו"ס ומדריכים שמנחים את הקבוצות מוצאים את הקבוצה ככלי עבודה שמצד אחד מאפשר להם לזהות חזקות וחולשות של ההורים ומצד שני מאפשר למנחה הקבוצה להשתחרר מסטריאוטיפים שהיו קיימים אצלו לגבי ההורים ומידת יכולתם לתרום לאיכות חיי הילד במעורבות הורית שלהם בחייו בפנימייה. לפי התכנית אמורות להתקיים בפנימיות קבוצות הורים מ-5 סוגים:

- קבוצה קצרת טווח להורים חדשים
- קבוצת תמיכה להורים
- קבוצה למידה והעשרה בנושאים הקשורים להורות
- קבוצות דיאדיות הורה ילד
- קבוצות משותפות לפנימייה ולקהילה

ממצאי המחקר מלמדים שהיקף קיומם של קבוצות הורים מצומצם הן במספר הקבוצות שמתקיימות והן במספר ההורים שמתתפים בכל קבוצה שהצליחו להפעילה וזאת למרות התכנון הקפדני והמאומץ שמבצעות הפנימיות לקיום הקבוצות. כך לדוגמה בפנימיית דרכי שלום מלבד הקבוצה להורים חדשים התקיימו במהלך השנה 4 קבוצות: קבוצה להורים שילדם הצטרף לפנימייה לראשונה בקבוצה זאת מושם דגש על מתן ביטוי לכעסים, לבטים, בעיות קליטה של הילד וכיוצ"ב. הקבוצה השנייה יועדה לשיפור מיומנויות ומסוגלות הורית, הקבוצה השלישית קבוצת דיאדה לפעילות משותפת בין הורים לבין ילדם וקבוצה רביעית שעסקה בחזרה לקהילה ומתמקדת בהכנת הורים לקליטת הילד בבית. בסיומה של כל קבוצה התבצעה פעילות חווייתית של משחק באולינג משותף או ארוחה משותפת במסעדה וכיוצ"ב. כ-50% בלבד מסה"כ ההורים שהחלו השתתפותם בכל קבוצה התמידו עד לסיומה.

בפנימיית אמונה כדוגמה נוספת, בנוסף לקבוצה להורים חדשים שהתקיימה גם בשנה הראשונה וגם בשנה השנייה, הצליחו להפעיל שנה שנייה קבוצת דרמה-תרפיה בהנחיית עו"ס ומטפלת דרמה תרפיוטית. בהתחלה תוכנן כי הנערים ייעשו תאטרון, אך הם לא שיתפו פעולה ולכן תכני הקבוצה שונו ובמקום זאת כל נער הביא למפגש קבוצתי נושא שמעסיק אותו או פעילות שכולם הסכימו לבצע ביחד. בקבוצה השתתפו שבעה חניכים בלבד והיא התקיימה אחת לשבוע עם הנערים כאשר אחת לשבועיים אמורים היו להצטרף הוריהם אך בפועל זה לא התממש כי הורים לא הגיעו כלל למפגשים. מטרת הקבוצה מלכתחילה הייתה להעמיק קשר והבנה בין הנערים לבין הוריהם באמצעות פעילות משותפת, אך בהעדר השתתפות הורים המפגש אינו אפקטיבי אלא כחוג העשרה או גם כמסגרת טיפולית לילדים. לעומת דוגמאות אלה נמצא שבפנימיית ארפאד התקיימה קבוצת הורים בתקופה שבין נובמבר ליוני בכל שנה בתדירות של אחת לשבועיים. בהתחלה השתתפו בה עשרה הורים ולאורך זמן התמידו בקבוצה 7 הורים בלבד. בתחילה הקבוצה התמקדה בצרכים ובלבטים של ההורים ובמהלך הפעילות תכניה התמקדו במרכיבי חזרה לבית. לדעת עו"ס מובילת הקבוצה ההורים שנטלו חלק בקבוצות הינם הורים ברמת נורמטיביות גבוהה הרבה מאד מעל לנורמה הרווחת בין הורי הילדים בפנימייה ולכן הדעה הרווחת בקרב הסגל המטפל הייתה שהסבירות להצליח לקיים קבוצות הורים במגזר המיעוטים נמוכה ביותר.

התחום הלימודי

מעורבותם של ההורים בפן החינוכי-לימודי של ילדם אינה מובנת מאליה. נדרשת השקעה משמעותית בטיפוח מעורבות הורים במערך החינוכי. היעדר מוטיבציה למעורבות ההורים בתחום הלימודי מאפיינת את שני הצדדים - הן את צוותי החינוך בבתי"ס שמעדיפים לתקשר רק עם צוותי הפנימיות והן מצד ההורים עצמם שמעדיפים לחשוב שעל הפנימייה מוטלת אחריות כוללת על חיי הילד, גם בפן החינוכי ולכן מצדם הם מתקשרים עם צוות הפנימייה בלבד. חלק ניכר מבין ההורים אינם מתעניינים מלכתחילה בנעשה עם ילדם בפן החינוכי והם אף ממעטים להתעניין מול המדריך בפנימייה בנעשה עם ילדם בבית"ס. קיים שוני, כמצופה על פי מתווה התכנית, בין פנימיות שחניכיהן לומדים בבית"ס ששייך לפנימייה לבין פנימיות שחניכיהם לומדים מחוץ לפנימייה בבתי"ס שונים בסביבת הפנימייה.

על הפעילות שמתקיימת בתחום זה ניתן ללמוד לדוגמא מהנעשה בפנימיית דרכי שלום, שביום קליטת החניך הוריו מקבלים טלפון של מחנך שלו בבית"ס. אולם לרוב ההורים יוצרים קשר עם צוות הפנימייה גם בנושאים חינוכיים. בית"ס ממוקם בפנימייה ומוגדר כבית"ס לחינוך מיוחד, המחנכים והמורים מיומנים בעיסוק בסוג האוכלוסייה שמאפיין את חניכי הפנימייה. צוות בית הספר מעורה גם בנעשה עם הנערים מעבר לתחום החינוכי, הם מבצעים ביקורי בית כמו מדריכים ועו"ס הפנימייה. המורים לוקחים חלק פעיל בדיוני עומק ובבניית תכנית טיפולית לכל נער ומלווים אותו ביום קליטתו בפנימייה. לכן, להורים קיימת אפשרות ליצור קשר ישיר עם המחנך ולעיתים המחנך הופך לדמות הדומיננטית מול ההורים.

בפנימיית אמונה השקיעה רכזת למידה של הפנימייה מאמצים רבים בהגדלת מעורבות הורית בתחום החינוכי וביצירת קשר בלעדי בין ההורים לבין המחנכים בבית"ס. אך עדיין פחות מ-50% מההורים נטו ליצור קשר ישיר ויזום עם המחנכים כדי להתעדכן במה שקורה עם ילדם בחינוך. רוב ההורים פונים ישירות לצוות הפנימייה כבעבר ואינם טורחים בנוסף ליצור כל ממשק עם בית"ס. על אף שבעקבות יישום התכנית החלו מחנכים לזמן הורים לאספות הורים בבית"ס רק בודדים אם בכלל מגיעים לאסיפת ההורים. במקרים בהם מדובר במעבר בין מסגרות או בשינוי מסגרת חינוכית ההורים יותר מעורבים וכן מגיעים. בדוגמא של פנימיית ארפאד בבעלות הפנימייה יש בית"ס לחינוך מיוחד בו לומדים כשליש מכלל החניכים. מחנכי המוסד מעדכנים באופן ישיר ויזום את ההורים על מה שקורה עם החניכים בפן הלימודי. לגבי שאר החניכים הלומדים במוסדות חינוך רגילים בין 30%-40% מכלל ההורים מקיימים קשר ישיר עם המחנכים ובשאר המקרים, רכזת למידה של הפנימייה מרכזת מידע על כל ילד בפן החינוכי ומעדכנת את הוריו על הנעשה בתחום זה במקום המחנכים.

ברקע הדוגמאות שהוצגו ניתן ללמוד שיש ניצני השפעה של התכנית על מעורבות הורית בתחום הלימודי וראוי לשים דגש רב יותר בהטמעת פעילות צוות הפנימייה לרתום את ההורים להשתתף באספות הורים וביצירת קשר אינטנסיבי וישיר שלהם עם המחנך של ילדם.

התחום הבריאותי

חל שיפור בהבנת סגל הפנימייה את הצורך לתאם עם ההורים את מכלול מצבו הבריאותי של הילד ובחלק ניכר ממרכיבי הפעילות הנדרשת בתחום הבריאותי חל שיפור על רקע התכנית. עם זאת סגל הפנימיות

בשלב זה אינו מקפיד לתאם ציפיות בתחום הבריאותי בכל תחילת שנת למודים בין ההורים לבין הגורמים הרלוונטיים בפנימייה (אחות, רופא, פסיכיאטר) כמתבקש ממתווה התכנית. לעומת זאת ראוי לציין לחיוב שברוב המקרים צוות הפנימייה מעדכן באורח שוטף את ההורים בכל הנעשה עם ילדם בתחום הבריאותי יש הקפדה אחת לחודש לתת סקירה מלאה להורי הילד על מצבו הבריאותי. במידה ומתרחש אירוע בריאותי חריג מקפיד צוות הפנימייה ליידע על כך את הורי הילד ולהיוועץ בהם על המשך הטיפול ובמידה ונדרשת בדיקה או טיפול רפואי מקפידים הצוותים לקבל לזה אישור מראש מהורי הילד. בכל פנימייה עובדת אחות בדרך קבע ובנוסף, מגיע פסיכיאטר בתדירות של פעם לשבוע/חודש בהתאם לאופי הפנימייה ולאוכלוסיית החניכים הלומדים בה. לפני כל שינוי בתרופות פסיכיאטריות או במינון נדרש לקבל אישור של הפסיכיאטר ומעודדים את ההורים לקבוע מפגש עם הפסיכיאטר על מנת להתייעץ עמו על טיפול התרופתי שניתן לילד.

תכנית אישית לילד ולמשפחה

על פי מתווה התכנית אמורה להבנות תכנית אישית לילד ולמשפחה במספר שלבים :

- 1) מיפוי משפחתי- שנעשה ע"י צוות הפנימייה ומתמקד בחקר קשריו וצרכיו המשפחתיים של הילד.
- 2) תכנית חינוכית טיפולית לילד בפנימייה בהתבסס גם על מסקנות המיפוי המשפחתי.
- 3) שיתוף ההורים בעיצוב תכנית חינוכית טיפולית לילדם וביישומה.
- 4) הגברת מעורבות הורית בנעשה עם ילדם בתחומי פעילות שונים בפנימייה.
- 5) שילוב המשפחה במענים המשפחתיים הניתנים בפנימייה.

מיפוי משפחתי -

מטרת המיפוי המשפחתי היא להכיר לעומק את משפחת הילד ומאפייני קשריו עמה ואת קשר המשפחה עם צוות הפנימייה כדי ליצור בסיס לעבודה פורייה עם המשפחה ולצמיחה חברתית ורגשית של הילד בעת שהותו בפנימייה. ממצאי קבוצות מיקוד מעלים כי אין אחידות בתהליך בצוע המיפויים וכל פנימייה נוהגת למפות בעיתוי אחר על פי תהליך שהוסכם בצוות הפנימייה. בפנימיית "דרכי שלום" לדוגמה, מתבצע מיפוי משפחתי כל שנה לכלל חניכי הפנימייה. המיפוי מושלם בשני סבבים במהלך השנה ותוצאותיו מתועדות בתיקו האישי של כל חניך המנוהל במערכת תל"מ (מערכת מחשב שמפותחת באמצעות משרד הרווחה והביטחון החברתי ומטרתה להוות שיקוף של נהלי האגף וניהול תכנית הטיפול ברמת החניך והפנימייה). בתיק החניך הממוחשב מתועדת כלל הפעילות הנעשית עמו בפנימייה כולל תכנית טיפולית חינוכית שנקבעה לו כולל תוצאות המיפוי המשפחתי. מבצעי המיפוי מעדיפים להזרים תוצאותיו ישר לתוך התיק ורק לאחר מכן, להעתיק אותן לטופס ייעודי של התכנית. פעולה שנתפסת על ידי הצוותים כבירוקרטיה מיותרת מאחר ותוכנת תל"מ מאפשרת לרכז מידע על נער ומשפחתו באתר דיגיטלי אחד ולהפכו לשיתופי לכלל חברי הצוות.

בפנימיית "אמונה" לדוגמה מיפויים משפחתיים בוצעו בשלושה סבבים כל שנה. המיפויים נעשו לכלל ילדי הפנימייה. תוצאות המיפוי המשפחתי מתועדות בטופס מיפוי משפחתי ייעודי לתכנית. בהתבסס על מיפויים משפחתיים נקבעים יעדים בתכנית טיפולית חינוכית בסעיף המתייחס לקשרי הילד ומשפחתו ומתקיים מעקב על יישומם במסגרת ישיבות צוות הקבועות (אחת לשבוע).

בפנימיית "ארפאד" כדוגמא נוספת הליך המיפוי המשפחתי החל להתבצע ביוני – יולי 2019 ביחס ל-10 חניכי הפנימייה בלבד וביצועו הופסק. תיעוד הפעילות לוקה בחסר כי מצד אחד, מבצעי המיפוי אינם נוהגים לתעד את תוצאותיו בטופס מיפוי משפחתי של התכנית ומצד שני בפנימייה זו כמו בכלל פנימיות המגזר טרם החלו להטמיע את השימוש בתוכנת תל"ם כך שלא מתקיים גם התיעוד הממוחשב.

שיתוף בתכנית טיפולית-חינוכית

לכל ילד הנמצא בפנימייה אמורה להימצא תכנית טיפולית חינוכית המתבססת על שאלון הרף. ברוב הפנימיות נמצא שיש בסיס של תכנית. בפנימיות מסוימות קיימת תכנית פרטנית מורחבת ובפנימיות אחרות תכנית שנכתבה בהכללה רבה ולא בהכרח משקפת בסיס למעקב פרטני. התכנית אמורה לשמש בסיס לטיפולים ולהתערבויות בילד ולכלל הפעילות הנעשית סביבו בפנימייה. בעיצוב התכנית ובמעקב אחר יישומה משתתף בכל הפנימיות הצוות חינוכי - טיפולי של הפנימייה בהובלת עו"ס האחראית/על קבוצה/שכבה אליה הילד משתייך. ברוב הפנימיות השיתוף של ההורים בעיצוב התכנית ובתהליך יישומה מבוצע חלקית ומבלי שלרוב ההורים יש תרומה ממשית בתכנון. השיתוף על פי מתווה התכנית אמור לכלול את המרכיבים הבאים: ליידע את ההורים על קיום התכנית; לשתף אותם בתכנונה; לאפשר להם לבטא את דעתם לגבי התכנית; להשיג את שיתופם הפעיל ביישומה. כפי שעולה מממצאי המחקר שיתוף ההורים בבניית התכנית הטיפולית חינוכית החל להתבצע ברוב הפנימיות אולם לא הוטמע עדיין לכל הילדים. בפנימיית "דרכי שלום" הושג שיתוף מקסימאלי של ההורים בתכנון ובהובלת התכנית בעוד שבפנימיית "ארפאד" מידת השיתוף מינימאלית ומתבטאת בעיקר ביידוע ההורים על קיום התכנית. בפנימיית "דרכי שלום" כל יום ב' בשבוע מתקיים דיון עומק על חניך אחר בפנימייה בשיתוף צוות טיפולי-חינוכי והורי הנער. התהליך מתחיל לאחר שלושה חודשים של שהות הנער בפנימייה. במסגרת המפגש מעדכנים את הוריי הילד על הנעשה איתו ועל התקדמותו בכל התחומים. לאחר מכן, בונים בשיתוף ההורה תכנית טיפולית חינוכית לילדם לשנה הבאה. בשלב הבא, מכניסים לדיון את הילד עצמו ומציגים לו את התכנית והציפיות ממנו בהקשרה. תיעוד התקדמות התכנית והשגת יעדיה מתבצע בתיקו האישי של כל חניך במערכת תל"ם. בפנימיית "אמונה" הורים פחות משתתפים בעיצוב מטרות ותכנים של תכניות טיפוליות-חינוכיות לילדם. באשר ליישום התכניות, בפנימייה מתקיימות שתי ישיבות חתך במהלך השנה במסגרתן נדונה התקדמות בתכניות טיפוליות אך על בסיס קבוצתי ולא אישי. אופי הדיון לא רלוונטי לזימון השתתפות הורים ועל כן אין כלל שותפות הורים בהכנת התכנית ומשמעותה לגבי ילדם באופן פרטני. שיתוף ההורים בעיצוב וביישום התכנית מבחינה מעשית הנו מזערי. בפנימיית "ארפאד" עו"ס הפנימייה בונה תכנית טיפולית חינוכית לכל ילד ומבקשים מהורים תגובה והערות לתוכן, אך לרוב לא מקבלים התייחסות של ההורים.

במסגרת תקופת t1 של המחקר בוצעה ב 7 הפנימיות בחינה של יישום כל אחד מהמרכיבים השונים של מתווה התכנית. יובהר שפנימיית בית חנינה שהצטרפה באופן הדרגתי בשנת 2019 לתכנית לא נבחן מצב יישום עקב התמקדות הפנימייה בשלב זה בעיקר בהדרכת הסגל את עקרי התכנית.

הממצאים שמוצגים בטבלה שלהלן מראים שמרכיבי התכנית הבאים יושמו באופן נרחב: הדרכה לסגל הפנימייה, הפעלת קשר טלפוני קבוע בין הצוותים לבין ההורים, הפעלת ימי משפחה, שיתוף ההורים בתחום הבריאותי (מיושם חלקית בפנימיית מגזר המיעוטים על רקע בעיתיות בהשגת שיתוף ההורים).

לוח מס' 3 - ישימות מרכיבי התכנית

לא מתקיים	מבוצע חלקית	מתקיים	סטטוס
			מרכיב
0	0	(7) 100%	הדרכה / הכשרת הצוות
3	0	(4) 57%	שיתוף ההורים בתהליך הקליטה של הילד- דוח הורים
1	2	(4) 57%	השתתפות ההורים בתהליך הקליטה- היום הראשון לשנה בפנימייה
2	1	(4) 57%	קבוצה קצרת טווח להורים חדשים לליווי הקליטה
0	1	(6) 86%	הקפדה על קשר טלפוני קבוע בין הצוות לבין ההורים
2	1	(4) 57%	בצוע מיפוי משפחתי
4	1	(2) 28%	שיתוף ההורים בתוכנית החינוכית טיפולית של הילד
1	0	(6) 86%	קשר בין המטפל הרגשי של הילד לבין ההורים
3	1	(3) 43%	הפעלת קבוצת הורים
4	1	(2) 28%	הפעלת קבוצת דיאדה הורה - ילד
4	0	(3) 43%	הדרכת הורים ובצוע טיפול משותף של הורה וילד
1	0	(6) 86%	הפעלת ימי משפחה
1	1	(5) 71%	ייזום ביקורי הורים בפנימייה
3	0	(4) 57%	ביצוע ביקורי בית
2	0	(5) 71%	בצוע טיול הורים וילדים בחופשת הקיץ
3	0	(4) 57%	שיתוף ההורים בתחום הלימודי
0	2	(5) 71%	שיתוף ההורים בתחום הבריאותי

לעומת זאת, מרכיבי התכנית שיושמו לא בכל הפנימיות : כתיבת דוח הורים בשלב הקליטה (בפנימיית מגזר המיעוטים טרם יושם עקב מעבר הפנימייה למבנה חדש והמורכבות הלוגיסטית שנבעה מכך). השתתפות הורים ביום הראשון לשנה"ל כחלק מתהליך הקליטה, הפעלת קבוצות קצרות טווח להורים חדשים, בצוע מיפוי משפחתי , ביקורי הורים (במגזר המיעוטים לא מתקיימים). טיולי הורים וילדים בחופשת הקיץ, שיתוף הורים בתחום החינוכי לימודי.

יודגש שיש מרכיבי תכנית שמוטמעים במחצית מהפנימיות בלבד : שיתוף ההורים בתוכנית טיפולית חינוכית של הילד לא התקיים בשלוש פנימיות ובוצע חלקית בפנימייה אחת, הפעלת קבוצות הורים לא בוצעה בשלוש פנימיות, הפעלת קבוצת דיאדה הורה-ילד לא התקיימה בשלוש פנימיות ובוצעה חלקית בפנימייה אחת , הדרכת הורים וטיפול משותף להורה וילד לא התקיים בשלוש פנימיות.

תוצאות הניתוח מלמדות שהתכנית השיגה תורמת באופן משמעותי ביותר לפתוח המודעות של הצוות בחשיבות מעורבותם של ההורים ושיתופם בחיי ילדם בפנימייה. רוב מרכיבי מודל התכנית מיושמים ברוב הפנימיות והופכים בהדרגה מתונה לחלק משגרת חיים. כך כדוגמה בעבר היום הראשון בתחילת שנת לימודים התנהל כיום אמורפי ולא תמיד עם סדר יום מובנה ותכנים מסודרים שמאפשרים גם פעילות וקשר ישיר בין הצוות לבין ההורים. כיום הצוות מודע לחשיבות השתתפותם של הורים ביום זה לא רק כמי שמסיעים את ילדם לפנימייה ולכן נוצרו בכל אחת מהפנימיות שבתכנית סדר יום מבנה, חלוקת תפקידים בפעילות הצוות ביום זה ותכנים סדורים לקיומו. מודיעים להורים מראש מהי התכנית ליום הקליטה תוך הדגשת נחיצות השתתפותם בו.

הנהלות הפנימיות בהנחייתם של מובילי התכנית נענו לאתגר הטמון בשותפות ההורים ועוסקים בהטמעת מרכיבי התכנית בפתיחות ובמוטיבציה רבה כאתגר וכהזדמנות שיישום מרכיבי התכנית יתרום לשיפור איכות חיי החניכים בפנימייה, להתקדמותם החינוכית והחברתית ובראש ובראשונה לחיזוק הזיקה והקשר שלהם אל הוריהם ומשפחתם. ניכר על פי תוצאות הניתוח שמרכיבים אשר יישומם מצריך מעורבות ההורים ברמה של יידוע והתייעצות מיושמים ביתר קלות בפנימיות. לעומת זה, המרכיבים שמימושם דורש רמה גבוהה יותר של חשיבה ומעורבות אקטיבית יותר (הפעלת קבוצות הורים, טיפולים אישיים, שיתוף בתכנית חינוכית טיפולית) עדיין לא הוטמעו ברוב הפנימיות. יובהר שיישום כלל מרכיבי התכנית מחייב תהליך מתמשך במיוחד באוכלוסיות מוחלשות שכישורי ההורות שלהם מחייבים תשומות זמן רב ומעורבות רבה גם של השירותים החברתיים בקהילה. יודגש שבאוכלוסיית ההורים של חניכי פנימיות במגזר המיעוטים טרם נוצרה בשלות להתקדמות התכנית ויש מקום לבחון הכנת תכנית שבמגוון הפעילות בה יש התייחסות קונקרטית למאפייני תרבות האוכלוסייה. ראוי להיעזר לצורך כך במומחים מתוך מגזר המיעוטים בעלי ניסיון כעובדים סוציאליים בעבודה מקצועית במגזר.

הממצאים בהכללה מצביעים על כך שרוב הפנימיות טרם הטמיעו את שותפות ההורים בבניית התכנית הטיפולית – חינוכית, על אף שמרכיב זה במתווה של "שותפות הורים" עשוי להוות תרומה משמעותית ביותר למעורבות של ההורים בחיי ילדם בפנימייה. במודל התכנית הוגדר כי ניתן להעריך את מעורבות ההורים על פני רצף של פעולות יידוע ← היועצות ← שיתוף. אנו למדים ממצאי המחקר שבשלב זה התכנית נמצאת בין פעולות יידוע לבין פעולות היועצות במידת מה. ורמת השותפות מתבטאת בעיקר בהשתתפות של ההורים בתהליך הקליטה ובייזום פעילויות חברתיות משותפות. מצד אחד ההורים הפסיקו להיות צד פאסיבי בכל מה שקשור לנעשה עם ילדם בפנימייה. הם מפגינים יותר התעניינות, שואלים שאלות, משתתפים באירועים ובפעילות משותפת עם ילדיהם. מצד שני, במרבית הפנימיות ההורים תופסים את עצמם עדיין בתור "לקוחות" שהפנימיות אמורות לספק להם שירות המתבטא בלקיחת אחריות מלאה על חיי ילדם בעת שהותם בפנימייה.

9. תפישת העו"ס במחלקות לשירותים חברתיים בקהילה את התכנית

במסגרת המחקר נאספו נתונים באמצעות שאלון וקבוצות מיקוד עם עו"ס משפחה ועו"ס חוק נוער בשתי מחלקות לשירותים חברתיים - לשכת הרווחה במזרח ירושלים המטפלת במגזר הערבי תושבי שכונת סילואן והמחלקה לשירותים חברתיים בפרדס חנה - כרכור. ניתוח הממצאים לימד על השוני שקיים בתפישת עקרונות התכנית בכל אחת משתי המחלקות בקהילה.

מאחר ורק שתי מחלקות מעורבות בתכנית הועמדו לטובת המחקר הרי שהממצאים הסטטיסטיים וניתוח נתונים מלמדים על עמדות ותפישות בשתי המחלקות שנבדקו ואנו מבקשים לסייג את יכולת ההכללה של ממצאים אלה על כלל המחלקות לשירותים חברתיים. מדגם הנשאלים הכולל עו"ס משפחה ועו"ס לחוק נוער משתי מחלקות בלבד אינו מייצג באופן מלא את המחלקות לשירותים חברתיים ואנו מתייחסים לנתונים שנאספו כחקר מקרים שניתן באמצעותם להבין את החשיבות כמו גם את המורכבות של שילוב המחלקות בקהילה ביישום התכנית "שותפות הורים".

מניתוח נתונים שנאספו עלה שבממוצע 43% מהילדים אליהם התייחסו העו"ס בקהילה הם ילדים שהושמו בפנימיות שלא משתתפות בתכנית. (במקרה של ילדים שלגביהם התייחסו העו"ס במחלקה לשירותים חברתיים בפרדס חנה - כרכור 74% מהילדים הושמו בפנימיות שאין נכללות כמשתתפות בתכנית). נתון זה מקבל בהמשך התייחסות בהסברים שניתנו לממצאים. כול עו"ס התבקש למלא את השאלון בהתייחס לילד שמשפחתו או 1/ו הילד עצמו מטופל על ידה בעת שהותו בפנימייה.

מאפייני הילדים והמשפחה שילדם בהשמה חוץ ביתית בפנימייה

מניתוח התפלגות הגילאים של ילדים שהושמו בהשמה חוץ ביתית בפנימיות שמשתתפות בתכנית ומשתייכים לשתי המחלקות לשירותים חברתיים: לשכת מזרח ירושלים - סילואן והמחלקה לשירותים חברתיים בפרדס חנה - כרכור עולה שטווח גילאי הילדים הוא בני 7 עד 17, הגיל הממוצע הנו 12. הילדים בגילאים מעל 12 מהווים כ-57% מכלל ילדי המדגם. היינו, רוב הילדים הם בגיל ההתבגרות. מניתוח התפלגות הורי הילדים לפי מצבם המשפחתי. בולט לעין כי שיעור ההורים הגרושים 46% מסה"כ ההורים. כאשר מצרפים לכך את שיעור המשפחות החד הוריות 16.7% ושיעור ההורים הפרודים 5.6%, מתברר שיותר מ-68% הילדים יצאו להשמה חוץ ביתית בפנימייה ממשפחות מפורקות. התפלגות המשפחות לפי מספר ילדים בכל משפחה מצביעה על כך שמרבית המשפחות הן מרובות ילדים, ב-68% מהמשפחות יש 5 ילדים ויותר. ריבוי ילדים במשפחה בשילוב עם מצב כלכלי ירוד מהווים בסיס לילדים בסיכון ומסבירים את העובדה שחלקם הגדול של ההורים טופלו ע"י גורמי רווחה באופן קבוע טרם השמת ילדם בפנימייה, לרוב הילדים (71%) יש אחים שחיים גם הם בסידור חוץ ביתי. והממצאים מראים שהסידור החוץ בית של מרבית הילדים (80%) מעוגן בצו בית משפט.

הנתון מדגיש את המאפיינים הסוציו כלכליים של המשפחות מצד אחד ואת המורכבות של המקרים או גם ההסתייגות של ההורים מהוצאת ילדם להשמה חוץ ביתי והצורך בהתערבות בית משפט.

זמן השהות הממוצע של הילדים בפנימייה עומד על 4-שנים. יותר מ-55% מהילדים שוהים בפנימייה 3 שנים ויותר. מרבית הילדים עברו כבר מזמן את שלבי הסתגלות לחיי הפנימייה והשתלבו במרקם החברתי שלה לכאורה הם עשויים להיות בשלים יותר להעמקת הקשר בינם לבין הוריהם במסגרת התכנית. לדעת העו"ס בקהילה רובם המוחלט של הילדים (85.5%) יוצאים לחופשות בבתיהם בצורה

סדירה ומכאן שלדעת העו"ס בקהילה אצל מרבית הילדים קיים בסיס חיובי של זיקה וקשר בסיסי ויותר למשפחה גם טרם יישום התכנית.

מאפייני העו"ס בקהילה

רובם המוחלט של העו"ס אשר השיבו על השאלונים (85.5%) ממלאים תפקיד עו"ס משפחה ועוד כ 11% ממלאים תפקיד של עו"ס לחוק הנוער. לאור הממצאים יותר ממחצית המקרים (56.4%) הגורם המקיים קשר עם נציגי הפנימייה הנו עו"ס לחוק נוער לעומת 36.4% מקרים בהם עו"ס משפחה מקיים קשר עם הפנימייה, זאת למרות העובדה שרובם המוחלט של העו"ס המשיבים הם עו"ס משפחה כפי שהוצג לעיל. כלומר, כ-50% מעו"ס משפחה המשיבים דיווחו שהם כלל לא נמצאים בקשר עם הפנימייה לאחר שהילד הוצא מבית הוריו, הגם שהמשפחה ממשיכה להיות מטופלת במחלקה.

הותק הממוצע של העו"ס בתפקיד הנוכחי במחלקה עומד על 4.5 שנים. מניתוח התפלגות נלמד שאצל 76% מהעו"ס הוותק עומד על 4 שנים ויותר. כלומר, מדובר בדרך כלל בעו"ס מנוסות בעבודתן. רוב העו"ס שנטלו חלק במחקר הן מנוסות עם וותק מקצועי כעובדות סוציאליות כ-6.5 שנים. רובן המוחלט 98.2% הן בעלות תואר ראשון ולא בהכרח השתלמו בקורסים ייחודיים לילדים ונוער בסיכון או לעבודה עם משפחות להן ילדים בהשמה חוץ ביתית. עם זאת מניתוח ניסיונם התעסוקתי רוב העו"ס (73.2%) כולל התנסות בליווי משפחה שילדם הושם בהשמה חוץ ביתית בפנימייה. רוב העו"ס (68.5%) נחשפו לתכנית בעת הצגתה לעובדי המחלקה ע"י רכזת התכנית, או ע"י אחד ממוביליה. כמעט שליש מהעו"ס דיווחו כי נחשפו לתכנית בדרך אחרת (שיח עמיתים, נציגי הפנימיות ועוד).

מעורבות העו"ס בקהילה בתכנית

רובן המוחלט של העו"ס (כ-91%) דיווחו כי מבחינתם טרם החלה מעורבותם המעשית בתכנית "הורים שותפים". הממצא מתכתב עם המידע שנאסף בקבוצות מיקוד עם עו"ס משפחה ועו"ס לחוק נוער במחלקות. במחלקת מזרח ירושלים דווחו העו"ס כי העיסוק בתכנית עדיין נעשה ברמה תיאורטית בלבד. בעלי התפקידים מכירים בהכללה את התכנית ומודעים לחשיבותה אך טרם התחילו ליישם את מרכיביה הלכה למעשה. מעורבותם בליווי משפחות וילדים בתהליך ההשמה החוץ ביתי הייתה גבוהה גם טרם כניסת התכנית ולדבריהם שמרו על קשר עם נציגי הפנימיות באופן שוטף גם בעבר. התכנית מבחינתם מכניסה מסגרת וסדר לפעילות שכבר נעשתה על ידם ממילא ולטענתם היא רלוונטית בעיקר לסגל הפנימיות. מחצית מהעו"ס המשיבים (58%) דיווחו כי בשנה האחרונה התקיימה במחלקותיהם ישיבה במסגרתה נדון הנושא שותפות הורים. רק כמחצית מהמשיבים דיווחו שבמחלקותיהן התקיימה פעולת הדרכה על תכנית "הורים שותפים" בפנימייה.

כ 71% מהעו"ס דיווחו שטרם התקיים דיון בין העו"ס שמטפלים במשפחות עם ילדים בפנימיות, על ההנחיות המקצועיות שבתדריך לעבודה משותפת קהילה - פנימייה - משפחה. כלומר, טרם התקיים שיח עמיתים מובנה וטרם גובשו תובנות וקו מנחה כיצד על העו"ס במחלקה לפעול במסגרת התכנית ולתרום להצלחתה. רק 13% דיווחו שבמחלקות שלהן יש נהלים וכללים כתובים בנוגע לליווי הילד ומשפחתו בהוצאה חוץ ביתית לפנימייה. כ-44% מהן סבורות שכל עו"ס פועל על פי הבנתו בתחום זה ואילו 36% נוספים דיווחו כי אין בעניין זה נהלים מחלקתיים אך הם עובדים לפי התע"ס. הממצאים האלה מלמדים על חשיבות ההדרכה של המחלקות ופתוח מדיניות וכללים מגובשים לגבי פעילות עו"ס משפחה ועו"ס לחוק נוער בתהליך ליווי הוצאה חוץ ביתית לפנימייה ומעורבות בתכנית "הורים שותפים". עם זאת, על

רקע ממצאי הקבוצות מיקוד שבוצעו במחלקות לשירותים חברתיים למרות שלא קיימים נהלים כתובים בנושא, ניתן ביטוי לכך שיש במחלקות תהליכי עבודה מובנים לביצוע השמה חוץ ביתית בכלל ולהשמות בפנימיות בפרט. על פי דיווחי העו"ס הם מעורבים בתהליכים אלה בכל שלב ושלב מהכנת הילד ומשפחתו לזוועדת תכנון וטיפול, דרך קיום ועדת קבלה בפנימייה ועד לתהליך קליטת הילד בפנימייה. מעורבות זו מאפיינת מבחינה פורמאלית את פעילות העו"ס ללא קשר לתכנית וטרם ההיכרות עם מרכיביה השונים. עם כניסת המחלקה לתכנית, בהנחיית רכזת התכנית, החלו העו"ס הרלוונטיים למלא רשימת תיוג של פעילותם בליווי הילד ומשפחתו בתהליך ההשמה החוץ ביתית בפנימייה. 87% מהעו"ס טענו שאין במחלקות תיעוד מובנה בנושא הוצאה לפנימייה, לא קיים דף שאלות ספציפי שאמור כל הורה למלא בקשר להשמת ילדו בפנימייה. עם זאת 50% מהמשיבים דיווחו שבמחלקותיהם בוצעו במידה רבה עד רבה מאוד שיחות עם המשפחות לקראת הדיון בוועדה לתכנון טיפול והערכה. רק 27% מהעו"ס טענו כי הנושא כלל לא רלוונטי מבחינתם.

על אף שבוצעו עם המשפחות שיחות הכנה לקראת ועדת תכנון טיפול והערכה רק 30% מכלל העו"ס דיווחו שבמידה רבה עד רבה מאוד התקיימו שיחות עם המשפחה לבחירת הפנימייה הרצויה לילד. כמו כן 32% נוספים דיווחו כי הנושא כלל לא רלוונטי מבחינתם. זו בהחלט נקודת מוצא שמבהירה את חיוניות ההטמעה של התכנית בעבודת המחלקות.

מרבית העו"ס לא קיימו שיחות עם המשפחה במסגרת גיבוש ההחלטה על זהות הפנימייה הרצויה לילד. אחת הסיבות המרכזיות לכך, ע"פ ממצאי קבוצות מיקוד עם עו"ס משפחה, היא שבחלק גדול מהמקרים ההשמה נעשית בצו בית משפט ואז עו"ס משפחה וההורים אינם מעורבים בקבלת ההחלטה על זהות הפנימייה. התהליך מתבצע באופן מידי ועל פי החלטת הרשות המקומית במטרה להוציא את הילד מהר ככל הניתן מהמשפחה שבה הוא חשף לסיכון. סיבה נוספת שעלתה בקבוצת המיקוד לפיה העו"ס נוטות להפנות את הילד לפנימיות ש"נוח לעו"ס לעבוד עמן" ורק במידה וההורים מעלים התנגדויות לכך מוצעות להם אלטרנטיבות אחרות. עוד נמצא שרק 38% מהעו"ס דיווחו שקיים במידה רבה עד רבה מאוד סיכום כתוב על פעילות ההשמה בתיק המשפחה, עוד 24% מהעו"ס דיווחו כי הסיכום מתקיים במידה בינונית ו- 27% הנוספים דיווחו כי הנושא כלל לא רלוונטי מבחינתם.

ברור מהממצאים שפעילות תיעוד תהליך ההשמה טעון שיפור משמעותי. בקבוצת המיקוד עם עו"ס משפחה/חוק נוער המשתתפות טענו כי ביכולתם לסכם ולתעד עד -10% בלבד מכלל הפעילות שלהם עקב העומס הגדול המוטל עליהם בעבודתם. לרוב הסיכום נעשה בסוף כל חודש והנו אינפורמטיבי בלבד דוגמת מספר שיחות וביקורים שבוצעו, תאריכי ביצוע וממצאים חריגים. חלק מהעו"ס הבהירו שהתיעוד נעשה במקרים חריגים ובדרך כלל בתמצית הוא קיים בתיקי המשפחות.

יותר ממחצית מהעו"ס (51%) ביטאו עמדה שההורים בקרו במסגרות שונות לקראת ההחלטה באיזו פנימייה ישתלב הילד במידה מועטה או כלל לא. רק -15% מהעו"ס דיווחו כי הביקורים אכן נעשו במידה רבה עד רבה מאוד. מניתוח ANOVA חד כיווני שבצענו לבחינת הבדלים בין ממוצע של קבוצת ילדים שהושמו בפנימיות התכנית ($M=1.62$) לבין זה של הילדים שהושמו בפנימיות שלא בתכנית ($M=3.06$) עלה שיש שונות מובהקת בין הממוצעים ($p<0.05$). כלומר, ע"פ דיווחיהם של עו"ס קהילה, הורי הילדים שהושמו בפנימיות התכנית בקרו במסגרות שונות דווקא פחות לקראת ההחלטה באיזו פנימייה ישתלב הילד מאשר הורי הילדים שהושמו בפנימיות שלא בתכנית.

הדבר נובע מן הסתם מעצם העובדה שהמחלקות רגילות לעבוד עם פנימיות שאינן בהכרח בתכנית ובשלב זה של תחילת יישום התכנית במחלקות טרם נוצרה השפעה משמעותית של התכנית על התנהלות עו"ס משפחה בהתייחס להשמה חוץ ביתית של ילד בפנימייה. רוב העו"ס דיווחו שהשמו את הילדים הן בפנימיות התכנית והן בפנימיות שלא בתכנית ורק 25% מהם השמו את הילדים בפנימיות שלא בתכנית בלבד. הממצא מקבל משנה תוקף מהמידע העולה בקבוצות מיקוד שקוימו במחלקות לשירותים חברתיים. מניתוח דיוני קבוצות המיקוד העו"ס נהלו גם קודם תחילת התכנית תהליכי השמה חוץ ביתית סדורים ולוו את ההורים בשלבי ההכנה לכניסת הילד לפנימייה. היכרותם עם התכנית עדיין תאורטית בעיקרה והשפעתה במחלקות בקהילה טרם חלחלה כשינוי כלשהו בדפוסי עבודתם ללא התכנית.

הכנת ההורה למפגש היכרות עם הפנימייה

רק 17% מהעו"ס דיווחו שבמידה רבה עד רבה מאוד הם הכינו עם ההורה שאלות שיוצגו על ידו לנציגי הפנימייה בפגישת ההיכרות. לעומתם, 37% דווחו כי השאלות הוכנו במידה מועטה או כלל לא הוכנו, ו-20% טענו כי הנושא כלל לא רלוונטי עבורם. בניתוח שונות חד כיווני שבצענו לבחינת הבדלים בין ממוצע של קבוצת ילדים שהושמו בפנימיות התכנית ($M=1.77$) לבין זה של הילדים שהושמו בפנימיות שלא בתכנית ($M=3.5$) נמצאה שונות מובהקת בין הממוצעים ($p<0.05$). כלומר, ע"פ דיווחיהם של עו"ס קהילה, דווקא במקרים של הורי הילדים שהושמו לא בפנימיות התכנית נהגו העו"ס יותר להכין שאלות להצגה לפני נציג הפנימייה מאשר במקרים של הורי הילדים שהושמו בפנימיות התכנית. ייתכן ומשמעות הממצא היא שהעו"ס מכינים בדרך כלל את ההורה להתמודדות נכונה בפנימייה שלדעתם נכון להפנות אליה את הילד, על רקע הנוחות של המחלקה לעבוד עם פנימייה זאת.

כמו כן רק 31% מהעו"ס דווחו שבמידה רבה עד רבה מאוד התקיימו מפגשי הכנה בהשתתפותם עם המשפחה טרם יציאת הילד לפנימייה. 27% טענו כי הנושא כלל לא רלוונטי עבורם. גם בהקשר זה ניתוח שונות חד כיווני שבצענו העלה שיש שונות מובהקת בין הממוצעים היינו גם בהקשר זה במקרים של השמה לא בפניות התכנית עו"ס קהילה בצעו מפגשי הכנה ייחודיים עם המשפחה טרם יציאת הילד לפנימייה. זאת ועוד עלה שרק 16% טענו שבמידה רבה עד רבה מאוד הם חילקו להורים חומר כתוב לקראת המפגש עם הפנימייה, בעוד ש-48% דווחו כי הפעילות בוצעה במידה מועטה או כלל לא ועוד 18% טענו/הנושא לא רלוונטי עבורם.

מעקב המחלקה על קליטת הילד בפנימייה

העו"ס במחלקות (41%) דווחו כי שמידה רבה עד רבה מאוד הם ניהלו דיון עם ההורים על דרכי התמודדות עם קשיים למעורבות בחיי ילדם בפנימייה. 35% טענו שנהלו דיון כזה עם ההורים במידה בינונית ועוד 15% מהעו"ס דווחו שביצעו זאת במידה מועטה או כלל לא. הממצאים מצביעים שנדרש שיפור משמעותי במאמץ המושקע ע"י עו"ס המשפחה במתן סיוע להורים בהתמודדותם עם קשיים הקיימים בהגברת מעורבותם בחיי ילדם בפנימייה.

מאפיין נוסף שביכולתו להצביע על רמת מעורבות לא גבוהה של עו"ס משפחה בקידום התכנית עולה מכך שרק 34% מכלל העו"ס דווחו שהשתתפו במפגש היכרות עם המשפחה בפנימייה במידה רבה או רבה מאוד. כ-40% דווחו שכלל לא השתתפו במפגש כזה ו-27% דווחו שהשתתפו במפגש במידה בינונית או

שהמפגש הזה כלל לא רלוונטי מבחינתם. רוב מחולטי של העו"ס (85.5%) דווחו שההורים לא קבלו "תיק הורים" שכולל מידע חיוני על הפנימייה אליה הופנה הילד במסגרת הכנתו להשמה. עוד עלה שרק 25% מהעו"ס דווחו שההורה קיבל תיק הורים אשר כלל כתובת ומיקום הפנימייה. רוב מחולטי של העו"ס (75%) דווחו שנמסר להורה מידע כללי על פנימייה ופעמים גם אבחונים ודוחות של הילד ומספר שאלות שההורים אמורים להציג לצוות הפנימייה. כמחצית מהמשיבים דווחו כי הנושא כלל לא רלוונטי מבחינתן. לאור המידע שנותר ממסגרת הקבוצות מיקוד שקוימו במחלקות, לפיו מטעם הפנימיות תמיד משתתפים במפגש היכרות אותם בעלי תפקידים - מנהל/ת הפנימייה ועו"ס הפנימייה ורק במידת הצורך מצרפים למפגש מטפל/ בעל תפקיד אחר ולכן לטענתם אין צורך לפרט המשתתפים בפני ההורים לקראת מפגש עם הפנימייה.

בהקשר זה רק 17% מהעו"ס במחלקות דווחו במידה רבה או רבה מאוד שבוצע סיכום כתוב למפגש ההיכרות בפנימייה הכולל תאום ציפיות של המשפחה. כמחצית (47%) דווחו שהנושא היינו עריכת סיכום כזה כלל לא רלוונטי מבחינתם. הממצא מראה בעקיפין כי נושא התיעוד לוקה בחסר גם אצל נציגי הפנימיות כיוון שאם הסיכום היה מתבצע על ידם, הם היו מעבירים אותו לעו"ס המשפחה במחלקה. ככל הנראה נציגי הפנימיות לא דואגים לתעד את המפגש במרבית המקרים. ממצאים דומים עולים בהתייחס לתיעוד פעילות השמתו של הילד בפנימייה ע"י עו"ס קהילה: "האם יש תיעוד שיחה שהתקיימה בינך לבין המשפחה בסיום השבוע הראשון לקליטה?" 44% מהעו"ס ענו כי הדבר כלל לא רלוונטי מבחינתם ורק 20% מהם טענו כי התיעוד אכן נעשה במידה רבה עד רבה מאוד.

מעורבות עו"ס קהילה בחיי הילד בפנימייה

להלן יוצגו ממצאים המתייחסים להיבטי המעורבות של עו"ס במחלקות לשירותים חברתיים בחיי הילד בפנימייה בכלל ובפעילות המתבצעת במסגרת התכנית בפרט. רק 22% מהעו"ס במחלקות סבורים במידה רבה או רבה מאוד שהוכנה עם ההורים תכנית כתובה למעורבותם בחיי הילד בפנימייה, 33% מהם סבורים כי הדבר מתקיים במידה בינונית ועוד 27% דווחו שאינם יודעים או שהנושא כלל לא רלוונטי מבחינתם. היינו 60% מהעו"ס מחלקות אינם מתייחסים במסגרת הטיפול שלהם במשפחה בסיוע להורים לשמור על קשר עם ילדם בפנימייה. יתכן שבמודעות של המחלקות לא נתפשים ההורים כברי זכות או כבעלי יכולת לשמור או לשפר את קשריהם עם הילד שהוצא מבית המשפחה כדי להגן עליו מפני ההורים. רק 26% מסה"כ העו"ס דווחו שבמידה רבה או רבה מאוד קיימת תכנית טפול במשפחה לאחר יציאת הילד מהבית. יותר מ-שליש מהעו"ס (36%) דווחו כי התכנון נעשה במידה מועטה או כלל לא נעשה, ו-29% הנוספים טענו כי תכנית טיפול קיימת במידה בינונית. הממצא מצביע על כך שמרבית העו"ס "מושכים את ידם" מהטיפול במשפחה לאחר יציאתו של הילד לפנימייה וסבורים במודע או שלא במודע כי האחריות על חיי הילד עוברת במלואה לפנימייה.

עוד נמצא בניתוח עמדות העו"ס בקהילה שבקרב המחלקות יש יותר כאלה שאינם מכירים אילו תכניות לשיתוף הורים קיימות בפנימייה מאלה שכן מכירים תכניות אלה. מעט יותר משליש מהעו"ס (35%) דווחו שהם מכירים את התכניות במידה רבה או רבה מאוד, בעוד ש-42% מהם דווחו כי היכרותם עם התכניות מועטה או לא קיימת כלל. מובן שבהעדר היכרות עם התכנית אין כלל מעורבות ביישום מרכיביה השונים מנקודת הראות של העו"ס בקהילה. עם זאת 41% מעו"ס המחלקות דווחו שהורים

הוזמנו להשתתף בקבוצות הורים בפנימייה במידה רבה או רבה מאוד. אולם, אחוז גבוה מהעו"ס (20%) דווחו כי חסר להם מידע בנדון או שהנושא כלל לא רלוונטי עבורם. ניתוח שונות חד כיווני שבצענו לבחינת הבדלים בין ממוצע של קבוצת ילדים שהושמו בפנימיות התכנית ($M=4.26$) לבין זה של הילדים שהושמו בפנימיות שלא בתכנית ($M=2.54$) העלה קיום שונות מובהקת בין הממוצעים ($p<0.05$). כלומר, ע"פ דיווחיהם של עו"ס קהילה, הורי הילדים שהושמו בפנימיות התכנית הוזמנו לקבוצות הורים שהתקיימו בפנימיות במידה גבוהה יותר מזו של הורי הילדים שהושמו בפנימיות שלא בתכנית. הממצא מובן לאור העובדה כי קיום קבוצות הורים מהווה מרכיב מרכזי של מודל התכנית ומאפיין בעיקר את פנימיות התכנית.

כמחצית מעו"ס במחלקות (51%) דיווחו שהם מצליחים לשמור על קשר שוטף עם העו"ס בפנימייה במידה רבה או רבה מאוד, בעוד ש- 27% מהם עושים זאת במידה בינונית. 13% הנוספים שומרים על הקשר במידה מועטה או כלל לא. לשאלה באיזו מידה את/ה מנחה בתדירות גבוהה את ההורים לשמור על קשר עם הילד בפנימייה רק 27% דווחו במידה רבה עד רבה מאוד הן מנחות בתדירות גבוהה (כאחת לחודש לפחות) את ההורים לקשר עם הילד בפנימייה. כ-שליש מהעו"ס (33%) עושות זאת במידה בינונית ועוד כשליש (31%) במידה מועטה או כלל לא. הממצא מצביע על תדירות הקשר הלא גבוהה בין העו"ס לבין ההורים בכלל ובנוגע לנעשה עם הילד בפנימייה בפרט. לדעת העו"ס במחלקות ההורים אינם רואים במחלקה כתובת משמעותית לקבלת סיוע בנוגע לשהות הילד בפנימייה. פחות ממחצית העו"ס (46%) דווחו כי ההורים פנו אליהם לקבלת סיוע מסוג זה במידה רבה או רבה מאוד.

נושא התייעוד של פעילות הנוגעת לשהות הילד בפנימייה לוקה בחסר בדומה לתייעוד הפעילות בשלב ההכנה. פחות ממחצית של עו"ס במחלקות (44%) דווחו כי במידה רבה או רבה מאוד מנהלים תיעוד בתיק המשפחה לכל השיחות / פעולות שלהם הנוגעות לשהות הילד בפנימייה. 29% הנוספים דווחו כי הם עושים זאת במידה בינונית ועוד 20% מהעו"ס דווחו כי הם מתעדים את הפעילות במידה מועטה או כלל לא. גם נציגי הפנימיות אינם רואים בעו"ס משפחה כתובת משמעותית למתן סיוע מקצועי בנוגע להתנהלות עם הילד וזאת ע"פ דיווחי העו"ס עצמם. פחות ממחציתם (42%) דווחו כי במידה רבה או רבה מאוד פנתה הפנימייה לקבלת סיוע בעוד ש-32% מהם טענו להיפך-נציגי הפנימיות פנו אליהם במידה מועטה או כלל לא ועוד 22% דווחו כי הפניות נעשו במידה בינונית.

אנו למדים שמעורבותם של עו"ס קהילה בנעשה עם הילד ומשפחתו בעת שהותו בפנימייה אינה גבוהה. רק 22% מהעו"ס נוטלים במידה רבה או רבה מאוד חלק בפגישות בפנימייה בהשתתפות הורים, הילד ועו"ס הפנימייה העוסקות בגיבוש תכנית שתקדם שינוי. 36% מהם טענו כי הנושא כלל לא רלוונטי מבחינתם והממצא מדבר בעד עצמו.

על בסיס השיח בקבוצת המיקוד עם עו"ס משפחה במחלקת לשירותים חברתיים במזרח ירושלים העו"ס נוטלות חלק בעיקר בוועדות תכנון, טיפול והערכה שמתקיימות אחת לחצי שנה בפנימייה בהשתתפותם של עו"ס משפחה, עו"ס פנימייה, הורים והילד במטרה להעריך את מצבו והתאקלמותו של הילד בפנימייה. הפעילות מתקיימת ללא שום קשר לתכנית ונעשתה עוד לפני. לעומת זאת עו"ס משפחה וחוק נוער של המחלקה בפרדס חנה – כרכור מצדן, דווחו במהלך קבוצת מיקוד כי הן מבקרות בפנימייה פעם אחת בשנה לכל היותר. וגם הן הדגישו שהפניה אליהן נעשית לקראת ועדת החלטה ומתמקדת בצורך להכין דוח תפקוד. יותר ממחציתם של עו"ס קהילה (55%) מתעדים ביקורי המשפחה את הילד בפנימייה במידה מועטה או כלל לא ורק-16% מהם עושים זאת במידה רבה או רבה מאוד. בשלושת החודשים

הראשונים לשהותו של הילד בפנימייה עו"ס קהילה שמרו על קשר רופף עם המשפחה. רק 23% מהם דווחו כי שמרו על קשר כזה במידה רבה או רבה מאוד, 36% מהעו"ס טענו כי הנושא כלל לא רלוונטי מבחינתם. ורק 20% מהעו"ס תעדו את הביקור שלהן בפנימייה במידה רבה או רבה מאוד. 50% מהעו"ס דיווחו שאינם מתעדים ביקורים מסוג זה. גם בנושא העברת עדכונים על אירועים משמעותיים בחיי המשפחה לפנימייה, פעילות העו"ס טעונה שיפור משמעותי כפי שעולה מהממצאים. פחות ממחצית העו"ס (45%) נוהגים להעביר עדכונים אלה לפנימייה במידה רבה או רבה מאוד, 20% הנוספים מעבירים עדכונים במידה בינונית ו-31% הנוספים מעבירים במידה מועטה או כלל לא. 63% מהעו"ס דיווחו שהם מבקרים את הילד בזמן הגעתו לחופשה מהפנימייה במידה מועטה או כלל לא. רק 9% מהעו"ס במחלקה עושים זאת במידה רבה. הממצא חופף עם דיווחיהם של נציגי הפנימיות שהתקבלו בקבוצות מיקוד עמם.

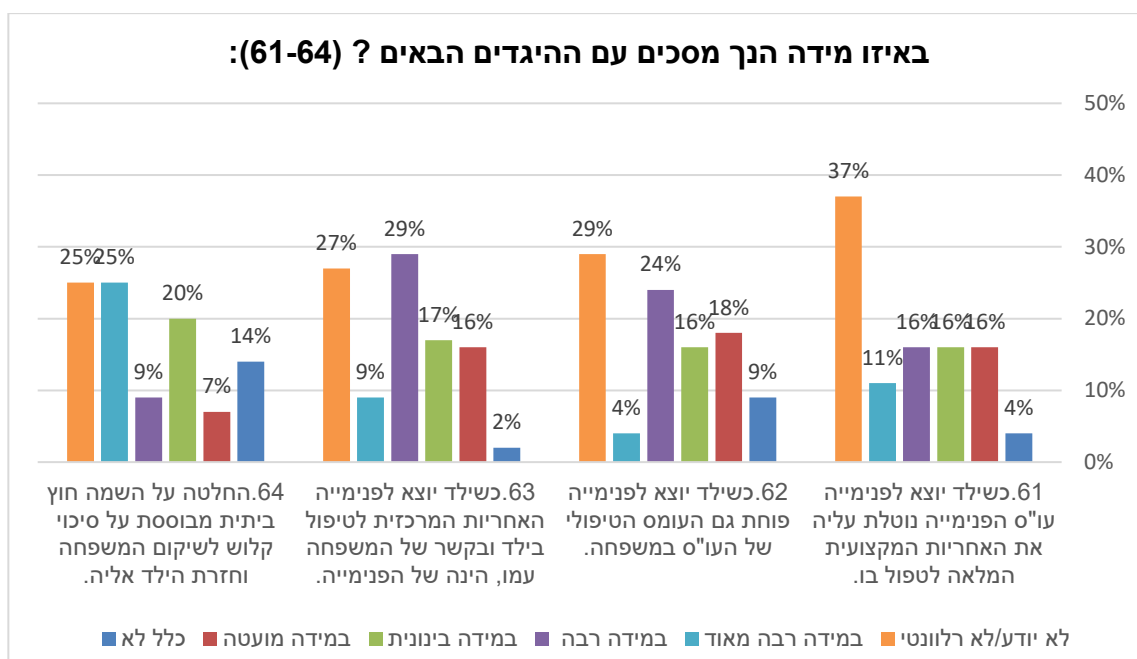
גם בקבוצות מיקוד עם עו"ס משפחה וחוק נוער במחלקות לשירותים חברתיים טענו העו"ס כי הם כמעט ולא מבקרים את החניכים בעת חופשתם בבית כי לרוב החופשות מתקיימות בסופי שבוע כאשר העו"ס אינם עובדים. עם זאת בקבוצת המיקוד שהתקיימה בפרדס חנה – כרכור דיווחו העו"ס שבתקופת חופשות ארוכות דוגמת החופשה הגדולה בקיץ או בחג הפסח המחלקה בוחנת כיצד ניתן להפעיל את הילדים שהגיעו למשפחותיהם. ולדבריהם התכנית אכן תרמה ליותר קשר טלפוני עם המשפחה בתקופת החופשה על מנת להוות כתובת נוספת לפנימייה כשהילד בבית. כמו כן עלה שפנימיות בהן פועלת התכנית ונמצאים בהן ילדי הקהילה, דוגמת פנימיית רננים העו"ס של הפנימייה יוצרת יותר קשר טלפוני עם המחלקה ומבקשת מעורבותה לקראת חופשות ובכלל. למרות זאת נמצא שעו"ס קהילה אינם מעורבים במידה מספקת במתן מענה לפעילות הילד בעת חופשתו הארוכה מהפנימייה. 58% מהם דווחו שהם מעורבים במתן מענה כזה במידה מועטה או כלל לא ו 20% מהם בלבד מעורבים במידה רבה או רבה מאוד.

בדומה לשאר מרכיבי המעורבות של עו"ס המחלקה בנעשה עם הילד בעת שהותו בפנימייה ובפעילות התכנית בפרט גם בנושא חזרת הילד למשפחתו מידת מעורבותם של עו"ס קהילה לוקה בחסר. 58% מהעו"ס דווחו כי במידה מועטה או כלל לא הם מנהלים תכנית לחזרת הילד למשפחתו ורק 9% מהם דווחו כי התכנית מנוהלת על ידם במידה רבה מאוד. הממצא מתכתב עם המידע שנמסר בקבוצת מיקוד עם עו"ס משפחה במחלקת רווחה בפרדס חנה – כרכור. רוב העו"ס טענו כי חזרת הילד למשפחתו מתבצעת "באופן ספונטאני" וללא כל הכנה מראש. כפי שביטאה זאת עו"ס משפחה אחת: "פשוט מודיעים לנו שהילד חוזר הביתה וזהו". מידת מעורבותם של עו"ס המחלקות בגיבוש החלטה על מערכת תומכת לילד כחלופה למשפחתו אינה גבוהה. רק-27% מהעו"ס דווחו כי מידת מעורבותם בגיבוש ההחלטה הייתה רבה או רבה מאוד בעת שיותר משליש מהם (36%) דווחו כי מעורבותם בנושא הייתה מועטה או כלל לא.

בתרשים שלהלן מפורטות עמדות של עו"ס במחלקות ל-4 עמדות שהוצגו להן להתייחסות (שאלות 61-64 בשאלון). עמדה ראשונה (ש' 61) מתייחסת לזהותו של גורם האחראי לטיפול בילד בעת שהותו בפנימייה. בעניין זה עמדותיהם של עו"ס המחלקות חלוקות: 27% מהם סבורים במידה רבה או רבה מאוד כי האחריות מוטלת על עו"ס הפנימייה, בעוד ש-20% מהם סבורים כך במידה מועטה או כלל לא. 16% מהעו"ס חושבים כך במידה בינונית. אולם, הממצא הבולט הוא של 37% מהעו"ס אין דעה

בנושא או שהוא כלל לא רלוונטי מבחינתם. בשני המצבים פירוש הדבר כי מעורבותם המעשית של העו"ס בחיי הילד בעת שהותו בפנימייה נמוכה ביותר.

תרשים מס' 17

גם בנוגע לעמדה השנייה (ש' 62) עמדתם של עו"ס קהילה חלוקות. 28% מהם מסכימים במידה רבה או רבה מאוד עם העמדה האומרת כי לאחר יציאתו של הילד לפנימייה פחת גם העומס הטיפולי שלהם במשפחתו. שיעור כמעט זהה של העו"ס (27%) מסכימים עם העמדה במידה מועטה או כלל לא מסכימים. 16% מהם מסכימים עם העמדה במידה בינונית ול-29% מהם אין עמדה בנושא או שהוא אינו רלוונטי מבחינתם. ייתכן ופירוש הנתון האחרון הוא שכיוון שעו"ס קהילה/משפחה לא מרבים לטפל בילד ובקשריו עם הורים בטרם השמתו החוץ ביתית אז גם יציאתו לפנימייה כלל לא משפיעה על רמת העומס הטיפולי ולכן, הנושא לא רלוונטי מבחינת העו"ס. המידע התומך בכך עולה מקבוצות מיקוד שקוימו עם העו"ס. הרוב דווחו כי אין עוסקות בדרך כלל בטיפול בילד ובקשריו עם הוריו בשום שלב, לא לפני ההשמה החוץ ביתית ולא במהלכה.

העמדה השלישית שמוצגת בתרשים לעיל (ש' 63) עוסקת בסוגיית האחריות ולפיה מרגע שילד יוצא לפנימייה האחריות המלאה על טיפול בו ועל קשר עם משפחתו עוברת לפנימייה. 38% מהעו"ס מסכימים עם כך במידה רבה או רבה מאוד בעוד ש-18% מסכימים עמה במידה מועטה או כלל לא מסכימים. שיעור העו"ס שהנושא מבחינתם אינו רלוונטי/אין להם דעה גבוה יחסית ועומד על 27%.

גם לגבי העמדה האחרונה (ש' 64) דעתם של עו"ס לחוק נוער/משפחה חלוקות. 34% מהעו"ס מסכימים במידה רבה או רבה מאוד עם עמדה האומרת כי החלטה על השמה החוץ ביתית מבוססת על סיכוי קלוש לשיקום המשפחה ולחזרת הילד אליה. 21% מהמשיבים שיקפו הסכמה מועטה עם העמדה או כלל לא

הסכימו עמה ואילו 20% מהם הסכימו עם העמדה במידה בינונית ו-25% הנותרים דווחו כי עמדה לא רלוונטית מבחינתם /אין להם דעה בנושא.

במהלך דצמבר 2020 התקיים מפגש נוסף כקבוצת מיקוד במחלקה בפרדס חנה – כרכור מדיוני קבוצת המיקוד עלה שבמחלקה קיימת על רקע ההדרכות שבוצעו במסגרת התכנית מודעות גבוהה ביותר בכל הקשור לחשיבות הטיפול בילדים שנמצאים בהשמה חוץ ביתית. הגם שחלק מהילדים שנמצאים בפנימיות אינם בהכרח בפנימיות שהשתתפו במחקר, ניתן היה לעמוד על המעורבות הגבוהה שקיימת בקרב עו"ס המחלקה בחיי הילד בפנימייה. הצוות של המחלקה יזם יותר שיחות עם הפנימייה, בתקופת הקורונה התקיימו שיחות באמצעות האינטרנט וכדוגמה למעורבות המחלקה הודגש ביצוע מפגש אינטרנטי שבו ביוזמת המחלקה הוזמן פסיכיאטר מומחה בעל מוניטין להסביר לצוות הפנימייה כיצד להתמודד עם הורים שמתנגדים למתן תרופות לילדיהם. לדברי סגל המחלקה התכנית תרמה להגבר הקשר עם הפנימיות וכן לביקורים רבים יותר של העו"ס במשפחה. עם זאת הנרטיב שהושמע היה שהמחלקה פעלה גם טרם התכנית במודעות גבוהה לקשר עם הפנימיות והילדים ששייכים למשפחות המטופלות במחלקה. לדעת רוב משתתפי קבוצת המיקוד התרומה הדומיננטית של התכנית מנקודת הראות של המחלקה באה לידי ביטוי עד כה ביצירת "שפה אחת" שמדגישה את חשיבות הקשר עם הילד והפנימייה והחינוך למעורבות ההורים בחיי הילד. כמו כן פחתה לכאורה הביקורת שהייתה בעבר על דפוסי הפול בפנימיות. ההדרכות שהתקיימו תרמו בעיקר להכנסת ההורה לשיח. בשלב זה לא נראה לדעת צוות המחלקה שהפיילוט נגע בדרכי ההכנה של חזרת הילד למשפחתו וכמו כן חסר לדעתם בתכנית הממד של עבודה טיפולית עם הילד והמשפחה ולא ניתן מענה הולם לעבודה עם הילד והמשפחה בזמן החופשות הארוכות שהילד מגיע למשפחתו.

לסיכום נדגיש כי הממצאים מעלים ומדגישים שמידת המעורבות של עו"ס במחלקות לשירותים חברתיים בפעילות התכנית אינה גבוהה. יישום התכנית במחלקות עשוי לתרום לשיפור מהותי הן בתפישה של העו"ס במחלקות והן בדרכי הפעולה שלהם. הממצאים מראים כי בהתייחס לרוב מרכיבי התכנית בולט שעו"ס במחלקות אינם מראים עדיין צורך או נכונות מספקת לשיתוף פעולה פורה עם נציגי הפנימיות ומסתפקים בצעדים בסיסיים הנדרשים מהם במסגרת התע"ס ודרישות החוק כגון: מתן אישורים ליציאה לחופשה, העברת דיווחים על אירועים חריגים, השתתפות בוועדות תכנון טיפול והערכה וכדו'. אין ספק שהמחלקות זקוקות להטמעת עקרונות התכנית. נדרש ביצוע שינוי תפיסה והתייחסות בנוגע לטיפול בילד הנמצא בפנימייה ובמשפחתו והעלאת המודעות לחשיבות תרומתם הייחודית של העו"ס משפחה ועו"ס לחוק נוער לקידום הצלחת היישום של כלל מרכיבי התכנית.

10. שינויים שבוצעו במדיניות משרד הרווחה והביטחון החברתי – אגף בכיר חוץ ביתי משפחה ילד והשמות מיוחדות.

בדוח מבקר המדינה (67ב') שפורסם בשנת 2017 כתב המבקר: "חניכי פנימיות הם ילדים פגיעים במיוחד הזקוקים להגנה על זכויותיהם בשל הפרדתם מהוריהם, והחלטת המדינה להשמה בפנימייה מייצגת את האחריות ההורית שקיבלה עליה המדינה - גם אם באופן זמני - ואת מחויבותה לדאוג לשלומם ולרווחתם. מכאן החשיבות שיש להם למענים הולמים למגוון צרכיהם, שאלמלא כן מצבם עלול להידרדר כך שלא יוכלו להשתלב בחברה ולקיים אורח חיים נורמטיבי כשהיו בוגרים, יהוו נטל כלכלי וחברתי על המדינה, יישארו במעגל המצוקה ויגדלו דור נוסף של ילדים בסיכון" המבקר בדבריו מטיל את האחריות ההורית על המדינה. ממצאי הדוח העלו ש"המחלקות לשירותים חברתיים ברשויות המקומיות אינן מטפלות באופן הולם במשפחת החניך בעת שהותו בפנימייה. על פי נתוני משרד הרווחה כ-70% מן החזרות של הילדים לבתייהם בוצעו ללא הכנה של המשפחה והגורמים בקהילה שאמורים לקלוט אותם. עוד הועלה שלדעת גורמי המטה במשרד תדירות ביקוריו של עו"ס המשפחה בפנימייה נמוכה, ואיכות המעקב שלו אחר הטיפול בילד ואחר יישום תכנית הטיפול שנקבעה לו בוועדת התכנון לוקה בחסר". ממצא זה מתכתב גם עם ממצאי המחקר כפי שהוצגו לעיל הן מנקודת ראותם של הסגל הטיפולי בפנימייה והן מנקודת הראות של הילדים עצמם. עוד הדגיש מבקר המדינה "התערבות משרד הרווחה באוטונומיה המשפחתית והשמת ילדים בפנימיות נעשית לעתים בהסכמת הוריהם ועל דעתם ולעתים ללא הסכמתם, בעיקר כשהשמת הילד בפנימייה עדיפה על המשך שהייה בביתו. כך או כך, אחריות כבדה מוטלת על כתפיו של משרד הרווחה, האמור לפעול למען אותם ילדים, לעתים טוב יותר מהוריהם הביולוגיים. עליו מוטלת האחריות לוודא כי הוצאת הילד מביתו אכן מביאה לשיפור במצבו מהבחינה הטיפולית וכן מהבחינה החינוכית. אחריות נוספת שהוא נושא בה היא הטיפול בקשר המשפחתי של הילד ובשיקום משפחתו" המבקר קרא למשרד הרווחה והביטחון החברתי לראות את הצורך בהסדרת מדיניות ברורה בכל הנוגע להפעלת הפנימיות החוץ-ביתיות. על המדיניות להתייחס לגישה המערכת החל מהשמת הילד בפנימייה, דרך זמן שהותו בה וכלה בחזרתו לקהילה. לאור דו"ח מבקר המדינה, נקטו מנהלי אגף בכיר חוץ-ביתי משפחה ילדים והשמות מיוחדות שפועל במינהל שירותים חברתיים ואישיים בפעולה מידית וכבר בסוף 2017 הוקמה ועדה רחבה בשותפות עם אנשי אקדמיה, שותפים מהמגזר השלישי, מנהלי פנימיות, הורים לחניכים בפנימיות, בוגרי פנימיות, נציגי אגף ילד, פרט ומשפחה בקהילה, עובדי מחלקות לשירותים חברתיים ועוד כדי להבנות תהליך אחיד, סדור ומכוון לצורכי החניכים בפנימיות. במהלך השנים 2018-2019 גיבש האגף בכיר חוץ ביתי, מדיניות שאומצה על ידי מינהל שירותים אישיים וחברתיים והתקבלה כמדיניות ממשלתית לגבי מערך הפנימיות החוץ ביתיות בתחום משפחה ילד ונוער. המדיניות שפורסמה בשנת 2019 נתנה ביטוי למחויבות המדינה ליטול אחריות מלאה לילדים שהושמו במסגרת פנימייה על כל צרכיהם לרבות צרכים פיזיים ורגשיים. על רקע המדיניות החדשה בוצעה רפורמה רחבה במערך המבני של הפנימיות והרחבה מקיפה של המענים לחניכים תוך הגדלת המשאבים הניתנים ומתן תוספות כוח אדם משמעותיות.

השינויים המתוכננים ברפורמה כוללים הקטנה משמעותית של גודל הפנימייה ומתן מעטפת כוח אדם מקצועי הכוללת פילוח עיסוק לכל אחד מאנשי הצוות בפנימייה. בהתאם למדיניות שנקבעה רכזת הטיפול אחראית ישירה על יישום תפיסת הורים שותפים בפנימייה.

כפי שהודגש בדוח המבקר על המדינה ליטול על עצמה את האחריות ההורית לילדים שהושמו מחוץ למשפחתם בפנימייה. מחקרנו ממוקד בהערכת תכנית "הורים שותפים" שהיא בראש ובראשונה מכוונת לחיזוק הקשר המשפחתי של הילד והמתווה של התכנית נותן מענה לפן הזה שהוצג בדוח המבקר. במדיניות שגובשה ע"י אגף בכיר חוץ-ביתי משפחה ילדים והשמות מיוחדות בין השאר הוכרו על אימוץ תכנית "הורים שותפים" הכוללת עבודה עקבית על הקשר שבין החניך ומשפחתו כחלק מהתוכנית האישית של כל חניך. הפנימייה נדרשת לסייע לפתח קשר זה במגוון דרכים ובהן: קשר רציף עם משפחת החניך באמצעות שיחות עדכון הדדיות בין הצוות לבין המשפחה, פגישות וביקורי בית, שיתוף משפחת החניך בחיי הפנימייה, ביקורים, נוכחות באירועים וניהול תהליך טיפולי הממוקד בקשר שבין החניך לבין משפחתו. ההתערבות המשפחתית תינתן בהתאם לאבחון של צורכי החניך ושל צורכי משפחתו ותיקבע תוך שיתוף בין צוות הפנימייה למחלקה לשירותים חברתיים ביישוב שממנו מגיע החניך. במדיניות האגף נקבע שלחניכים נעדר עוגן משפחתי, תיבנה תכנית ייחודית מותאמת לצורכיהם, הכוללת סל מענים, קשר עם משפחה, מלווה או חניך מלווה לרכישת מיומנויות נדרשות. אגף בכיר חוץ-ביתי משפחה ילדים והשמות מיוחדות, החל על רקע המדיניות שקבע לכתוב נהלים ברוח "הורים שותפים". לדוגמא נכתב נוהל עבודה עם משפחות שמפרט את שגרות העבודה אליהם נדרשים צוותי הטיפול כדי לוודא שמתקיימת תקשורת שוטפת בין ההורים לבין ילדם וכן שמתקיימת תקשורת של צוותי הטיפול עם ההורים. בשלב סיום המחקר נמצאים הנהלים בחתימה סופית של ראש מנהל שירותים חברתיים אישיים ומן הסתם יפורסמו בפנימיות מיד עם חתימתם. במקביל נקבעו הנחיות לכתיבת תכניות עבודה שנתיות ובכלל ההנחיות הושם דגש לכלול פעולות אופרטיביות במטרה לשכלל את דרכי התקשורת בכלל התחומים: בריאות, חינוכי, מעורבות באירועים משמעותיים בחיי ילדם כמו גם הערכות נכונה לקראת חזרתו של הילד למשפחה.

הפעילות סביב הטמעת שתוף הורים בפנימייה קיבלה מענה לא רק בגיבוש מדיניות האגף והתנעת היישום של תכנית "הורים שותפים" בפנימיות, אלא גם בסדרת פעולות נוספות שביצע האגף.

מדיווחי האגף עולה שהתקיימו 12 ימים מחוזיים לכלל רכזי הטיפול ומנהלי פנימיות וכן 5 ימי הכשרות מקצועיות לאנשי צוות מגוונים בפנימיות (עו"ס, אם בית, רכזי חינוך). בקורסי ההכשרה של צוותי הפנימיות הוכנסו מודולות חדשות בדגש על קשר הורים וילדיהם. בוצעו ימי שיא של צוותי הפיקוח בנושא כדי להביא לתודעת המפקחים את הצורך לוודא בשגרת עבודתם את יישום מדיניות האגף.

על רקע דברי מבקר המדינה להעדר בדיקת אפקטיביות של הפעילות בפנימיות האגף פיתח מערך דיגיטאלי (תכנת תל"ם-תיק לקוח מסגרת) הכולל תיעוד פעולות שוטפות עם הורים בפנימיות כגון: שיחות טלפון של הצוות הטיפולי להורים, דוח הורים, מעקב על ביקורי הורים ועוד. פותחה גם תכנת פיקוח (נתיב למפקח) הכוללת תיעוד ובדיקת הקשר שבין החניך לבין הוריו וכן לקשר שבין הצוות לבין ההורים. האגף ביצע מיפוי של הפנימיות לפי תהליכי ההטמעה ושילב מנחים מקצועיים בפנימיות לפי תכנית שהוגדרה מראש על פי הצרכים של כל אחת מהפנימיות.

11. דיון מסכם

המרכיב המרכזי של התכנית על פי מובילי התכנית, הנו יצירת תשתית לשינוי התפיסה המקצועית של סגל הפנימיות ביחס למעורבות הורים בחיי ילדיהם בפנימייה. מרכיב זה התקבלה אפקטיביות רבה ביותר במסגרת פיילוט התכנית. ההכשרה וההשתלמויות הייעודיות שעברו חברי סגל הפנימיות תרמו תרומה מהותית לשינוי התפיסה של חברי הסגל בפנימיות. אם בתחילת הדרך היה דימוי שלילי להורים ורוב חברי הסגל המטפל סברו שאין לערב הורים בחיי הילד בפנימייה כיון שלרוב ההורים אין מסוגלות הורית. דעה זאת השתנתה באופן מובהק ורוב חברי הסגל בפנימיות מבינים על רקע התכנית את החשיבות של המשפחה בחיי הילד ואת הצורך המהותי לערב ככל הניתן את ההורים בחיי ילדם בפנימייה. ההדרכות של עקרונות התכנית ומכלול הכלים שפותחו לשיתוף הורים בחיי ילדם בפנימייה תרמו לשינוי דפוסי החשיבה של הסגל הטיפולי חינוכי בכל פנימייה. על רקע ההדרכות החלה להתבצע פעילות בסיסית על מנת להגביר את שותפות ההורים בנעשה עם ילדם בפנימייה.

כאמור, מרבית חברי הסגל השתתפו בהדרכה שהועברה בפנימיות, עם זאת, ממצאי המחקר מלמדים שהטמעת השימוש בכלים עדיין חלקית. הטמעת התשתית לשינוי התפיסה המקצועית בעבודת סגל הפנימיות טרם הושלמה. מה עוד חברי סגל מתחלפים מעת לעת ויש חשיבות וצורך להתמיד במסגרת הדרכות כדי להבטיח רצף ביישום מרכיבי התכנית בפנימייה.

ככלל עולה מהמחקר על פי אינטגרציית הממצאים מחקר עמדות של הורים וילדים וחקר העמדות של סגל הפנימיות שקיימת מגמה חיובית שמתפתחת עם הזמן ומתבטאת במיסוד תשתיות להגברת מעורבות הורית בפנימיות. כל הצדדים מעידים כי הפעילות בנושאים הרלוונטיים נעשית למובנת וקבועה יותר בעקבות התכנית לאור התגבשות של מדיניות בפנימייה ולאור תחילת היישום של כלי התכנית.

- הדרכת חברי הסגל בעקרונות התכנית בכל פנימייה
- פיתוח מדיניות עם ההנהלה והצוות הטיפולי חינוכי שממקדת בבצוע פעולות המוגדרות בתכנית להגברת מעורבות הורים בחיי ילדיהם בפנימייה
- הגברת הביצוע של שיחות מדריך תכופות עם המשפחה – הגם שלא מתנהל מעקב שיטתי על הביצוע ועל תכני השיחות והעולה מהם מצד ההורים
- הפעלת קבוצת הורים חדשים בתהליך הקליטה
- הפעלת קבוצות הורים הגם שהנשירה מהם הייתה מהירה ורבה ובחלק ניכר מהפנימיות לא נשאה תוצאות שהשפיעו על כלל אוכלוסיות ההורים
- הפעלת ימי משפחה
- הגברת שיתוף הורים במצב הבריאותי של ילדם
- בצוע מיפוי משפחתי בתהליך הקליטה

הטמעת פעילויות אלה נמצאת בשלבי התקדמות שונים בפנימיות והם אמורים להפוך לשגרת פעילות של סגל הפנימייה.

חניכי הפנימיות עצמם שיקפו שמעורבות הורית נעשית יותר קבועה ושיטתית ומתבטאת הן בגידול בכמות ביקורים הנעשים ע"י ההורים בפנימיות והן בקיום שיחות טלפון קבועות ורציפות בין הורים לבין הילדים ביוזמת שני הצדדים. עם זאת, לדעת החניכים, מעורבות הורית בנעשה עמם בתחום החינוכי עדיין לוקה בחסר. הילדים סבורים שההורים לא יוצרים קשר עם צוותים חינוכיים בבתי"ס ולא יודעים מה קורה בלימודים לטוב ולרע. ממצא זהה עולה הן מהתייחסויות של הורים עצמם כאשר יותר ממצחית מהם טוענים כי הם לא מעודכנים במידה מספקת בנעשה בתחום החינוכי עם ילדם והן מחברי הסגל שדיווחו כי למרות מאמציהם לשתף את ההורים ביצירת קשר עם צוותים חינוכיים במוסדות הלימוד ולהתערב יותר בנעשה בתחום זה, טרם נרשם שיפור משמעותי במישור זה והתכנית לא הקנתה כלים/שיטות חדשות להתמודדות עם פתוח מעורבות ההורים בתחום החינוכי.

הממצאים מצביעים על מגמת שינוי חיובית בתפיסת סגל הפנימייה את מקומו של ההורה. חברי הסגל מבינים יותר כי יש לשתף את ההורים בפעילות סביב הילד ופחות נרתעים מהגברת מעורבות ההורים בחיי הילד בפנימייה. קיימת מגמה ברורה ביישום התכנית המתבטאת בשינוי בולט בתפיסת ההורים מצדם של חברי הסגל כגורם משמעותי שיש ביכולתו להשפיע על התפתחותו הילד השווה בפנימייה ועל מצבו. יותר ויותר חברי סגל טיפולי חינוכי מבינים שהכרחי להתחשב בדעת ההורה בתהליך תכנון התערבות הסגל בחייו של הילד, יודגש שזה הישג מהותי של התכנית שכן בראיונות עם חברי סגל הובהר שיש בהקשר זה שינוי תפישתי מהעבר ובדרך כלל הערכת הסגל את פוטנציאל התרומה של ההורה לילד הייתה נמוכה ביותר ובדרך כלל העדכון שנמסר להורה מעת לעת היה כדי הכללתי וכדי לצאת ידי חובה. עם זאת יצוין שעל אף ההבנה והשנוי בתפישה הממצאים מצביעים על כך שעדיין רמת נכונותם של חברי הסגל בפנימיות לבצע צעדים מעשים להירתמות ההורים בפעילות סביב הילד ולהגברת שיתופם בנעשה אתו אינה גבוהה כמצופה. השינוי בתפיסת סגל הפנימייה את מקומו של ההורה מתעצם אך עדיין חלק מהסגל מתנהל במעין "פרויקציה" על מסוגלות ההורה ונמנע מלנקוט בצעדים מעשיים להמרצת השיתוף של ההורה בהחלטות ובתכנית ההתערבות לגבי הילד.

הדבר משתקף באופן בולט בתאום וארגון ביקורי הורים בפנימיות. הממצאים מעלים כי סגל הפנימייה מתייחס לרוב באופן ניטרלי לקיום הביקורים. הן ההורים עצמם והן חברי הסגל אינם משקיעים מאמץ מספק בהיערכות לקראת ביקורי המשפחות.

היטיבה להבהיר זאת אחת המפקחות במגזר הערבי: "סגל הפנימיות עושה מאמצים בודדים לשתף הורים באירועים שנערכים בפנימיות, אך ברגע שלא נענה בשיתוף פעולה מצד ההורים ממחר "להרים ידיים" ומחליט כי עשה כל מה שניתן מבלי להתאמץ בפעולה ובשכנוע עד להשגת התוצאה" חלק מהסיבה לכך שחברי הסגל אינם ששים לנקוט בצעדים אקטיביים ומתמידים להגברת נוכחות ומעורבות ההורים בפנימיות נעוצה בעובדה שרבים מההורים מפגינים לעיתים אדישות וחוסר נכונות למעורבות יתרה מצדם למרות שמקבלים הצעות להשתתף באירועי הפנימיות.

בעניין העבודה המשותפת והמתואמת בין הפנימייה והקהילה- הממצאים שהתקבלו משאלוני ילדים והורים מצביעים כאמור על קשר רופף ביותר בין העו"ס בקהילה לבין משפחות הילדים וכי מעורבות הקהילה בכל הקשור לילד בפנימייה בהתייחס למשפחתו איננה מספקת. בקורי העו"ס בפנימייה מועטים והמפגשים עם המשפחה ו/או הילד בעת הגעת הילד לחופשה במשפחה מאד מצומצמים.

חברי סגל דווחו כי מעורבות עו"ס קהילה בנעשה עם משפחות הילדים ועם הילדים עצמם בפנימייה לרוב מתקיימת רק במישור הפורמאלי (כגון: קבלת אישור מעו"ס ליציאת ילד לחופשה למשפחתו) ובתדירות נמוכה. עו"ס קהילה מקבלים דווחים תקופתיים מנציגי הפנימייה אודות חייו של הילד בפנימייה ולעיתים מגיעים לפגישות סיום שנה המתקיימות בנוכחות חברי הצוות וההורים.

ממצאי המחקר מלמדים שלדעת סגל הפנימיות לא נבנתה פעילות משותפת רציפה ואפקטיבית עם הקהילה המיוצגת בתכנית ע"י עו"ס קהילה/משפחה. לרוב, לטענתם, עו"ס קהילה ממלאת תפקיד פאסיבי בנעשה עם הילד ועם משפחתו הן בשלב השמתו בפנימייה והן בכל תקופת שהותו בה. השתתפותן של עו"ס קהילה בפעילות זו מתבטאת בעיקר בהגעתם לקראת וועדות תכנון טיפול והערכה והצורך באיסוף מידע לוועדה. לרוב, בתדירות של פעם בשנה עו"ס קהילה מקבלת עדכון על הנער מצוות הפנימייה. העדכון והעברת המידע הוא חד סטרי מהפנימייה לעו"ס במחלקה לשירותים חברתיים. כל עו"ס אמנם מוזמנת לפנימייה לדיון עומק על הנערים שבטיפול, אך לרוב לא מגיעה בשל קשיים הנוגעים לעומסי עבודתה. כך גם לגבי הערכות לחופשות הילדים בבית לא מתקיים שיתוף פעולה משמעותי מצד העו"ס משפחה במחלקה לשירותים חברתיים. עדיין לא מתקיימות קבוצות משותפות של ילדים – פנימייה – קהילה כפי שתוכנן במתווה התכנית.

אמנם בהתאם למדיניות המשרד המחלקות לשירותים חברתיים מקיימות בוועדה לתכנון טיפול והערכה דיון על ילדים בהשמה חוץ ביתית, לפחות אחת לשנה ובגיל הרך אחת לחצי שנה. בוועדה משתתפים נציגים מהפנימייה (מנהל/רכז צוות טיפולי/ עו"ס פנימייה) והיא מהווה ועדת מעקב המלווה ועוקבת אחר מצב הילד והמשפחה ומידת ההיתכנות לחזרת הילד למשפחתו. אולם יודגש שוועדה זאת אינה יכולה להוות תחליף לקיום קשר שוטף בין צוות הפנימייה לבין צוות המחלקה לשירותים חברתיים בקהילה לצורך עדכון ותאום העבודה הטיפולית בילד ובמשפחה שלו עם משפחתו.

מדיווחי כל המעורבים עולה כי העו"ס בקהילה ממעיטים במעורבותן בנעשה סביב הילדים בפנימיות. יש מקום לתכנון פעילות משמעותית במסגרת התכנית להגברת מעורבות עו"ס קהילה במכלול פעילות התכנית והאחריות לכך צריכה להיות משותפת לצוותי הקהילה והפנימיות.

בנוסף, על בסיס הערכת הפעילות בשתי מחלקות בלבד אנו למדים שבעקבות התכנית זוהה שינוי כלשהו בוועדות תכנון טיפול והערכה לילדים ובני נוער בסיכון. העו"ס המופיעות בוועדות מגיעות יותר מוכנות עם פרטי מידע מהפנימייה. הן מכירות יותר את מסגרת הקשר של ההורים עם הילד בפנימייה ועל רקע הקשר שבין המדריכים לבין ההורים מתקבל גם אצל העו"ס שמטפלות במשפחה מידע מעודכן מהמשפחה או גם ישיר מהצוות בפנימייה. תדריך לעבודת מחלקות בנושא השמה בפנימיות בהתאם לשלבים השונים, נמצא היום בהתחלה של תהליכי הטמעה ונלמד במסגרת הכשרות. בנוסף, יחל תהליך עם אגף בקרה של המשרד לפיתוח כלי מעקב ובקרה למפקח מחוזי בקהילה אחר תהליכי ההשמה החוץ ביתית של המחלקות.

ממצאי המחקר מלמדים שיש הערכה רבה במיוחד להנחיה שחברי הסגל קיבלו מעמותת ילדים בסיכוי, ההדרכה וההנחיה שקיבלו בפנימיות נתפשו כהדרכה ברמה מקצועית גבוהה שתראה מאד לשנוי התפישה ביחס לשיתוף הורים. אך לדעת חברי הסגל הטיפול חינוכי וחלק מהמנהלים הפעולות שהומלץ לבצען אינן חדשות וגם לא מלוות מספיק בכלים יישומיים, או שיטות שיש בהן כדי לתרום לשימויות גבוהה יותר של הפעולות הנדרשות מכפי שהיה בעבר.

מדיווח חברי סגל הפנימיות עולה כי למרות העובדה שהתפתחה מודעות גבוהה לחשיבות חיזוק של הקשר ילד - הורה, נכונותם לבצע צעדים ביוזמתם להעצמתו אינה גבוהה בשלב זה. במידה מסוימת חברי הסגל מבצעים בשלב זה פעילות לשיתוף הורים יותר בגלל שהם נדרשים או מצפים מהם לעשות זאת כחלק ממשימות שהם מיישמים במסגרת תפקידם ופחות עקב כך שהם משוכנעים באופן עמוק בחיוניות וחשיבות הפעילות וביכולתה להוביל לתוצאות רצויות והמתוכננות ע"פ התכנית. חלק גדול מחברי הסגל חשוף לרקע הסוציו כלכלי של חלק מהמשפחות וכן לרקע פסיכולוגי וקרימינאלי שקיים לעיתים ומושפע מכך שאין טעם ויכולת לערב את ההורה בנעשה עם הילד בפנימייה. רבים מבין חברי הסגל משקפים את הקושי לשיתוף אפקטיבי של ההורים ואינם מאמינים שהפעולות שהתכנית מציעה עשויים לשנות את יכולת המשפחה להשתתפות משמעותית בחיי הילד בחיי ילדם. צפיות חברי הסגל מהתכנית הם קבלת יותר היעדר כלים אופרטיביים לניהול תקשורת אפקטיבית עם משפחות מורכבות ויותר כלים טכנולוגיים שיאפשרו לבצע מעקב תקשורת ילדים ומשפחות כמו גם לנהל את המיפוי המשפחתי או את התרומה שמתקבלת מפעולות ואירועים משותפים לילדים ולמשפחות.

בהכללה ניתן לומר כפי שהובהר מניתוח ממצאי המחקר והוצג לעיל לדעת ההורים, מצד אחד, התהדק הקשר בינם לבין סגל הפנימייה ומצד שני, ביקוריהם בפנימייה והמפגשים עם ילדיהם בזמן הביקור נתפסים על ידי ההורים כחוויה חיובית יותר מאשר בעבר. ההורים דיווחו על מגמה מאוד חיובית המתייצבת במסגרת התכנית והמתבטאת בחיזוק הקשר והקרבה בינם לילדם בסיוע פעילות ייעודית הנעשית בתוך הפנימיות. דיווחי הילדים מתכתבים עם אלה של הוריהם ולפיהם חל שיפור מסוים ברמת מעורבות ההורים בחייהם בפנימייה והדבר מוצא ביטוי גם בשיפור איכות ביקורי ההורים ובשיחות שהם מקיימים עמם הן במהלך הביקורים והן בטלפון. יחד עם זאת, ע"פ המידע העולה משאלוני הילדים פעילות הפנימיות במסגרת התכנית עדיין לא מסייעת להם לשפר את התקשורת בינם לבין הוריהם.

חברי סגל דיווחו מצדם כי אחת ההצלחות של התכנית מתבטאת בעיצוב בקרב ההורים דימוי חיובי על שהות ילדם בפנימייה כתורם לשיפור באיכות חייו. לדעתם של חברי הסגל שינוי תפיסתם המקצועית בנוגע למקום ההורים בחיי הילד בעקבות התכנית חולל שינוי משמעותי בתפישת התרבות הארגונית של הפנימיות, בדפוסי פעולה ובשגרות עבודה, אך היקף השינוי עדיין במידה מצומצמת. מרבית חברי הסגל עדיין סבורים כי לא יחול שינוי משמעותי בעקבות התכנית ברמת שיתופם של ההורים בחיי ילדם, על רקע הקושי בהשגת רמת שיתוף פעולה מצד ההורים בגלל קשיים אובייקטיביים של מרחקי נסיעה וקשיים כלכליים ועל רקע מאפייניהם הסוציו כלכליים ואחרים.

אנו מוצאים הבדל בשלב שבו נמצאת התכנית בין הפנימיות השונות. יובהר שיישום המתודולוגיה ועקרונות התכנית לא נעשה באופן שיטתי אחיד בכלל הפנימיות. קיים הבדל בין הפנימיות מנקודת הראות הניהולית. פנימיות המגזר הערבי שולבו בפיילוט מאוחר יותר מהפנימיות האחרות ובשלב זה ניכר שבפנימיית "עין ראפה" הגם שבוצעה הדרכה משמעותית לסגל אין מוכנות רבה ליצירת קשר טלפוני שוטף של המדריכים עם ההורים. כעקרון ההנהלה והסגל משקפים קשיים תרבותיים לשיתוף ההורים והתכנית במגזר המיעוטים נמצאת בשלב סיום המחקר בשלבים של התגבשות.

12. סיכום והמלצות

בהתבסס על הממצאים שתוארו גובש מערך תובנות והמלצות שעשויים לתרום לשיפור האפקטיביות של התכנית בתהליך מיסודה.

ראשית ראוי להדגיש שממצאי המחקר מצביעים על חיוניות התוכנית ופוטנציאל תרומתה לשיפור משמעותי בממשק הקשר של הילד עם הוריו. איכות החיים של הילד תשתפר ככל שבמהלך תקופת שהותו בפנימייה ייווצר שיפור בקשר שלו עם הוריו ומשפחתו. התכנית על הכלים שמובנים בה מקדמת את שיתוף ההורים בחיי הפנימייה. השינוי שהוביל אגף בכיר חוץ-ביתי משפחה ילד והשמות מיוחדות ברמת משרד הרווחה והביטחון החברתי משקף התייחסות חיובית ומבטיחה להטמעת שותפות הורים בפנימיות. עצם ההחלטה שקיבלה ביטוי במסגרת המדיניות שפורסמה לאמץ את תכנית "הורים שותפים" עשויה להוביל להגברת המעקב ושיפור האפקטיביות של יישום מרכיבי התכנית השונים בכלל הפנימיות. עם זאת ראוי לתת את הדעת על רקע ממצאי מחקר זה שמלמדים כי לא כל הכלים שהוצגו במסגרת התכנית אפקטיביים.

12.1 הנחלת התפיסה

- מובילי התכנית הצליחו להנחיל תפיסת שותפות הורים בקרב צוותי עבודה ולפתח מענים להטמעתה על פי רוב מרכיבי מתווה התכנית. תפיסתה הפכה ברוב הפנימיות שמשתתפות לחלק מחזון והבנה לראות את מרכיבי התכנית כמשולבים בתרבות הארגונית של הפנימייה.
- בעקבות התכנית פעילות בפנימיות המכוונת להגברת מעורבות הורית הפכה למובנית ושיטתית יותר. בקרב חברי הצוות בכל פנימייה שולטת תפיסה טיפולית "אני לא במקום ההורים". התכנית הובילה למצב שהצוות הפך למוכוון הורים.
- על רקע חלופים תדירים בסגל הפנימייה יש חשיבות למסד את ההדרכה של עובדים חדשים במרכיבי התכנית ולהתמיד בהדגשת החשיבות הערכית של שיתוף הורים.
- פעילות הפנימיות נמצאה במחקר ללא תשתית נהלים מספקת. למעשה הפנימיות לא נהגו עד כה לבנות נהלים להגדרת תהליכי עבודה, לרבות לא בנוגע לפעילות עם הורי החניכים. ניתן לדבר על שינויים שחלו בשגרה ובדפוסי פעילות עצמם ופחות על כתיבת נהלים חדשים וביצוע עדכונים בנהלים ישנים. מומלץ, "לתרגם" את חוברת מתווה התכנית למערך נהלים סדור על פי הפעילות שיוחלט למסדם בתכנית. נהלים מהווים מסגרת ליישום מתודולוגיה פרופסיונאלית.
- במסגרת הרפורמה בפנימיות, נקבע שרכזת הטיפול תהיה זו שאחראית על תחום ההורים בפנימייה. אך כפי שעולה מהמחקר בחלק מהפנימיות טרם מוסדה אחריותה בתחום זה.

12.2 שגרת עבודה בפנימייה

- רוב השלבים ומרכיבי הקליטה הכלולים במודל התכנית מיושמים במרבית פנימיות התכנית מרכיבים כגון: יום היכרות, יום ראשון לשנה"ל, דוח הורים, קבוצת הורים חדשים הופכים לחלק אינטגרלי מפעילות הפנימיות ומומלץ להקפיד על מיסודם תוך התאמת מרכיבים מסוימים דוגמת ביקורים וימי הורים לנורמות באוכלוסיית המגזר הערבי.
- בתהליך הקליטה עדיין לא הוטמע השימוש בדוח הורים. דו"ח זה אמור להיות מקור מידע חשוב כשההורה מספר מנקודת ראותו על ילדו. מומלץ להנחות את הפנימיות שדוח הורים יעשה בשלב

ההיכרות של הסגל את ההורים ולא ביום הקליטה. על מנת לאפשר להורה ביום הקליטה להיות קשוב לילדו וללוות אותו בתהליך היקלטותו בחדרו ובסיבתו החדשה. כמו כן אנו מוצאים חשיבות רבה שהשיח הראשוני עם ההורה במסגרת ההיכרות יבוצע בפרטיות כדי שתינתן העצמה להורה כמומחה המכיר את ילדו במכלול הטוב ביותר.

- התקדמות משמעותית הושגה בהסדרת קיום שיחות בין צוותי הפנימיות (עו"ס, מדריכים ומטפלים) לבין ההורים. בחלק מהמקרים הושגה רמה גבוהה של הידברות במהלך השיחות, כך שהן משמשות לא רק לעדכון ולמסירת מידע הדדי אלא גם להיוועצות עם ההורה ולקיום שתוף פעולה עמו בתחומים מוגדרים סביב הילד. המחקר מצא שלא כל המטפלים מבצעים שיחת אינטייק עם ההורים ובמידה ומבוצעת שיחת אינטייק היא לרוב אינה מתועדת. אנו מוצאים חשיבות רבה ששיחות האינטייק יתועדו וימסרו לעו"ס המטפלת בילד כדי לאפשר לה לקבל תמונת מצב אינטגרטיבית על הילד ומשפחתו.

- בניגוד לכך, קיום שיחות בין ילדים לבין הוריהם טרם הפך לשיטתי ומובנה כמצופה על פי מתווה התכנית. ברוב הפנימיות עדיין לא הוטמע במידה מספקת הצורך בעידוד מצד הצוות הן את הילדים והן את ההורים לקיים שיחות סדירות ובתדירות קבועה ביניהם. כמו כן, תיעוד וביצוע מעקב להכוונה לאחר קיום השיחות טרם הפך לחלק אינטגרלי מדפוסי הפעולה של הפנימיות.

- עד כה לא מתבצע בפנימיות תהליך שיטתי של תיעוד השיחות של הצוות עם ההורים ולא של הילדים עם הוריהם. מומלץ לקבוע בתוך תכנית תל"ס תדירות קבועה מינימאלית לקיום השיחות בין כל חניך לבין הוריו כמרכיב בין מרכיבי התכנית הטיפולית של החניך. לקראת הגעת מועד השיחה המערכת תשלח אזכור לעו"ס הרלוונטית שתדאג לקיום השיחה. בתום השיחה יש לתעד את קיומה בתיקו האישי של החניך. באופן זה יש לקבוע תדירות מינימאלית ונושאי שיח בסיסיים לניהול שגרת שיחות צוות-הורה, ביקורי ההורים בפנימייה, ביקורי בית וכל פעילות אחרת המתבצעת ע"י צוות הפנימייה מול הוריו של כל חניך.

- לילדים רבים יש אחים ואחיות שחיים בפנימייה בה הם שוהים. המחקר לא מצא שנבנו כלים וניתנה מחשבה מספקת כיצד ראוי לפעול לחיזוק הקשר שבין האחים/אחיות באותה פנימייה.

- הפנימיות מצליחות לארגן ולבצע ימי משפחה/הורים בהתאמה גבוהה לדרישות מודל התכנית. רוב הפנימיות מקיימות 2-3 ימי משפחה/הורים במתכונת מובנת ועם הכנה אינטנסיבית מראש.

- למרות כל המאמצים המשמעותיים שהפנימיות משקיעות בשיתוף ההורים בימי משפחה ובאירועים/פעילויות אחרים בפנימייה כגון: מסיבות יום הולדת, טיולים וכו', עדיין שיעור ההורים הנוכחים באירועים אלה נמוך יחסית עקב הסיבות שלא קשורות לפעילות הפנימייה במישרין כגון: מאפיינים הסוציו כלכליים של המשפחות, המרחק הגאוגרפי בין יישובי הורים לפנימיות, חוסר פניות של ההורים שבחלקם הגדול עובדים או הנם בעלי משפחות מרובות ילדים וכו'. מומלץ להמשיך לפעול לקידום ביקורי הורים בפנימיות ולנקוט בצעדים ארגוניים-לוגיסטיים שעשויים להקל על השתתפות ההורים באירועים שמתקיימים בפנימיות כגון: החזר הוצאות נסיעה להורים, שיתוף הורים שלא מסוגלים להגיע באירוע באמצעות שיחת Face Time בינם לבין הילד ובינם לבין העו"ס.

- ביקורי הורים בפנימייה טרם הפכו למרכיב פעילות מובנה ומושרש במסגרת התכנית ובכלל בפעילות הפנימייה, כפי שמתבקש על פי מודל התכנית. מומלץ לגבש מדיניות לביקור שתגדיר:

יום/שעות בשבוע, מספר ביקורים מינימאלי בשנה, אופן קבלת ההורה על ידי הצוות, תוכן מיצוי זמן הביקור, ייזום הזדמנויות לביקורי משפחה ולנהל מעקב יישום פרטני. מומלץ לפתח כלי מעקב להעדר נוכחות הורית בפנימייה ולקבוע מדי רבעון עדכון התכנית הטיפולית וממשק הקשר עם המשפחה בהתאמה.

- הטיול המשפחתי מהווה אחד הכלים המשמעותיים בחוויית הקשר שבין ההורים לבין הילדים. הגם שלא רבים מההורים משתתפים בטיול מומלץ להתמיד בביצועו בכל שכבות הגיל ובהתאמת תכניו לכל שכבת גיל. בפנימייה מסוימת בעקבות הצלחת הטיול המשותף פנו הורים בבקשה לעשות שבתות הורים בפנימייה במסגרתה תתוכנן פעילות מתאימה לצביון השבת בניסיון לחוות את החוויה של שבת משפחתית עם הילד בפנימייה.

12.3 התחום הטיפולי

- התערבויות משפחתיות אינן מיושמות בפנימיות התכנית עקב הקושי לגייס בני משפחתו של הילד, כולל אחיו השוהים עמו בפנימייה לטיפול משותף על רקע החסמים שצוינו. בחלק מהמקרים נמנעים ההורים, בני משפחה והאחים מלשתף פעולה עם הטיפול עקב חסמים רגשיים ומאפייני הקשר הקיים בינם לבין עצמם. מומלץ לפתח מערך טיפול / הדרכה מותאם לילדים שיש להם ניכור או מרכיב בוושה והסתרה כלפי בני משפחתם.
- צוותי הפנימיות, כולל עו"ס ומטפלים לא הוסמכו לטיפול בהורים/במשפחה. לרוב, המאמץ בפנימיות מושקע בטיפול בחניכים ובטפוח קשר בינם לבין הוריהם ובכך מתמקדים גם ההכשרה וההסמכה של הצוותים. מומלץ לבחון אפשרות לאיתור זמן ומשאבי הצוות בכל פנימייה כדי ליצור הזדמנויות להוספת הסמכות הנוגעות לטיפול בהורים/משפחה.
- צוותי הפנימיות אכן מצליחים לקדם קיום הדרכות הורים אם כי בהיקפים קטנים-כעת רק הורים נבחרים המאופיינים ברמה קוגניטיבית סבירה ובמוכנות ובשלוח רגשית מקבלים הדרכה ממטפלים או מעו"ס ומדריכי הפנימיות. מומלץ לחזק את המגמה הקיימת בחלק מהפנימיות להפוך את שיחות צוות - הורה הקבועות להדרכת ההורים בממשק הקשר שלהם עם ילדם. הכוונה שחלק מהשיח יוקדש להעברה וחילופי מידע וחלק יוקדש במיקוד הקשר בין ההורה לבין ילדו ובהעצמה הורית.
- פנימיות התכנית משקיעות מאמצים משמעותיים בהקמת קבוצות הורים ובהפעלתן המוצלחת. אולם, הישגי הפנימיות בתחום זה רדודים. ההצלחה המרבית הושגה עד כה בקיום קבוצות להורים חדשים על רקע היותן קבוצות לטווח קצר. קיומן של קבוצות מסוגים אחרים לוקה בחסר, ההורים לא מתמידים בהגעתם למפגשים והקבוצות מסתיימות בשלב מוקדם יותר מהמתוכנן ואינן אפקטיביות. מומלץ לבחון מחדש את מידת ההיתכנות של קיום קבוצות הורים לסוגיהן ולשקול פעילות חלופית שתגביר את מידת האפקטיביות של הורים שותפים.

12.4 התחום הלימודי

15. טרם נוצר ערוץ תקשורת שיטתי ומובנה בין הורי החניכים לבין צוותי בתי"ס. הסיבה העיקרית לכך, היא היעדר מוטיבציה לקיום המעורבות המאפיינת את שני הצדדים. הן צוותי בתי"ס

המעדיפים לתקשר רק עם צוות הפנימייה והן ההורים עצמם המעדיפים לחשוב שעל הפנימייה מוטלת אחריות כוללת על חיי הילד, גם בפן החינוכי.

16. מומלץ להכין תכנית הסברה לבתי"ס כדי לגרום להתייחסותם אל ההורים בפן החינוכי ולא על פי נוחות המחנך/מורה לקיים הקשר רק עם מדריך הפנימייה.

17. מומלץ לחייב המדריכים ליצור קשר אינטנסיבי עם הורים לקראת אספות הורים כדי להניעם להגיע למפגש בבית"ס ולתווך להורים את המשמעויות והמסרים שמועברים אליהם במפגש עם ביה"ס.

12.5 התחום הבריאותי

18. בתחום זה, פעילות הפנימיות מתקרבת במידה רבה ליישום מתווה התכנית ולעקרונותיה. העברת מידע על הנעשה בתחום הבריאותי מצוות הפנימייה להורי החניכים מתקיים באופן שוטף ושקוף, הורים מוזמנים להגיע לבדיקות ולטיפולים שעוברים ילדם, כל שינוי תרופתי וטיפולי נעשה בהיוועצות עמם ובאישורם ובכל מקרה אירוע חריג הם מקבלים עדכון מיד. בכל עת ניתנת להם אפשרות להיוועץ עם פסיכיאטר ואחות הפועלים בפנימייה ולהשתתף בהליך קבלת החלטות הנוגעות לבריאות ילדם.

19. על אף הקושי שבדבר מומלץ לפעול ביתר שאת לנטילת אחריות של ההורים בלוי ילדיהם לבצוע בדיקות רפואיות שהילד זקוק להן. יש הורים רבים שנרתעים להגיע ללוי ילדם ומטילים את האחריות לבצוע על צוות הפנימייה.

12.6 מיפוי משפחתי

20. תהליך מיפוי משפחתי הוא כלי שנתפש חשוב וחיוני אך מבוצע בהיקף ובמידת התקדמות משתנה מפנימייה לפנימייה. הקושי העיקרי שמסתמן במישור זה הוא שילוב תוצאות המיפוי בתכנית טיפולית חינוכית של כל חניך בפרק העוסק בקשריו עם משפחתו. כמו כן, קיום מעקב אחר יישום יעדים ומטרות התכנית שעוצבו בהתבסס על מסקנות המיפוי עדיין לא הפך למובנה ומתועד כראוי. מומלץ לתעד תוצאות המיפוי בתיקו האישי של החניך במערכת תל"ס. במספר מועט של פנימיות הדבר מבוצע אך גם באלו מומלץ להטמיע דיון של כלל חברי הצוות במשמעויות המיפוי ובהשלכותיו לתכנית הטיפולית בילד. מומלץ לחייב בצוע של מיפוי משפחתי לכל הילדים בתוך החודשיים הראשונים של שנת הלימודים ולהטמיע דיון של כלל חברי הצוות במשמעויות המיפוי ובהשלכותיו לתכנית הטיפולית בילד.

12.7 שיתוף בתכנית טיפולית חינוכית

21. ברוב הפנימיות טרם הושג שיתוף ממשי של ההורים בעיצוב התכנית ובתהליך יישומה. ראוי שהתכנית תבנה בשיתוף ההורים ובהיוועצות פרטנית עם העו"ס בקהילה. השיתוף נעשה ברמה של עדכון על קיום התכנית והזמנת הורים לחוות את דעתם על תכניה. חשוב כי הפנימיות יפנימו ויטמיעו את מתווה התכנית ביחס לשיתוף ההורים בתכנית טיפולית חינוכית כגון: להקפיד על חתימת ההורים והצוות על התכנית הטיפולית ולמסור בידי ההורים העתק של התכנית.

22. רמת מעורבות הורית נמצאת על פני הרצף שבין היוועצות לשיתוף: ההורים חדלו להיות צד פאסיבי בכל הקשור לנעשה עם ילדם בפנימייה. הם מפגינים התעניינות, לוקחים חלק באירועים ובפעילות

משותפת עם ילדיהם. בנוסף, במרבית הפנימיות ההורים תופסים את עצמם בתור "לקוחות שהפנימיות אמורות לספק להם שירות המתבטא בלקיחת אחריות מלאה על חיי ילדם בעת שהותו בפנימייה. מסתמנת יותר ויותר מגמה חיובית של שילוב ההורים במעגל קבלת החלטות על חיי ילדם לאור מודעותם ההולכת וגדלה כי מצפים מהם להיות שחקן אקטיבי ומעורב שאינו יכול להתנער מאחריות על חיי ילדו השהה בפנימייה. מומלץ לפתח כלי מעקב להעדר נוכחות הורית שיקבל ביטוי חוזר ונשנה בשיחות המדריך עם ההורה.

23. המחקר מצא בשלב זה הטבעת חותם = אימפקט, רק במרכיבים מסוימים של התכנית. ישנם מרכיבים שיישומם מאופיין בחסמים משמעותיים ובמידת אפקטיביות והשפעה נמוכות במיוחד במרבית הפנימיות כגון: שיתוף ההורים בתוכנית החינוכית טיפולית; הפעלת קבוצות הורים; הפעלת קבוצות דיאדיות הורה ילד; הדרכת הורים והתערבויות משפחתיות. מומלץ להתמקד בהדרכת יישום מרכיבים אלה בהרחבה ובכל הפנימיות.

24. אחד החסמים המשמעותיים ליישום כלל מרכיבי התכנית הנו מרכיב הסוציו אקונומי המאפיין את מרבית המשפחות שילדיהם מופנים לפנימיות. מומלץ לכלול במודל התכנית התייחסות למרכיב העוני של המשפחה וגיבוש אמצעי התמודדות וסל כלים שיעמדו לרשות צוותי הפנימיות בהקשר זה, לדוגמא פתוח קריטריונים וגיוס משאבים לתמיכה בהוצאות נסיעה של משפחות מתקשות במיוחד.

12.8 עבודה משותפת עם הקהילה

25. עו"ס משפחה וחוק נוער במחלקות לשירותים חברתיים עברו וממשיכים לעבור הכשרה והדרכה מקיפה אודות התכנית "הורים שותפים בפנימייה" על ידי רכזות התכנית וגורמים נוספים. המחלקות שעברו הדרכה נחשפו למטרות ועקרונות התכנית ומודעים למרכיביה והנחותיה. יחד עם זאת, קיים קושי מובנה באיתור וגיוס מרצים/ מדריכים במגזר המיעוטים בכלל ובמזרח ירושלים בפרט שיעבירו הדרכות במחלקות בתחום של שיתוף הורים. הושלמה כתיבתה של חוברת מתודולוגיה ופרקטיקה המפרטת מודל פעילות של עו"ס משפחה/חוק נוער בנושא ההשמה החוץ ביתית. יחד עם זאת, מעורבותם בתכנית נשארת עדיין ברמה התאורטית ולא מגיעה ליישום פרקטי של מרכיבי התכנית. מומלץ להכין תכנית עבודה ולו"ז לשילוב המחלקות בקהילה בתכנית.

26. טרם תחילת התכנית במחלקות לשירותים חברתיים התקיימו ומתקיימים בהם תהליכי עבודה מובנים מול הפנימיות המתמקדים בהשמת הילדים-משלב הכנת הילד ומשפחתו לוועדת תכנון טיפול והערכה ועד לליווי המשפחה בעת שהות הילד בפנימייה ועד לחזרתו לביתו. מומלץ לבצע תכנית הדרכה והטמעה אינטנסיבית של מרכיבי התכנית בתחומי האחריות של המחלקות לשירותים חברתיים.

27. ניכר כי לאחר השלמת השמת הילד בפנימייה מצטמצם טיפולה של עו"ס משפחה במשפחה. לא נבנית תכנית טיפול במשפחה בעת שהות הילד בפנימייה שמתייחסת להשמת ילד המשפחה בפנימייה ולרוב לא מוגש כל סיוע למשפחה בתכנון וקידום מעורבותה בנעשה עם הילד בפנימייה. מומלץ כי בעת שהות הילד בפנימייה תיבנה ותיושם ע"י עו"ס משפחה תכנית טיפול במשפחתו של הילד שתתמקד בהעצמת ההורים, עידוד סיוע ומעקב לביצוע ביקוריהם בפנימייה, חיזוק ושמירת קשר עם הילד והערכות להגעת הילד לחופשות בבית,

28. מומלץ שעו"ס משפחה תכלול בתכנית הטיפול במשפחתו של הילד פרק מיוחד לממשק הקשר של המחלקה עם הפנימייה בה תוגדר הפעילות של המחלקה עם המשפחה לשפור התעניינות ההורים במצב החינוכי, רגשי ובריאותי של הילד בחייו בפנימייה, פעילות המחלקה עם המשפחה בביקורי הילד במשפחתו ובחופשות והעתק פרק זה יימסר לעו"ס הפנימייה בשלב הקליטה.
29. מומלץ להגדיר את חובת עו"ס משפחה ועו"ס לחוק נוער לעקוב אחר היווצרות הקשר הישיר בין ההורים לבין גורמי הפנימייה וביה"ס בו לומד הילד לצורך הגברת מעורבות הורית בפן החינוכי של הילד
30. מומלץ לפתח מחויבות במחלקות לשירותים חברתיים לתיעוד של השמת הילד בפנימייה על כל שלביה ומאפייניה ע"י עו"ס משפחה. מומלץ כי התיעוד יכלול התייחסות אל: ההכנה לוועדת תכנון טיפול והערכה; הכנת הילד ומשפחתו לבחירת הפנימייה; ליווי השמת הילד בפנימייה; ביקורים אצל הילד ואצל משפחתו בתקופת שהותו בפנימייה; ליווי הליך חזרת הילד לביתו.
31. מומלץ לפתח פעילות במחלקות לשירותים חברתיים להטמעת המשמעויות המקצועיות של הקשר בין המחלקה לבין הפנימייה במסגרת התכנית הטיפולית של המחלקה במשפחה.
32. מומלץ כי המחלקות והפנימיות יקיימו מפגש צוותים אחת לשנה לצורך היכרות וחיזוק קשרי העבודה.

13. ביבליוגרפיה

- אייזיקוביץ', ר' ובאק, ר' (1991). מודלים המנחים את חינוכם של ילדים עולים בישראל. עיונים בחינוך 55/56. עמ' 33-51.
- בן-רבי, ד' וחסין, ט' (2006). פנימיות קהילתיות ופנימיות יום: דרכי עבודתן ומצב הילדים וההורים – סיכום שלוש שנות מחקר. ירושלים: מאירס ג'וינט מכון ברוקדייל.
- גרופר, ע' (1998). שינוי גישת הפנימייה בישראל כלפי משפחתו של החניך. בתוך: הגשר אל הקשר - סוגיות בענייני משפחה קהילה ופנימייה. תל-אביב: המינהל לחינוך התיישבותי ועליית הנוער. עמ' 9-13.
- גרופר, ע' ורומי, ש' (2014) (עורכים). ילדים ומתבגרים במצבי סיכון בישראל. כרך א: תמונת מצב של התחום ותוכני ליבה. רעננה: מכון מופ"ת.
- גרופר, ע' ונודלמן, א' (1995). חגיגת חג הסיגד במוסדות עליית הנוער. עלים, גיליון מיוחד לרגל עשור ל"מבצע משה". עמ' 6-82.
- דו"ח וועדת שמיד (2006). דין וחשבון הוועדה הציבורית לבדיקת מצבם של ילדים ובני נוער בסיכון ובמצוקה. נדלה מתוך: www.molsa.gov.il/sitecollectiondocuments/misradharevacha/shmidreport2006.pdf
- דו"ח מבקר המדינה על ילדים ובני נוער בסיכון בפנימיות של משרד הרווחה – דוח שנתי 67.
- דו"ח רוטלוי (2003) באתר משרד המשפטים (תחת יעוץ וחקיקה): <http://www.justice.gov.il/Units/YeutzVehakika/NosimMishpatim/HavaadLeZhuyot/Pages/DochKliali.aspx>.
- המועצה הלאומית לשלום הילד (2008). ילדים בישראל. ירושלים.
- ווינר, א' (1990). ילדים בחסות אנוש: מחקר מעקב ארוך טווח אחרי ילדים במוסדות לגיל הרך. ירושלים: שוקן.
- זועבי, ח' (2003). השפעת השימוש ביישומי מחשב על שנוי עמדות כלפי המחשב, הערכה עצמית ותחושת מסוגלות עצמית של נוער ערבי מנותק. עבודת גמר לקבלת תואר "מוסמך בחינוך". רמת-גן: אוניברסיטת בר-אילן.

טרגר, ח' (2003). הקשר בין סוגי מערבות ההורים לבין ההישגים הלמודיים של ילדיהם. חבור לשם קבלת התואר דוקטור לפילוסופיה, ביה"ס לחינוך, אוניברסיטת בר-אילן. רמת-גן: אוניברסיטת בר-אילן.

טרגר, ח' (2014). הורים ממנפים הישגים. תל-אביב: סטימצקי.

יוסף, ח' (2011). עבודה חינוכית-סוציאלית בפנימיות. בתוך: ח' יוסף (עורך), עבודה חינוכית סוציאלית בישראל. ירושלים: אפשר. עמ' 213-234.

לאופר ז', (1991). שמירת קשר משפחתי בפנימיות לילדים בני 6-14 שנים. חברה ורווחה, כרך י"א, חוב' 2. עמ' 176-183.

להב, ח' (2000). נוער בסיכון: התופעה בפרספקטיבה. מניתוק לשילוב. חוב' 10. עמ' 8-16.

מירו, א' וגרופר, ע' (2006). שימור ושיקום קשרי משפחה בעת סידור חוץ-ביתי פנימייתי. ירושלים: המוסד לביטוח לאומי, האגף לפיתוח שירותים, מנהל המחקר והתכנון.

משרד העבודה והרווחה (1998). תכנית אב לאומית לילדים ולבני נוער בסיכון. ירושלים: משרד העבודה והרווחה, לשכת מנכ"ל המשרד.

משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים בשיתוף קרנות הבטוח הלאומי, ג'וינט ישראל, ילדים בסיכון – המועצה לילד החוסה (2019). תדריך עבודה עם משפחות ילדים בהשמה חוץ ביתית בפנימייה, גרסה ראשונה.

נקר, י' (2006). ילדים ונוער בסיכון בישראל. ירושלים: הכנסת, שירותי מידע. נדלה מתוך: www.miki.org.il/wp-content/uploads/2008/10/listsiyuanakar.doc

סבו-לאל, ר' וחסין, ט' (2011). מצבי סיכון בקרב ילדים ונוער: איתור ומפוי במסגרת התכנית הלאומית לילדים ולנוער בסיכון. ירושלים: ג'וינט, מכון ברוקדייל.

סולימני-אעידן, י' (2014). מודל הפנימייה הקהילתית בישראל: בחינת כפר הילדים "תלפיות" בחדרה על-פי עקרונות המודל. הפורום הציבורי: כפרי הנוער והפנימיות בישראל.

עטר-שוורץ, ש' (2016). תמיכה חברתית בחיי בני נוער בפנימיות חינוכיות מצד משפחתם, קבוצת השווים והפנימייה. פיפר שהוצג במסגרת יום העיון של המנהל לחינוך התיישבותי והפורום הציבורי – כפרי הנוער והפנימיות בישראל: "חושבים משפחה" – הבניית הקשר המשפחתי במרחב הפנימייתי. יום ג', 3.5.16, כפר המכביה.

פזרשטיין, ר' (1994). הלמידה המתווכת. הד הגן, כסלו.

קשתי, י' ואריאלי, מ' (1976). פנימיות: תהליכי חיברות בסביבה נמרצת. תל-אביב: דגה.

קשתי, י', שלסקי, ש' ואריאלי, מ' (2000). קהילות של נוער: עיונים בחינוך הפנימייתי בישראל. תל-אביב: רמות.

רומי, ש' (2007). קידום נוער: התפתחות וסוגיות מרכזיות. בתוך: ש' רומי ומ' שמידע (עורכים). החינוך הבלתי פורמלי במציאות משתנה. ירושלים: מאגנס. עמ' 453-467.

AFCARS (2010). Retrieved October 19th, 2017 from

http://www.acf.hhs.gov/programs/cb/stats_research/afcars/tar/report18.pdf

Balster, L. (1991). *Involving At-Risk Families in their Children's Education*. ERIC Digest Series Number EA 58.ED326925.

Bandura, A. (1991). Self-efficacy, impact of self-beliefs on adolescent life paths. In: Lerner, R., Peterson, A. & Brooks-Gunn, J. (Eds.). *Encyclopedia of Adolescence*. Vol. 2. Pp. 995-1000. New York: Garland.

Bandura, A. (1991). Self-regulation of motivation through anticipatory and self-regulatory mechanisms. In: R. A. Dienstbier (Ed.). *Perspectives on motivation: Nebraska symposium on motivation*. Lincoln: University of Nebraska Press.

Barth, R. & Lloyd, C. (2010). Five-year developmental outcomes for young children remaining in foster care returned home or adopted. In: E. Fernandez & R. Barth (Eds.), *How Does Foster Care Work? International Evidence on Outcomes*. London: Jessica Kingsley Publishers. Pp. 47-63.

Bowlby J. (1956). The growth of independence in the young child. Copyright of the Royal Society of Health, Blackpoll.

Bowlby J. (1988). *A Secure Base: Parent-Child Attachment and Healthy Human Development*. Tavistock professional book. London: Routledge.

Blos, P. (1979). *The adolescent passage*. New York: International Universities Press.

Bretherton I. (1992). The origins of attachment theory: John Bowlby and Mary Ainsworth. Developmental Psychology. Vol. 28, issue 5. Pp. 759-775.

Bronfenbrenner U. (1994). Ecological Models of Human Development. In: *International Encyclopedia of Education*, Vol. 3, 2nd Ed. Oxford: Elsevier.

Bronfenbrenner U. & Morris P. (1998). The Ecology of Developmental Processes. In: Damon, W. (Series Ed.) and Lerner, M. (Vol. Ed) *Handbook of Child Psychology, Volume I: Theoretical Models of Human Development (fifth Ed.)*. New York: John Wiley & Sons. Pp. 993-1028.

Courtney, M. & Iwaniec, D. (2009). *Residential Care of Children: Comparative Perspectives*. New York: Oxford University Press.

Dolev, T., Aronim, H., Ben - Rabi, D., Clayman, L., Cohen, M., Traitenberg, S., Levy, J., Yoel, B. (1997). *An Overview of Children and Youth in Israel: Policies, Programs and Philanthropy*. Jerusalem: JDC Publications.

Dryfoos, J. (1990). *Adolescents at Risk: Prevalence and Prevention*. New York: Oxford University Press.

Ginzberg, E., Berliner, H. & Ostow, M. (1988). *Young People at Risk: Is Prevention Possible?*. Boulder, CO: Westview Press.

ICHILD (2000). *One Child at a Time: Ashraya Creches – Bangalore*. Washington D.C.: International Aid & Adoption. <http://www.serve.com/ichild/aiaaprog.htm>

Kahan, B. (1992). The Residential Scene in Britain. Paper presented at Tel Aviv University, School of Education, December 14th.

Ma, X., Shen, J., Krenn, H., Hu, S. & Yuan, J. (2016). A Meta-Analysis of the relationship between learning outcomes and parental involvement during early childhood education and early elementary education. *Educational Psychology Review*. Vol. 28, issue 4. Pp 771–801.

McWhirter, J., McWhirter, B., McWhirter, A. & McWhirter, E. (1998). *At Risk Youth: A Comprehensive Response for Counselors, Teachers and Human Service Professionals (2nd Ed.)*. Pacific Grove, CA: Brooks/Cole.

Nokali, N., Bachman, H. & Votruba-Drzal, E. (2010). Parent involvement and children's academic and social development in Elementary School. *Child Development*. Vol. 81, issue three. Pp. 988–1005.

Organization of Economic Co-operation and Development [OECD]. (1995). *Our Children at Risk*. Paris: OECD.

Resnick, G. & Burt, M. (1996). Youth at risk: Definitions and implications for service delivery. American Journal of Orthopsychiatry. Vol. 66, issue 2. Pp. 172-188.

Richradson, V., Casanova, U., Placier, P. & Guilfyle, K. (1989). *Schoolchildren At-Risk*. London: Falmer Press.

Schonert-Reichl, K. (2000). Children and youth at risk: Some conceptual considerations. Paper presented for the Pan-Canadian Education Research Agenda Symposium, Ottawa, Canada.

Trager H. (2016). Parenting Education vs. New Age Challenges – The Language of Intervention as a Mediator between Adults and Young Adults in a Digital Era. Gadish.

Trager, H. (2015). *Parents Leverage Achievements*. Tel-Aviv: Steimatzky.

Whittaker, J. & Treischman, A. (2009). *Children Away from Home: A Sourcebook of Residential Treatment*. New Brunswick, NJ: Transactions Publishers.

Zetlin, A., Weinberg, L. & Kimm, C. (2005). Helping social workers address the educational needs of foster children. Child Abuse & Neglect. Vol. 29, issue 7. Pp. 811-823

14. נספחים – שאלוני המחקר

מחקר הערכה – תכנית הורים שותפים בפנימיות

שאלון לסגל פנימייה

שלום רב,

במסגרת הפיילוט של תכנית "הורים שותפים" בפנימיות, נערך מחקר הערכה. לקראת סיום הפיילוט אנו מבקשים לאסוף מידע באמצעות שאלון זה. התכנית הופעלה בפנימייה בה הנך עובד ונודה לך על הקדשת מספר דקות למתן ביטוי לדעותיך בנושא. תשובותיך ישמשו לצרכי עיבוד מחקרי בלבד, השאלון אנונימי ואינך מתבקש לרשום את שמיך. הניסוח בלשון זכר מטעמי נוחות בלבד והפנייה כמובן לנשים וגברים.

תודה על השיתוף פעולה,

כתוב בבקשה תשובתך בשורה הריקה, או כשיש מס' תשובות נא הקף בעגול את תשובתך

1. שם הפנימייה בה אתה עובד : _____
2. מהו תפקידך בפנימייה : 1. עו"ס 2. מדריך בפנימייה 3. אם/אב בית 3. מנחך 4. מטפל מקצועי
5. אחר _____
3. מהי השכלתך: 1. בוגר אוני' 2. מוסמך אוני' (תואר שני) 3. תואר ד"ר 4. אחר (נא פרט) _____
4. מהו תחום השכלתך? 1. עבודה סוציאלית 2. חינוך 3. פסיכולוגיה 4. מדעי החברה 5. אחר _____
5. האם התמחית/ השתלמת בעבודה עם ילדים בסיכון: 1. לא 2. כן (נא פרט: מסגרת ההשתלמות _____, היקף שע' ההשתלמות _____, נושא ההשתלמות _____)
6. כמה שנות ניסיון יש לך בעבודה עם ילדים בסיכון? _____
7. כמה שנות ניסיון יש לך עם ילדי פנימייה? _____ 7.1 כמה שנים הנך עובד בפנימייה הנוכחית? _____
8. באיזו מידה מוכרת לך התכנית "הורים שותפים בפנימייה"?
1. שמעתי אך לא מכיר פרטים 2. מכיר את התכנית בהכללה 3. מכיר את פרטי התכנית, אך לא רלוונטי לתפקידי בפנימייה 4. מכיר את התכנית היטב ומיישם את עקרונותיה 5. מכיר את פרטי התפיסה המקצועית של התכנית ומיישם יומיום את הדרישות שלה.
9. האם השתתפת בעבודתך במסגרת הפנימייה בהדרכה בקשר למשפחות הילדים בפנימייה?
1. לא הייתה הדרכה 2. הייתה הדרכה אך לא השתתפתי 3. השתתפתי בהדרכה אבל היא לא הייתה אופרטיבית בעבורי 4. השתתפתי בהדרכה ואני מיישם חלק מהדברים שנאמרו 5. השתתפתי ואני עובד לפי תפישת התכנית "רואים ילד – חושבים משפחה".
10. האם יש שינוי בתפישתך המקצועית על רקע התכנית "הורים שותפים" 1. לא, קשה לשתף את ההורים 2. לא, שתפתי הורים תמיד 3. כן, היום אני משתדל לשתף הורים 4. כן, אני מעדכן ומשתף הורים יותר מכפי שנהגתי בעבר 5. כן, אני מעדכן ומשתף יותר מבעבר וכל תפישתי לגבי ההורים השתנתה

לא מסכים/ה כלל	לא מסכים/ה	מסכים/ה	מסכים/ה במידה רבה	מסכים/ה במידה רבה מאוד	
1	2	3	4	5	11. בוצעה הדרכה מעמיקה בפנימייה על התורה המקצועית לשיתוף הורים בחיי הילדים בפנימייה
1	2	3	4	5	12. למהלך השנה נקבעו ימי הכשרה והשתלמות לצוות הפנימייה בנושא "הורים שותפים" בפנימייה בחיי ילדיהם
1	2	3	4	5	13. צוות הפנימייה מתכנס לפחות פעם בחודש לדיון על יישום התפיסה לשיתוף הורים
1	2	3	4	5	14. בתכנית מערך ההשתלמויות הקבועות שקיימות בפנימייה הוכנס נושא "הורים שותפים" כאחד הנושאים בכל ההשתלמויות
1	2	3	4	5	15. כאיש צוות אני מקפיד להיות בקשר מדי שבועיים עם משפחות הילדים שאני עובד איתם
1	2	3	4	5	16. לדעתי רוב ההורים שילדם הוכנס לפנימייה אינם מסוגלים לקחת על עצמם מחויבות למעורבות בחיי ילדם ולכן הוא בפנימייה
1	2	3	4	5	17. בקבוצת הילדים שאני עובד עמה בצענו "מיפוי משפחתי" לכל ילד על מצבו במשפחה
1	2	3	4	5	18. ביום הקליטה של ילדים בפנימייה שוחחתי עם כל הורה שהגיע, לקבל ממנו הערכת מצב על ילדו
1	2	3	4	5	19. בתהליך הקליטה של ילדים חדשים מתקיימת קבוצת טווח קצר להורים וילדים
1	2	3	4	5	20. אני מתקשר אל כל הורה לילדי הקבוצה שלי, מדי שבועיים לפחות, ומדבר אתו על הילד
1	2	3	4	5	21. על רקע המקצוע שלי אני מנוסה בעבודה עם ילדים ויודע לקבל החלטות לגבי הילדים גם כשההורים לא מסוגלים לתרום להחלטה
1	2	3	4	5	22. ההורים של הילדים בהם אני מטפל מעורבים במצבו בלמודים
1	2	3	4	5	23. מבחינתי אין מצב שהורה לא יהיה שותף בהחלטה שקשורה למצב הבריאות של הילד
1	2	3	4	5	24. לכל ילד יש תכנית חינוכית - טיפולית כתובה שנבנתה בישיבת צוות יחד עם המשפחה

לא מסכים/ה כלל	לא מסכים/ה	מסכים/ה	מסכים/ה במידה רבה	מסכים/ה במידה רבה מאוד	
1	2	3	4	5	25. לדעתי לקבוצת ההורים שפועלת בפנימייה יש השפעה על עבודתי עם קבוצת הילדים שלי.
1	2	3	4	5	26. אני מנהל מעקב רשום על כל ילד ובמסגרתו אני מעדכן כל שיחת טלפון שלי עם המשפחה
1	2	3	4	5	27. רוב ההורים של הילדים בהם אני מטפל מעורבים בחיי ילדם בפנימייה ביוזמתי, לא רק כשמזמינים אותם לביקור.
1	2	3	4	5	28. במהלך שנה מתקיימים בפנימייה 2 ימי משפחה, ואני מתקשר לשכנע שלפחות נציג אחד יגיע
1	2	3	4	5	29. התנהלותי המקצועית הינה בצמוד למערך נהלים של הפנימייה, שהוכנסו בהם פעולות מחייבות לשיתוף ההורים בחיי הילד בפנימייה
1	2	3	4	5	30. בתפקידי אני מקיים לבד, או בצוות לפחות דיון עומק אחד עם כל הורה במשך שנת למודים
1	2	3	4	5	31. יש הורים לילדי הקבוצה שלי שמקבלים הדרכה הורית בפנימייה
1	2	3	4	5	32. כל ילד בפנימייה הגיע לכאן בגלל סיכון במשפחתו ומשפחתו פחות רלוונטית להתפתחותו
1	2	3	4	5	33. במהלך שנת למודים אני מבקר לפחות פעם אחת בבית משפחה של הילדים המטופלים על ידי
1	2	3	4	5	34. במהלך השנה אני בקשר עם העו"ס בקהילה שמטפלת במשפחה ומחליף אתה פרטים על מצב הילד והמשפחה
1	2	3	4	5	35. כשהילד חוזר מחופשה אני משוחח עמו על רגשותיו על רקע הביקור בבית
1	2	3	4	5	36. במהלך השנה אני משתתף באירועים שאנו יוזמים לילדים ולמשפחות
1	2	3	4	5	37. לאחר אירוע משותף עם הורים אני מדבר עם ההורים שלא הגיעו לפנימייה
1	2	3	4	5	38. בטפול בילד הפנימייה עתיד הילד והתפתחותו בלמודים ובחברה חשובים יותר מהמשפחה שלו
1	2	3	4	5	39. יש לנו מעקב כתוב על כל ביקור של הורים בפנימייה, ממנו אני למד אחרי כל ביקור על הקשר שבין ההורים לבין ילדם.

לא מסכים/ה כלל	לא מסכים/ה	מסכים/ה	מסכים/ה במידה רבה	מסכים/ה במידה רבה מאוד	
1	2	3	4	5	40. לדעתי כל משפחה מיועצת לגבי התכנית החינוכית של ילדם בפנימייה
1	2	3	4	5	41. אני מארגן לילדי הקבוצה שלי ימי הולדת בהשתתפות ההורים
1	2	3	4	5	42. יש לנו קבוצת הורים וילדים
1	2	3	4	5	43. יש לנו קבוצת תמיכה להורים
1	2	3	4	5	44. יש ילדים שהעו"ס בקהילה מגיעה פעם בשנה לבקרם בפנימייה
1	2	3	4	5	45. אני מוודא שלפחות פעם בחודשיים יהיה קשר טלפוני ישיר בין ההורה לבין המחנך
1	2	3	4	5	46. לקראת אסיפת הורים בבי"ס אני מתקשר מספר פעמים להמריץ את המשפחה להגיע
1	2	3	4	5	47. לסגל העובדים בפנימייה יש שפה וגישה אחידה לשיתופם של ההורים בחיי הפנימייה
1	2	3	4	5	48. לאחרונה חל גידול באחוז ההורים שמעורבים בחיי הילד בפנימייה
1	2	3	4	5	49. אני מיידיע את המשפחה על כל שינוי במינון תרופתי, ביקור רופא, בדיקה רפואית ותוצאותיה
1	2	3	4	5	50. רוב ההורים שותפים היום בישיבת צוות עם העו"ס לדיון על תכנית חינוכית טיפולית לילדם
1	2	3	4	5	51. כשהורה מגיע לפנימייה אני פונה אליו בשמו ועושה הכל כדי לכבדו ולתת לו תחושה טובה
1	2	3	4	5	52. תכנית הורים שותפים תרמה לי לשנות את תפישתי לגבי מקום ההורים בחיי הילד.
1	2	3	4	5	53. רוב ההורים, למרות מצבם, רואים את הפנימייה כמקום שתורם לאיכות חיי הילד
1	2	3	4	5	54. יש לנו בפנימייה מתודולוגיה כתובה ותכנית עבודה שנתית לשיתוף ההורים

55. אנא תרום מניסיונך וחווה דעתך האם וכיצד תרמה התכנית לקשר עם המשפחות ברקע מגפת הקורונה?

56. אילו שינויים חלו בתכנית בתקופת הקורונה?

אנו מודים לך מאד על המענה לשאלון

מחקר הערכה – תכנית הורים שותפים בפנימיות

שאלון לחניך בפנימייה

שלום,

אנו עורכים מחקר על שותפות הורים בחיי ילדיהם בפנימייה ונשמח לדעת מה דעתך. תשובותיך ישמשו רק את המחקר ואינך מתבקש לרשום את שימך במענה לשאלות. בכל מקום בשאלון אשר כתוב בלשון זכר, הפנייה היא גם לבנות.

תודה על השיתוף פעולה,

בבקשה כתוב תשובתך בשורה הריקה או כשיש מס' תשובות הקף בעגול את תשובתך

57. שם הפנימייה: _____ 2. מהו מינך: 1. זכר 2. נקבה
3. בן כמה את/ה: _____
4. כמה זמן אתה בפנימייה? 1. פחות משנה 2. כשנתיים 3. כשלוש שנים 4. יותר מ 3 שנים
5. באיזו ארץ נולדת? _____ 5.1 אם לא נולדת בישראל כמה שנים אתה בארץ? _____
6. לאיזה מגזר אתה שייך? 1. יהודי 2. מוסלמי 3. נוצרי 4. דרוזי 5. אחר: _____
7. איך הכי מתאים לדעתך להגדיר את המשפחה שלך מבחינה דתית?
  1. משפחה חילונית 2. משפחה מסורתית 3. משפחה דתית 4. משפחה דתית מאוד
  8. האם יש לך אחים/אחיות שגם הם בפנימייה או שהם למדו פעם בפנימייה? 1. כן 2. לא
  9. נא סמן איזו מהתשובות מתאימה למצב המשפחה שלך?
    1. ההורים נשואים וחיים יחד 2. הורים גרושים או נפרדו ואני חי עם אבא/אמא (סמן המתאים לך)
    3. אם חד הורית 4. אב/אם נפטר/ה 5. הורי זמנית לא חיים יחד
    10. כל כמה זמן אתה מדבר בטלפון עם המשפחה שלך?
      1. פעם בשבועיים 2. פעם בשבוע 3. פעמיים בשבוע 4. יותר מפעמיים בכל שבוע
      11. כשאתה מדבר טלפונית עם המשפחה מי בדרך כלל יוזם את השיחה?
        1. אני 2. אמא 3. אבא 4. אח/אחות 5. מדריך/עו"ס בפנימייה 6. אחר _____
        12. האם הצוות בפנימייה מעודד אותך להתקשר למשפחה? 1. כן 2. לא 3. לפעמים
        13. עם מי אתה מדבר כשאתה מתקשר למשפחתך? (אפשר יותר מתשובה אחת)
          1. אמא 2. אבא 3. שניהם 4. אח/אחות 5. סבא/סבתא 6. אחר _____
          14. כמה זמן, בדרך כלל, נמשכת השיחה שלך עם המשפחה? 1. 5 דק' 2. כרבע שעה 3. כחצי שעה 4. כשעה
          15. אחרי שיחת טלפון עם מישו מהמשפחה שלי אני מרגיש/ה רגוע יותר משהייתי לפני השיחה.
          1. לא מסכים כלל 2. לא מסכים 3. מסכים 4. מסכים במידה רבה 5. מסכים במידה רבה מאוד

16. מי מהמשפחה מגיע בדרך כלל לבקר אותך 1. אמא 2. אבא 3. שניהם 4. אח/אחות 5. אחר _____
17. כל כמה זמן בא המשפחה לביקור בפנימייה? 1. פעם בשבוע 2. פעם בשבועיים 3. פעם בחודש 4. לא באים

נא ציין/י את דעתך לכל אחד מהמשפטים / היגדים הבאים:

מסכים/ה רבה מאוד	מסכים/ה במידה רבה	מסכים	לא מסכים/ה	לא מסכים/ה כלל
18. בהתחלה כשילדים מגיעים לפנימייה ההורים מלווים אותם בהרבה מאד ביקורים ושיחות טלפון	5	4	3	2
19. ההורים שלי מעורבים בכל מה שקורה איתי בפנימייה.	5	4	3	2
20. המדריך/ה שלי מתקשר להורים שלי כל שבועיים ומעדכן אותם בכל מה שקשור אלי.	5	4	3	2
21. העובדת הסוציאלית בפנימייה נמצאת בקשר קבוע עם ההורים שלי.	5	4	3	2
22. להורים שלי יש קשר קבוע עם המורה בבית הספר והם יודעים מה מצבי בלמודים.	5	4	3	2
23. ההורים שלי יודעים מהצוות על מצבי הבריאותי, הם יודעים על כל בדיקה או תור לטיפול רפואי שקובעים לי.	5	4	3	2
24. מי שמקבל החלטות בקשר אלי בזמן שאני בפנימייה זה רק הצוות.	5	4	3	2
25. בזמן ביקור של מישוהו מהמשפחה שלי בפנימייה אנחנו מוצאים מקום שקט ונעים שאנחנו יכולים לשוחח בו בפרטיות.	5	4	3	2
26. כשאני מדבר עם המשפחה, הם רוצים שאספר כל מה שעשיתי במשך השבוע.	5	4	3	2
27. המשפחה שלי מגיעה לפנימייה רק כשיש לי בעיות והם מוזמנים לשיחה עם הצוות.	5	4	3	2
28. כל כמה שבועות יש בפנימייה פעילויות משותפות עם הורים.	5	4	3	2
29. כשמזמינים משפחות לאירוע בפנימייה המשפחה שלי תמיד מגיעה.	5	4	3	2
30. לאחר ביקור של מישוהו מהמשפחה שלי בפנימייה אני יותר שמח ומרגיש שהביקור עשה לי טוב	5	4	3	2
31. הצוות בפנימייה תמיד מדבר איתי על ביקורים של המשפחה בפנימייה	5	4	3	2

לא מסכים/ה כלל	לא מסכים/ה	מסכים	מסכים/ה במידה רבה	מסכים/ה במידה רבה מאוד	
1	2	3	4	5	32. הצוות בפנימייה מתייחס אל המשפחה שלי כאילו שיש לי בעיה או סיכון להיות בבית.
1	2	3	4	5	33. הצוות בפנימייה משתף את המשפחה שלי בכל דבר שקורה בפנימייה.
1	2	3	4	5	34. המשפחה שלי בקשר עם עובדת סוציאלית בשוב שאנחנו גרים בו.
1	2	3	4	5	35. כשאני מגיע הביתה בחופשה יש עובדת סוציאלית שלפעמים נפגשת איתי בבית.
1	2	3	4	5	36. בזמן האחרון הרבה הורים מגיעים להשתתף בפנימייה באירועים משותפים לילדים ולמשפחות.
1	2	3	4	5	37. בזמן האחרון יש קשר טוב יותר של המשפחה שלי עם הצוות בפנימייה.
1	2	3	4	5	38. צוות הפנימייה מבין שהמשפחה שלי זה הדבר הכי חשוב לי.
1	2	3	4	5	39. כשאני חוזר מחופשה בבית יש לי תמיד מישו מהצוות בפנימייה, שמדבר איתי על איך היה בחופשה.
1	2	3	4	5	40. הורי ואני לומדים להבין אחד את השני בעזרת הפעילויות שמתקיימות בפנימייה.
1	2	3	4	5	41. הפנימייה עוזרת לי לחזק את הקשר שלי עם המשפחה.
1	2	3	4	5	42. היום נראה לי שילדים חדשים נקלטים מהר יותר בחברת הילדים בפנימייה מאשר היה לי כשאני הגעתי לפנימייה.
1	2	3	4	5	43. צוות הפנימייה מדבר איתי על הצורך לשתף את ההורים בכל הקשור אלי בפנימייה.
1	2	3	4	5	44. אני רואה שגם בפנימייה וגם במקום שהמשפחה שלי גרה כולם מנסים לתמוך ולעזור לנו להרגיש טוב יותר כמשפחה.

45. מה לדעתך צריך לעשות כדי לחזק את הקשר שלך עם ההורים?

תודה

מחקר הערכה – תכנית הורים שותפים בפנימיות

שאלון להורה

הורה נכבד,

אנו עורכים מחקר על שותפות הורים בחיי ילדיהם בפנימייה. נשמח ללמוד על עמדתך בנוגע לשותפות שלך בחיי ילדך בזמן שהותו בפנימייה. נשמח ללמוד על עמדתך בנוגע לשיתופך בפנימייה שבה לומד ילדך. תשובותיך ישמשו לצרכי עיבוד מחקרי בלבד, השאלון אנונימי ואינך מתבקש לרשום את שיתך. הניסוח בלשון זכר הוא מטעמי נוחות בלבד והפנייה היא כמובן לאם או לאב כאחד.

תודה על השיתוף פעולה,

בבקשה כתוב תשובתך בשורה הריקה או כשיש מס' תשובות הקף בעגול את תשובתך

58. שם הפנימייה בה ילדך לומד: _____ 1.1. באיזה ישוב אתם גרים _____

59. מהו מינך: _____ 1. זכר 2. נקבה

60. מהו גילך? _____

61. כמה שנים ילדך בפנימייה? 1. פחות משנה 2. כשנתיים 3. כשלוש שנים 4. יותר מ 3 שנים

62. באיזו ארץ נולדת? _____ 5.1 אם אינך יליד ישראל, כמה שנים אתה בישראל? _____

63. לאיזה מגזר אתה שייך? 1. יהודי 2. מוסלמי 3. נוצרי 4. דרוזי 5. אחר: _____

64. כיצד אתה מגדיר את משפחתך מבחינה דתית? 1. חילונית 2. מסורתית 3. דתית 4. דתי מאוד/חרדי

65. האם יש לך ילדים נוספים שלומדים או למדו בפנימייה שבה נמצא ילדך כעת? 1. כן 2. לא

66. מהו מצבך המשפחתי? 1. נשוי/אה לאב/אם הילד 2. גרושה 3. חיים בנפרד 4. נשוי לא לאב/אם

הילד 5. חד הורי 6. זמנית אנחנו חיים בנפרד כיון ש _____

67. כל כמה זמן אתה מדבר בטלפון עם הילד בפנימייה?

1. פעם בשבועיים 2. פעם בשבוע 3. פעמיים בשבוע 4. יותר מפעמיים בכל שבוע

68. מי בדרך כלל יוזם את שיחת הטלפון? 1. הילד/ה 2. אני 3. בן הזוג שלי 4. אח/אחות 5. המדריך

69. האם הצוות בפנימייה מעודד אותך להתקשר למשפחה? 1. כן 2. לא 3. לפעמים

70. עם מי מהמשפחה ילדך מצוי הכי הרבה בקשר, מאז שהוא בפנימייה?

1. איתי 2. עם בן זוגי 3. עם שני ההורים 4. אח/אחות 5. סבא/סבתא 6. אחר _____

71. כמה זמן, בדרך כלל, נמשכת השיחה שלך עם הילד/ה? 1. 5 דק' 2. כרבע שעה 3. כחצי שעה 4. כשעה

72. אחרי שיחת טלפון עם הילד אני מרגישה/ה שהילד רגוע יותר משהייה לפני השיחה.

1. לא מסכים כלל 2. לא מסכים 3. מסכים 4. מסכים במידה רבה 5. מסכים במידה רבה מאוד

73. מי מהמשפחה מגיע בדרך כלל לבקר את הילד/ה? 1. אני 2. ההורה האחר 3. שני ההורים 4. אח/אחות 5. אחר

74. כל כמה זמן את/ה בא לביקור בפנימייה? 1. פעם בשבוע 2. פעם בשבועיים 3. פעם בחודש 4. לא באים

לפניך מספר היגדים, נא הקף בעגול את המספר בעמודה שהכי מתאימה לך.

לא מסכים/ה כלל	לא מסכים/ה	מסכים/ה	מסכים/ה במידה רבה	מסכים/ה במידה רבה מאוד	
1	2	3	4	5	75. הצוות בפנימייה משתף מאד את ההורים כשהילד נקלט בפנימייה
1	2	3	4	5	76. אני יודע ומעורב בכל מה שקורה עם הילד שלי בפנימייה.
1	2	3	4	5	77. המדריך/ה של הילד מתקשר אלי ביוזמתו כל שבועיים ומעדכן אותי בכל הקשור לילד.
1	2	3	4	5	78. עו"ס הפנימייה נמצאת כל שבועיים ביוזמתה בקשר איתי.
1	2	3	4	5	79. יש לי קשר קבוע עם המורה ואני יודע/ת מה מצב הילד בלימודים.
1	2	3	4	5	80. צוות הפנימייה מעדכן אותי על מצב הבריאות של הילד, על כל בדיקה או תור לטפול רפואי שקובעים לילד.
1	2	3	4	5	81. מי שמקבל החלטות לגבי הילד כשהוא בפנימייה זה רק הצוות של הפנימייה.
1	2	3	4	5	82. אני מעורב בפנימייה רק כאשר מזמינים אותי לשיחה בגלל בעיות שיש עם הילד.
1	2	3	4	5	83. כשאני מדבר/ת עם הילד אני שואל/ת על כל מה שעבר עליו במשך השבוע.
1	2	3	4	5	84. אני מגיע/ה לפנימייה רק כשיש בעיות ומשפחה מוזמנת לשיחה עם הצוות.
1	2	3	4	5	85. כל מספר שבועות הפנימייה יוזמת פעילויות משותפות עם הורים.
1	2	3	4	5	86. כשמזמינים משפחות לאירוע בפנימייה לא תמיד אני יכול/ה להגיע.
1	2	3	4	5	87. לאחר מפגש שלי עם הילד בפנימייה אני מרגיש שהביקור עשה טוב לילד/ה וגם לי.
1	2	3	4	5	88. מאז שהילד בפנימייה אני מרגיש/ה שהוא התרחק ממני
1	2	3	4	5	89. הצוות בפנימייה מתייחס אלי כאילו שיש לילד בעיה או סיכון להיות בבית.
1	2	3	4	5	90. הצוות בפנימייה משתף אותי בכל דבר שקשור בילד.

לא מסכים/ה כלל	לא מסכים/ה	מסכים/ה	מסכים/ה במידה רבה	מסכים/ה במידה רבה מאוד	
1	2	3	4	5	91. אני בקשר שוטף עם העובדת הסוציאלית בישוב שבו אנחנו גרים.
1	2	3	4	5	92. כשהילד מגיע הביתה לחופשה העובדת הסוציאלית לפעמים נפגשת אתנו בבית.
1	2	3	4	5	93. באירועים משותפים לילדים ולמשפחות בפנימייה, בתקופה האחרונה, הרבה הורים מגיעים לפנימייה.
1	2	3	4	5	94. בזמן האחרון נוצר קשר טוב יותר ביני לבין הצוות בפנימייה.
1	2	3	4	5	95. הצוות בפנימייה מבין שהמשפחה זה הדבר הכי חשוב לי ולילד.
1	2	3	4	5	96. קשה לי להתמודד עם הילד כשהוא בזמן חופשה בבית.
1	2	3	4	5	97. בעזרת הפעילויות המשותפות שמתקיימות בפנימייה אני והילד מבינים זה את זה.
1	2	3	4	5	98. הפנימייה עוזרת לי לחזק את הקשר עם הילד.
1	2	3	4	5	99. צוות הפנימייה משתף אותי בבניית תכנית הטיפול / החינוכית של הילד/ה שלי שתסייע לשיפור הקשר בינינו
1	2	3	4	5	100. לאחרונה צוות הפנימייה מקבל החלטות בנושאי לימודים, טיפול בילד, בריאות הילד, תוך שיתוף ההורים.
1	2	3	4	5	101. אני רואה שגם בפנימייה וגם במקום בו אנו גרים כולם מנסים לתמוך ולעזור לנו להרגיש טוב יותר כמשפחה.
1	2	3	4	5	102. העו"ס בישוב שמטפלת בנו נסעה לבקר את הילד בפנימייה
1	2	3	4	5	103. אני חושב שצוות הפנימייה אחראי על התנהגות חינוך וטיפול בילד כשהוא שוהה בפנימייה ואני אחראי עליו כשהוא בבית.
1	2	3	4	5	104. אני משתתף באופן קבוע באספות הורים בבית הספר.
1	2	3	4	5	105. קיבלתי מצוות הפנימייה תכנית לכל השנה עם תאריכים של פעילויות בהשתתפות הורים.

לא מסכים/ה כלל	לא מסכים/ה	מסכים/ה	מסכים/ה במידה רבה	מסכים/ה במידה רבה מאוד	
1	2	3	4	5	106. אני רואה שלאחרונה לילד/ה קל יותר לחזור לשגרת חיים בפנימייה לאחר חופשה בבית.
1	2	3	4	5	107. עו"ס המשפחה מדברת איתי על ההשתתפות שלי כהורה בחיי הילד בפנימייה.
1	2	3	4	5	108. אני רואה שיש תיאום בין עו"ס המשפחה שלי לבין הצוות שמטפל בילדי בפנימייה.
1	2	3	4	5	109. כשאני מגיע/ה לפנימייה הצוות מכיר אותי ומתייחס אלי יפה.
1	2	3	4	5	110. הצוות בפנימייה יודע שאני מכיר את הילד שלי הכי טוב.
1	2	3	4	5	111. היום כשהילד בפנימייה אני יותר מעורב ומדבר אתו על הלמודים מכפי שהיה כשהוא היה בבית
1	2	3	4	5	112. הצוות בפנימייה משפיע מאד על חיזוק הקשר של הילד עם המשפחה

113. מה לדעתך צריך לעשות כדי לחזק את הקשר שלך עם ילדך ?

אנו מודים לך מאד על שהקדשת מזמנך

מחקר הערכה - "הורים שותפים"
שאלון לעו"ס במחלקות לשירותים חברתיים

שלום רב,

שאלון זה מועבר כחלק ממחקר הערכה המלווה את תכנית "הורים שותפים".
התכנית מהווה מודל חדש שנועד להגביר מעורבות הורים בחיי ילדיהם בפנימיות ומתבצעת במשותף על ידי גוינט ישראל -
אשלים, משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים, המוסד לביטוח לאומי ועמותת "ילדים בסיכוי, המועצה לילד
החוסה".

מטרת השאלון לבחון עמדות של עו"ס במחלקות לשירותים חברתיים אודות יישומי התכנית. תשובות השאלון ישמשו
לניתוח סטטיסטי בלבד ומובטחת סודיות באשר לזהותו האישית של המשיב. השאלון וההנחיות המקדימות לו כתובים
בלשון זכר מטעמי נוחות בלבד, אך מופנים לגברים ונשים כאחד.

השאלון מיועד למילוי ע"י עו"ס משפחה/עו"ס לחוק הנוער המעורבים בתכנית ומכירים את פעילותה.

**אנו מבקשים למלא שאלון נפרד לכל ילד שהושם מחוץ לביתו בפנימייה, גם אם למשפחה יש מספר ילדים שהושמו
בפנימייה נא למלא לכל ילד שאלון נפרד.**

אנא מלא/הקף בעיגול את התשובה המתאימה לך.

חלק א': נתוני רקע

1. שם הרשות המקומית בה הנך עובד: _____
2. לאיזה מחוז במשרד העבודה, הרווחה והש"ח משויכת הרשות המקומית?
1. צפון 2. באר שבע והדרום 3. ירושלים 4. תל אביב והמרכז
3. שם העו"ס ממלא השאלון למקרה ונבקש לברר פרטים נוספים (בר"ת פרטי ומשפחה): _____
4. שם הילד (בר"ת פרטי ומשפחה): _____
5. מהו גיל הילד? _____
6. מהו מצבם המשפחתי של הורי הילד? 1. נשואים אב ואם הילד 2. גרושים 3. חיים בנפרד 4. נשואים אם הילד עם
לא אביו 5. משפחה חד הורית
7. מהו מספר הילדים במשפחה? _____
8. האם יש אחים בסדר חוץ ביתי? 1. כן 2. לא
9. אם יש אחים נוספים שהושמו בפנימייה, האם הם באותה פנימייה? 1. כן 2. לא
10. שם הפנימייה שאליה הופנה הילד
1. אחוזת ילדים 2. אמונה 3. ארפאד 4. בית חנינה 5. דרכי שלום 6. נרדים 7. רננים 8. אחר _____
11. האם הסידור החוץ ביתי של הילד מעוגן בצו בית משפט? 1. כן 2. לא
12. מהו מספר השנים של הילד בפנימייה? _____
13. האם הילד יוצא לחופשות סדירות מהפנימייה? 1. כן 2. לא 3. אינני יודע
14. **האם ידוע לך לאן הילד יוצא לחופשה מהפנימייה?** 1. לבית הוריו 2. למשפחה מלווה 3. לבן משפחה אחר 4. לא
ידוע
15. מהו תפקידך במחלקה לש"ח? 1. עו"ס משפחה 2. עו"ס לחוק נוער 3. עו"ס נוער וצעירים 4. אחר _____

16. מי מטעם המחלקה לש"ח נמצא בדרך כלל בקשר עם הפנימייה? 1. עו"ס משפחה 2. עו"ס לחוק נוער 3. עו"ס נוער וצעירים 4. אחר _____
17. מהו הותק המקצועי שלך בתפקיד הנוכחי (בשנים)? _____
18. מהו הותק המקצועי שלך כעובד סוציאלי (בשנים)? _____
19. השכלה: 1. תואר ראשון 2. תואר שני 3. תואר שלישי 4. אחר _____
20. האם ליווית בעברך משפחה שילדם הושם בהשמה חוץ ביתית בפנימייה? 1. כן 2. לא
21. כיצד נחשפת לתכנית "הורים שותפים בפנימייה"? 1. התכנית הוצגה לעובדי המחלקה 2. התכנית הוצגה לי ע"י עו"ס הפנימייה 2. ראיתי באינטרנט 3. אחר _____
22. האם מבחינתך החלה מעורבותך בתכנית "הורים שותפים"? 1. כן 2. לא
23. אם כן נא ציין את תאריך תחילת מעורבותך בתכנית. חודש: _____ שנה: _____
- חלק ב'-מידע על תכנית "הורים שותפים בפנימייה"**
24. האם התקיים במחלקה במהלך השנה האחרונה דיון בישיבת מחלקה בנושא שותפות הורים? 1. כן 2. לא
25. האם התקיימה במחלקה פעולת הדרכה על תכנית "הורים שותפים בפנימייה"? 1. כן והשתתפתי בה 2. כן, אך לא השתתפתי בה 3. לא
26. האם היה במחלקה דיון בין העו"סים שמטפלים במשפחות עם ילדים בפנימיות, על ההנחיות המקצועיות שבתדריך לעבודה משותפת קהילה – פנימייה-משפחה. 1. כן והשתתפתי בו 2. כן, אך לא השתתפתי בו 3. טרם התקיים דיון בהנחיות המקצועיות
27. האם יש במחלקה נהלים ופרקטיקה לגבי ליווי הילד ומשפחתו בהוצאה חוץ ביתית [טרם], בזמן שהייה ובחזרה הביתה] 1. יש לנו נהלים כתובים 2. אין נהלים מחלקתיים אך עובדים לפי התע"ס 3. התחום החל להתגבש לאחרונה בצוות 4. כל עו"ס עובד לפי הבנתו
28. האם יש במחלקה דף שאלות שהורה ממלא בקשר להשמה חוץ ביתית של ילדו? 1. יש שאלון של התכנית "שותפות הורים" 2. יש שאלון ייחודי להשמה חוץ ביתית 3. יש תיעוד מובנה של שיחה עם ההורים 4. אין לנו שאלון / תיעוד מובנה מראש

חלק ג': מרכיבים בתכנית "הורים שותפים בפנימייה"

מס"ד	תיאור שאלה	כלל לא	במידה מועטה	במידה בינונית	במידה רבה	במידה רבה מאוד	לא יודע/לא רלוונטי
29.	באיזו מידה בוצעו במחלקה שיחות עם המשפחה לקראת הדיון בוועדה לתכנון טיפול והערכה?	1	2	3	4	5	0
30.	האם התקיימו שיחות עם המשפחה לבחירת פנימייה רצויה לילד טרם החלטה לאיזו פנימייה יופנה?	1	2	3	4	5	0
31.	האם יש סיכום/סיכומים כתובים בתיק המשפחה על הפעולות בתהליך ההשמה החוץ ביתית של הילד?	1	2	3	4	5	0
32.	האם ההורים ביקרו במסגרות השמה שונות לקראת ההחלטה באיזו פנימייה ישתלב הילד?	1	2	3	4	5	0
33.	האם הוכנו עם ההורה שאלות שהוא יציג בפני נציגי הפנימייה בפגישת ההיכרות?	1	2	3	4	5	0
34.	האם התקיימו בהשתתפותך, מפגשי הכנה ייחודיים עם המשפחה טרם יציאת הילד לפנימייה?	1	2	3	4	5	0

מס"ד	תיאור שאלה	כלל לא	במידה מועטה	במידה בינונית	במידה רבה	במידה רבה מאוד	לא יודע/לא רלוונטי
35.	באיזו מידה ההורים קיבלו ממך חומר כתוב על הפנימייה שאליה הופנה הילד?	1	2	3	4	5	0
36.	באיזו מידה נידונו עם ההורים דרכי התמודדות עם קשיים שהועלו על ידם למעורבותם בחיי ילדם בפנימייה?	1	2	3	4	5	0
37.	האם השתתפת במפגש היכרות עם המשפחה בפנימייה?	1	2	3	4	5	0
38.	האם ההורה קיבל "תיק הורים"? 1. כן 2. לא						
39.	אם ההורה קיבל תיק הורים נא סמן מה הכיל התיק : 1. כתובת ומיקום הפנימייה 2. פרוט דרכי הגעה 3. שמות הצוות בפנימייה 4. רקע על מסגרת הלמודים 5. תיאור חיי הפנימייה 6. סדר יום 7. מתי הילד אמור להגיע לחופשה 8. אחר :						
40.	האם סיכמת עם עו"ס הפנימייה, מי מחברי הצוות בפנימייה מתאים להשתתף במפגש ההיכרות בהתאמה למאפייני המשפחה (כגון : שפה, נורמות המשפחה)?	1	2	3	4	5	0
41.	האם בוצע סכום כתוב למפגש ההיכרות בפנימייה הכולל תאום ציפיות של המשפחה?	1	2	3	4	5	0
42.	האם יש תיעוד שיחה שהתקיימה בינך לבין המשפחה בסיום השבוע הראשון לקליטה?	1	2	3	4	5	0
43.	האם הוכנה עם ההורים תכנית כתובה למעורבותם בחיי ילדם בפנימייה?	1	2	3	4	5	0
44.	האם קיימת תכנית טפול במשפחה לאחר יציאת הילד/ים מהבית?	1	2	3	4	5	0
45.	האם אתה מכיר אילו תכניות לשיתוף הורים קיימות בפנימייה?	1	2	3	4	5	0
46.	האם ההורים הוזמנו להשתתף בקבוצת הורים בפנימייה?	1	2	3	4	5	0
47.	באיזו מידה אתה מצליח להיות בקשר שוטף עם העו"ס בפנימייה?	1	2	3	4	5	0
48.	באיזו מידה אתה מנחה בתדירות גבוהה (כאחת לחודש) את ההורים לקשר עם הילד בפנימייה?	1	2	3	4	5	0
49.	באיזו מידה ההורים פנו אליך לסיוע כלשהו בהתייחס לשהות הילד בפנימייה?	1	2	3	4	5	0
50.	באיזו מידה הנך מנהל תיעוד בתיק המשפחה לכל השיחות / פעולות שלך שקשורות לשהות הילד בפנימייה?	1	2	3	4	5	0

מס"ד	תיאור שאלה	כלל לא	במידה מועטה	במידה בינונית	במידה רבה	במידה רבה מאוד	לא יודע/לא רלוונטי
51.	באיזו מידה הפנימייה פנתה אליך לקבל ממך סיוע מקצועי בקשר להתנהלות/התנהגות המשפחה עם הילד?	1	2	3	4	5	0
52.	באיזו מידה לאחר תקופת הקליטה נטלת חלק בפגישה בפנימייה בהשתתפות ההורים, הילד, עו"ס פנימייה לגיבוש תכנית שתקדם שינוי במצב הילד ובתפקוד המשפחה?	1	2	3	4	5	0
53.	באיזו מידה יש לך תיעוד על ביקורי המשפחה את הילד בפנימייה?	1	2	3	4	5	0
54.	באיזו מידה קיימת קשר עם המשפחה בתקופת שלושת החודשים הראשונים לקליטת הילד בפנימייה? ויש תיעוד של הקשר לפחות פעם בשבועיים?	1	2	3	4	5	0
55.	באיזו מידה תיעדת בקור שלך את הילד בפנימייה במהלך השנה?	1	2	3	4	5	0
56.	באיזו מידה שלחת לפנימייה עדכונים כלשהם על אירועים משמעותיים בחיי המשפחה?	1	2	3	4	5	0
57.	באיזו מידה הנך מצליח לבקר את הילד בזמן הגעתו לחופשה מהפנימייה?	1	2	3	4	5	0
58.	באיזו מידה הנך מעורב במתן מענה לפעילות הילד בקהילה בחופשה ארוכה מהפנימייה? (כגון: עבודה, פעילות חברתית, מוגנות קיץ)	1	2	3	4	5	0
59.	באיזו מידה מתנהלת על ידך תכנית לחזרת הילד למשפחתו?	1	2	3	4	5	0
60.	במידת הצורך האם היית מעורב בהחלטה על מערכת תומכת לילד כחלופה של עוגן משפחתי? לדוג' משפחה מלווה, משפחה מורחבת)	1	2	3	4	5	0
באיזו מידה הנך מסכים עם כל אחד מההיגדים הבאים?							
61.	כשילד יוצא לפנימייה עו"ס הפנימייה נוטלת עליה את האחריות המקצועית המלאה לטיפול בו.	1	2	3	4	5	0
62.	כשילד יוצא לפנימייה פוחת גם העומס הטיפולי של העו"ס במשפחה.	1	2	3	4	5	0
63.	כשילד יוצא לפנימייה האחריות המרכזית לטיפול בילד ובקשר של המשפחה עמו, הינה של הפנימייה.	1	2	3	4	5	0
64.	החלטה על השמה חוץ ביתית מבוססת על סיכוי קלוש לשיקום המשפחה וחזרת הילד אליה.	1	2	3	4	5	0
65.	כיצד את/ה תופש את התפקיד שלך בתקופת חיי הילד בפנימייה? אנא פרטי/י						

תודה רבה על המידע שתורמת להבנת מרכיבי יישום התכנית ועל הזמן שהקדשת למילוי השאלון.